

UDK 820.3 To-44

The Lord of the Rings by J. R. R. Tolkien

Part II The Two Towers

© Vertimas į lietuvių kalbą, Andrius Tapinas, 1998

DŽ. R. R. TOLKINAS

ŽIEDŲ VALDOVAS

2 dalis

Dvi Tvirtovės

TREČIA KNYGA	1
Boromiro Mirtis	1
Rohano Raiteliai	6
URUK - HAJAI	20
Medžiabarzdis	29
Baltasis Raitelis	44
Auksinių Rūmų VALDOVAS	54
Helmo Dauba	66
Kelionė į Izengardą	75
Griuvėsiuose	84
Sarumano Balsas	93
Palantiras	99
KETVIRTOJI KNYGA	106
Smygolo prisijaukinimas	106
Per Mirusias Pelkes	116
Juodieji Vartai užverti	126
Apie prieskonius ir troškintus triušius	132
Langas į Vakarus	140
Uždraustasis ežeras	152
Kelionė iki kryžkelės	158
Kirit Ungolo laiptai	163
Šelobos guolis	170
Pono Semumo svarstymai	176

TREČIA KNYGA

Boromiro Mirtis

Aragornas bėgo į kalvą, vis pasilenkdamas prie žemės. Hobitai vaikšto lengvai, ir net Bastūnui nelengva susigaudyti jų pėdsakuose, tačiau netoli viršūnės taką kirto šaltinėlis, ir drėgnoje žemėje Aragornas rado, ko ieškojo.

— Aš teisingai supratau ženklus, — tarė jis pats sau. — Frodas bėgo į kalvos viršūnę. Ką jis ten pamatė? O grįžo tuo pačiu keliu ir vėl nusileido nuo kalvos.

Aragornas dvejojo. Jis norėjo pats atsisėsti į aukštąjį sostą, tikėdamasis išvysti kažką, kas išsklaidytų abejones, bet nebuvo laiko. Staiga jis puolė pirmyn ir laiptais aukštyn nuskubėjo į viršūnę. Ten, nuo sosto, jis apsidairė. Bet saulė buvo užtemusi, o pasaulis atrodė tolimesnis ir blankesnis. Aragornas apžvelgė viską aplink, bet, be tolimų kalnų, nepamatė nieko, galbūt tik didelį paukštį, panašų į erelį, tolumoje plačiais ratais lėtai besileidžiantį žemyn.

Besidairydamas Aragornas ūmai išgirdo garsus miške, apačioje, vakariniame upės krante. Jis sustingo. Tarp riksmų, savo siaubui, jis atpažino nuožmius orkų balsus. Staiga giliai ir garsiai sugaudė galingas ragas, jo garsas nusirito per kalvas ir atsimušė aidu daubose, nutildydamas net krioklių staugimą.

— Boromiro ragas! — sušuko Aragornas. — Jam reikia pagalbos! — Jis šuoliais nulėkė laiptais ir nubėgo takeliu. — Kokia nelemta diena! Viskas, ką darau, nesiseka. Kurgi Semas?

Jam bėgant balsai vis stiprėjo, o ragas skambėjo vis tyliau ir beviltiškiau. Orkai šurpiai

suklykė, ir ragas staiga nutilo. Aragornas įveikė paskutinįjį šlaitą, bet, nespėjęs pasiekti kalvos papėdės, išgirdo garsus tilstant. Jis pasisuko ir nubėgo į kairę, triukšmo link, tačiau šis traukėsi tolyn ir pagaliau visai nutilo. Aragornas išsitraukė savo švytintį kardą ir šaukdamas: „*Elendilas! Elendilas!*“ ėmė brautis pro medžius.

Maždaug už mylios nuo Part Galeno, nedidelėje laukymėje netoli ežero, jis surado Boromirą, kuris sėdėjo atsirėmęs į medį, tarsi ilsėdamasis. Tačiau Aragornas pamatė, jog jis persmeigtas daugybės juodaplunksnių strėlių. Kardas vis dar buvo Boromiro rankoje, tačiau nulaužtas palei rankeną, šalia gulėjo perpus perskeltas ragas. Aplink karį ir prie jo kojų voliojosi daugybė negyvų orkų.

Aragornas atsiklaupė šalia. Boromiras pravėrė akis ir pabandė kažką pasakyti. Pagaliau pasigirdo tylūs žodžiai:

— Aš bandžiau atimti Žiedą iš Frodo, — sušnibždėjo jis. — Man labai gaila. Aš už tai užmokėjau. — Boromiro žvilgsnis nuslydo per nukautus priešus, kurių ten gulėjo bent dvidešimt. — Jie dingo, miškavaikiai, juos pasiėmė orkai. Jie turėtų būti gyvi, nes orkai juos surišo.

Jis patylėjo, užsimerkė, po to vėl prabilo:

— Lik sveikas, Aragornai! Eik į Minas Tiritą ir gelbėk mano žmones. Aš pralaimėjau.

— Ne! — paprieštaravo Aragornas, imdamas mirštančiojo ranką ir bučiuodamas jį į kaktą.

— Tu nugalėjai ir iškovojai pergalę, kokia retas gali didžiulis. Ilsėkis ramybėje. Minas Tiritas nežus!

Boromiras nusišypsojo.

— Kur jie nuėjo? Ar Frodas ten? — paklausė Aragornas. Bet Boromiras nebeatsakė.

— Deja, — liūdnei tarė Aragornas, — taip išėjo Denetoro, Sargybos Tvirtovės valdovo, sūnus. Tai liūdna pabaiga. Žiedo Brolija visiškai išardyta. Aš esu dėl to kaltas, ir Gendalfas veltui manimi pasitikėjo. Ką man dabar daryti? Vykdydamas Boromiro valią turiu keliauti į Minas Tiritą, mano širdis irgi to trokšta, tačiau kur yra Žiedas ir jo Nešėjas? Kaip aš juos surasiu ir įvykdysiu užduotį iki galo?

Jis klūpėjo ir laikydamas Boromiro ranką tyliai kūkčiojo. Tokį Aragorną surado Legolasas ir Gimlis. Jie nusileido nuo vakarinių kalvos šlaitų lyg medžiotojai tyliai sėlindami tarp medžių. Gimlis rankose laikė kirvį, o Legolasas durklą — strėles jis jau buvo iššaudęs. Įlėję į laukymę jie nustebe stabtelėjo, bet supratę, kas įvyko, su širdgėla nulenkę galvas.

— Deja, — tyliai tarė Legolasas, prieidamas prie Aragorno. — Mes vijome orkus mišku ir daug jų nužudėme, bet buvome reikalingesni čia. Atskubėjome išgirdę rago šauksmą, bet, atrodo, per vėlai: Aš bijojau, kad tu nežūtum.

— Boromiras negyvas, o aš sveikas, kadangi nekovojau greta jo. Jis krito gindamas hobitus, kol aš buvau ant kalvos.

— Hobitai! — sušuko Gimlis. — Kur jie? Kur Frodas?

— Nežinau, — pavargusiu balsu atsakė Aragornas. — Prieš mirtį Boromiras pasakė, jog orkai juos surišo. Jis manė, kad jie dar gyvi. Aš pasiunčiau jį paskui Merį ir Pipiną, bet nespėjau paklausti, ar su juo buvo Frodas ir Semas. Viskas, ką šiandien dariau, žlugo! Kaip mums elgtis dabar?

— Pirmiausia pasirūpinkime žuvusiu, — pasakė Legolasas. — Negalime jo palikti tarp šitų šlykščių orkų, kaip kokios dvėselienos.

— Bet reikia paskubėti, — įsiterpė Gimlis. — Boromiras nenorėtų, kad delstume. Kol yra vilties, jog orkai Būrio belaisvius laiko gyvus, turime vyti.

— Tačiau mes nežinome, ar su jais yra Žiedo Nešėjas, — tarė Aragornas. — Negi mes jį paliksime? Gal jo turėtumėm ieškoti pirmiau? Tai tikros šėtono pinklės!

— Atlikime iš pradžių tai, ką privalome atlikti, — vėl pasakė Legolasas. — Mes neturime nei laiko, nei įrankių, kad tinkamai palaidotume mūsų draugą ar supiltume jam kapą, bet galėtume sukrauti antkapį iš akmenų.

— Darbas būtų ilgas ir sunkus — čia visai nėra tinkamų akmenų, — paprieštaravo

Gimlis.

— Paguldykime jį į valtį kartu su jo ir nugalėtų priešų ginklais, — pasiūlė Aragornas. — Mes nusiūšime jį Rauroso Krioklių link ir atiduosime Anduinui. Didžioji Gondoro Upė pasirūpins, kad joks piktas padaras neišniekintų jo palaikų.

Jie greitai apieškojo orkus, visus rastus kardus, šalmus ir skydus sudėjo į krūvą.

— Pažiūrėkite, ką radau! — šūktelėjo Aragornas ir iš niūrių ginklų krūvos ištraukė du raudonai auksinius durklus siaurais lapo formos ašmenimis, o pasirausęs giliau, — ir jų juodas makštis, nusagstytas mažais raudonais brangakmeniais. — Čia juk ne orkų, bet hobitų ginklai! Be abejo, orkai durklus atėmė, bet neišdrįso pasiimti, išsigandę Vakarų žmonių prakeikimų Mordorui. Taigi net jei mūsų draugai gyvi, jie beginkliai. Aš paimsiu šituos daiktus, — nors vilties nedaug, bet gal pasitaikys proga atiduoti...

— O aš, — nusprendė Legolasas, — susirinksiu strėles, nes mano strėlinė tuščia.

Elfas pasirausė krūvoje, aplink ją ir rado nemažai sveikų strėlių, kurios buvo ilgesnės už paprastai orkų naudojamas. Jis atidžiai jas apžiūrėjo.

Aragornas pažvelgė į žuvusius ir pasakė:

— Čia guli daug orkų ne iš Mordoro. Jei bent kiek nusimanau apie orkus ir jų gentis, kai kurie yra iš šiaurės, o kai kurie iš Ūkanotųjų Kalnų. Kiti man visai nepažįstami. Jie net ginkluoti ne pagal orkų įpročius.

Iš tikrųjų ten gulėjo keturi tamsaus gymio, siaurų akių orkai storomis kojomis ir didelėmis rankomis. Jie buvo ginkluoti ne įprastais orkų jataganais, o trumpais plačiais kardais ir kukmedžio lankais, ilgiu ir forma primenančiais žmonių lankus. Ant skydų žibėjo keista emblema — maža balta ranka juodame fone, o geležinių šalmų priekyje — runa „S“, išlieta iš balto metalo.

— Anksčiau nesu matęs šių simbolių, — prisipažino Aragornas. — Ką jie galėtų reikšti?

— „S“ — tai Sauronas, — pasakė Gimlis. — Tai visiškai aišku.

— Ne, Sauronas nevartoja elfų runų, — paprieštaravo Legolasas.

— Ir niekada nesivadina savo tikroju vardu, — patvirtino Aragornas, — jis neleidžia jo tarti garsiai. Be to, Sauronas nekenčia baltos spalvos, tad Barad Duro orkai nešioja Raudonosios Akies ženklą. — Jis sekundę pamastė. — Manysčiau, „S“ reiškia „Sarumanas“. Vadinasi, blogis jau pasiekė Izengardą ir Vakarai nebėra saugūs. To Gendalfas ir bijojo: išdavikas Sarumanas kažkaip sužinojo apie mūsų žygį. Tikriausiai jis žino ir apie Gendolfo mirtį. Persekiotojai iš Morajos, ko gero, išvengė budrių Lorieno akių, o gal aplenkė tą kraštą ir atkeliavo į Izengardą kitais takais. Orkai geri žygūnai. Bet Sarumanas turi ir kitokių būdų kaip sužinoti naujienas. Pamenate paukščius?

— Mįslėms nėra laiko, — pastebėjo Gimlis, — geriau nuneškime Boromirą.

— Mums vis tiek teks minti mįsles, jeigu norėsime pasirinkti teisingą kelią, — atsakė Aragornas.

— O galbūt teisingo pasirinkimo iš viso nėra, — tarė Gimlis.

Paėmęs kirvį nykštukas nukirto keletą šakų, kurias jie surišo lankų templėmis ir apdengė apsiaustais. Keliautojai savo draugo kūną paguldė ant šitų primityvių neštuvų ir kartu su visais paskutiniojo mūšio trofėjais nunešė prie kranto. Kelias buvo neilgas, bet ir nelengvas, nes Boromiras buvo aukštas ir stiprus.

Aragornas pasiliko prie vandens saugoti neštuvų, o Legolasas su Gimliu nusiskubino į Part Galeną. Po kurio laiko jie grįžo, palei krantą irkluodami dvi valteles.

— Tikrai keista! — šūktelėjo Legolasas. — Prie kranto radome tik dvi valtis, o trečios neliko nė žymės.

— Ar ten būta orkų? — paklausė Aragornas.

— Mes neradome jų pėdsakų, — atsakė Gimlis. — Orkai būtų pasiėmę ar sunaikinę visas valtis ir nešulius.

— Aš apžiūrėsiu pievą, kai grįšime, — nusprendė Aragornas.

Jie paguldė Boromirą į valtelės vidurį. Pilką gobtuvą bei elfų apsiaustą susuko ir padėjo kariui po galva. Draugai sušukavo jo ilgus juodus plaukus ir paskleidė juos ant pečių. Ant

Boromiro liemens žibėjo auksinis Lorio diržas, prie šono buvo padėtas šalmas, kardo nuolaužos ir ragas — ant krūtinės, o po kojomis — priešų ginklai. Surišę abi valtis, draugai liūdni plaukė palei krantą, kol pasiekė žaliąją Part Galeno pievą. Statūs Tol Brandiro šlaitai žerėjo saulėje — buvo vėlyva popietė. Pasukę į pietus, jie išvydo auksinę Rauroso miglą, kuri kilo ir spinduliavo priešais juos. Kriokliai ūždami ir griaudėdami drebino bevėjų orą.

Liūdnai jie išleido laidotuvių valtelę — joje ramiai ir taikiai gulėjo Boromiras. Srovė pasiėmė jį, kol draugai irklais laikė savo valtelę.

Boromiras praplaukė pro juos ir lėtai nutolo, jo valtelė pavirto mažučiu tašku auksinėje šviesoje ir staiga pranyko. Raurosas krikė toliau. Upė priglaudė Boromirą, Denetoro sūnų, ir Minas Tirite daugiau niekas nebematė jo, stovinčio ryte ant Baltojo Bokšto kuorų. Tačiau Gondore dar ilgai buvo pasakojama, kaip elfų valtis nusileido nuo putojančių krioklių ir pro Osgiliatą, pro Anduino žiotis, naktį šviečiant žvaigždėms, nuplukdė karžygį į Didžiąją Jūrą.

Kurį laiką trys draugai sėdėjo tylėdami, žvelgdami pavymui. Pagaliau Aragornas prakalbo:

— Jie ieškos jo žvilgsniu nuo Baltojo Bokšto, bet nei iš kalnų, nei iš jūros nebegrįš Boromiras.

Tada jis lėtai uždainavo:

*Per Rohaną, per pelkes ir laukus atsklendžia Vėjas — tai
svetys Vakaris Paliečia miesto sienas ir vartus. „Klajokli Vėjau, ką šnabždi
man šiąnakt? Ar garsas Boromiro žingsnių neramių dar tebeaidi šviesoje
žvaigždžių?“ „Aš jį mačiau — septynios srovės žirgą nešė per vandenį
plačius, tie vandenys pilki, Mačiau jį tyruose keliaujant drąsiai bet dingo jo žvaigždė
tamsioj naktį. Didvyrių daug šešėlių apgaubė šaltų, ir nebesiekia mano
žvilgsnis jo akių. Galbūt Šiaurys, kuris po tyrus vaikšto, ką nors regėjo, gal jis
pasakys,*

*Ar negirdėjo rago Boromiro, kai šis jį pūtė paskutinįsyk“. O Boromirai! Nuo aukštųjų
sienų aš tyrлаukius stebiu žvilgsniu
liūdnu, Bet negrįžai tu iš šaltų platybių, tik dykumos bežadės spengia
kurtumu. **

Eiliuotus tekstus vertė Vaidas Šeferis.

Tada uždainavo Legolasas:

*Nuo jūros žiočių atneša Pietys akmens alsavimą ir smėlio skalsą, Klyksmus žuvėdrų,
mūšą audroje. Ir tyliai gulusi prie miesto
vartų, Ir tyliai dūsauja švelnus Pietys. Ką jis šį vakarą Tvirtovei
pasakys? „Sakyki, Vėjau, kur garbingas Boromiras? Jo vis nėra, o toks
sunkus laukimas“.*

*„Neklausk manęs, kur jis yra — ne apie jį mąstau. Balti ar tamsūs tie krantai, iš kur
aš atskridau — Viena juos sujungė gija, jos nieks neišardys: Karžygių kaulų krūvomis
baltuoja pajūrys. Kas sužinos, kiek didvyrių šviesių į jūrą nuplaukė Anduinu
plačiu...“*

*Neklausk manęs, kur jis yra — ne apie jį mąstau. Vien tik Šiaurys ir jo daina
papasakos daugiau“. O Boromirai! Kelio smiltys nuo vartų veda jūros link, Bet nėr
tavęs tenai, kur Vėjas žuvėdrų klyksmą nuramins.*

Vėl uždainavo Aragornas:

*Šiaurės Vėjas praskrieja Valdovų Vartus, kur krioklių gaudesys
viešpatauja. Rago garsas pakyla skardus ir niūrus, kad net vandenys dūkti
paliauja. „Šiaurės Vėjau galingas, čia sustok pailsėti, pasakyk man nors
vieną žodį —*

Ar drąsus Boromiras dar gyvas, ar Mirties šalyje jo ieškoti?“ „Prie Amon Heno jo

*šauksmą girdėjau — ir prieš širdys nuo
jo drebėjo. Bet vien vanduo ten verpetais Beverdą, priglaudęs skydą ir
lūžusį kardą.*

*Jau Denetoro sūnaus krūtinė ir šviesios akys ramybėje snaudžia, O Rauroso Kriokliai
auksiniai sau prie krūtinės didvyrį
glaudžia ”.*

*O Boromirai! Į Šiaurę niūrią Sargybos Tvirtovę žvelgt
nepaliaus. Ir Rauroso Krioklių gaudimas jai skausmo ašaras auksu
nuplaus.*

Taip baigėsi daina. Jie apsuko savo valtį ir kiek galėdami greičiau prieš srovę nusiyrė atgal į Part Galeną.

— Jūs palikote Rytų Vėją man, bet aš neturiu ką giedoti, — nutraukė tylą Gimlis.

— Taip ir turi būti, — pasakė Aragornas. — Minas Tiritas pakenčia Rytų Vėją, bet naujienų iš jo nelaukia. Ką gi, Boromiras nuėjo savo keliu, o mums lieka skubiai rinktis savąjį.

Pėdsekys greitai, bet atidžiai, dažnai pasilenkdamas prie žemės, ištyrinėjo žaliąją pievą.

— Orkų čia nebūta, — pagaliau paskelbė jis, — o daugiau pasakyti nieko negaliu. Pievoje yra daugybė mūsų pačių pėdsakų, todėl nežinau, ar hobitai buvo grįžę čia nuo Frodo paieškos pradžios.

Jis nuėjo prie kranto, netoli upeliūkščio, krintančio į upę.

— Čia yra aiškių pėdsakų, — tarė jis. — Vienas hobitas įbrido ir išbrido iš vandens, tik negaliu pasakyti kada.

— Ką gi tu manai apie šią mįslę? — nekantriai paklausė Gimlis. Aragornas atsakė ne išsyk, jis grįžo į stovyklavietę ir įdėmiai apžiūrėjo daiktus.

— Trūksta dviejų ryšulių, kurių vienas — didelis ir sunkus — tikrai priklausė Semui. Štai ir turime atsakymą: valtį paėmė Frodas ir išplaukė kartu su savo tarnu. Matyt, Frodas grįžo, kai mes jo ieškojome. Aš susitikau Semą kalvoje ir liepiau eiti kartu, bet, matyt, jis perprato savo šeimnininko mintis ir sugrįžo prieš Frodui pabėgant. Taip, Semu jis lengvai neatsikratys!

— Tačiau kodėl Frodas paliko mus ir išplaukė nepasakęs nė žodžio? — nesuprato Gimlis. — Tikrai keistas poelgis!

— Ir drąsus, — pridūrė Aragornas. — Manau, Semas buvo teisus — Frodas nenorėjo, kad draugai eitų kartu su juo į mirtį. Bet jis žinojo, jog pats privalo eiti į Mordorą. Kai Frodas mus paliko, įvyko kažkas, kas padėjo jam apsispręsti ir įveikti baimę bei dvejonę.

— Galbūt jis susidūrė su persekiotojais orkais ir pabėgo? — suabejojo Legolasas.

— Taip, jis pabėgo, — pasakė Aragornas, — bet, ko gero, ne nuo orkų. Pėdsekys nepasakė, kodėl turėjo bėgti Frodas, palikęs paskutiniuosius Boromiro žodžius paslapyje.

— Aišku bent tiek, - konstatavo elfas, - kad Frodo šiame upės krante nebėra, nes tik jis galėjo pasiimti valtį. Semas keliauja kartu su juo, nes tik jis galėjo pasiimti savo ryšulį.

— Vadinasi, reikia rinktis, — pasakė nykštukas, — arba imti likusią valtį ir sekti paskui Frodą, arba pėsčiomis vyti orkus. Abiem atvejais vilties mažai. Jau praradome daug brangaus laiko.

— Leiskite pagalvoti! — susimąstė Aragornas. — Bent dabar aš privalau pasirinkti teisingai ir nutraukti blogą šios dienos lemtį. — Akimirka jis stovėjo tylėdamas. — Vysimės orkus! Aš turėčiau lydėti Frodą į Mordorą iki pat galo, tačiau imdamas jo ieškoti pasmerkčiau belaisvius kančioms ir mirčiai. Pagaliau mano širdis kalba

aiškiai: Būrys suvaidino savo vaidmenį, ir dabar Žiedo Nešėjo lemtis jau nebe mano rankose. O mes, kurie esame čia, kol dar turime jėgų, negalime palikti savo draugų bėdoje. Tad pirmyn! Iškeliaujame tuoj pat! Palikime nereikalingus daiktus! Vysimės dieną ir naktį!

Jie ištraukė paskutinę valtį iš vandens ir nunešė prie medžių, po ja sukrovė daiktus, kurių negalėjo nešti ar manė neprireikiant. Draugai paliko Part Galeną. Jau temo, kai jie pasiekė laukymę, kur žuvo Boromiras, ir surado orkų pėdsakus. Didelio įgūdžio tam neprireikė.

— Tie padarai visada šitaip, — su pasibjaurėjimu iškošė Legolasas, — net jei jiems nepakeliui, orkai pasimėgaudami tryps ir naikins visa, kas gyva.

— Bet keliauja jie greitai, — pastebėjo Aragornas, — ir nepavargsta. Vėliau gali tekti ieškoti pėdsakų ant plikų akmenų.

— Paskui juos! — suurzgė Gimlis. — Nykštukai irgi keliauja greitai, o ištverme nenusileidžia prakeiktiems orkams. Persekiojimas bus ilgas — jie paspruko jau seniai.

— Taip, — tarė Aragornas, — mums prireiks nykštukų ištvermės. Pirmyn! Su viltimi ar be jos mes persekiosime priešą. Ir vargas jam, jeigu mes pasirodysim greitesni! Surengsime tokią medžioklę, kad stebėtis visos tautos - Elfai, Nykštukai ir Žmonės. Pirmyn, Medžiotojų Trijule!

Kaip elnias jis šoko į priekį ir nulėkė pro medžius. Dabar Aragornas vedė draugus greitai ir be nuovargio, nes turėjo tik vieną tikslą. Jie kopė ilgais tamsiais šlaitais, juoduojančiais raudoname saulėlydžio danguje. Nusileido tamsa. Jie ištirpo joje it pilki šešėliai akmenuotoje žemėje.

Rohano Raiteliai

Temo. Apačioje tarp medžių ir blyškiose Anduino pakrantėse tvyrojo rūkas, bet dangus buvo giedras. Pasirodė pirmosios žvaigždės. Mėnulio pilnatyje, riedančioje į vakarus, uolos metė juodus šešėlius. Keliautojai pasiekė uolėtas kalvas ir stabtelėjo, nes sekti pėdsaku tapo sunkiau. Toje vietoje Emyr Mulo kalvos tęsėsi iš šiaurės į pietus dviem ilgais gūbriais. Vakarinė gūbrių pusė buvo stati ir sunkiai praeinama, o rytinė, išvagota lomomis ir siauromis daubomis, — nuožulnesnė. Visą naktį trys draugai keliavo akmenuota dykyne, ropšdamiesi į pirmo, aukščiausio, gūbrio keterą, o po to leisdamiesi žemyn, į gilaus slėnio tamsą.

Iki aušros buvo likusi valanda, kai jie stabtelėjo atsikvėpti. Mėnulis jau seniai buvo nusileidęs. Virš jų žibėjo žvaigždės, pirmieji saulės spinduliai dar neapšvietė tamsių kalvų už nugaros. Aragornas pateko į keblią padėtį: orkų pėdsakas leidosi į slėnį ir ten dingo.

— Kaip manai, kur link jie pasuko? — pasiteiravo Legolasas. — Jeigu jie taiko į Fangorną ar Izengardą, šiaurinis kelias yra tiesesnis, bet jeigu jie nori kirsti Entvašą, tai tikrai pasuks į pietus.

— Ne, jie neis prie upės, — tvirtai pasakė Aragornas. — Dabar, kai Rohane taip neramu, o Sarumano galybė smarkiai išaugo, aišku, jog orkai trumpins sau kelią per rohirimų laukus. Skubėkime į šiaurę!

Tarp kalvų slėnis driekėsi kaip akmenuotas lovys, o jo dugne pro riedulius čiurleno upelis. Dešinėje rūsčiai kilo uolos, kairėje driekėsi pilki, vėlyvos nakties šešėliais apsigaubę šlaitai. Keliautojai daugiau kaip mylią žygiavo į šiaurę. Pasilenkęs prie žemės Aragornas vis dar stengėsi atrasti pėdsaką, kai šiek tiek priekyje ėjęs Legolasas staiga šuktelėjo, ir draugai nuskubėjo pas jį.

— Man atrodo, jog mes jau kažką pavijome. Žiūrėkit! — pasakė elfas, mostelėjęs ranka, ir jie pamatė, jog tai, ką anksčiau palaikė akmenų krūva, iš tikrųjų buvo sumesti į krūvą kūnai. Ten gulėjo penki negyvi orkai su baisiomis žaizdomis, o du iš viso be galvų. Žemė

buvo drėgna nuo jų tamsaus kraujo.

— Dar viena mįslė, — šūktelėjo nykštukas. — Ją įminti galėtume tik dienos šviesoje, bet mes negalime laukti.

— Šiaip ar taip, tai suteikia vilties, — pastebėjo Legolasas. — Orkų priešai greičiausiai bus mūsų draugai. Ar šiose kalvose kas nors gyvena?

— Ne, — atsakė Aragornas, — kalvos yra toli nuo Minas Tirito, ir rohirimai čia retai užklęsta. Gali būti, jog dėl nežinomų priežasčių čia medžiojo kokia nors žmonių gentis. Bet greičiausiai ne.

— Kodėl taip manai? — paklausė Gimlis.

— Ko gero, orkai susiplovė tarpusavyje. Nužudyti yra tik iš toli atėję šiauriečiai, o ne tie didieji su keistais simboliais. Orkai turbūt gerokai susiriejo — šiai bjauriai tautai tai būdinga. Galbūt jie susiginčijo dėl kelio.

— Arba dėl belaisvių, — pasakė Gimlis. — Tikėkimės, jog hobitai nesulaukė savo mirties čia.

Aragornas plačiu ratu apieškojo žemę aplinkui, bet neradęs daugiau kovos žymių pasiūlė traukti tolyn. Netrukus žvaigždės užgeso, dangus rytuose pablyško, ir žemę nušvietė pilka šviesa. Šiek tiek šiauriau jie aptiko daubą, kurioje mažytė versmė buvo išsigrauzusi akmeninį takelį ir dabar vingiavo į slėnį. Prie jos augo keletas krūmokšnių ir žolės kuokštų.

— Pagaliau! — su palengvėjimu atsiduso Aragornas. — Štai pėdsakai, kurių ieškojome! Po savo kivirčo orkai nuėjo aukštyn palei šį upeliuką.

Persekiojantai nuskubėjo naujuoju taku ir, šokinėdami nuo akmens ant akmens, pasiekė pilkos kalvos viršūnę. Šaltas ryto vėjas pašiaušė jų plaukus, suplazdėjo apsiaustuose.

Atsisukę atgal jie išvydo toli už upės užsidegančias kalvas. Brėško diena. Raudona saulės briauna pasirodė virš tamsios žemės pečių. Priekyje, vakaruose, driekėsi tylus, pilkas ir beformis

pasaulis, bet jiems bežiūrint nakties šešėliai ištirpo ir sugrįžo bundančios žemės spalvos: žaluma plūstelėjo į plačias Rohano pievas, baltos ūkanos sumirgėjo drėgnuose slėniuose, o toli kairėje, galbūt už šešiasdešimt mylių, mėlynai ir violetiniai, stūksojo Baltieji Kalnai, iškėlę žibančių sniegynų viršūnes, paraudusias nuo ryto prisilietimo.

— Gondore! Gondore! — sušuko Aragornas. — O, kad pažiūrėčiau į tave laimingesnę valandą! Bet ne dabar — mano kelias suka į pietus nuo tavo skaisčių upių.

Gondoras! Ak, Gondoras! Tarp Jūros ir Kalnų

Ten siaučia Vėjas Vakaru ir šviesos nuo Sidabro Medžio

Kaip skaisčius lietūs krenta ant šakų.

O narsios sienos! O Baltieji bokštai! O karūna sparnuota ir auksinis soste!

Gondore, ak, Gondore! Tamsybėje naktų Man oš Sidabro Medis tarp Jūros ir Kalnų.

— Dabar eikime, — pasakė jis, nusigręždamas nuo pietų į šiaurės vakarus.

Gūbrys, ant kurio stovėjo keliautojai, tiesiog po jų kojomis leidosi žemyn. Ten buvo matyti plati ir dantyta atbraila, kuri staiga puolė į slėnį stačiu skardžiu. Tai buvo Rytinė Rohano Siena. Čia baigėsi Emyn Mulo kalvos ir toliau, kiek tik akys užmato, driekėsi bekraštės Rohano lygumos.

— Žiūrėkit! — ūmai suriko Legolasas, rodydamas į blyšką dangų. — Vėl erelis! Jis labai aukštai ir, atrodo, suka nuo čia į šiaurę. Jis skrenda labai greitai. Žiūrėkit!

— Ne, mano akys nesiekia taip toli, gerasis Legolasai, — nusišypsojo Aragornas. — Įdomu, ką jis čia veikia, jeigu tai tas pats paukštis, kurį matėme anksčiau. Bet palaukit, aš matau kai ką svarbesnio — kažkas juda lygumoje!

— Tai didelis pėsčiųjų keliautojų būrys, — pasakė elfas, pažiūrėjęs ta kryptimi. — Jie nuo mūsų labai toli: apie dvidešimt mylių, todėl negaliu suprasti, kas jie tokie.

— Ką gi, — pasakė Gimlis, — mums nebereikia ieškoti pėdsakų. Greičiau leiskimės žemyn į lygumas.

— Vargu ar surasime trumpesnę taką, negu rado orkai, — suabejojo Aragornas. Dabar jie vijosi priešus dienos šviesoje. Atrodė, jog orkai lekia kiek įkirsdami. Persekiotojai nuolat rasdavo numestų ir paliktų daiktų: maisto krepšių, kietos pilkos duonos gabalų, suplėšytą juodą apsiaustą, nudyžtą sunkų, geležimi kaustytą batą. Pėdsakai vedė šiaurėn palei šlaito viršūnę, kol pagaliau persekiotojai surado gilų plyšį uoloje, išgraužtą žemyn krentančio upelio. Čia takas panašėjo į stačius laiptus.

Išlindę iš tarpeklio, keliautojai netikėtai atsidūrė žalioje Roha-no lygumoje. Ištisa žolės jūra liūliavo paskutinės Emyr Mulo kalvos papėdėje. Upelis dingo tarp pipirnių ir vandens augalų, draugai girdėjo jį nuklegant į tolimas Entvašo slėnio pelkes. Atrodė, jog žiema pasiliko, įsikabinusi į kalvas: čia oras buvo minkštesnis, šiltesnis ir kvėpėjo švelniai, lyg atėjęs pavasaris jau būtų išbudinę visus augalus. Legolasas giliai įkvėpė ir pasijuto tarsi po ilgo troškulio pagaliau būtų atsigėręs.

— Ak! Žalumos kvapas, — atsiduso elfas. — Geriau už bet kokią poilsį! Skubėkime!

— Čia lengvos kojos bus greitesnės už kaustytus orkų batus, — nusprendė Aragornas. — Yra vilties sumažinti atstumą!

Kaip skalikai, užuodę grobį, jie lėkė vienas paskui kitą, o akys liepsnojo kovos ugnimi. Priešų brydė buvo kiek labiau į vakarus. Orkai paliko už savęs ištryptą ir pajuodavusią švelnią Rohano žolę. Staiga Aragornas riktėlėjo ir šoko į šalį.

— Stokit! — įsakė jis. — Neikit paskui! — Jis greitai nubėgo dešinėn, nes pamatė nuo pagrindinės brydės į šoną sukančius mažus basų kojų pėdsakus. Tačiau netoliese jie kirtosi su dviem orkų pėdsakų linijom, staigiai grįžo į pagrindinę brydę ir dingo joje. Prie tolimiausių pėdų Aragornas pasilenkė, kažką pakėlė nuo žolės ir grįžo atgal.

— Taip, — pasakė jis, — be abejo, tai hobito pėdsakai. Greičiausiai Pipino, nes jis mažiausias iš visų. Bet pažiūrėkite į šitą! — Platžengys iškėlė į viršų saulėje spindintį daiktą, panašų į ką tik išsprogusį buko lapą, gražų, bet nežinia iš kur atsiradusį šiose lygumose.

— Elfų apsiausto sagė! — vienu balsu sušuko Legolasas ir Gimlis.

— Lorieno medžių lapai be reikalo nekrenta, — pasakė Aragornas. — Šis irgi neatsirado čia atsitiktinai. Aš manau, jog Pipinas bandė pabėgti, kad paliktų šį ženklą tiems, kas eis iš paskos.

— Taigi bent tuo metu jis buvo gyvas, — apsidžiaugė Gimlis, — ir turėjo sveiką protą bei kojas. Tai suteikia vilties, jog priešą vejamės ne veltui.

— Tikėkimės, jog jis už savo įžulumą nesumokėjo per brangiai, — pridūrė Legolasas. — Pirmyn! Vien mintis apie linksmuolius hobitus, kurie varomi kaip galvijai, degina man širdį.

Saulė įkopė į zenitą ir lėtai ėmė leisti. Iš jūros pusės, pietuose, pasirodė lengvų debesėlių, bet švelnus brizas juos nupūtė. Saulė skendo už horizonto. Rytuose išaugę šešėliai tiesė savo ilgas rankas. Persekiotojai žygiavo toliau. Nuo Boromiro mirties praėjo dar tik viena diena, o priešai buvo toli priekyje. Lygumose jų nebesimatė.

Visiškai sutemus Aragornas sustojo. Per visą dieną jie trumpai ilsėjosi tik du kartus, ir nuo Rytinės Rohano Sienos juos jau skyrė dvidešimt penkios mylios.

— Nors ir sunku bus pasirinkti, bet vis dėlto — ką darysime? — paklausė jis. — Ar naktį ilsėsime, ar eisime, kol užteks valios ir jėgų?

— Jeigu naktį miegosime, tai priešai visiškai nutols, — tarė Legolasas.

— Bet netgi orkams reikia pailsėti, — paprieštaravo Gimlis.

— Orkai paprastai nekeliauja šviečiant saulei, o šitie keliavo. Jie tikrai nesiilsės naktį, — atsakė elfas.

— Eidami naktį, nematysime pėdsakų, — tarė Gimlis.

— Kiek mato mano akys, brydė eina tiesiai ir nesisukinėja nei kairėn, nei dešinėn, — atšovė Legolasas.

— Jeigu pėdsakas eitų tiesiai, tai aš galėčiau, pasikliaudamas nuojauta, juo sekti, bet jeigu jis ims sukinėtis, teks laukti aušros, ir mes sugaišime daugybę laiko, — įsiterpė

Aragornas.

— Nereikia pamiršti, — pritarė Gimlis, — kad tik dieną matysime, ar kuris nors belaisvių nebandė pabėgti. Be to, juos gali išskirti ir vieną kurį nugabenti, sakykim, į rytus, prie Mordoro, Didžiosios Upės link. Naktį mes tikrai to nepastebėtume.

— Tas tiesa, — pripažino Aragornas, — bet jeigu teisingai supratau ženklus, būriui vadovauja Baltarankiai orkai ir jie traukia tiesiai į Izengardą. Apie tai sprendžiu iš jų krypties.

— Negalima pasitikėti nei orkais, nei jų pėdsakais, — nepasidavė Gimlis. — O jeigu kuris nors hobitas pabėgtų? Juk naktį mes nebūtume radę sagės iš Lorieno.

— Nuo tada orkai tikrai tapo dvigubai budresni, o belaisviai dar labiau pavargo, — pasakė Legolasas, — ir be mūsų jokio pabėgimo nebus. Nesiimu spėlioti, kaip išlaisvinsime draugus, nes Iš pradžių reikia juos pasivyti.

— Netgi aš, daug keliavęs ir ne pats silpniausias nykštukas, negaliu bėgti visą kelią iki Izengardo be atokvėpio. Mano širdis taip pat nerimsta, bet, kad būčiau greitesnis, turiu pailsėti. Ir geriausia tai padaryti po aklos nakties skraiste.

— Aš sakiau, jog pasirinkti bus sunku, — įspėjo Aragornas. — Kaipgi apsispręsimė?

— Tu — mūsų vedlys ir esi įgudęs persekiotojas, — pasakė Gimlis, — tad ir spřesk.

— Širdis man liepia skubėti, — tarė Legolasas, — bet skirtis negalime, todėl aš irgi paklausysiu tavo patarimo.

— Išsirinkote prastą patarėją, — nelinksmi nusijuokė Aragornas, — nuo pat Argonato viskas, ką darau, griūva ir eina perniek.

Jis nutilo ir ilgai žiūrėjo į šiaurės vakaruose tirštėjančią nakties tamsą.

— Mes neisime tamsoje. Pernelyg didelis pavojus šitaip keliaujant pamesti pėdsaką ar praleisti kokį svarbų ženklą. Galėtume žygiuoti mėnulio šviesoje, bet jis anksti leidžiasi ir yra jaunas bei neryškus.

— Be to, jį dar dengia debesys, — sumurmėjo Gimlis. — O kad valdovė Galadrielė būtų davusi mums tokią dovaną, kokią davė Frodui!

— Jam reikia magiškos šviesos labiau negu mums, — tarė Aragornas. — Frodo užduotis yra labai svarbi. O mūsų — gal tik tuščias persekiojimas ir nieko nekeičiantys apsisprendimai. Bet aš pasirinkau. Išnaudokime turimą laiką kuo geriau!

Platžengys griuvo ant žemės ir iš karto užmigo, nes nuo pat nakties po Tol Brandiro kalnu nebuvo net prisnūdęs. Jis pabudo prieš aušrą. Gimlis dar kietai miegojo, o Legolasas, tylus ir susimąstęs kaip jaunas medis bevėję naktį, stovėjo žvelgdamas į šiaurę.

— Jie labai labai toli, — liūdnai pasakė jis, atsisukdamas į Aragorną. — Mano širdis jaučia, jog šią naktį jie nesiilsėjo. Dabar tik erelis galėtų juos pavyti.

— Vis tiek vysimės, kol pajėgsime, — atsakė Aragornas ir pasilenkęs pažadino nykštuką.

— Gimli, kelkis. Reikia eiti, nes pėdsakai atauš!

— Bet juk dar tamsu, — mieguistai tarė nykštukas. — Kol saulė nepakilo, netgi Legolasas jų nesuseks.

— Ar saulė, ar mėnulis, bet orkai jau taip toli, jog galime niekada jų nebeišvysti, — atsiliepė elfas.

— Kai žvilgsnis nepadeda, naujienų atneša žemė, — tarė Aragornas. — Ji turėtų dejuoti po šlykščiomis orkų kojomis.

Pėdsekys prigludo prie žemės. Jis nejudėdamas gulėjo taip ilgai, jog nykštukas ėmė baimintis, ar jis neapalpo, o gal užmigo. Įsižiebė pirmi aušros spinduliai, juos apgaubė pilka šviesa. Aragornas pagaliau atsistojo, ir draugai išvydo jo veidą: išsekusį, blyškų bei susirūpinusį.

— Žemė kalba neaiškiai. Daug mylių aplinkui jos niekas netrikdo, o priešų žingsniai vos juntami, bet aš aiškiai girdėjau kanopų dundesį. Žirgai, lekiantys į vakarus, — išgirdau juos dar naktį, atsigulęs pailsėti. Dabar jie nuo mūsų tolsta į šiaurę. Norėčiau žinoti, kas čia vyksta!

— Pirmyn! — paragino Legolasas.

Prasidėjo trečioji persekiojimo diena. Daug debesuotų ir saulėtų valandų jie skubėjo, čia greitai eidami, čia bėgdami, vos stabteldami atsikvėpti, ir joks nuovargis negalėjo užgesinti juos deginančio

ryžto. Jie beveik nešnekėjo. Begaliniais tyrais bėgančius draugus slėpė elfų apsiaustai, susiliejęs su pilkais žaliais laukais. Net vėsioje vidudienio saulėje tik elfų akys būtų galėjusios pastebėti persekiotojus, ir tik tada, kai šie priartėtų visai arti. Dažnai širdyje jie dėkojo Lorieno valdovei už nuostabią dovaną — *lembasą*, kuris, net suvalgytas bėgant, suteikdavo naujų jėgų.

Visą dieną priešų pėdsakas nesisukiodamas vedė tiesiai į šiaurės vakarus. Dienai vėl artėjant prie pabaigos, brydė pasuko lėkštais šlaitais, o priekyje išsirikiavo kuprotos žemos kalvos. Neryškus pėdsakas pasisuko į šiaurę, ir juo sekti tapo sunkiau. Toli kairėje sidabrine gija žaliame kilime vingiavo Entvašas. Nesimatė jokio judančio padaro. Aragornas dažnai stebėjosi, kodėl jie nesutinka žmonių nė žvėrių. Rohirimai gyvena daug piečiau, miškingose Baltųjų Kalnų pašlaitėse, kurias dabar slėpė debesys, bet šitame krašte, vadinamame Rytiniu Emnetu, ganydavosi Rohano valdovų arklių kaimenės, ir dažnai net žiemą galėdavai sutikti klajoklių piemenų. Dabar šitos žemės buvo tuščios, o čia vyrančios tylos negalėjai pavadinti ramia.

Sutemus jie vėl sustojo. Dabar Rohano laukais jau buvo nukeliauta apie penkiasdešimt mylių, ir Emyr Mulo Siena dingo šešėliuose. Miglotame danguje įsižiebė, bet menkai tešvietė jaunatis, o žvaigždžių visai nesimatė.

— Dabar man labiausiai gaila besiilsint sugaišto laiko, — pasakė Legolasas. — Orkai lekia priekyje taip, lyg pats Sauronas gintų juos rimbū. Bijau, jog jie jau pasiekė miškus, ir nė nemanydami ilsėtis žygiuoja medžių šešėliuose.

Gimlis sugriežė dantimis:

— Liūdna mūsų vargų ir vilčių pabaiga!

— Vilčių — taip, bet vargti teks net ir be vilties, — atsakė Aragornas. — Atgal juk negrįšime. Aš pavargau... — Jis atsigręžė ir pasižiūrėjo į tamsią naktį, atslenkančią iš rytų. — Kažkas keista vyksta šiame krašte. Aš nepasitikiu šita tyła. Aš nepasitikiu šituo mėnuliu. Žvaigždės blyškios, o aš toks pavargęs, koks niekada nebūdavau. Regėdamas aiškų pėdsaką, joks seklys taip nepavargsta. Kažkas skubina mūsų priešus ir stato nematomų kliūčių mums — nuovargis kausto ne tiek kojas, kiek širdį.

— Taip, — patvirtino Legolasas, — aš tai pajutau, kai tik nusileidome nuo Emyr Mulo. Kažkieno valia stabdo mus, — jis ištiesė ranką į vakarus, tamsuojančius po mėnulio pjautuvu.

— Sarumanas! — kietai ištare Aragornas. — Bet jis neprivers mūsų pasiduoti. Sustoti teks, nes net mėnulį uždengė debesys. Tačiau dienai sugrįžus mūsų kelias vėl drieksis į šiaurę, tarp kalvos ir pelkės.

Kaip ir praeitą kartą, pirmas pakirdo Legolasas, jeigu jis iš viso miegojo.

— Pabuskite! Pabuskite! — sušuko elfas. — Jau dangus rausta. Keisti dalykai dedasi miško pakraštyje. Geri ar blogi, aš nežinau, bet mums reikia skubėti. Pabuskite!

Kiti pašoko ir akimirksniu susiruošė keliauti toliau. Lėtai artėjo kalvos. Likus valandai iki vidurdienio, medžiotojai pasiekė jas: žalius šlaitus su plikais gūbriais, besidriekiančiais tiesiai į šiaurę. Kadangi netoliese tekėjo upė, ant šlaitų augančios samanų buvo drėgnos. Šiek tiek į vakarus nuo pietinio šlaito keliautojai pastebėjo didelį ištryptų samanų ratą. Nuo jo, leisdamasis į šiaurę, sausais šlaitais vingiavo orkų pėdsakas. Aragornas sustojo ir atidžiai ištyrinėjo paliktas pėdas.

— Jie čia kurį laiką ilsėjosi, tačiau pėdsakas jau senas, — pasakė jis. — Deja, tavo širdis kalbėjo teisingai, Legolasi. Orkai stovyklavo čia beveik prieš triskart dvylika valandų. Jeigu jie nesulėtino tempo, tai vakar iki saulės laidos turėjo pasiekti Fangorno miško pakraščius.

— Nei šiaurėje, nei vakaruose nesimato nieko, tik žolė, skęstanti rūke, — tarė Gimlis. — Ar galėtume matyti mišką, jei užkoptume ant kalvų?

— Jis per toli, — papurtė galvą Aragornas. — Šitos kalvos apie penkiolika mylių eina į šiaurę, paskui į šiaurės vakarus, Entvašo ištakų link, dar bus apie trisdešimt mylių tyrlykų.

— Geriau eikime, — nutraukė Pėdsekį nykštukas, — mano kojos nė nepajustų tų mylių, jei širdies neslėgtų toks sunkumas.

Saulė jau leidosi, kai draugai pagaliau išsikapstė iš kalvų virtinės. Daug valandų jie žygiavo be poilsio. Nors nykštukai garsėja ištverme darbe ir kelionėje, bet, praradęs viltį, Gimlis jau vos kiūtino. Už jo tylus ir niūrus ėjo Aragornas, vis pasilenkdamas patikrinti pėdsakų. Tik Legolaso eiseną tebebuvo tokia pat lengva. Jis žengė vos primindamas žolę ir nepalikdamas pėdsakų, semdamasis jėgų iš elfų kelioninės duonos. Be to, jis galėjo miegoti, jei žmonės pavadintų tai miegu, mintimis nuklydęs į keistus elfų sapnus, bet atviromis akimis keliaudamas toliau.

— Užlipkime ant tos žalios kalvos, — pasiūlė elfas. Draugai pavargę pasekė juo. Jie ilgai kopė šlaitu, kol galų gale pasiekė viršūnę. Tai buvo apvali ir plika kalva, labiausiai nutolusi į šiaurę. Saulė nusileido, tarsi uždanga nukrito vakaro šešėliai. Jie buvo vieni šitame pilkame beformiame ir bekraščiame pasaulyje. Tik toli šiaurės vakaruose gėstančioje dienoje matėsi juoda dėmė — Ūkanotieji Kalnai ir jų miškai.

— Nesimato nieko, kas padėtų nepaklysti, — niūriai suburbėjo nykštukas. — Vėl turime sustoti nakčiai, darosi šalta!

— Šiaurės vėjas pučia iš sniegynų, — tarė Aragornas.

— Nepraraskime vilties, — paguodė juos Legolasas. — Dabar ilsėkitės, jei jaučiatės išvargę. Rytoj pažiūrėsime.

— Jau trys saulės tekėjo. O mūsų medžioklė vis dar bergždžia, — teištare Gimlis.

Naktį dar labiau atšalo. Aragornas su Gimliu miegojo, o pabudę matydavo šalia stovintį Legolasą. Kartais jis imdavo vaikštinėti pirmyn atgal, panosėje niūniuodamas kokią nors elfų dainelę, ir jam niūniuojant tamsiame dangaus skliaute blykstelėdavo baltos žvaigždės. Taip aušo blyškus ir giedras rytas. Rytys nupūtė visas miglas, ir prieš juos aiškiai driekėsi bekraštės tuščios žemės.

Priekyje, rytuose, plytėjo vėjuotos Rohano Dykvietės lygumos, kurias jie prieš daug dienų regėjo nuo Didžiosios Upės. Šiaurės vakaruose, ne mažiau kaip už penkiolikos mylių, dunksojo tamsus Fangorno miškas, o dar toliau, lyg sklandydama pilkuose debesyse, žibėjo aukšta Metedraso, paskutiniosios Ūkanotųjų Kalnų viršūnės, karūna. Iš miško, tarsi pasitikdamas persekiotojus, tekėjo greitas, susiaurėjęs Entvašas. Orkų pėdsakas nuo kalvų suko jo stačiais krantais.

Aštriomis akimis sekdamas pėdsaką prie upės ir miško link, Aragornas žalumoje pastebėjo tolimą greitai judančią dėmę. Jis krito ant žemės ir, pridėjęs ausį, ėmė idėmiai klausytis. Šalia stovėjęs Legolasas prisidengė savo akylas elfiškas akis liauna ranka. Jis matė ne dėmę, ne šešėlį, bet raitelius, daug raitelių, ant kurių iečių antgalių tarsi mažutės žvaigždės žibėjo ryto spinduliai. Toli už jų į dangų siaurais vingiuotais siūlais kilo tamsūs dūmai.

Tuščiuose laukuose buvo taip tylu, kad Gimlis galėjo girdėti žolėje šnarantį vėją.

— Raiteliai! — šuktelejo atsistodamas Aragornas. — Mūsų link artėja daug raitelių greitais žirgais!

— Taip, — pritarė Legolasas, — šimtas penki kariai. Jų plaukai geltoni, o ietys iš šviesaus metalo. Jų vadas labai aukštas.

— Aštrios yra elfų akys! — nusišypsojo Aragornas.

— Ne, — paprieštaravo Legolasas, — raiteliai joja ne daugiau kaip už penkių mylių.

— Penkios mylios ar viena, šitose dykynėse mes vis tiek nuo jų nepabėgsime, — pasakė Gimlis. — Lauksime čia ar eisime savo keliu?

— Palauksime, — nusprendė Aragornas. — Aš pavargau, o mūsų medžioklė žlugo. Pagaliau mus galėjo aplenkti, nes raiteliai grįžta kaip tik orkų taku. Iš jų galėsime sužinoti naujienų.

— Arba susilaukti iečių, — sumurmėjo Gimlis.

— Trys jų žirgai joja be raitelių, bet hobitų nesimato, — pranešė elfas.

— Nemanau, kad mes išgirstume gerų naujienų, bet vis vien palaukime jų čia, — tarė Aragornas.

Trys draugai paliko kalvos viršūnę, kur blyškiame danguje galėjo tapti lengvu taikiniu, ir lėtai nusileido šiauriniu šlaitu. Šiek tiek virš kalno papėdės jie sustojo ir susisupę į apsiaustus atsisėdo ant apvytusios žolės. Lėtai ir sunkiai slinko laikas. Žolę šiureno vėjas. Gimlis nerimavo.

— Ką žinai apie šiuos raitelius, Aragornai? — paklausė nykštukas. — Ar mes čia laukiame staigios mirties?

— Man yra tekę būti tarp jų, — atsakė Aragornas. — Jie išdidūs ir atkaklūs, sąžiningi ir dosnūs. Šie žmonės drąsūs, bet ne žiaurūs, išmintingi, tačiau neapsišvietę. Jie nerašo knygų, užtat dainuoja daug dainų, kaip žmonių vaikai prieš Tamsos Laikus. Bet aš nežinau, nei kas pastaruoju metu vyksta Rohane, nei ką galvoja rohirimai, dabar atsidūrę tarp išdaviko Sarumano ir Saurono grėsmės. Jie ilgai draugavo su Gondoro žmonėmis, nors nėra jų giminės. Jie artimesni Deilo bardingams ar Miško beorningams, kadangi prieš daugelį metų Eorlo Jaunojo vedami jie atsikraustė į šitas žemes iš šiaurės. Dar ir dabar tarp beorningų galima išvysti daug aukštų šviesiaplaukių vyrų, kaip šie Rohano raiteliai. Bet kuriuo atveju, su orkais jie nesibičiulauja.

— Bet Gendalfas minėjo gandus, jog jie moka duoklę Mordorui, — priminė Gimlis.

— Aš tuo netikiu, kaip netikėjo Boromiras.

— Greitai sužinosite teisybę, — tarė Legolasas. — Jie jau visai arti.

Pagaliau net Gimlis išgirdo tolimą šuoliuojančių kanopų bildesį. Sekdami pėdsaku, raiteliai pasuko nuo upės ir artinosi prie kalvų. Jie lėkė kaip vėjas. Per laukus nusirito stiprių balsų šūksniai. Staiga jie pralėkė kaip griautinis, ir priekinis raitelis pasisuko, veddamas savo žmones palei vakarinį kalvų šlaitą į pietus. Paskui jį sekė ilga šarvuotų, aukštų, greitų ir švytinčių karių eilė.

Raitelių žirgai buvo stiprūs, stambaus sudėjimo ir liekni. Jų glotni pilka oda žvilgėjo. Ilgos uodegos plaukštėsi vėjyje, ant išdidžių kaklų plazdėjo supinti karčiai. Raiteliai nenusileido žirgams: aukšti, liekni, jų linų spalvos plaukai draikėsi iš po lengvų šalmų ir, supinti į kasas, krito ant pečių, veidai buvo rūstūs. Raiteliai rankose laikė ilgas uosines ietis, išmarginti skydai buvo nustumti už nugarų, prie šonų kabėjo kardai, o blizgantys grandininiai šarvai siekė žemiau kelių.

Kariai jojo poromis, ir nors dažnai kuris nors raitelis atsistodavo kilpose ir apsižvalgydavo į abi puses, niekas iš jų nepastebėjo tyliai sėdinčių trijų keliautojų. Būrys bemaž jau buvo prajojęs, kai Aragornas staiga kilstelėjo ir garsiai sušuko:

— Kokios naujienos iš šiaurės, Rohano raiteliai?

Stulbinančiu greičiu bei įgūdžiu jie sulaukė žirgus, apsisuko ir sugrįžo. Trys draugai tuoj pat atsidūrė aplink jojančių raitelių rate, judančiame aukštyn žemyn šlaitu ir vis siaurėjančiame. Aragornas tyliai stovėjo, o elfas su nykštuku sėdėjo nejudėdami, spėliodami, kaip toliau pakryps įvykiai. Staiga, be jokio žodžio ar komandos, raiteliai sustojo. Visos ietys buvo nutaikytos į nepažįstamuosius, o kai kurie raiteliai, laikę rankose lankus, prie templių jau pridėjo strėles. Iš būrio išėjo vienas aukštas vyras, kurio šalmą dabino balti besiplaikstantys arklio karčiai. Jis artinosi tol, kol ieties smaigalys atsidūrė per pėdą nuo Aragorno krūtinės, bet Pėdsekys net nesujudėjo.

— Kas jūs tokie ir ką veikiate šitoje žemėje? — bendrąja vakarų kalba paklausė raitelis, elgesiu ir tonu primindamas Boromirą Gondorietį.

— Aš Platžengys, — atsakė Aragornas. — Atkeliavau iš šiaurės. Medžioju orkus.

Raitelis nulipo žemėn. Atidavęs ietį kitam ir išsitraukęs kardą, jis kiek stebėdamasis atidžiai žvelgė į Aragorną. Po to vėl prabilo:

— Iš pradžių aš pagalvojau, jog jūs patys esate orkai, bet dabar matau, kad ne. Išties apie orkus žinote nedaug, jei taip ruošėtės juos medžioti. Jie greiti, gerai ginkluoti ir jų yra

daug. Greičiau iš medžiotojų būtumėte patys pavirtę grobiu, jei būtumėt juos paviję. Bet tavyje yra kažkas keista, Platžengy, — jis pakėlė skaisčiai mėlynas akis į Pėdsekį. — Tokių vardų žmonės neturi. Tavo apdaras taip pat keistas. Tu iššokai iš žolės? Kaip išvengei mūsų akių? Ar jūs elfai?

— Ne, — atsakė Aragornas, — tarp mūsų tik vienas elfas, Legolasas iš Miško Karalystės tolimoje Gūdžiojoje Girioje. Bet mes keliavome per Lotlorieną ir jo valdovės dovanos bei palaiminimas gelbsti mus kelyje.

Raitelis pažvelgė į juos stebėdamasis ir paniuro.

— Vadinasi, iš tikrųjų, kaip sako legendos, Auksiniame Miške gyvena elfų valdovė, — tarė jis. — Sakoma, jog nedaug kam pavyksta išvengti jos tinklų. Keistų dienų sulaukėme! Tačiau jeigu ji jums palanki, tai, matyt, ir patys esate raganiai, — jis šaltai nužvelgė Legolasą ir Gimlį. — Ko gi jūs nešnekate, tyleniai?

Gimlis atsistojo ir plačiai išskėtė kojas, jo ranka sugriebė kirvio rankeną, tamsios akys blykstelėjo:

— Pasakyk man savo vardą, arklių šeimininke, ir tada sužinosi manąjį bei dar šį tą!

— Svetimšalis turėtų prisistatyti pirmas, — ištarė raitelis, žvelgdamas į nykštuką, — bet tegul bus taip. Aš esu Eomeras, Eomundo sūnus, Trečiasis Ridermarko Maršalas.

— Tada Eomerai, Eomundo sūnau, Trečiasis Ridermarko Maršale, leisk Gimliui, nykštuko Gloino sūnui, įspėti tave dėl kvailų žodžių. Tu niekini tai, kas nuostabu ir tau nesuvokiama, todėl tik menkas protas gali tave pateisinti.

Eomero akys plykstelėjo, o kiti raiteliai ėmė piktai murmėti ir apspito juos glaudesniu ratu, grasindami ietimis.

— Jeigu tavo šalmas kyšotų kiek aukščiau žolės, pone nykštuk, aš tuoj pat nuridenčiau tau galvą su visa barzda, — iškošė Eomeras.

— Jis ne vienas! — sušuko Legolasas pašokdamas ir akimirksniu įtempdamas lanką. — Tu mirsi, nespėjęs net mostelti kardu!

Eomeras pakėlė kardą, ir viskas galėjo baigtis blogai, bet Aragornas šoko tarp jų ir iškėlė ranką.

— Prašau atleisti, Eomerai! — šūktelėjo jis. — Žinodamas daugiau suprasi, kodėl taip supykinai mano draugus. Mes nenorime blogo nei Rohanui, nei jo žmonėms, nei žirgams. Ar prieš kirsdamas neišklausysi mūsų pasakojimo?

— Gerai, — sutiko Eomeras, nuleisdamas kardą, — tačiau šiais neramiais laikais keliaujantieji po Ridermarką turėtų būti mažiau išdidūs. Iš pradžių pasakyk savo tikrąjį vardą.

— Iš pradžių tu pasakyk, kam tarnauji, — pasiūlė Aragornas, — ar tu Juodojo Valdovo Saurono, Mordoro karaliaus, draugas ar priešas?

— Aš tarnauju tik Marko Valdovui Teodenui, Tengelio sūnui, — atsiliepė Eomeras. — Mes nepaklūstame tolimų Juodųjų Žemių Jėgai, bet ir atvirai su ja nekariaujame. Jeigu tu bėgi nuo jos, geriau palik šį kraštą. Prie visų sienų neramu, mums grasina, o šiais neramiais laikais mes trokštame tik išlikti laisvi, gyventi kaip gyvenome ir netarnauti jokiam valdovui, ar jis būtų geras, ar piktadarys. Mes visada džiaugdavomės svečiais, bet dabar nekviesti keleiviai temato, jog esame greitai ir stiprūs kariai. Taigi kas jūs tokie? Kieno įsakymu medžiojate orkus mūsų šalyje?

— Aš netarnauju niekam, — atsakė Aragornas, — bet Saurono tarnus persekioju, kur jie bebūtų. Tik keletas mirtingųjų žmonių nusimano apie orkus daugiau už mane, todėl aš paprastai nepersekiuju orkų būrio tokiu būdu. Bet šitie orkai pagrobė du mūsų draugus. Tokiomis aplinkybėmis žmogus, neturėdamas žirgo, eis pėsčias ir neprašys leidimo sekti pėdsaką, o priešų galvas jis skaičiuos tik kardu. Aš nesu beginklis.

Aragornas atmetė atgal apsiaustą. Sublizgėjo elfiškos makštys, ir kario rankose kaip netikėta liepsna sužibo skaistus Andrilas.

— Elendilas! — sušuko jis. — Aš esu Aragornas, Aratorno sūnus, Elendilo Gondoriečio sūnaus Izilduro palikuonis, vadinamas Elesaru, Elfų Berilu ir Dunadanu. Štai Lūžęs

Kardas, kuris vėl perkaldintas! Padėsite man ar trukdysite? Rinkitės greitai!

Gimlis ir Legolasas su nuostaba žvelgė į savo draugą, tokio jie dar nebuvo jo matę. Eomeras tarsi sumažėjo, o Aragornas išaugo, jo veidas švietė akmeninių karalių galia ir didybe. Akimirka Legolasui pasirodė, jog virš jo galvos kaip karūna žybtelėjo balta liepsna.

Eomeras atsitraukė, ir jo veide pasirodė pagarbi baimė. Jis nuleido išdidžias akis.

— Keisti dalykai dedasi, — sumurmėjo raitelis, — sapnai ir senovės legendos iš žolės dygsta. Pasakyk, valdove, kas atvedė tave čia ir kokia tavo žodžių prasmė? Ieškodamas atsakymo jau seniai iškeliavo Boromiras, Denetoro sūnus, bet jam skolintas žirgas grįžo be raitelio. Kokią lemtį neši mums iš šiaurės?

— Pasirinkimą, — atsakė Aragornas. — Perduokite Teodenui, Tengelio sūnui, jog karas jau atviras — už arba prieš Sauroną. Nuo šiol niekas nebegyvens taip, kaip gyveno, ir nedaug kas išsaugos tai, kas jiems priklausė. Bet apie šituos didžius dalykus pašnekėsime vėliau. Jeigu bus lemta, aš pats nuvyksiu pas karalių. Dabar man labai reikia pagalbos ar bent žinių. Tu girdėjai, jog mes persekiojame orkų būrį, pagrobusį mūsų draugus. Ką gali mums papasakoti?

— Jums nebėra reikalo juos vytis, — tarė Eomeras, — orkai sunaikinti.

— O mūsų draugai?

— Mes radome tik orkus.

— Iš tiesų keista, — tarė Aragornas. — Ar jūs apieškojote užmuštuosius? Ar, be orkų, neradote kitokių kūnų? Jie turėjo būti basi, su pilkais apsiaustais ir nedidelio ūgio, jūsų akimis — lyg vaikai.

— Mes neradome nei nykštukų, nei vaikų, — tvirtai pasakė Homeras. — Suskaičiavę ir apieškoję žuvusius, savo papročiu juos sudeginame. Dūmai dar teberūksta.

— Mes šnekame ne apie nykštukus ar vaikus, — paaikšino Gimlis, — mūsų draugai buvo hobitai.

— Hobitai? — paklausė Homeras. — Kas jie galėtų būti? Tai keistas vardas.

— Keistos tautos keistas vardas, — tarė nykštukas, — bet jie buvo brangūs mums. Atrodo, Rohane jūs girdėjote žodžius, privertusius sunerimti Minas Tiritą. Ten buvo kalbama apie miškavaikį. Hobitai yra miškavaikiai.

— Miškavaikiai! — nusijuokė raitelis, stovėjęs šalia Homero. — Miškavaikiai! Juk jie gyvena tik senose dainose ir vaikų pasakose apie šiaurę. Ar mes gyvename legendose, ar žalioje žemėje po saule?

— Legendos ir gyvenimas susipina, — pasakė Aragornas. — Juk ne mes, o tie, kurie ateis vėliau, kurs sakmes apie mūsų laikus. Sakai, žalia žemė? Iš jos gali gimti daug padavimų, nors tu ja ir vaikštai šviečiant saulei.

— Negaiškime laiko, — tarė raitelis, nekreipdamas dėmesio į Aragorno žodžius, — reikia skubėti į pietus, valdove. Palikime šiuos svetimšalius kartu su jų fantazijomis. Ar surišime juos ir nugabensime karaliui?

— Palauk, Eotainai! — savo kalba pasakė Homeras. — Palik mane. Pasakyk, tegu *Eoredas* susirenka ir pasiruošia kelionei prie Entų Brastos.

Murmėdamas Eotainas nuėjo ir ėmė šnekėti su kitais. Greitai jie atsitraukė, palikę Homerą vieną su trimis draugais.

— Viskas, ką sakai, skamba keistai, Aragornai, — tarė jis, — bet aišku, jog šneki tiesą. Marko žmonės nemeluoja, todėl ir juos sunku apgauti! Bet tu pasakei ne viską. Ar nepapasakotum daugiau apie savo užduotį, kad galėčiau nuspręsti, ką daryti?

— Kaip minėta ketureilyje, aš išvykau iš Imladriso prieš daug savaičių, — pradėjo Aragornas, — kartu su Boromiru iš Minas Tirito. Mano užduotis buvo su Denetoro sūnumi vykti į šį miestą padėti jo žmonėms kovoje prieš Sauroną. Tačiau Būrys, su kuriuo aš keliavau, turėjo dar ir kitų tikslų. Apie juos dabar negaliu pasakoti. Mūsų vadas buvo Gendalfas Pilkasis.

— Gendalfas! — sušuko Homeras. — Gendalfas Pilkasis yra žinomas Rohane, bet jo

vardas, įspėju tave, jau nėra Teodeno malonės slaptažodis. Vyrų atmintyje burtininkas išliko kaip dažnas svečias, atvykdavęs ir išvykdavęs kada panorėjęs. Jis visada buvo keistų įvykių šauklys, o dabar kai kurie mano, kad blogio nešėjas. Iš tiesų po paskutinio jo vizito atsitiko daug blogo. Tuo laiku prasidėjo nesutarimai su Sarumanu. Mes laikėme Sarumaną savo draugu, bet atėjęs Gendalfas įspėjo, jog Izengardas ruošiasi staigiam karui. Jis sakė, jog pats buvo paimtas į nelaisvę Orthanke, vos pabėgo, ir prašė pagalbos. Teodenas nepaklausė jo, ir Gendalfas išvyko. Netarkite Gendalfo vardo Teodenui girdint. Karalius įpykęs! Gendalfas pasiėmė žirgą, vadinamą Žvaigždikiu, nuostabiausią karaliaus ristūną, *mearasų* vedlį, o jais gali jodinėti tik Marko valdovai. Jų veislės pradininkas buvo didysis Eorlo žirgas, supratęs žmonių kalbą. Prieš septynias dienas Žvaigždikis grįžo, bet karaliaus pyktis nesumažėjo, nes žirgas sulaukėjo ir nieko neprisileidžia.

— Žvaigždikis rado kelią iš tolimos šiaurės, — tarė Aragornas, — nes ten jis išsiskyrė su Gendalfu. Deja, Gendalfas juo daugiau nejudinės. Jis pražuvo Morajos Kasyklų tamsoje ir daugiau negrįš.

— Tikrai liūdnos naujienos, — susirūpinęs tarė Homeras, — man ir daugeliui kitų, nors ne visiems, kaip pamatytum susitikęs su karaliumi.

— Mūsų naujienos yra liūdnesnės, nei šiame krašte kas nors gali suprasti, bet dar nepasibaigus metams jūs tai skaudžiai pajusite, — pasakė Aragornas. — Tačiau kai krinta didis, turi vesti mažesnis. Aš vedžiau Būrį visą kelią nuo Morajos. Mes perėjome Lorieną — būtų gerai, kad prieš šnekėdamas sužinotum apie jį daugiau, — po to keliavome žemyn Didžiąja Upe iki Rauroso Krioklių. Čia jūsų sunaikintieji orkai užmušė Boromirą.

— Jūsų naujienos neša vien sielvartą! — beviltiškai sušuko Eomeras. — Kokia netektis Minas Tiritui ir mums visiems! Tai buvo didis žmogus. Visi jį gerbė. Jis retai atvykdavo į Marką, nes nuolat kariavo prie Rytinių Sienų, bet aš jį mačiau. Man Boromiras pasirodė labiau panašus į greitą Eorlo sūnų, negu į niūrų gondorietį, ir kada nors jis būtų tapęs didžiu vadu. Tačiau iš Gondoro mes nieko apie tai negirdėjome. Kada jis žuvo?

— Šiandien ketvirtoji diena, — atsakė Aragornas. — Tą patį vakarą mes iškeliavome iš Tol Brandiro šešėlio.

— Pėsčiomis?! — riktelėjo Eomeras.

— Taip, kaip matai.

Rohaniečio akys išsiplėtė iš nuostabos.

— Platžengys — per menkas vardas tau, Aratorno sūnau. Aš tave vadinsiu Vėjakoju. Šitas trijų draugų žygdarbis turėtų būti apdainuotas daugelyje kraštų. Šimtas mylių, o dar nesibaigė ketvirtoji diena! Elendilo giminė iš tikrųjų yra ištverminga!

Bet, Aragornai, ką man daryti? Turiu skubiai grįžti pas Teodeną. Iš tiesų mes dar nekariaujame su Juodąja Šalimi, nes yra keletas žmonių iš karaliaus aplinkos, kurie bijo kovoti, bet karas jau čia pat. Mes nepamiršime senos karinės sąjungos su Gondoru ir visada ateisim jiems į pagalbą: taip sakau aš ir tie, kas man paklūsta. Kaip Trečiasis Maršalas, aš esu atsakingas už Rytinį Marką ir jau atitraukiau visas kaimenes bei piemenis už Entvašo, palikdamas tik sargybinius ir greitus žvalgus.

— Tai jūs nemokate duoklės Sauronui? — pasiteiravo Gimlis.

— Nemokame ir niekada nemokėjome, — sužaubavęs akimis atsiliepė Eomeras, — nors mano ausis yra pasiekęs toks melas. Prieš keletą metų Juodosios Šalies valdovas norėjo brangiai pirkti Rohano žirgų, bet mes atsisakėme, nes jis naudoja gyvulius blogiems tikslams. Tada jis užsiundė orkus, kurie dažnai puldinėja mūsų kaimenes, vogdami tik juodus arklius. Tokių žirgų liko nedaug. Štai kodėl mes žiauriai kovojame su orkais. Tačiau dabar didžiausią rūpestį kelia Sarumanas. Jis pasiskelbė visų šitų žemių valdovu, ir mes jau daug mėnesių kariuojam. Jam tarnauja orkai, vilkažmogiai bei žmonės, ir jis uždarė Rohano Tarpeklių, todėl greičiausiai būsime apsupti iš rytų ir iš vakarų.

Sunku kovoti su tokiu priešu: jis gudrus bei klastingas burtininkas ir gali pasirodyti daugeliu pavidalų. Jis vaikšto šen bei ten atrodydamas kaip senas žmogus su apsiaustu ir gobtuvu, labai panašus į Gendalfą. Sarumano šnipai išsprūsta pro visus tinklus, o jo bloga

lemiantys paukščiai sklando danguje. Nežinau, kaip viskas baigsis, ir mano širdis turbūt klysta, nes man atrodo, jog Sarumano draugai gyvena ne vien Izengarde. Jeigu atvyksite į karaliaus rūmus, pamatysite patys. Ar atvyksite? O gal aš veltui tikiuosi, jog jūs padėsite man abejonių valandą?

— Aš atvyksiu, kai tik galėsiu, — pažadėjo Aragornas.

— Tad keliauk tuoj pat! — tarė Eomeras. — Elendilo ainis suteiks Eorlo sūnums reikalingos jėgos prieš blogio potvynį. Jau dabar Vakariniam Emnete prasidėjo mūšiai, ir bijau, kad jie gali baigtis liūdnai.

Aš išvykau į šį žygį šiaurėn be karaliaus leidimo, dabar jo rūmai yra menkai apsaugoti. Bet žvalgai išpėjo mane, jog prieš tris naktis nuo Rytinės Sienos nusileido orkų būrys, tarp jų buvo orkų su baltais Sarumano simboliais. Įtardamas tai, ko labiausiai bijau — sąjungą tarp Orthanko ir Juodosios Tvirtovės, — sukviečiau *Eoredą* — savo giminės karius — ir prieš dvi dienas mes užklupome orkus prie pat Entų Miško. Ten juos apsupome, o vakar auštant stojome į mūšį. Deja, aš praradau penkiolika žmonių ir dvylika žirgų. Orkų buvo daugiau, nei tikėjomės. Prie jų prisijungė kiti, atėję iš rytų, nuo Didžiosios Upės, jų takas matyti šiauriau. Priešą sustiprino ir išlinde iš miško Didieji Orkai su Baltosios Izengardo Rankos simboliais, jie stipresni ir bjaurėsi už kitus. Visi jie čia sulaukė galo, bet mes per ilgai užtrukome. Mes reikalingi pietuose ir vakaruose. Gal jotumėte kartu? Mes turime laisvų arklių. Tavo Kardui tikrai atsiras darbo, taip pat ir Gimlio kirviui bei Legolaso lankui, jei tik jie atleis man žodžius apie Miško Valdovę. Aš kalbėjau kaip visi šio krašto žmonės ir mielai sužinočiau daugiau.

— Ačiū už gerus žodžius, — tarė Aragornas. — Mano širdis trokšta joti su tavimi, bet mes negalime palikti draugų, kol dar yra vilties.

— Vilties tikrai nėra, — tvirtai pasakė Eomeras, — šiaurėje savo draugų jūs nerasite.

— Bet jų nėra ir už mūsų. Netoli nuo Rytinės Sienos mes radome paliktą ženklą, kuris liudija, jog vienas iš mūsų draugų tikrai buvo gyvas. O tarp Sienos ir kalvų nepastebėjome jokio ženklo, ir joks pėdsakas nepasuko į šalį, nebent aš visiškai praradau savo įgūdžius.

— Kaip manai, kas gi tavo draugams galėjo atsitikti? — paklausė Eomeras.

— Nežinau. Jie galėjo būti užmušti ir sudeginti kartu su orkais. Bet aš tuo netikiu, nes tu sakei, jog tarp žuvusiųjų jų nebuvo. Belpa galvoti, kad jie buvo nugabenti į mišką dar prieš mūsų ir net prieš jums apsupant orkus. Ar esi tikras, kad tokiu būdu niekas neprasmuko pro jūsų tinklus?

— Aš galiu prisiekti, jog joks orkas nepabėgo nepastebėtas. Miško pakraštyje mes atsidūrėme anksčiau už juos, tad jei kas ir pateko į girią, jis buvo ne orkas arba turėjo elfų galių.

— Mūsų draugai dėvėjo tokius pat apsiaustus kaip ir mes, — pasakė Aragornas, — o jūs mūsų nepastebėjote vidury šviesios dienos.

— Aš apie tai nepagalvojau, — prisipažino Eomeras. — Kai aplink tiek kerų, sunku būti kuo nors įsitikinus. Pasaulis tapo keistas: elfas su nykštuku kartu vaikšto po mūsų laukus, mirtingieji šneka su Miško Valdove ir lieka gyvi, Kardas grįžta kariauti, nors buvo sulaužytas daug amžių prieš mūsų tėvų tėvams įžengiant į Marką! Kaip tokiais laikais žmogus gali nuspręsti, ką daryti?

— Taip, kaip sprendė visada, — ramiai atsakė Aragornas. — Gėris ir blogis nesikeičia. Jie vienodi ir elfų giriose, ir nykštukų požemiuose, ir žmonių valdose. Ar Aukšiniame Miške, ar savo kraštuose žmonės privalo skirti juos.

— Tai tiesa, — sutiko Eomeras. — Aš neabejoju tavimi ir tuo, ką sako mano širdis. Bet aš negaliu elgtis visiškai laisvai. Mūsų įstatymai draudžia svetimšaliams keliauti po mūsų žemes be karaliaus leidimo, o pavojaus dienomis šitas įsakymas yra dar griežtesnis. Aš prašiau jūsų savo noru vykti kartu, bet jūs atsisakėte. Jausčiausi nekaip, jeigu šimtinė mano karių kautųsi prieš tris.

— Abejoju, ar jūsų įstatymas yra pritaikytas šiam atvejui, — pasakė Aragornas. — Aš

nesu svetimšalis, ne sykį viešėjau šiame

krašte ir jodinėjau su rohirimų būriais, nors ir prisidengęs kitu vardu. Tavęs aš nemačiau, nes buvai dar per jaunas, bet aš kalbėjau su tavo tėvu Eomundu ir su Teodenu, Tengelio sūnumi. Anksčiau joks šios šalies valdovas nebūtų liepęs nutraukti tokią užduotį kaip mano. Mano pareiga keliauti toliau, Eomundo sūnau. Tad turi pasirinkti. Padėk mums ar bent paleisk. Arba paklusk įstatymui. Tada J jūsų karą ar pas jūsų karalių sugrįš mažiau karių. Eomeras patylėjo ir tarė:

— Mes visi skubame. Mano būrys nekantrauja keliauti, o jums kiekviena valanda mažina viltį. Aš pasirinkau: jūs galite eiti. Dar daugiau, aš paskolinsiu jums žirgų. Paprašysiu tik vieno: įvykdę užduotį ar pralaimėję, grįžkite su arkliais į Meduseldą, aukštuosius Edoraso rūmus, kur dabar gyvena Teodenas. Taip įrodysite jam, jog aš neapsirikau. Aš pats ir mano gyvybė dabar priklauso nuo jūsų. Neapvilkite manęs.

— Neapvilsiu, — užtikrino Aragornas.

Rohirimai labai nustebo ir svaidė daug piktų bei abejojančių žvilgsnių, kai Eomeras įsakė laisvus žirgus atiduoti svetimšaliams. Tik Eotainas išdrįso prašnekti garsiai.

— Užtektų arklio vien tam gondoriečių valdovui, kaip jis save vadina, — pasakė jis, — bet kur girdėta, kad Marko žirgas būtų atiduotas nykštukui?

— Nesirūpink, — atrėžė Gimlis, — niekas ir neišgirs. Geriau eisiu pėsčias, nei savo valia ar prievarta sėsiu ant to žvėries nugaros.

— Bet tu turi joti arba gaišinsi mus, — nusprendė Aragornas.

— Sėsk už manęs, drauge Gimli, — pasiūlė Legolasas, — tada viskas bus gerai — tau nereikės skolintis arklio ir jį tramdyti. Aragornui buvo atvestas didelis tamsiai pilkas žirgas.

— Jo vardas Hasufelis, — paaiškino Eomeras, — tegu jis tave neš laimingiau, negu paskutinįjį šeiminingą Garulfą.

Legolasui teko mažesnis ir lengvesnis, bet aikštingas ir ugningas žirgas, vardu Arodas. Legolasas paprašė nuimti balną bei pavadžius. „Man jų nereikia“, — tarė elfas, lengvu šuoliu atsidūrė ant žirgo nugaros, ir, visų nuostabai, Arodas buvo ramus bei klusnus. Legolasas jį valdė vien žodžiu, nes taip elfai elgiasi su visais gerais gyvuliais. Gimlis buvo užkeltas už draugo ir išikibo į jį, jausdamasis nė kiek ne geriau, negu Semas Gemdžis valtyje.

— Likite sveiki ir suraskite tai, ko ieškote! — šūktelėjo Eotnoras. — Sugrįžkite kuo greičiau, tegu mūsų kardai suspindės drauge!

— Aš sugrįšiu, — linktelėjo Aragornas.

— Aš taip pat sugrįšiu, — įsiterpė nykštukas, — nes vis dar ne-išsprendėme ginčo dėl valdovės Galadrielės. Turėsiu išmokyti tave kalbėti mandagiai.

— Pamatysim, — tarė Homeras, — po tiek keistų įvykių bus nenuostabu, jei išmoksiu šlovinti gražiąją poniją, išvydęs virš savęs malonius nykštukų kirvio ašmenis. Likite sveiki!

Taip jie išsiskyrė. Rohano arkliai buvo labai greiti. Kai po valandėlės Gimlis atsigrėžė, Homero būrys buvo jau toli. Aragornas nesidairė atgal — žemai palenkęs galvą prie Hasufelio kaklo, jis įdėmiai sekė pėdsaką. Greitai jie pasiekė Entvašą ir čia aptiko kitą, iš Dykvietės rytuose ateinantį pėdsaką, apie kurį buvo užsiminęs Homeras.

Aragornas nulipo nuo arklio ir apžiūrėjo žemę, tada vėl išoko į balną ir pajojo į rytus, stengdamasis netrypti pėdsakų. Jis vėl nulipo ir vaikščiodamas pirmyn atgal ištyrinėjo žemę.

— Mažai ką galima pasakyti, — grįžęs tarė Pėdsekys. — Pagrindinis pėdsakas visiškai užtryptas grįžtančių raitelių. Jodami pirmyn jie laikėsi arčiau upės. Bet rytinė brydė yra aiški — niekas nepasuko atgal, Anduino pusėn. Dabar turime joti lėčiau ir žiūrėti, ar kokie pėdsakai neatsižakoja į vieną ar kitą pusę. Šitoje vietoje orkai jau turėjo žinoti, kad yra persekiojami, ir galėjo pasistengti nugabenti belaisvius kitur, kol jų dar nepavijo.

Jiems bejojant apsiniaukė. Dykvietę aptraukė žemi pilki debesys. Saulę užklojo migla.

Medžiais apaugę Fangorno šlaitai artėjo, tamsėdami saulei besiritant į vakarus. Nesimatė pėdsako atšakų nei į kairę, nei į dešinę, tik retkarčiais keliautojai rasdavo kokį orką su gerklėje ar nugaroje smygsančia pilkaplunksne strėle.

Pagaliau besibaigiant popietei jie pasiekė miško pakraščius ir atviroje laukymėje tarp pirmųjų medžių išvydo didelę degusių krūvą: pelenai buvo dar šilti ir rūko. Šalia buvo didelė šalmų, šarvų, suskaldytų skydų, lūžusių kardų, lankų, strėlių bei kitų karo ginklų krūva. Viduryje, ant išmeigto kuolo, karksojo didelio goblinto galva, ant suskaldyto šalmo dar baltavo ženklas. Toliau, netoli upės, ištekančios iš miško, buvo supiltas šviežias kauburys. Juodą žemę dengė velėna, aplink buvo susmeigta penkiolika iečių.

Aragornas su draugais kruopščiai apieškojo visą mūšio lauką, bet šviesa geso, greitai atslinko pilkas miglotas vakaras. Iki nakties jie nerado jokių Merio ir Pipino pėdsakų.

— Daugiau nieko nepadarysim, — liūdnai tarė Gimlis, — nuo pat Tol Brandiro mes sprendėm daug mįslių, bet šitą atskleisti bus sunkiausia. Ko gero, sudegę hobitų kaulai dabar susimaišė su orkų pelenais.

Tai bus liūdna žinia Frodui, jeigu jis liks gyvas, ir senajam ho-bitui, laukiančiam Rivendeile. Elrondas nenorėjo jų leisti į kelionę.

— O Gendalfas pritarė, — prisiminė Legolasas.

— Gendalfas nusprendė eiti pats ir žuvo pirmas. Jo nuojauta jį apvylė.

— Gendalfas sprendė negalvodamas apie savo ar kitų saugumą, — paprieštaravo Aragornas. — Yra užduočių, kurių turi imtis, net jei viskas gali baigtis liūdnai. Tačiau šiandien toliau nekeliausime. Bet kuriuo atveju turime čia sulaukti aušros.

Kiek toliau nuo mūšio lauko jie įsikūrė nakčiai po plačiašakiu medžiu. Jis buvo panašus į kaštoną ir turėjo daug didelių rudų pernykščių lapų. Jie priminė sausas rankas ilgais pirštais ir liūdnai šiugždėjo nakties vėjuje.

Gimlis drebėjo. Keliautojai teturėjo po vieną vilnonę antklodę.

— Įkurkime ugnį, — tarė jis. — Man neberūpi pavojus, nors orkų čia ir prisirinktų lyg naktinių drugių apie žvakę!

— Jei vargšai hobitai pasiklydo miške, ugnis galėtų juos atvesti čionai, — tarė Legolasas.

— Ji gali privilioti ir kitų padarų nei orkai ar hobitai, — prabilo Aragornas. — Mes esame netoli Sarumano pasienio kalnų. Be to, įsikūrėme pačiame Fangorno pakraštyje, o liesti šio miško medžius, sakoma, yra pavojinga.

— Bet rohirimai vakar čia įkūrė didelę ugnį, — pasakė Gimlis, — ir laužui kirtu medžius. O baigę darbą saugiai praleido naktį.

— Jų buvo daug, — patikslino Aragornas, — ir jiems nerūpi Fangorno pyktis, nes lankosi čia tik retkarčiais ir po medžiais nelenda. O mūsų takelis greičiausiai ves į pačią miško glūdumą. Tad pasisaugokim! Nekirskim jokio gyvo medžio!

— To ir nereikia, — susigriebė Gimlis. — Raiteliai paliko pakankamai skiedrų bei šakelių, o ana ten guli daug sausuolių.

Nykštukas nuėjo rinkti kuro ir ėmėsi triūsti aplink laužą. Aragornas, paskendęs mintyse, sėdėjo atsirėmęs į didžiojo medžio kamieną, o Legolasas stovėjo atokiau ir žvelgė į miško šešėlius, kiek pasilenkęs, tarsi klausydamasis iš toli ataidinčių balsų.

Kai nykštukas užkūrė nedidelę ugnelę, trys draugai susėdo arčiau jos, savo apsiaustais dengdami šviesą. Legolasas pakėlė akis J virš jų besisupančias medžio šakas.

— Žiūrėkite! — nusistebėjo jis. — Medis džiaugiasi ugnimi!

Galbūt tik šokantys šešėliai trikdė jų akis, bet kiekvienam iš draugų pasirodė, jog viršutinės medžio šakos pasilenkė žemyn, o rudi lapai nustojo šlamėję ir trynėsi vienas į kitą, kaip šaltos suskilusios rankos, besimėgaujantios šiluma.

Buvo tylu. Ranka pasiekiamas dunksojo miškas, tamsus ir nepažįstamas, lyg paslaptinga dvasia, pilna nežinomos valios. Po kurio laiko vėl prašneko Legolasas.

— Kelebornas įspėjo mus neiti gilyn į Fangorną. Ar tu žinai kodėl, Aragornai? Ir kokių padavimų apie mišką buvo girdėjęs Boro-miras?

— Aš esu girdėjęs daug legendų ir Gondore, ir kitose šalyse, — atsakė Aragornas, — bet

jei ne Kelebornio žodžiai, laikyčiau jas tik pasakomis, žmonių sugalvotomis iš nežinojimo. Maniau paklausias tavęs to paties. Jei nieko nežino miško elfas, ką gali pasakyti žmogus? — Tu esi keliavęs daugiau už mane, — tarė Legolasas. — Savo šalyje aš negirdėjau nieko, gal tik dainas apie kažkada čia gyvenusius onodrimus, žmonių dar vadinamus entais. Fangornas yra jau senas, senas netgi elfams.

— Taip, jis senas, — pritarė Aragornas, — senas kaip ir miškai prie Pilkapių Kalvų, tik daug didesnis. Elrondas sako, jog šitie miškai yra giminingi, paskutinės galingųjų girių tvirtovės iš Senųjų Laikų. Čia klajojo Pirmgimusiai, kai žmonės dar miegojo. Fangornas turi nemaža savų paslapčių. Kokių, nežinau.

— O aš ir nenoriu žinoti, — suburbėjo Gimlis. — Kad ir kas ten gyventų, geriau netrukdyti jų ramybės.

Jie traukė burtus, kam budėti, ir pirmas burtas teko Gimliui. Kiti atsigulė. Miegas užklojo juos tą pačią akimirką.

— Gimli, — dar sumurmėjo Aragornas, — atmink, jog Fangorne yra pavojinga kirsti šakas ir net šakeles nuo gyvų medžių. Bet ieškodamas sausuočių toli nenuklysk. Geriau tegu laužas užgesa. Jei prireiks, žadink mane!

Ištaręs šituos žodžius, žmogus užmigo. Legolasas jau gulėjo nejudėdamas, savo šviesias rankas sukryžiuojo ant krūtinės. Jo akys buvo atmerktos, jis tuo pat metu ir budėjo, ir giliai miegojo, kaip temoka elfai. Susikūprinęs Gimlis sėdėjo prie laužo, mėsai nykščiu trindamas kirvio ašmenis. Šlamėjo medis. Daugiau niekas nedrumstė tylos.

Staiga Gimlis apsižvalgė ir ten, kur baigėsi laužo šviesa, pamatė stovintį seną sulinkusį žmogų, pasirėmusį lazda ir susisupusį į apsiaustą, jo plačiakraštė skrybėlė buvo užsmaukta ant akių. Gimlis pašoko, per daug apstulbęs, kad galėtų surikti, nors jo galvoje švystelėjo, jog Sarumanas susekė juos. Pabudinti netikėto judesio atsisėdo ir Aragornas su Legolasu. Senis nekalbėjo ir nerodė jokių ženklų.

— Kuo galime tau pagelbėti, senoli? — paklausė Aragornas, pašokdamas ant kojų. — Ateik ir sušilk, jei sušalai.

Jis žengė pirmyn, bet senis išnyko. Šalia laužo jis nepaliko jokio pėdsako, o nuklysti toliau jie nesiryžo. Mėnulis nusileido, naktis buvo labai tamsi.

— Žirgai! Žirgai! — netikėtai suriko Legolasas.

Žirgai dingo. Jie nusitraukė nuo kuolų ir pabėgo. Kurį laiką trys draugai stovėjo sustingę ir tylūs, pritrenkti šio naujo likimo smūgio. Jie buvo po Fangorno skliautais, o Rohano vyrai, vieninteliai draugai šiose plačiose ir pavojingose žemėse, liko už galybės mylių. Stovėdami jie dar, rodėsi, girdėjo arklių prunkštimą ir žvangimą naktį. Po to viskas nutilo, girdėjosi tik šaltas vėjo šiurenimas.

— Ką gi, jie dingo, — tarė Aragornas. — Negalime jų surasti nė sugauti, ir jei žirgai negrįš savo valia, teks apsieiti be jų. Juk iškeliavome pėsčiomis, ir kojas dar turime.

— Vėl pėsčiomis?! — suvaitojo Gimlis. — Mes juk negalime jų dar ir suvalgyti, — jis įmetė į laužą prakurų ir sudribo šalia.

— Vos prieš keletą valandų neturėjai jokio noro sėsti ant rohi-rimų žirgo, — nusijuokė Legolasas. — Ko gero, tapsi raiteliu!

— Bijau, kad tokios galimybės nebebus, — pasakė Gimlis ir patylėjęs pridūrė: — Aš manau, jog tai buvo Sarumanas. Kas gi kitas? Prisiminkite Eomero žodžius: „Jį galima sutikti vaikštinėjantį lyg seną žmogų — su gobtuvu ir apsiaustu“, taip buvo pasakyta. Sarumanas pagrobė ar išgąsdino mūsų arklius ir paliko mus čia. Ir tai ne paskutinė bėda, įsidėmėkite mano žodžius!

— Įsidėmėsimė, — pasakė Aragornas, — bet aš įsidėmėjau ir tai, kad jis dėvėjo ne gobtuvą, o skrybėlę. Nors neabejoju, kad tu teisus ir mums čia gresia nuolatinis pavojus. Tačiau dabar galime tik ilsėtis. Aš kurį laiką pabudėsiu, Gimli. Man labiau reikia pamąstyti, o ne miegoti.

Lėtai tęsėsi naktis. Aragorną pakeitė Legolasas, o ši — Gimlis. Tačiau nieko neatsitiko.

Senis nepasirodė, negrižo ir arkliai.

URUK - HAJAI

Pipinas sapnavo tamsų ir sunkų sapną. Atrodė, tarsi jis girdėtų savo paties silpną balsą, aidintį juoduose tuneliuose ir šaukiantį: „Frodai, Frodai!“ Bet vietoj Frodo iš šešėlių šiepėsi šimtai šlykščių orkų veidų, ir šimtai šlykščių rankų tiesėsi į jį iš visų pusių. Kur buvo Meris?

Hobitas pabudo. Šaltas oras nutvilkė veidą. Jis gulėjo ant nugaros. Vakarėjo, temo dangus. Pipinas pasisuko ir suprato, jog tikrovė yra ne ką geresnė už sapną. Jo kojos, kulkšnys ir riešai buvo surišti virvėmis. Šalia, su purvinu skuduru ant kaktos, gulėjo išbalęs Meris. Aplink stovėjo ar sėdėjo daugybė orkų.

Skaudančioje Pipino galvoje atmintis lėtai atsiskyrė nuo sapnų šešėlių, grįžo praeities vaizdai. Žinoma, jie su Meriu nulėkė į mišką. Kas jiems šovė į galvą? Kodėl nulėkė neįspėję Platžengio? Jie ilgai bėgo šaukdami — jis neprisiminė, kiek ilgai, — ir staiga įsirežė į orkus, kurie stovėjo klausydamiesi ir nematė Merio su Pipinu. Orkai suriko, o iš už medžių išsoko tuzinai kitų goblinų. Meris ir jis išsitraukė kardus, tačiau orkai nenorėjo kautis. Jie bandė tik sulaikyti juos, net tada, kai Meris nurėžė keletą rankų bei letenų. Šaunus draugužis Meris!

Tada pro medžius atskubėjo Boromiras. Jis privertė orkus kautis. Jis nužudė daug priešų, o kiti pabėgo. Bet jie nespėjo grįžti, kai juos vėl užpuolė mažiausiai šimtas orkų, kai kurie buvo labai dideli. Priešai iššovė debesį strėlių, visas į Boromirą. Boromiras pūtė ragą taip, kad miškas aidėjo, ir priešai sutrikę atsitraukė, tačiau į ragą niekas neatsiliepė, tad orkai puolė dar nuožniau. Pipinas daugiau nieko nebepreisiminė, tik Boromirą, atsirėmusį į medį ir traukiantį strėlę iš žaizdos. Tada staiga jį apgaubė tamsa.

— Tikriausiai man kažkas trenkė per galvą, — pasakė pats sau Pipinas. — Kažin ar vargšas Meris labai sužeistas? Kas atsitiko Boromirui? Kodėl orkai mūsų neužmušė? Kur mes ir kur einame?

Hobitas nežinojo atsakymų. Jam buvo šalta ir bloga. „Geriau jau Gendalfas nebūtų įtikinęs Elrondo išleisti mus, — pagalvojo jis. — Kokia iš manęs nauda? Esu gyvas nemalonumas, lepus keleivis, bagažo dalis. O dabar mane pagrobė ir esu orkų nešulys. Gerai būtų, jei Platžengys ar kas nors kitas ateitų ir mus išvaduotų. Bet ar galima to tikėtis? Tai tikriausiai sugriautų visus planus. O, kad pats galėčiau išsilaisvinti!“

Jis kurį laiką bandė muistytis, bet nesėkmingai. Vienas arti sėdintis orkas nusijuokė ir savo bjauria kalba kažką pasakė kaimynui.

— Išsėkis, kol gali, mažas kvaily! — dartyta bendrąja kalba tarė jis Pipinui. — Netrukus mes duosime gero darbo tavo kojoms. Kol grįšim namo, pasigailėsi iš viso jas turėjęs.

— Mano valia, — atsiliepė kitas, — tu jau seniai būtum lavonas. Tu dar pacypsi, niekinga žiurke! — Jis pasilenkė, prikišdamas savo geltonas iltis Pipinui prie pat veido. Rankoje orkas turėjo ilgą juodą peilį.

— Gulėk tyliai, arba pakutensiu šituo, — sušnypštė jis. — Geriau neerzink manęs, nes galiu pamiršti įsakymus. Prakeikti izengardiečiai! *Ugluk u bagronk ša pušdug Saruman — glob bubhoš skai!* — Jis ilgai, piktai kažką lojo savo kalba, kuri lėtai virto murmėjimu bei urzgimu.

Persigandęs Pipinas gulėjo tyliai, nors skausmas riešuose ir kulkšnyse stiprėjo, o akmenys nepakenčiamai spaudė nugarą. Bandydamas susivokti, Pipinas atidžiai klausėsi, ką kalba orkai. Aplink buvo daug balsų, ir nors orkų kalba visada pilna neapykantos bei pykčio, tačiau hobitas suprato, jog išplieskia vis stiprėjantis kivirčas.

Pipinas nustebęs suvokė suprantąs, kas yra šnekama, nes dauguma orkų vartojo bendrąją kalbą. Matyt, dviejų ar trijų skirtingų genčių orkai nesuprato vieni kitų kalbos. Orkai karštai ginčijosi, ką daryti dabar: kur eiti ir kaip elgtis su belaisviais.

— Nėra laiko jiems užmušti padoriai, — kalbėjo vienas. — Šitoje kelionėje ne metas žaisti.

— Jeigu jau taip, — pasakė kitas, — kodėl neužmušus jų tuoj pat? Jie yra prakeikti neūžaugos, o mes skubame. Jau vakarėja, reikia keliauti.

— O įsakymas? — suirzgė trečias balsas. — „Užmušti visus, IŠSKYRUS miškavaikius, jie kuo greičiau turi būti atgabenti GYVI“. Štai taip!

— Kam jų reikia? — paklausė keletas balsų. — Kodėl gyvus? Ar su jais galima gerai pasilinksminti?

— Ne! Aš girdėjau, kad vienas iš jų žino kažkokią elfų paslaptį, slaptą ginklą, kuris gali praversti Kare. Juos abu ištardys.

— Ir viskas? Tai kodėl neapieškojus jų ir neišsiaiškinus? Galbūt tas daikčiukas ir mums patiems praverstų?

— Labai įdomi pastaba, — nusišaipė tylus, bet piktesnis už kitus balsas, — turbūt reikės apie ją pranešti. „Belaisvių NEPLĖŠTI ir NEKRATYTI“, - taip įsakyta man.

— Ir man taip pat, — patvirtino storas balsas. — „Pristatyti gyvus ir nepaliestus, jokių plėšimų“, — taip man įsakyta.

— Mes nežinome jokių įsakymų! — šuktelėjo vienas iš ankstesnių balsų. — Mes atėjom visą kelią iš kasyklų, kad žudytume ir keršytume už savo gentainius. Aš noriu žudyti, o tada grįžti į šiaurę.

— Gali sau norėti, — pasakė urzgiantis balsas. — Aš esu Uglukas. Aš vadovauju. Aš grįžtu į Izengardą trumpiausiu keliu.

— Ar Sarumanas įsakinėja Didžiajai Akiai? — paklausė piktasis balsas. — Mes tuoj pat grįžtame į Lagburzą*.

— *Lagburzas (orkiškai) — Barad Duras. Juodoji Tvirtovė (vert past).*

— Jei persikeltume per Didžiąją Upę, galėtume grįžti, — paprieštaravo kitas orkas, — bet mūsų per mažai, kad prasimuštume iki tiltų žemupyje.

— Šiaurėje prie rytinio Upės kranto mūsų laukia sparnuotas nazgulas, — patikino piktasis balsas.

— Kurgi ne! Jūs su belaisviais nuskrisite į Lagburzą ir gausite gerą atlyginimą, o mums vieniems teks grįžti per šitą arklių kraštą? Ne, reikia laikytis drauge. Šitos žemės pavojingos, pilnos šlykščių sukilėlių ir plėšikų.

— Taip, reikia laikytis drauge, — suirzgė Uglukas. — Aš nepasitikiu jumis, mažosios kiaulės. Jums dreba kinkos, vos išlendate iš savo urvų. Jei ne mes, jūs būtumėte pabėgę. Mes — kovojantys uruk-hajai! Mes užmušėme galingą karį. Mes paėmėme belaisvius. Mes tarnaujame Sarumanui Išmintingajam, Baltajai Rankai, kuri maitina mus žmogiena. Mes atėjome iš Izengardo, mes atvedėme jus čia ir priversime grįžti mūsų keliu. Tai pasakiau aš, Uglukas.

— Tu pasakei netgi daugiau, negu reikia, Uglukai, — nusišaipė piktasis balsas. — Įdomu, kaip tai patiks Lagburze? Jie, matyt, pagalvos, jog Ugluko pečiams yra per sunki šita išpurtusi galva. Jie, matyt, pasidomės, iš kur kyla tokių keistų minčių. Gal iš Sarumano? Kuo jis save laiko, viską aplinkui tepliodamas savo šlykščiais baltais ženklagaliais? Jie, matyt, paklausys manęs, Grišnacho, jų patikėtinio. O aš, Grišnachas, sakau: Sarumanas yra kvailys, kvailas, bjaurus išdavikas. Bet jis nepasislėps nuo Didžiosios Akies. Kiaulės, sakai? Tik pamanykit— mus vadina kiaulėmis kažkokio smulkaus raganiūkščio mėslatepiai. Jūs ne žmogieną, jūs orkų mėsą edat!

Jam atsakė orkų staugimas ir ištraukiamų ginklų žvangėjimas. Pipinas atsargiai apsivertė, tikėdamasis pamatyti, kas dedasi. Jo sargai patys įsivėlė į barnį. Prieblandoje hobitas pamatė didelį juodą orką, tikriausiai Ugluką, stovintį prieš Grišnachą, žemą kreivakojį padarą su plačiais pečiais ir ilgomis rankomis, beveik siekiančiomis žemę. Aplinkui grūdosi smulkesni goblinai. Pipino manymu, jie buvo iš šiaurės. Jie turėjo rankose durklus ir kardus, bet Ugluko pulti neskubėjo.

Uglukas riktelėjo, prie jo pribėgo dar keli panašaus ūgio orkai. Staiga, be jokio perspėjimo, Uglukas šoko pirmyn ir dviem staigiais smūgiais nukirto galvas dviem priešininkams. Grišnachas žengė į šoną ir išnyko šešėliuose. Šiauriečiai išsigandę

atsitraukė, vienas iš jų užkliuvo už bejausmio Merio kūno ir, šlykščiai keikdamasis, pargriuvo. Kaip tik tai, ko gero, išgelbėjo jam gyvybę, nes Ugluko šalininkai peršoko per jį ir savo plačiais kardais nukirto kitą orką. Tai buvo geltoniltis sargas. Jis nukrito tiesiai ant Pipino, rankoje tebelaikydamas savo durklą su pjūklo ašmenimis.

— Paslėpt ginklus! — suriaumojo Uglukas. — Užteks ginčų! Mes eisime tiesiai į vakarus ir laiptais žemyn, po to per kalvas ir palei upę iki miško. Eisime dieną naktį. Aišku?

„Jeigu tas bjaurus vyrukas dar kiek pasikamuos tramdydamas savo būrį, aš turėsiu šansą“, — pagalvojo Pipinas.

Jam švystelėjo viltis. Juodojo peilio ašmenys įbrėžė ranką ir nuslydo prie riešo. Jis juto varvantį kraują ir šaltą plieno prisilietimą prie odos.

Orkai ruošėsi žygiuoti, tačiau šiauriečiai vėl pradėjo burbėti, ir izengardiečiai juos įtikino tik nuritinę dar porą galvų. Visa tai lydėjo praeiksmiai bei sumaištis. Kurį laiką į Pipiną niekas nekreipė dėmesio. Hobito kojos buvo tvirtai surištos, bet rankas jis šiek tiek galėjo judinti, nes virvė veržė tik riešus. Vos kvėpuodamas, jis atsargiai stumtelėjo negyvą orką į šalį ir, prikišęs surištų riešų mazgą prie ašmenų, ėmė žilinti. Peilis buvo aštrus ir orko ranka laikė jį tvirtai. Virvė nutrūko! Pipinas greitai čiupo ją, lengvai susirišo abu perpjautos virvės galus ir užsimetė ją ant rankų. Tada vėl tyliai atsigulė.

— Pakelkite belaisvius! — sušuko Uglukas. — Ir kad jiems nieko neatsitiktų! Jeigu mums grįžus jie bus negyvi, kažkam tai kainuos gyvybę.

Vienas orkas kaip maišą pasičiupo Pipiną, įkišo jo galvą tarp surištų rankų, sugriebė jas ir pasuko žemyn. Pipino veidas įsibėdė į orko kaklą. Kitas taip pat pasielgė su Meriu. Orko letena sugriebė Pipino ranką tarsi geležis, į odą susmigo nagai. Pipinas užsimerkė ir vėl nuslydo į slogų sapną.

Staiga jis vėl buvo numestas ant akmenuotos žemės. Blyškus ankstyvos nakties mėnulis jau kryo į vakarus. Jie buvo ant uolos viršūnės, iškilusios virš rūko jūros. Netoliese girdėjosi krentančio vandens garsas.

— Grįžo žvalgai, — tarė kažkuris orkas.

— Na, ką suradot? — suurzgė Ugluko balsas.

— Tik vieną raitelį, jis pabėgo į vakarus. Toliau viskas ramu.

— Dabar ramu. Bet ar ilgai? Idiotai! Reikėjo nušauti raitelį. Dabar jis sukels pavojų. Prakeikti arkliaveisiai apie mus žinos jau ryte. Nuo šiol reikės bėgti dvigubai greičiau.

Virš Pipino pasilenkė šešėlis. Tai buvo Uglukas.

— Sėsk! — liepė orkas. — Mano vaikinai jau pavargo nešti jus. Turime leisti žemyn, tad dabar keliausite savo kojomis. Būkite drausmingi. Nė nebandykite šaukti ar pabėgti. Mes žinome daug būdų, kaip jus nubausti, bet šeiminkui pristatyti nesugadintus.

Jis nupjovė virves Pipinui nuo kojų ir kulkšnių, pačiupo hobitą už plaukų ir pastatė ant kojų. Pipinas susmuko. Uglukas vėl pakėlė jį už plaukų. Keletas orkų nusikvatojo. Uglukas įkišo jam į burną gertuvę ir privertė nuryti kažkokio deginančio skysčio. Karšta banga nutvilkė kūną. Skausmas kojose ir kulkšnyse pranyko. Pipinas galėjo stovėti.

— Dabar kitą! — tarė Uglukas. Pipinas matė, kaip jis nuėjo prie netoliese gulintio Merio ir spyrė jam į šoną. Meris sudejavo. Uglukas sugriebęs pasodino hobitą, nuplėšė skudurą nuo galvos. Tada patepė žaizdą kažkokiu tamsiu tepalu iš mažos medinės dėžutės. Meris suriko ir ėmė smarkiai muistytis.

Orkai plojo ir rėkalojo.

— Cha! Neima vaistų! — stūgavo jie. — Nežino, kas jam eina į gera. Cha! Cha! Cha! Tai pasilinksminsime vėliau!

Tačiau dabar pramogos Ugluko nedomino. Jis skubėjo, todėl stengėsi pralinksminti nepatenkintus sėbrus. Jis gydė Merį orkų žolėmis, ir vaistai greitai padėjo. Privertęs gurkstelėti iš gertuvės ir nupjovęs kojas veržiančias virves, orkas pastatė Merį. Šis stovėjo, išblyškęs, niūrus, tačiau kur kas gyvesnis. Žaizda kaktoje nebekėlė pavojaus, bet rudas randas liko visam gyvenimui.

— Sveikas, Pipinai! — šuktelėjo jis. — Vadinasi, ir tu dalyvauji šitame nedideliame

pasivaikščiojime? O kaip dėl lovos ir pusryčių?

— Tylos! — suriko Uglukas. — Negausit nieko! Prikąskit liežuvius, jokių kalbų vienas su kitu! Po kelionės galėsite skūstis kiek norit, jis jau žinos, kaip jums atlyginti. Izengarde gausite ir lovą, ir pusryčius, kad tik neapsirytumėte!

Siauru tarpekliu orkų būrys ėmė leistis į miglotą lygumą. Kartu leidosi ir Meris su Pipinu, atskirti beveik tuzino orkų. Apačioje, pajutę po kojomis žalią žolę, hobitai atsigavo.

— Dabar tiesiai! — įsakė Uglukas. — Į vakarus ir kiek į šiaurę. Paskui Lagdošą.

— O ką darysime, kai išauš? — paklausė vienas šiauriečių.

— Kulnus nešime! — atsiliepė Uglukas. — O ką jūs manėt? Sėdėsime ramiai ant žolytės ir lauksime, kol baltaodžiai prisijungs prie puotos?

— Bet mes negalime bėgti šviesoje!

— Dar ir kaip galėsite, pajutę mano kardą tarp menčių! Bėgsite! Arba daugiau niekada nepamatysite savo numylėtų urvų. Prisiekiu Baltąją Ranką! Kokia nauda iš šitų skystablauzdžių kalnų sliekų karo žygyje? Bėkite, velniai jus rautų! Bėkite, kol dar neišaušo!

Būrys pasileido dideliais orkų šuoliais. Jie stumdėsi, plūdosi ir kumščia vosi, tačiau lėkė, kiek kojos neša. Kiekvieną hobitą saugojo po tris sargus. Pipinas kuduliavo gale. Jis galvojo, kiek dar ištvers šitą beprotišką tempą, nes nuo pat ryto burnoje neturėjo nė trupinėlio. Vienas jo sargų šmaukščiojo rimbu. Kol kas orkų gėrimas dar veikė, hobito protas buvo budrus.

Pipino vaizduotėje nejučiom vis iškildavo griežtas Platžengio, pasilenkusio ties tamsiu pėdsaku ir nenuilstamai skubančio iš paskos, veidas. Bet net Pėdsekys turbūt negali išskaityti painių orkų pėdsakų. Mažas jo ir Merio pėdas iš visų pusių užtrypė kaustyti orkų batai.

Maždaug už mylios nuo uolos orkai nusileido į plačią, negilią ir drėgną žemumą. Paskutiniuose mėnulio pjautuvo spinduliuose blankiai bolavo miglos tumulai. Tamsūs orkų siluetai priekyje išbluko ir dingo migloje.

— Lėčiau! — iš galo sukriokė Uglukas.

Pipino protas nušvito staiga. Tą pačią akimirką hobitas šoko dešinėn, išvengė gaudančio sargo glėbio ir galvotrūkčiais nėrė į miglą, bet už kažko užkliuvo ir išsitiesė ant žolės.

— Stok! — subliovė Uglukas.

Kilo sąmyšis. Pipinas pašoko ant kojų ir buvo bebėgęs, bet staiga prieš jį išdygo keli orkai.

„Ne, nepabėgsiu, — pagalvojo Pipinas. — Tikiuosi, jog drėgnoje žemėje bent palikau aiškius pėdsakus“. Jis surištomis rankomis atsegė sagę ir numetė ją kaip tik tada, kai buvo sučiuptas daugybės grubių rankų. „Turbūt ji ten gulės amžinai, — pagalvojo jis. — Nežinau, kodėl taip padariau. Jei mano draugai išsigelbėjo, tikriausiai nuėjo kartu su Frodu“.

Rimbo liežuvius apsivijo apie kojas, bet hobitas sutramdė riksmą.

— Užteks! — sušuko pribėgęs Uglukas. — Jam dar reiks daug bėgti. Priverskit juos bėgti! Jei spyriosis, paskatinkit rimbu.

— Tu dar pasigailėsi, — suurzgė jis, pasisukdamas į Pipiną. — Aš to nepamiršiu. Bausmė tik atidedama. Pirmyn!

Nei Pipinas, nei Meris beveik neprisiminė tolesnės kelionės. Slogūs sapnai ir tikrovė susiliejo į neviltingą tunelį, kurio gale buvusi vilties liepsnelė vis labiau blėso. Jie bėgo ir bėgo stengdamiesi išlaikyti orkų žingsnį, o kojas vis dažniau laižydavo nagingai naudojamas žiaurus rimbas. Sustojusius ar susmukusius juos pakeldavo ir kurį laiką nešdavo.

Orkų gėralas jau nebešildė. Pipinui vėl buvo šalta ir silpna. Staiga jis parkrito veidu į samaną. Kietos rankos su aštriais nagais sugriebė ir pakėlė jį. Pipiną vėl nešė kaip maišą, o aplinkui vis labiau temo. Tačiau ar tai buvo nakties tamsa, ar nebematė jo akys, hobitas pasakyti negalėjo.

Tarsi iš po žemių jis girdėjo rėksmingus balsus: daug orkų, atrodo, reikalavo sustoti.

Uglukas kažką rėkavo. Pipiną numetė ant žemės. Taip hobitas ir liko gulėti, o jo sąmonė vėl nugrimzdė į juodus sapnus. Bet nuo skausmo jis pabėgo neilgam, greitai negailėtingos rankos vėl jį sugriebė. Pipiną dar ilgai mėtė ir purtė, kol pagaliau tamsa atsitraukė ir jis išvydo bundantį pasaulį. Aušo rytas. Nuskambėjo kažkoks įsakymas, jį vėl nudrėbė ant žolės.

Jis gulėjo, kovodamas su neviltimi. Pipinui svaigo galva, bet iš nutvilkusio karščio jis suprato, jog gavo dar vieną gėralo porciją. Virš hobito pasilenkė orkas ir numetė šiek tiek duonos bei gabaliuką džiovintos mėsos. Sudžiūvusią pilką duoną Pipinas godžiai suvalgė, o mėsos nepalietė. Jis buvo alkanas, bet ne tiek, kad valgytų mėsą, numestą orko. Kas tai per mėsa, hobitas net spėti nedrįso.

Pipinas atsisėdė ir apsidairė. Meris gulėjo netoliese. Jie buvo ant sraunios siauros upės krantų. Priekyje dunksojo kalnai, ir pirmieji saulės spinduliai jau nurausvino aukščiausią jų viršūnę. Priešais, ant žemesnių šlaitų, lyg tamsi dėmė juodavo miškas.

Iš visų pusių girdėjosi šauksmai ir rėkimas, tarp šiauriečių bei izengardiečių vėl plieskėsi kivirčas. Kai kurie rodė atgal į pietus, o kiti mojo rytų pusėn.

— Puiku! — šaukė Uglukas. — Palikite juos man! Nužudyti aš jų neleisiu. Jei norite atsisakyti grobio, dėl kurio sukorėme tokį kelią,

tai bėkite! Aš juo pasirūpinsiu. Uruk-hajai kariai atliks visą darbą, kaip įprasta. Jeigu bijote baltaodžių, tai bėkite! Bėkite! Štai ten miškas, — parodė jis į priekį, — pasislėpkite jame! Tai visa jūsų viltis! Nešdinkitės, kol nenurėžiau dar kelių galvų, kad kitos taptų protingesnės.

Keikdamiesi ir stumdydamiesi apie šimtas šiauriečių atsiplėšė nuo pagrindinės grupės ir pasileido palei upę kalnų link. Hobitai liko su izengardiečiais. Tai buvo dideli niūrūs siauraakiai orkai, ginkluoti trumpais plačiais kardais ir dideliais lankais. Keletas stambesnių ir drąsesnių šiauriečių liko su jais.

— Dabar susitvarkysime su Grišnachu, — pareiškė Uglukas. Bet net ir jo kareiviai vis neramiau grėžiojosi atgal, į pietus.

— Žinau, — suurzgė Uglukas, — prakeikti arkliaberniai jau netoli. Viskas per tavo, Snaga. Tau ir kitiems žvalgams reikėtų nupjauti ausis. Bet mes esam kariai. Mes dar pasigardžiuosime arkliena, o gal ir kuo skaniau.

Dabar Pipinas pamatė, kodėl kai kurie orkai rodė į rytus. Iš ten su klyksmais skubėjo Grišnachas ir jo sėbrai — ilgarankiai, kreivakojai orkai. Ant jų skydų raudonavo nupiešta akis. Uglukas žengė jų pasitikti.

— Vadinas, sugrįžai? — pašaipiai paklausė jis. — Tikriausiai nusprendei, kad geriau nerasi, ar ne?

— Aš sugrįžau, kad įsitikinčiau, ar vykdomi įsakymai ir ar belaisviai yra saugūs, — atsakė Grišnachas.

— Nejaugi? — pasakė Uglukas. — Be reikalo eikvojai jėgas. Mano įsakymai visuomet vykdomi. O gal grįžai dėl ko kito? Išvykai skubėdamas. Ką nors palikai?

— Palikau kvailį, — atrėžė Grišnachas, — tačiau taip pat ir keletą tvirtų vaikinų, kuriuos gaila būtų prarasti. Žinojau, jog įklimpsi į balą. Atėjau jiems padėti.

— Nuostabu, — iššiepė iltis Uglukas, — bet jeigu neturi drąsos kautis, tai pasirinkai ne tą kelią. Juk keliavai į Lagburzą. Baltaodžiai jau čia pat. Kurgi tavo išgirtasis nazgulas? Po juo vėl nušovė arklį? Jeigu būtum jį atsivedęs, gal ir būtų buvę naudos, jei tie nazgulai iš tiesų tokie galingi, kaip giriasi.

— Nazgulas! Nazgulas! — sušnypštė Grišnachas virpančiomis lūpomis ir laižydamasis, lyg tas žodis būtų turėjęs ypač bjaurų skonį, kuriuo jis skausmingai mėgautųsi. — Tu šneki apie tai, ko nesusapnuotum net savo drumstuose sapnuose, Uglukai. Nazgulas! Klaus, ar jis ką nors gali? Vieną dieną tu gailėsies šitaip pasakęs, beždžione! — jis piktai suurzgė. — Atmink, jog jie yra Didžiosios Akies obuolys. Bet sparnuotas nazgulas — dar ne, dar ne. JIS dar nenori jų siųsti už Didžiosios Upės, kol kas nenori. Nazgulai yra saugomi Karui ir kitiems tikslams.

— Atrodo, tu daug žinai, — pasakė Uglukas, — netgi daugiau, nei reikia. Lagburze tikriausiai nustebs — kaip ir kodėl, o kol kas Izengardo uruk-hajams kaip visada tenka juodas darbas. Nestovėk seilėdamasis! Surink savo gaują! Kiti paršai taiko į mišką. Sek paskui juos. Prie Didžiosios Upės tu gyvas nebegrįši. Pirmyn! Mes eisime paskui.

Izengardiečiai užsimetė Merį su Pipinu ant pečių ir būrys vėl pajudėjo. Valandų valandas jie bėgo stabtelėdami tik perduoti nešamų hobitų vienas kitam. Galbūt kad buvo tvirti ir greiti, o gal Grišnacho sumanymu izengardiečiai po truputį ėmė lenkti Mordoro orkus, kol Grišnacho būrys atsiliko. Greitai jie ėmė vyti ir šiauriečius. Miškas po truputį artėjo.

Pipinas buvo nusėtas mėlynių bei žaizdų. Jo skaudanti galva daužėsi į jį nešančio orko prakaituotą žandą ir plaukuotą ausį. Priekyje matėsi tik sulinkusios nugaros ir be perstojo judančios tvirtos stambios kojos. Jos bėgo nepavargdamos, lyg būtų iš vielos bei rago ir skaičiuotų nesibaigiančias košmariškas sekundes.

Po pietų Ugluko būrys pasivijo šiauriečius. Nuleidę galvas, iškorę liežuvius šie vos vilkosi skaisčios saulės spinduliuose, nors tai buvo tik blanki žiemos šviesa.

— Vikšrai! — sustaugė prabėgdami izengardiečiai. — Jūs jau kepate saulėje! Baltaodžiai pavys ir suris jus. Jie jau ateina!

Grišnacho riksmas parodė, kiek tuose žodžiuose buvo teisybės. Raiteliai, lyg vėjas lekiantys raiteliai jau pasirodė horizonte: dar labai toli, bet jie artėjo prie orkų kaip potvynio banga, užliejanti lakiam smėlyje įklampusius padarus.

Pipino nuostabai, izengardiečiai dar padvigubino tempą, nors lenktynių pabaigoje toks spurtas atrodė neįtikėtinas. Jis pamatė, kaip saulė leidžiasi už Ūkanotųjų Kalnų ir žemę ima gauti šešėliai. Mordoro kareiviai pakėlė galvas ir taip pat padidino greitį. Miškas juodavo šalia. Ėmė šmėkščioti pavieniai medžiai. Prasidėjo status pakilimas, tačiau orkai nesustojo. Uglukas su Grišnachu be paliovos šūkavo, liepdami atiduoti paskutines jėgas.

„Pavyks. Jie pabėgs“, — nusprendė Pipinas. Tada jis išigudrino pakreipti galvą į šoną ir viena akimi žvilgtelėti sau per petį. Jis pamatė, kad raiteliai rytuose šuoliuodami lyguma jau pavijo orkus. Saulėlydis auksino jų ietis ir šalmus, žėrėjo šviesiuose besiplaistančiuose plaukuose. Raiteliai ėmė supti orkus, neleisdami išsisklaidyti ir varydami juos palei upę.

Pipinui buvo labai įdomu, kokia tai tauta. Dabar jis gailėjosi Rivendeile daugiau nepasimokęs, idėmiau nepastudijavęs žemėlapių, bet tada kelionės planai buvo patikimose rankose ir hobitui atrodė neįmanoma, kad jis kada nors galėtų būti atskirtas nuo Gendolfo ar Platžengio, ar netgi nuo Frodo. Viskas, ką jis galėjo prisiminti apie Rohaną, buvo Gendolfo žirgas Žvaigždikis. Tai skambėjo viltingai.

„Bet kaip jie supras, jog mes ne orkai? — pagalvojo jis. — Nemanau, kad anksčiau jie yra girdėję apie hobitus. Aš, aišku, būčiau laimingas, jeigu šitie žvėrys būtų sunaikinti, bet pats mieliau likčiau gyvas“.

Iš tikrųjų buvo visai įmanoma, jog Meris su Pipinu žus kartu su orkais, Rohano vyrams neatskyrus, kas yra kas.

Keletas raitelių pasirodė esą lankininkai, įgudę šaudyti nuo bėgančio žirgo. Greitai prijoję arčiau, jie paleisdavo keletą strėlių į atsilikusius orkus, o patys laimingai išvengdavo atsakomųjų šūvių, nes orkai bijojo sustoti ir šaudė labai netaikliai. Tai pasikartojo daug kartų, o sykį strėlės krito ir ant izengardiečių. Vienas orkas, bėgęs tiesiai prieš Pipiną, suklupo ir nebeatsikėlė.

Naktis atėjo Rohano raiteliams taip ir nepradėjus mūšio. Žuvo daug orkų, tačiau gyvų dar liko apie du šimtus. Miško pakraščiai buvo visai arti, gal tik trys šimtai žingsnių, bet orkai toliau bėgti

nebegalėjo. Raiteliai juos apsupo. Nepaklausiusi Ugluko įsakymų nedidelė grupė orkų bandė veržtis miško link: sugrįžo tik trys.

— Na, štai ir atėjome, — šiurkščiai nusijuokė Grišnachus. — Puiki taktika! Tikiuosi, Didysis Uglukas ir dabar mus išves?

— Paguldyskite miškavaikius! — įsakė Uglukas, nekreipdamas dėmesio į Grišnachą. —

Tu, Lagdošai, imk du kitus ir saugokite juos! Užmušite tik tada, jeigu prasiverš baltaodžiai. Supratote? Kol aš gyvas, belaisviai man reikalingi. Prižiūrėkite, kad jie neklykautų ir nepabėgtų. Suriškite jiems kojas!

Paskutinysis įsakymas buvo įvykdytas be gailėsčio. Bet Pipinas pasijuto pirmą kartą gulįs šalia Merio. Orkai kėlė triukšmą, rėkavo ir žvangino ginklais, todėl hobitai galėjo truputį pasikuždėti.

— Aš jau nebegalvoju apie bėgimą, — šnipštelėjo Meris. — Jėgų beveik nėra, netgi būdamas laisvas toli nenušliaužčiau.

— Lembasas, — sukuždėjo Pipinas, — aš turiu lembaso, o tu? Man atrodo, jog jie paėmė tik mūsų kardus.

— Taip, kišenėje turiu ryšulėlį, — atsakė Meris, — bet jis tikriausiai visai sutrupėjo. Be to, negaliu įkišti burnos į kišenę.

— Nereikės. Aš jau... — Stiprus spyris įspėjo Pipiną, jog triukšmas jau nutilo, o sargai buvo budrūs.

Naktis pasitaikė šalta ir tyli. Aplink visą kalvelę, kur grūdosi apsupti orkai, raudonai geltonai degė sargybinių laužų ratas. Laužai buvo arčiau nei per lanko šūvį, tačiau raiteliai nesirodė šviesoje, ir orkai, šaudydami į laužus, išnaudojo galybę strėlių, kol juos sustabdė Uglukas. Raiteliai tylėjo. Vėliau, pasirodžius mėnuliui, jo šviesoje kartais buvo matyti blankios raitelių figūros, nenuilstamai sergstinčios kalvelę.

— Tie prakeiktieji laukia dienos! — suuzgė vienas sargas. — Kodėl mes negalėtume prasiveržti dabar? Norėčiau žinoti, ką galvoja senis Uglukas?

— Ar labai norėtum? — iš kažkur išdygęs paklausė Uglukas. — Tu tikriausiai manai, kad aš iš viso negalvoju? Asile! Jūs tokie pat nevykėliai, kaip ir tie šiaurės sliekai ar Lagburzo beždžionės. Su jais neverta veržtis. Jie moka tik skustis. Prakeiktiems arkliabarniams užteks jėgų, kad lygumoje mus sumaltų į miltus. Tos kirmėlės sugeba tik viena — jos mato naktį, bet baltaodžių akys aštresnės už kitų žmonių. Nepamirškime ir jų arklių, kurie, sakoma, net vėją gali matyti. Tačiau šie šaunuoliai nežino vieno dalyko: Mauhuras su savo vaikinais jau yra miške ir gali pasirodyti bet kuriuo metu.

Ugluko žodžių pakako izengardiečiams nuraminti, bet kiti orkai tik nusivylė ir suirzo. Jie pastatė kelis sargybinius, o dauguma sugulė pailsėti malonioje tamsoje. Buvo iš tiesų labai tamsu, nes vakaruose mėnulį uždengė tankus debesis, ir Pipinas matė tik per keletą pėdų. Kalvos nepasiekė laužų šviesa. Tačiau raiteliai nesiruošė laukti aušros, leisdami priešams ilsėtis. Sargybinio riksmas rytinėje kalvos pusėje parodė, jog kažkas ne taip. Pasirodo, keli raiteliai tyliai prijojo arčiau, nulipo nuo arklių, negirdimai prišliaužę prie stovyklos užmušė porą orkų ir vėl dingo tamsoje. Uglukas plūsdamasis nuskubėjo malšinti panikos.

Pipinas su Meriu atsisėdo. Jų izengardiečiai sargai dingo sykiu su Ugluku. Tačiau visos hobitų viltys apie pabėgimą greitai sudužo. Jų kaklus suspaudė didelės plaukuotos rankos ir prisitraukė arčiau. Hobitai pamatė didelę Grišnacho galvą bei tiesiai į veidus kvėpuojančią šlykščią jo fizionomiją. Orkas pradėjo grabalioti ir čiupinėti hobitus. Pipinas sudrebėjo kietiems, šaltiems pirštams perbėgus per nugarą.

— Na, mažyliai! — tyliai sušnibždėjo Grišnachas. — Džiaugiatės maloniu poilsiu? O gal ne? Truputį nepatogią vietą pasirinkote: iš vienos pusės kardai ir rimbai, o iš kitos — bjaurios ietys. Maži padarai neturėtų kištis į reikalus, kurie jiems yra per dideli.

Jo pirštai vis dar kažko ieškojo. Akyse degė blyški, bet kaitri ugnis.

Ir staiga Pipinas suprato, lyg būtų perskaitęs orko mintis: Grišnachas žino apie Žiedą! Kol Uglukas užsiėmęs, jis tikisi jį surasti ir pasiimti sau. Pipino širdį suspaudė šalta baimė, tačiau tuo pat metu hobitas mąstė, kaip pasinaudoti Grišnacho troškimu.

— Nemanau, jog tu jį taip surasi, — sukuždėjo Pipinas. — Tai nelengva.

— *Surasti?* — paklausė Grišnachas. Jo pirštai nustojo čiupinėję ir suspaudė hobito petį.

— Surasti ką? Apie ką tu kalbi, mažyli?

Akimirką Pipinas tylėjo. Staiga tamsoje jis tyliai gerkliniu balsu ištara: „*Gollum, gollum*“,

— ir pridūrė:

— Apie nieką, mano mieliausias.

Hobitai pajuto, kaip sutrūkčiojo Grišnacho pirštai.

— Oho! — tyliai sušnypštė orkas. — Ak štai ką jis turi omeny! Oho! Tai labai, labai pavojinga, mano mažyliai!

— Gali būti, — supratęs Pipino mintį, atsiliepė Meris. — Gali būti, bet tik ne mums. Pats puikiai žinai. Tu jo nori, ar ne? Ir ką už tai duosi?

— Ar aš jo noriu? Ar aš jo noriu? — lyg klausdamas pats savęs pakartojo Grišnachas, tačiau jo rankos ėmė drebėti. — Ką aš už tai duosiu? Ką tai reiškia?

— Tai reiškia, — atidžiai rinkdamas žodžius pasakė Pipinas, — jog tamsoje grabinėti neverta. Mes galime sutaupyti tau laiko. Bet tu turi atrišti mums kojas, kitaip mes nieko nedarysime ir nesakysime.

— Mano maži kvailiukai! — sušnypštė Grišnachas. — Viską, ką jūs turite, ir viską, ką žinote, mes iš jūsų ištrauksime — viską! Labai greitai jūs gailėsitės, jog nebegalite kvotėjui papasakoti daugiau, iš tiesų — labai greitai. Bet mes neskubėsime jūsų kvosti, o ne! Dėl ko, jūs manote, jus paliko gyvus? Mano mielieji, prašau patikėti, jog ne iš gerumo: šios ydos neturi net Uglukas.

— Mielai tikiu, — sutiko Meris, — bet jūsų grobis dar ne namuose. Ir kol kas jis keliauja ne ton pusėn. Jeigu mes atvyksime į Izengardą, iš to pasipelnys ne didysis Grišnachas, bet viską susisems Sarumanas. Jei nori ko nors sau, tai dabar pats laikas susitarti.

Grišnacho kantrybė baigėsi. Sarumano vardas ypač siutino orką. Stovykloje triukšmas jau atlėjo, ir Uglukas ar izengardiečiai galėjo grįžti bet kurią minutę.

— Kuris iš jūsų jį turite? — suurgė orkas.

— *Gollum, gollum*, — pasakė Pipinas.

— Atrišk mums kojas, — pasakė Meris.

Jie pajuto, kaip smarkiai orkui dreba rankos.

— Jūs maži dvokiantys parazitai! — sušvokštė jis. — Atrišti jums kojas? Aš jums visas gyslas atrisiu. Manot, negaliu jūsų išrengti iki kaulų ir apieškoti? Sukaposiu jus į gabaliukus! Man visai nereikia jūsų kojų, kad išneščiau jus iš čia.

Staiga Grišnachas čiupo juos. Jo ilgų rankų ir pečių jėga buvo baisinga. Orkas pasikišo hobitus po pažastimis, negailestingai prispaudė prie šonų, o didžiuliais dusinančiais delnais uždengė burnas. Tada pasilenkė ir šoko į priekį. Greitai ir tyliai jis pasiekė kalvos kraštą. Ten, išsirinkęs spragą tarp sargybinių, praslinko pro juos kaip blogio šešėlis, nusileido šlaitu ir pasuko į vakarus, iš miško ištekančios upės link. Toje pusėje plytėjo tuščia erdvė ir degė tik vienas laužas. Pabėgęs tuziną jardų jis stabtelėjo apsižvalgyti ir įsiklausyti. Nieko nesimatė ir nesigirdėjo. Susilenkęs beveik dvilinkas orkas lėtai nusėlino toliau. Paskui vėl įsiklausė, išsitiesė, lyg pasirengęs staigiam šuoliui. Tačiau kaip tik tuo momentu tiesiai prieš jį iškilo tamsi raitelio figūra. Arklys suprunkštė ir atsistojo piestu. Žmogus riktelėjo.

Grišnachas krito ant žemės, pargriaudamas po savimi hobitus, ir išsitraukė kardą. Be abejo, jis norėjo pribaugti savo belaisvius prieš tai, kol jie pabėgs ar bus išvaduoti, tačiau tai buvo klaida. Orko kardas tyliai sužvango ir silpnai sušvito laužo šviesoje. Iš tamsos tuoj pat atskriejo strėlė: gal dėl šaulio meistriškumo, gal nutaikyta likimo, ji tiksliai pervėrė dešiniąją Grišnacho ranką. Orkas išmetė kardą ir suriko. Pasigirdo kanopų bildesys, o pašokusį bėgti Grišnachą parbloškė arklys ir perdūrė ietis. Jis klaikiai suriko ir sukniubo.

Hobitai liko ant žemės, ten, kur juos numetė Grišnachas. Į pagalbą draugui atjojo kitas raitelis. Galbūt dėl ypatingos regos, o gal dėl kitų pojūčių žirgas lengvai peršoko per juos, o raitelis hobitų, prisidengusių elfų apsiaustais ir bijančių pajudėti, nepastebėjo.

Pagaliau Meris krustelėjo ir sušnibždėjo:

— Kol kas neblogai, bet kaip mes išvengsime šitų iešmų?

Atsakymas nuskambėjo beveik tuoj pat. Grišnacho klyksmas sukėlė orkus. Iš riksmų,

sklindančių nuo kalvos, hobitai suprato, jog orkai pastebėjo, kad belaisviai dingo, ir tikriausiai Uglukas nurėžė dar keletą galvų. Staiga į dešinę nuo laužų rato pasigirdo atsakomieji orkų šūksniai, ataidintys nuo miško ir kalnų. Pagaliau atvykęs Mauhuras atakavo raitelius. Visur trinksėjo kanopos. Vieni raiteliai glaudžiu ratu apsupo kalvą, o kiti nujojo tvarkytis su atėjūnais. Urnai Meris su Pipinu suvokė, jog atsidūrė už apsupties žiedo — tarp jų ir laisvės nieko nebuvo.

— Jeigu tik turėtume laisvas kojas ir rankas, galėtume lengvai pabėgti, — pasakė Meris, — bet aš negaliu nei pasiekti, nei nukąsti virvės mazgų.

— Nesivargink, — tarė Pipinas, — aš kaip tik ruošiausi tau pasakyti, kad mano rankos nesurištos. Virvės paliktos tik akims apdumti. Bet iš pradžių reikėtų užkrimsti lembaso.

Jis nusimetė virvės nuo riešų ir sužvejojo ryšulėlį. Paplotėliai buvo sulūžę, bet geri, įvytioti į Lorieno lapus. Hobitai suvalgė po du ar tris gabalėlius. Lembaso skonis priminė jiems šviesius veidus, juoką ir sotų maistą ramiomis, toli paliktomis dienomis. Kurį laiką hobitai užkandžiavo tylėdami, sėdėdami tamsoje ir nekreipdami dėmesio į netoliese vykstančio mūšio garsus. Pirmasis į realybę sugrįžo Pipinas.

— Reikia kilti, — pasakė jis, — bet palauk! — Šalia gulėjo Grišnacho kardas, per sunkus ir nepatogus Pipinui, todėl jis pašliaužė toliau ir apieškojęs negyvą orką ištraukė iš makšties ilgą aštrų peilį. Su juo hobitas lengvai perpjovė veržusias virves.

— Pirmyn! Kai šiek tiek apšilsime, galėsime atsistoti ir eiti, tačiau dabar geriau šliaužkime.

Jie ėmė šliaužti. Nors minkštos gilios samanos ir padėjo hobi-tams, bet vis tiek kelionė buvo ilga ir lėta. Jie dideliu lanku aplenkė paskutinį laužą ir po truputį stūmėsi pirmyn, kol atsidūrė prie upės, gurgiančios juoduose šešėliuose, kranto. Tada atsisuko atgal.

Visur buvo tylu. Matyt Mauhuras ir jo „vaikiniai“ buvo išmušti arba atmušti. Raiteliai vėl tyliai, grėsmingai budėjo. Laukti liko nebedaug. Naktisėjo į pabaigą. Giedruose rytuose dangus po truputį blyško.

— Reikia susirasti priedangą, — tarė Pipinas, — nes mus pastebės. Man nebus nė kiek geriau, jeigu mane užmušę raiteliai supras, kad aš ne orkas, — jis atsistojo ir pamankštino kojas. — Tos virvės rėžė kaip vielos, bet kojos jau atšyla. Galiu šlitiniuoti. Kaip tu, Meri? Meris atsistojo.

— Taip, — pasakė jis, — galiu krutėti. Nuo lembaso tiesiog širdis atsigauna. Ir gydo jis geriau už orkų gėralą. Įdomu, iš ko orkai jį gamina. Nors ne, geriau jau nežinoti. Eime, atsigerkime vandens ir nuplaukime jo kartumą.

— Čia per statūs krantai, — paprieštaravo Pipinas, — paėjėkime į priekį! .

Hobitai pasisuko ir lėtai nužingsniavo palei upę. Už jų, rytuose, švito dangus. Eidami jie kalbėjosi apie dalykus, įvykusius nuo jų pagrobimo, taip, kaip moka tik hobitai. Niekas iš jų žodžių nebūtų atspėjęs, jog jie žiauriai kentėjo, buvo patekę į siaubingą pavojų, be vilties keliavo į kankinimus ir mirtį, o dabar beveik neturi vilties susirasti draugus arba saugų prieglobstį. Hobitai ir patys tai žinojo.

— Jūs gerai pasirodėte, pone Tukai, — kalbėjo Meris, — ir, tikiuosi, jums bus pelnytai paskirtas skyrius senojo Bilbo knygoje, jeigu tik aš turėsiu galimybę jam apie tai pranešti. Puikiai padirbėta — ypač kai tu apmovei tą plaukuotą niekšą, ir dar žaisdamas jo pradėtą žaidimą. Bet vargu ar kas nors kada seks orkų pėdsakais ir suras tavo sagę. Aš su savąja nebūčiau išsiskyręs, o tavoji, ko gero, dingo amžinai. Matyt, man teks susišukuoti savo kojas, kad tau prilygčiau. Bet dabar scenoje pasirodo Pusbrolis Brendibakas. Manau, jog tu nelabai nutuoki, kur mes esame, tačiau aš Rivendeile neleidau laiko veltui. Mes žingsniuojame į vakarus palei Entvašo upę. Priešais — Ūkanotieji Kalnai ir Fangorno Miškas.

Jam tebekalbant, priekyje išniro tamsus miško pakraštys. Atrodė, jog po didžiuliais medžiais bėgdama nuo ateinančios Aušros prieglobstį rado Naktis.

— Prašau vesti pirmyn, pone Brendibakai, — pasiūlė Pipinas, — arba atgal! Mus išpėjo

dėl Fangorno. Ak, bet tamsta, kuris tiek daug žinai, tikrai negalėjai to pamiršti.

— Aš ir nepamiršau, — atsakė Meris, — bet man atrodo, jog geriau jau liūsti į mišką, negu į patį mūšio vidurį.

Jis pirmas įžengė po milžiniškomis šakomis. Medžiai aplinkui atrodė nepaprastai seni. Nuo jų driekėsi ilgos atplyšusios kerpių barzdos ir plaikstėsi vėjyje. Hobitai atsargiai iškišo nosis iš šešėlių ir pažiūrėjo žemyn: dvi mažos figūrėlės blankioje šviesoje buvo panašios į elfų vaikus, prieš šimtus amžių iš Laukinio Miško su nuostaba žvelgusius į savo pirmąją Aušrą.

Toli už Didžiosios Upės ir Rudųjų Žemių, už daugybės pilkų mylių, raudona it liepsna sušvito aušra. Skambiai sugaudė ją sveikinantys medžioklės ragai. Rohano raiteliai atgijo. Vienas rago balsas keitė kitą.

Meris su Pipinu šaltame ore aiškiai girdėjo ir karo žirgų žvangimą, ir netikėtą daugybės vyrų dainą. Kaip ugnies lankas virš pasaulio krašto kilo saulės diskas. Garsiai šaukdami raiteliai smogė iš rytų, ant šarvų ir iečių žėrėjo raudona šviesa. Orkai suklykė ir iššovė visas dar likusias strėles. Hobitai pamatė, jog keli raiteliai parkrito, tačiau kiti praūžė per kalvą, apsisuko ir puolė vėl. Dauguma likusių gyvų orkų bandė gelbėtis bėgdami, bet mirtis tykojo jų visur. Tačiau viena orkų grupė, išsirikiavusi juodu pleištu, bėgo į mišką. Aukštyn šlaitu jie veržėsi prie stebinčiųjų mūši. Dabar orkai artėjo ir, atrodė, paspruks — jie jau nukirto tris raitelius, pastojusius kelią.

— Mes užsižiūrėjome, — sunerimo Meris. — Tai Uglukas! Aš visai nenoriu dar kartą su juo susitikti.

Hobitai apsisuko ir nuskuodė gilyn į miško šešėlius.

Taip jau išėjo, kad hobitai nepamatė paskutinės kovos. Uglukas buvo pavytas ir sumuštas prie pat miško. Jį užmušė pats Homeras, Trečiasis Ridermarko Maršalas. Jis nulipo nuo žirgo ir kovėsi su orkų vienas prieš vieną. Plačiuose laukuose aštriausiai raiteliai be vargo sumedžiojo tuos orkus, kuriems dar užteko jėgų bėgti.

Paguldę kritusius draugus į pilkapi, sugiedoję laidotuvių giesmes, raiteliai sukūrė milžinišką laužą ir išbarstė priešų pelenus. Taip baigėsi šitas orkų žygis, apie kurį nieko nebesužinojo nei Mordoras, nei Izengardas, tačiau laužo dūmai kilo aukštai į dangų ir juos matė daug įdėmių akių.

Medžiabarzdis

Tuo metu hobitai skubėjo taip greitai, kiek tik leido tamsus, klaidus miškas, sekdami upės vagą į vakarus ir aukštyn, kalnų šlaitų link, vis giliau ir giliau į Fangorną. Pamažėl orkų baimė užgeso ir žingsnis sulėtėjo. Tapo įtartinais trošku, tarsi oras būtų išretėjęs. Pagaliau Meris sustojo.

— Nebegaliu, — sušvokštė jis, — trūksta oro.

— Bent jau atsigerkime, — pasiūlė Pipinas, — man perdžiūvo gerklė.

Jis užlipo amt medžio šaknies, besiraitančios prie vandens, ir pasilenkęs delnais pasisėmė vandens. Meris pasekė draugo pavyzdžiu. Vanduo atgaivino ir pakėlė nuotaiką. Jie įmerkė skaudančias kojas į vandenį ir, atsisėdę ant kranto, smalsiai žvalgėsi į aplinkui tyliai stovinčius medžius. Kur bežiūrėjai, eilių eilės jų tirpo pilkoje migloje.

— Tikiuosi, tu mūsų dar nepaklaidinai? — pasakė Pipinas, atsiremdamas į didelio medžio kamieną. — Galime pasukti atgal palei šitą upę — Entvašas, ar kaip tu ją pavadinai, — ir grįžti ten pat, kur buvome.

— Žinoma, jei tik kojos laikys, — tarė Meris, — ir jei bus galima normaliai kvėpuoti.

— Taip, čia visur tamsu ir priplėkė, — pritarė jam Pipinas. — Kažkodėl aš prisiminiau Didžiąją Tukų Salę Tukmiesčio Smialuose: milžinišką menę, kur per kartą kartas niekas nė nepajudino baldų. Sako, jog ten daugybę metų gyvenęs Senasis Tukas, kol jis ir kambarys nusenė bei apšiurė. Jis mirė prieš šimtą metų ir nuo to laiko kambaryje niekas nekeičiama. O juk Senasis Gerontijus buvo mano proproprosenelis! Aišku, ta salė yra vieni juokai, palyginti su šiuo mišku. Tu tik pažiūrėk į šitas besiplaikstančias kerpių barz-

das! Atrodo, kad net medžių nudžiūvę lapai niekada nenukrenta.

Nešvaru. Negaliu įsivaizduoti šitoje vietoje pavasario, juo labiau pavasarinės talkos.

— Čia bent saulė retkarčiais švysteli, — pasakė Meris, — ne taip, kaip Gūdžiojoje Girioje, apie kurią pasakojo Bilbas. Ten visą laiką tamsu, juoda ir gyvena juodi, tamsūs padarai. O šitas miškas tik šiaip tamsus ir baisokai mediškas. Neįsivaizduoju, kaip čia galėtų gyventi žvėrys.

— O aš neįsivaizduoju, kaip čia galėtų gyventi hobitai, — pridūrė Pipinas, — ir kaip mes per jį pereisime. Turbūt šimtus mylių nėra nieko valgomo. Kiek dar turime maisto?

— Nedaug, — atsakė Meris. — Mes pabėgome tik su keliais ryšulėliais lembaso.

Jie pasižiūrėjo į elfų duonos likučius — sulaužytų gabaliukų turėjo užtekti penkioms alkanoms dienoms. Daugiau nieko nebuvo.

— Nei antklodės, nei pledo užsikloti, — atsiduso Meris. — Kur beeitume, šiąnakt šalsim.

— Gerai, tuomet nuspręskim, kur eisim, — pasiūlė Pipinas, — tikriausiai jau rytas.

Šiek tiek priekyje jie pastebėjo geltoną šviesą: atrodė, jog saulės spinduliai staiga pervėrė miško stogą.

— Ei! — šūktelėjo Meris. — Kol mes sėdėjome, saulė pasislėpė už debesų, o dabar vėl išlindo arba paprasčiausiai pakilo aukščiau ir apšvietė kokią laukymę. Tai netoli — eime, apžiūrėsime!

Paaikškėjo, jog toji vieta buvo kur kas toliau, nei galvojo hobitai. Kelias staigiai kilo ir tapo akmenuotas. Šviesa vis stiprėjo, ir jie pastebėjo, jog prieš juos yra uolų siena: kalvos šlaitas ar koks priekalnių skardis. Medžiai ant jos neaugo, todėl saulė plieskė į akmeninį paviršių. Medžių šakelės jos papėdėje tyliai kilo į viršų, lyg tiesdamosi į šilumą. Anksčiau atrodęs purvinas ir pilkas, saulės šviesoje miškas spindėjo sodriai ruda ir tamsiai pilka žieve, lygia lyg išblizginta oda. Medžių kamienai švietė minkšta žaluma kaip jauna žolė — aplink juos jau sukosi ankstyvas pavasaris ar jo dvasia.

Akmeninės uolos paviršiuje buvo lyg ir laiptai: turbūt atsiradę natūraliai, dūlant bei skylant akmenims, nes atrodė nelygūs ir

gruoblėti. Aukštai, beveik virš medžių viršūnių, skardyje buvo aikštelė. Ten augo tik keletas žolės kuokštų ir styrojo vienišas senas medžio strampas su dviem kreivomis šakomis. Jis buvo panašus į susisukusį senį, stovintį ir mirksintį ryto šviesoje.

— Pirmyn, į viršų! — džiaugsmingai sušuko Meris. — Ten atsikvėpsim ir apsižvalgysim! Hobitai vargais negalais užsirepečkojo ant uolos. Jeigu laiptai buvo iškirsti, tai kažkas juos taikė didesnėms ir ilgesnėms kojoms. Meris su Pipinu buvo per daug susijaudinę, kad nustebtų, kodėl taip greitai užgijo nelaisvėje gautos žaizdos ir sugrįžo pirmą kartą. Pagaliau pasiekę aikštelę prie pat senojo strampo, hobitai sustojo, giliai kvėpuodami apsisuko ir apsižvalgė į rytus. Jie pamatė, jog mišku nuėjo tik tris ar keturias mylias, nes medžių viršūnės greitai leidosi į lygumą. Iš ten, nuo miško pakraščio, jų link plaukė aukšti besisukančių juodų dūmų bokštai.

— Vėjas keičiasi, — pasakė Meris, — vėl pūs rytys. Čia vėsu.

— Aha, — pritarė Pipinas, — ko gero, tai buvo tik trumpas pragiedrulys, ir dabar vėl visur bus pilka. Kaip gaila! Šitas gūdus miškas saulės šviesoje atrodė visiškai kitaip. Man jis beveik patiko.

— Beveik patiko! Tai puiku! Kaip neįprastai malonu girdėti, — pasakė keistas balsas. — Atsisukite ir leiskite man pažiūrėti į jūsų veidus. Esu beveik tikras, kad jūs man nepatiksitate, bet nereikia skubėti. Apsisukite!

Jiems ant pečių nusileido gumbuota ranka, švelniai, bet tvirtai apsuko ir pakėlė į orą. Hobitai pasijuto žiūrį į keisčiausią veidą. Jie matė bent keturiolikos pėdų ūgio būtybę, tvirtą, panašią į žmogų, o gal į trolį su didele, beveik neturinčia kaklo galva. Ar jo drabužiai buvo panašūs į žaliai pilką žievę, ar tai buvo jo oda, pasakyti sunku. Šiaip ar taip, rankos netoli kamieno nebuvo raukšlėtos, o su lygia ruda oda. Didelės pėdos turėjo po septynis pirštus. Apatinę ilgo veido dalį dengė vešli žila ir vietomis net samanota barzda. Tačiau tuo metu hobitai matė tik akis. Gilios akys lėtai ir išdidžiai, bet skvarbiai juos

tyrinėjo. Jos buvo rudos, su rusenančiom žaliom ugnelėm. Vėliau Pipinas dažnai bandė atpasakoti savo pirmą išpūdį:

„Už tų akių, atrodė, glūdėjo neišmatuojamo gylio šulinys, sklidinas šimtmečių atminties ir ilgo, lėto, ramaus galvojimo. Bot aklių paviršiuje žaižaravo dabartis, panaši į saulės atšvaitus ant medžių lapų ar labai gilaus ežero raibuliuose. Galbūt man tik pasirodo, bet kažkas, kas augo, o gal snaudė žemėje ir medžiuose, kažkas, vienu metu apimęs šaknis ir vainikų viršūnes, žemės gelmes ir dangų, pabudo ir žvelgė į mus ramiai bei dėmesingai, taip, kaip žvelgdavo į save begaliniam įvykių sraute“.

— Hrum, hum! — sumurmėjo gilus balsas, panašus į labai žemą medinį pučiamąjį instrumentą. — Labai keista! Bet nereikia skubėti — tokia yra mano taisyklė. Jeigu aš jus būčiau pamatęs prieš išgirdamas balsus — malonius balselius, kurie man priminė kažką, ko negaliu prisiminti, — taigi, jeigu būčiau pamatęs anksčiau, būčiau palaikęs jus mažais orkais ir paprasčiausiai sutraiškęs, o klaida būtų išaiškėjusi per vėlai. Iš tikrųjų — jūs esate labai keisti. Šakos ir šaknys, labai keisti!

Vis dar suglumęs Pipinas pajuto, jog baimė kažkur išnyko. Stebimas šitų akių jis jautė tik smalsią įtampą, bet ne baimę.

— Atleiskite, — tarė jis, — kas jūs?

Senose akyse atsirado įtarimo kibirkštis, kuri uždengė giliuosius šulinius.

— Hrum... — atsakė balsas. — Na, aš esu entas, bent jau taip mane vadina. Taip ir sakoma — entas. Arba Didysis Entas, kaip jūs įpratę kreiptis. Kai kas mane vadina Fangornu, o kiti — Modžlabarzdžiu. Tegul bus Medžiabarzdis.

— Entas? — paklausė Meris. — O ką tai reiškia? Ir kaip jūs pats save vadinat? Koks jūsų tikrasis vardas?

— Uch! — atsiduso Medžiabarzdis. — Uch! Ne taip greitai. Bo to, dabar klausinėju aš. Jūs esate *mano* šalyje. Kasyūs tokie? Niekaip jūsų neatpažįstu. Kažkodėl neprisimenu, jog būtumėt tuose senuose sąrašuose, kuriuos jaunystėje mokėjau atmintinai. Bet tai buvo labai seniai ir galbūt dabar išleisti nauji popieriai. Pala, pala... Kaip jie prasidėjo?

Sužinok dabar viską apie padarus gyvus

Išvardink seniausias laisvas tautas:

Elfų vaikai, visų vyriausi;

Nykštukai rausikai — tamsūs jų būstai;

Entai senieji, žemės gimdyti, entai seni kaip kalnai;

Mirtingieji žmonės, valdovai žirgų...

Hmm, hm, hmmm...

Statytojas bebras ir šoklusis elnias, Lokys medlaižys ir aršusis šernas, Visad alkanas šuo ir bailus kiškis...

Hm, hmmm...

Erelis danguje ir jautis pievoj, Greituolis vanagas ir karūnragis briedis. Baltuolė gulbė ir slidi gyvatė...

Hum, hm, hum, hm, kaip ten toliau? Rum tum, rum tum, rum-ty tum tum. Ilgas sąrašas. Bet jūs, atrodo, niekur netinkate.

— Paprastai mūsų niekas neranda nei senuose sąrašuose, nei senose legendose, — pasakė Meris, — tačiau mes vis tiek esame ir gyvename jau seniai. Mes — *habitai*.

— Galima sukurti naują eilutę, — tuoj pat pasiūlė Pipinas, — pavyzdžiui: „*Mažučiai habitai, olų gyventojai*“. Įrašyk mus šalia žmonių (arba Didžiosios Tautos), ir viskas bus gerai.

— Hm! Neblogai, neblogai! — tarė Medžiabarzdis. — Tikriausiai tiks. Tai jūs gyvenate olose? Skamba visai įtikinamai. O kas jus vadina *habitais*? Lyg ir nepanašu į elfų kalbą. Elfai sukūrė visus senuosius žodžius, jie pradėjo vardus.

— Mes patys save taip vadiname, — paaiškino Pipinas, — niekas kitas.

— Hum, hmmm! Nagi! Ne taip greitai! Vadinasi, jūs *patys* save vadinat hobitais? Tada to nederėtų sakyti pirmam pasitaikiusiam.

Jeigu nesisaugosite, tai galite, ko gero, išduoti ir savo tikruosius vardus.

— Mes ir nesisaugome. Pavyzdžiui, aš esu Brendibakas, Meriadokas Brendibakas, nors dauguma mane vadina tiesiog Meriu.

— O aš esu Tukas, Peregrinas Tukas, dažniausiai vadinamas Pipinu arba paprasčiausiai Pipu.

— Hm, aš matau, jūs esate tikri karštakošiai, — atsiduso Medžiabarzdis. — Aš džiaugiuosi, kad jūs manimi pasitikite, bet nederėtų išplepėti visko iškart. Žinote, ne visi entai yra entai, tiksliau, yra entų ir padarų, panašių į entus, bet ne entų. Jeigu jūs neprieštarausit, aš vadinsiu jus Meriu ir Pipinu: gražūs vardai. O aš kol kas neskubėsiu pasakyti jums savo tikro vardo, taip, kol kas dar nesyksiu.

Ento akyse pasirodė pusiau užjaučianti, pusiau pajuokianti žalia liepsnelė.

— Pirmiausia dėl to, jog jį ištarti užtruktų labai daug laiko, nes mano vardas nuolat ilgėja ir auga. Aš gyvenu jau labai ilgai, todėl jis yra tapęs ištisa istorija. Mūsų kalba — Senąja Entų kalba, kaip jūs sakote, — tikrieji vardai pasakoja istorijas apie dalykus, kuriems jie priklauso. Tai nuostabi kalba, bet reikia daug laiko, norint ją ką nors pasakyti, kadangi mes ja kalbame tik tada, kai turime ką pasakyti ir daug išgirsti. Taigi, — jo akys dabar žvelgė vien „dabartimi“, jos tapo labai skaisčios, tarsi sumažėjo ir verte vėrė, — kas atsitiko? Ką jūs čia veikiate? Aš matau ir girdžiu (ir užuodžiu, ir jaučiu) nemažai svarbių dalykų, stovėdamas ant šito, ant šito *a-lalla-lalla-rumba-kamanda-lind-or-burume*. Atleiskit, tai yra mano vardo dalis. Aš nerandu tinkamo žodžio kitose kalbose, kad apibūdintčiau dalyką, ant kurio mes esame, ant kurio aš stoviu rytais — mąstydamas apie saulę, žolę už miškų, žirgus, debesis ir pasaulį. Kas gi dedasi? Ką ten galvoja Gendalfas? Ir tie — *bura-rum...* — jis išleido garsą, panašų į išsiderinusių vargonų blerbi-mą, — tie orkai ir jaunas Sarumanas savo Izengarde? Aš noriu naujienų. Bet tik ne per greitai.

— Vyksta labai daug dalykų, — pradėjo Meris, — net jeigu mes šnekėtume kuo trumpiau, vis tiek išeitų ilga istorija. O jūs liepėte neskubėti. Ar dabar jau turime iškloti viską? Nepalaikykite manęs

nemandagiu, bet aš norėčiau paklausti, ką jūs ruošiatės su mumis daryti ir kieno pusę palaikote? Ir ar pažįstate Gendalfą?

— Žinoma, aš jį pažįstu: vienintelis burtininkas, kuris iš tikrųjų rūpinasi medžiais, — atsakė Medžiabarzdis. — O jūs ar pažįstate jį?

— Taip, — liūdnai tarė Pipinas, — pažinojome. Jis buvo tikras mūsų draugas ir vedlys.

— Tada aš galiu atsakyti ir į kitus jūsų klausimus, — nusprendė Medžiabarzdis. — Aš nieko nesiruošiu daryti su jumis, jeigu jūs turite galvoje „ką *nors jums* daryti“, be jūsų sutikimo. Galbūt darysime kai ką drauge. O apie jokias *puses* aš nieko nežinau. Aš einu savo keliu, nors gali būti, kad man su jumis pakeliui. Bet jūs kalbate apie Gendalfą, lyg jis būtų kokios senos istorijos veikėjas.

— Taip, — liūdnai pasakė Pipinas. — Istorija tebesitęsia, bet, deja, jau be Gendalfo.

— Humm, hmm, humm, — pratarė Medžiabarzdis. — Hum, hm, mat kaip. - Jis nutilo ir ilgai žiūrėjo į hobitus. - Taigi, hum, tiesiog nežinau, ką sakyti. Tęskite.

— Mes papasakotume jums dar daug, — pasakė Meris, — bet tai užtruktų ilgokai. Ar nenorėtumėte mūsų nuleisti? Geriau pasėdėkime drauge prieš saulutę. Jūs turbūt pavargote mus laikyti.

— Hm, *pavargau*? Ne, nepavargau. Aš taip lengvai nepavargstu. Ir aš negaliu sėdėti. Aš, matote, nelabai, hmm, lankstus. Bet saulė slepiasi. Palikime šitą — kaip jūs ją vadinatė?

— Kalvą? — pasiūlė Pipinas.

— Skardį? Aikštelę? - bandė Meris. Medžiabarzdis susimąstęs pakartojo žodžius.

— Kalvą. Taip, šitas žodis tinka geriausiai. Nors jis yra tikrai per trumpos apibūdinti dalykui, stovinčiam čia nuo pat pasaulio pradžios. Nesvarbu. Palikime kalvą ir eikime.

— Kur? — paklausė Meris.

— Į mano namus arba į vieną iš mano namų.

— Ar tai toli?

— Nežinau. Galbūt toli. Argi svarbu?

— Matote, mes praradome visus savo daiktus ir turime labai nedaug maisto, — paaiškino Meris.

— O! Hm! Nesirūpinkite dėl to, — nuramino hobitus Medžiabarzdis. — Aš jums duosiu gėrimo, nuo kurio jūs ilgai ilgai žaliuosite ir augsite. O jei nuspręsite skirtis, aš galėsiu jus nugabenti į bet kurią vietą už mano šalies. Pirmyn!

Švelniai, bet tvirtai sugniaužęs hobitus abiejų rankų kriukiuose, Medžiabarzdis pakėlė iš pradžių vieną didelę pėdą, po to kitą ir pajudėjo, į šaknis panašūs kojų pirštai šliaužė akmenimis. Rūpestingai ir išdidžiai laiptas po laipto jis nusileido iki miško žemės.

Entas iš karto ėmė dideliais lėtais žingsniais kinknoti pro medžius vis gilyn ir gilyn į mišką, nenuitoldamas nuo upės ir lėtai kildamas prie kalnų šlaitų. Dauguma medžių, rodės, miegojo ir nekreipė į Medžiabarzdį jokio dėmesio, tačiau kiti, jam artėjant, krūpčiojo ir kilnojo savo šakas. Entas žingsniavo kažką sau murmeldamas, o hobitai klausėsi ilgo, spartaus skambių garsų srauto.

Hobitai kurį laiką tylėjo. Jausdamiesi keistai saugiai ir patogiai jie turėjo iki valiai laiko pamastyti. Pagaliau Pipinas nusprendė atnaujinti pašnekesį.

— Atleiskite, Medžiabarzdi, ar galėčiau jus paklausti? Kodėl Kelebornas įspėjo mus saugotis jūsų miško? Jis liepė mums nerizikuoti ir nelįsti gilyn.

— Hmmm, iš tikrųjų? — sudundėjo Medžiabarzdis. — Jeigu jūs eitumėte į kitą pusę, aš pasakyčiau irgi kažką panašaus. Nerizikuokite ir nelįskite gilyn į *Laurelindorenaną* arba, kaip elfai dabar trumpina, *Lotlorieną*. Gal jie ir teisūs apkarpydami vardą — miškas nyksta, o ne plečiasi. Kažkada ten buvo Dainuojančio Aukso Slėnis. Dabar jis vadinasi Sapnų Gėle. Tai keista vieta ir ne kiekvienas gali ten įeiti. Aš stebiuosi, kaip jūs iš to miško išėjote, bet dar labiau — kad įėjote. Jau daug metų svetimšaliams tai nebuvo pavykę. Tai keista vieta.

Keistas yra ir šis miškas. Elfai ateidavo čia liūdėti. Taip, ateidavo liūdėti. *Laurelindorenan lindelorendor malinornelion ornema-lin*, — paniūniavo jis pats sau. — Turbūt jie atsilieka nuo pasaulio. Kai Kelebornas dar buvo jaunas, visa šita šalis atrodė kitaip. Tiktai... „*Taurelilomea — tumbalemorna Tumbaletaurea Lomeanor*“, kaip jie mėgdavo sakyti. Daug kas pasikeitė, bet kai kas išliko tikra.

— Ką tai reiškia? — nesupratęs paklausė Pipinas. — Kas tikra?

— Medžiai ir entai, — atsakė Medžiabarzdis. — Aš ne viską, kas vyksta, suprantu pats, todėl negaliu paaiškinti. Kai kurie iš mūsų išliko tikri entai — stiprūs ir gyvybingi, bet kai kurie apsnūdo ir su-medėjo, kaip jūs pasakytumėte. Dauguma medžių yra tiesiog medžiai, bet kiti yra pusiau prabudę. O kai kurie jau visai prabudę ir, kaip čia pasakius, entėja. Taip visada buvo.

Tačiau kai kurių medžių širdys blogos. Aš nekalbu apie medieną, ne, ne tai. O, aš kadaise pažinojau keletą gerų gluosnių, augusių Entvašo žemupyje, jie buvo persenę ir jau beveik byrėjo į gabalus, tačiau liko tylūs ir malonūs kaip jaunas lapas. Tuo pat metu slėniuose prie kalnų auga galingiausi juodaširdžiai medžiai. Ir jų vis daugėja... Tai dėl jų šitame miške atsiranda labai pavojingų vietų. Čia tebėra daug tamsių užkampių.

— Turbūt panašiai, kaip šiauriniame Amžinajame Miške? — pasiteiravo Meris.

— Taip, taip, panašiai, bet tik daug blogiau. Aš neabejoju, jog šiaurėje kai kur tebėra išlikę Didžiosios Tamsos šešėlių ir blogų prisiminimų. Tačiau Fangorne yra nuošalių slėnių, kur Tamsa niekada ir nebuvo išnykusi, o medžiai ten senesni net už mane. Tačiau mes darome, ką tik įstengiame. Įspėjame keliautojus ir neprotingus drąsuolius, saugome, patariame, mokome ir ravime.

Mes — senieji entai, medžių piemenys. Mūsų liko nebedaug. Sakoma, jog ilgainiui avys supanašėja su piemenimis, o piemenys su avimis. Bet ir vieni, ir kiti yra trumpaamžiai. Medžiai su entais panašėja daug greičiau, jau ištisus amžius jie drauge. Mat entai panašūs į elfus, — ne taip domisi savimi kaip žmonės ir geriau įsigilina į įvairius dalykus. Tačiau entai panašūs ir į žmones — lengviau nei elfai prisitaiko prie permainų ir greičiau

sutampa su aplinkiniu pasauliu. Tad galbūt entai geresni už abi tautas — jie išmintingi ir turi ilgą atmintį.

Kai kurie mano giminaičiai jau dabar atrodo kaip paprasti medžiai, kalba tik šnabždesiu, ir reikia kažko ypač svarbaus, kad jie pabustų. O kai kurie mano medžiai gali su manimi kalbėti. Tai elfai sugalvojo budinti ir šnekinti medžius, mokyti juos medžių kalbos. Jie visada norėjo prakalbinti visa aplinkui, tie senieji elfai. Bet

atėjo Didžioji Tamsa, ir jie iškeliauvo už Juros ar pabėgo į tolimus slėnius, pasislėpė ir kūrė dainas apie laikus, kurie niekada nebegriš. Niekada. Kadaise vienas miškas tęsėsi nuo čia iki Mėnulio Kalnų ir tai tebuvo tik Rytinis Pakraštys.

Tai buvo žalios dienos! Anų laikų miškais aš galėdavau vaikščioti ir dainuoti kiauras dienas girdėdamas tik savo žodžių aidą kalnuose. Ir medžiai buvo tokie kaip Lotloriene, tik tvirtesni, stipresni, jaunesni! O oro kvapas! Aš galėdavau savaite gyventi vien tik juo.

Medžiabarzdis nutilo, jo didelių žingsnių beveik nebuvo girdėti. Netrukus jis vėl ėmė niūniuoti ir prodainiu murmėti. Hobitai po truputį išskyrė dainos žodžius:

Pavasarij aš klajojau žaliose Tazarinano pievose.

Ak! Kokie puikūs kvapai ir vaizdai Nan-tazarione!

Tai puiku — sau tariau.

Vasarą aš vaikščiojau po guobynus Oziriande.

Ak! Kas galėjo būti geriau už Septynių Ozirio Upių muziką!

Rudenį aš praleidau Neldoreto bukmedžių giriose.

Ak! Tas auksas, tas kraujas ir lapų dejonės rudenį

Taur-na-neldore! Tai daugiau, negu trokšta širdis. Žiemą aš atsidūriau Dortoniono kalvų pušynuose. Ak! Tie vėjai, baltumas ir juodos šakos žiemą

Orod-na-thone!

Mano balsas kilo ir skambėjo danguj. Bet dabar šiuos kraštus dengia jūros banga, O aš vaikštau Ambaronėje, Tauremornoj ar Aldalomėj, Savo krašte, Fangorno šaly, Kur šaknys ilgos, O metai tankesni už lapus, Savo Tauremornalomėj.

Medžiabarzdis baigė ir tyliai žingsniavo, o visame miške, kiek girdėjo ausis, nebuvo nė garso.

Diena geso, ir prieblanda jau sukosi apie medžių kamienus. Pagaliau hobitai pamatė priešais iškylančią stačią tamsią žemę: jie pasiekė kalnų papėdes ir žaliąjį aukštąjį Metedrasą. Iš savo ištakų viršuje skubėjo jų pasitikti jaunas Entvašas. Upės dešinėje migloje pilkavo platus šlaitas, apaugęs žole. Jame nesimatė jokių medžių, todėl žemė netrukdoma žvelgė į dangų — ten tarp debesų krantų žėrėjo žvaigždžių ežerai.

Beveik nelėtindamas žingsnio Medžiabarzdis patraukė šlaitu. Staiga hobitai išvydo plačią angą. Vienas šalia kito ten stovėjo du medžiai, tarsi vartų sargybiniai, nors vartus atstojo tik jų susipynusios šakos. Kai entas prisiartino, medžiai sušiugždėjo ir pakėlė savo šakas su amžinai žaliais tamsiais, prieblandoje blausiai tviskančiais lapais. Už medžių buvo plati aikštelė, lyg kas kalvos šlaite būtų iškirtęs didelę salę. Iš abiejų pusių „salę“ supo penkiasdešimties pėdų aukščio sienos, o palei jas žaliavo vis aukštėjančių medžių eilės.

Tolimajame salės gale stūksojo stati akmeninė uola, tačiau jos apačioje matėsi nedidelė niša su išlenktu stogu: be medžių šakų, kurios tamsiu šešėliu dengė visą salę, tik viduryje palikdamos platų šviesų taką, tai buvo vienintelis stogas šioje vietoje. Iš versmių viršuje čiurleno šaltinėlis ir sidabriniais lašais lyg graži užuolaida krito ant uolos. Vanduo kaupėsi akmeniniame baseinėlyje tarp medžių, liejosi iš jo ir tekėjo palei taką, kad pasitiktų Entvašą jo kelionėje per mišką.

— Hm! Štai ir atėjome! — pranešė Medžiabarzdis, nutraukdamas ilgai užsitęsusią tylą.

— Nuo kalvos iki šičia yra apie septyniasdešimt tūkstančių ento žingsnių, bet kiek tai yra jūsų matais — aš nežinau. Šiaip ar taip, mes esame Paskutiniojo Kalno papėdėje. Dalis šios vietos vardo jūsiškai galėtų skambėti *Velingholas*. Man jis patinka. Čia ir pernaktuosime.

Jis pastatė hobitus ant žolės tarp medžių ir nuvedė prie didelės nišos. Hobitai tik dabar

pastebėjo, kad einančio Medžiabarzdžio keliai beveik nelinksta, bet žingsniai labai platūs. Jis statė pėdą nuo pirštų, kurie iš tiesų buvo dideli ir labai stori.

Medžiabarzdis valandėlę pastovėjo po krentančio vandens lietumi, nusijuokė ir įžengė vidun. Ten buvo didelis stalas, bet kėdžių nesimatė. Nišos gilumoje buvo visai tamsu. Medžiabarzdis paėmė du didelius indus ir pastatė ant stalo. Jie atrodė pilni paprasto vandens, bet entui ištiesus virš jų rankas vienas indas sušvito geltonai, kitas — sodriai žaliai, ir susiliejusios dvi spalvos apšvietė visą nišą, tarsi saulė spindėtų pro jaunuolyno stogą. Atsisukę hobitai pamatė, kad medžiai lauke irgi pradėjo švytėti, iš pradžių blankiai, o vėliau vis ryškiau ir smarkiau, kol kiekvienas lapas suspindo skirtinga spalva: žalia, auksine, varine... Medžių kamienai atrodė tarsi iliuminuotos kolonos.

— Ką gi, galime vėl pasikalbėti, — pasakė Medžiabarzdis. — Bet jūs turbūt ištroškote, o gal ir pavargote. Išgerkite šito! — entas nuėjo prie atokiau stovinčių didelių ąsočių, uždengtų sunkiais dangčiais. Jis nuėmė vieną dangtį ir pasėmęs su kaušu pripylė tris taures — vieną labai didelę ir dvi mažesnes.

— Čia entų buveinė, — grįžęs tarė jis, — todėl, deja, kėdžių nėra. Bet galite įsitaisyti ant stalo, — taip pasakęs Medžiabarzdis užkėlė juos ant didžiulio šešių pėdų aukščio akmeninio stalo, ir hobitai sėdėjo tabaluodami kojomis bei gerdami mažais gurkšneliais.

Gėrimas buvo tyras ir panašus į Entvašo vandenį miško pakraštyje, tačiau turėjo kažkokį sunkiai nusakomą skonį ar aromatą, primenantį vėsiausios nakties vėjo atneštą tolimo miško kvapą. Gėrimas iš pradžių paveikė kojų pirštus, o po to gyvybinga, gaivinanti šiluma išsiliejo po visą kūną, aukštyn, iki pat plaukų šaknų. Hobitai pajuto, jog jų plaukai tarytum pasišiaušė ir ėmė augti bei garbanotis. Medžiabarzdis iš pradžių įmerkė kojas baseinėlįje už nišos, o tada išgėrė savo taure — vienu ilgu, lėtu gurkšniu. Hobitai buvo bepradeda galvoti, jog jis niekada nesibaigs.

Pagaliau Medžiabarzdis nuleido taure ir atsiduso:

— Ak, ak! Hm, hum, dabar jau galima kalbėtis lengviau. Galite sėsti ant grindų, o aš prigulsiu, tai neleis gėrimui pasiekti galvos ir mane užmigdyti.

Dešinėje nišos pusėje stovėjo lova žemomis kojomis, ne aukštesnė nei keletos pėdų, apklotą džiovinta žole ir samanomis. Medžiabarzdis lėtai išsitiesė ant jos visu ūgiu (jis tik šiek tiek susilenkė per juosmenį) ir, susidėjęs rankas už galvos, įsistebeilijo į lubas, kur mirguliavo šviesos atšvaitai, panašūs į saulės zuikučius ant lapų. Meris su Pipinu prisėdo ant žolės pagalvių šalia jo.

— Na, dabar pasakokite savo istoriją, tik neskubėkite! — pasakė Medžiabarzdis.

Hobitai pradėjo pasakoti entui savo nuotykius nuo to laiko, kai jie paliko Hobitoną. Jie dažnai vienas kitą pertraukdavo, todėl istorija buvo sekama nelabai rišliai, ir Medžiabarzdis dažnai sustabdydavo pasakotoją, grįždamas atgal ar šokteldamas į priekį ir klausinėdamas apie tolesnius įvykius. Hobitai nieko neužsiminė apie Žiedą ir nepaaiškino, kodėl jie iškeliavo bei kur norėjo patekti, bet Medžiabarzdis ir neklausinėjo.

Entas nepaprastai domėjosi viskuo: Juodaisiais Raiteliais, Elrondu ir Rivendeilu, Amžinuoju Mišku ir Tomu Bombadilu, Morajos Kasyklomis, Lorienu ir Galadrielle. Jis dar ir dar kartą prašė hobitų papasakoti apie Grafystę ir jos apylinkes, o paskui keistai paklausė:

— Ar jūs ten, Grafystėj, niekada, hm, nematėte jokių entų? Tiksliau, ne entų, bet *enčių*?

— *Enčių*? — nustebo Pipinas. — Ar jos tokios pačios kaip jūs?

— Taip, hmm, nors tikriausiai ne, nesu įsitikinęs, — mažliai atsakė Medžiabarzdis, — bet joms tikrai patiktų jūsų šalis, todėl ir pasmalsavau.

Medžiabarzdžiui labai rūpėjo viskas, kas susiję su Gendalfu, bet labiausiai — Sarumano reikalai. Hobitai pasigailėjo, kad apie juos žino labai nedaug: tiktai Gendolfo istoriją, kurią atpasakojo į Pasitarimą prasmukęs Semas. Tačiau jie buvo įsitikinę, kad Uglukas su savo orkais atėjo iš Izengardo ir kalbėjo apie Sarumaną kaip apie šeimnininką.

— Hm, humm! — sušniokštė Medžiabarzdis, kai hobitai pagaliau papasakojo apie orkų ir Rohano raitelių mūšį. — Na, na! Daugybė naujienų ir tikriausiai nė vienos klaidos. Juk,

aišku, ne viską man papasakojote, ne, ne viską. Bet esu įsitikinęs, jog elgiatės kaip tik taip, kaip būtų norėjęs Gendalfas. Aš matau, jog bręsta kažkas labai svarbu, ir tikiuosi geru ar blogu laiku apie tai sužinoti. Šaknys ir šakos, keisti dalykai: iš kažkur išdygsta maža tautelė, apie kurią net senuose sąrašuose neužsimenama, ir štai — į žemę jų persekioji grįžta Devynetas pamirštų Raitelių, Gendalfas ima juos į didelę kelionę, Galadrielė slepia Karas Galadone ir galų gale Dykosios Šalies tyrais juos vejasi orkai, — jie tikrai pateko į smarkią audrą. Tikiuosi, jog jie išsilaikys!

— O jūs? — paklausė Meris.

— Hum, hmm, manęs nedomina Didieji Karai, — atsiliepė Medžiabarzdis, — jie rūpi tik elfams ir žmonėms. Tai burtininkų reikalas, nes jie amžinai nerimauja dėl ateities. Aš nemėgstu galvoti apie ateitį. Aš esu niekieno *pusėje*, kadangi niekas nėra mano *pusėje*, jeigu suprantate, apie ką aš kalbu: niekas nesirūpina medžiais taip, kaip rūpinuosi aš, netgi dabartiniai elfai. Šiaip man elfai patinka labiau už kitus: jie kadaise išmokė mus kalbėti ir tai buvo didelė dovana, kurios negalima pamiršti, nors mūsų keliai ir išsiskyrė. Žinoma, yra keletas padarų, kurių pusėje aš tikrai *nesu*, pavyzdžiui, tie *burarum*, — jis vėl giliai sublerbė, — orkai ir jų šeimininkai.

Aš sunerimau, kai šešelis apgaubė Gūdžiąją Girią, bet nusiraminau jam persikėlus į Mordorą, nes Mordoras yra toli nuo čia. Bet Rytys stiprėja ir medžiams vėl gresia pražūtis. Senas entas nieko negali padaryti prieš audrą: tik atlaikyti ją arba nulūžti...

Bet Sarumanas! Sarumanas yra mano kaimynas ir aš negaliu nekreipti į jį dėmesio. Manau, turėčiau kažką daryti. Pastaruoju metu aš dažnai mėščiau, kaip elgtis su Sarumanu.

— Kas yra Sarumanas? — paklausė Pipinas. — Ar ką nors apie jį žinote?

— Sarumanas yra burtininkas, — atsakė Medžiabarzdis, — o apie burtininkus aš žinau nedaug. Jie atsirado iš karto po to, kai iš Jūros atplaukė Pirmieji Laivai, tačiau aš negaliu pasakyti, ar burtininkai atplaukė tais laivais. Sarumanas, bene galingiausias iš jų, liovėsi klaidžiojęs rūpindamasis žmonėmis ir elfais ir apsistojo Angrenoste, arba Izengarde, kaip jį vadina Rohano vyrai. Iš pradžių jis buvo labai tylus, tačiau jo šlovė ėmė augti. Jis buvo išrinktas Šviesiosios Tarybos galva, bet tai geruoju nesibaigė. Aš įtariu, ar tik ne tada Sarumanas pasuko blogio keliu. Nors jis niekada netrukdytų kaimynams. Buvo laikas, kai jis labai dažnai ateidavo į mano miškus. Aš dažnai kalbėdavau su juo. Jis elgėsi labai mandagiai, visada atsiklausdavo mano leidimo (bent jau mane sutikęs) ir stropiai laikėsi mano reikalavimų. Aš jam papasakojau tokių dalykų, kokių pats tikrai nebūtų sužinojęs, bet nepamenu, kad jis man būtų ką nors pasakojęs. Sarumanas tapo vis paslaptingesnis, o jo veidas darėsi panašus į langą akmeninėje sienoje — langą su užvertomis langinėmis.

Manau, jog jau tada jis troško Galios. Jam rūpi Žiedai ir metalai, o augalai jam įdomūs tik tiek, kiek gali būti naudingi. Dabar visiškai aišku, jog jis niekingas išdavikas. Sarumanas susidėjo su tais šlykščiais padarais, su orkais. Brm, humm! Dar blogiau — jis kažką su jais daro, kažką blogo. Izengardo orkai vis labiau panašėja į nedorus žmones. Juk tie, kurie yra sukurti Didžiojoje Tamsoje, negali ištverti saulės šviesos, o Sarumano orkai ją ištveria, nors ir neapkenčia. Ką jis padarė? Ar sunaikino žmonių žmogiškumą, ar sukryžmino orkus su žmonėmis? Tai tikrai būtų šėtono pramanai!

Medžiabarzdis sudundėjo, lyg sakydamas rūstų iš požemių ataidintį entų prakeikimą.

— Prieš kurį laiką aš pradėjau stebėtis, kaip orkai drišta laisvai vaikščioti po Fangorną, — tęsė jis, — tik vėliau supratau, jog viskuo kaltas yra Sarumanas, iššnipinėjęs takus ir sužinojęs mano paslaptis. Dabar jis su savo šlykštūnais miško pakraščiuose kerta medžius — gerus medžius. Kai kuriuos tie niekšai tiesiog palieka supūti, bet dauguma keliauja į besotes Orthanko liepsnas. Jau kuris laikas iš Izengardo nuolatos rūksta dūmai.

Tebūnie jis prakeiktas, šaknys ir šakos! Daugelis tų medžių buvo mano draugai, būtybės, kurias pažinojau nuo gilės iki kerojančio ažuolo. Tie medžiai galėjo kalbėti, o dabar prarado savo balsus amžinai. Ten, kur anksčiau vešėjo dainuojančios giraitės, dabar riogso tik kelmai ir gervuogės. Aš ilgai dykinėjau. Aš jiems nekliudžiau, tačiau dabar

turiu tai padaryti!

Medžiabarzdis girgždėdamas atsikėlė ir trenkė kumščiu į stalą. Šviesos indai sudrebėjo ir pliūptelėjo šviesos liežuviais. Ento akyse liepsnojo žalia ugnis, o barzda stirksojo tarsi didelė šluota.

— Aš turiu juos sustabdyti! — sugaudė jis. — Ir jūs eisite su manimi. Jūs galite padėti. Kartu jūs padėsite ir savo draugams, nes jei Sarumanas nebus sustabdytas, Rohanas ir Gondoras bus priešų apsupti. Mūsų keliai veda kartu — į Izengardą!

— Mes eisime su tavimi, — sutiko Meris, — ir darysime viską, ką galime.

— Taip! — pritarė Pipinas. — Aš noriu, kad Baltoji Ranka būtų parblokšta, aš noriu būti ten, net jei menkai tepraversiu: aš niekada neužmiršiu Ugluko ir kelionės per Rohaną.

— Gerai! Gerai! — pasakė Medžiabarzdis. — Bet aš susijaudinau ir per daug įkaitau. Skubėti niekada neverta. Dabar man reikia atvėsti ir pamąstyti, nes pasakyti yra lengviau, nei padaryti.

Jis nuėjo prie nišos krašto ir kurį laiką stovėjo po sidabriniu lašų lietumi. Tada nusijuokė, pasipurtė ir aplink jį krentantis vanduo sužibo raudonais ir žaliais lašeliais. Jis grįžo, vėl atsigulė į lovą ir nutilo.

Po valandėlės hobitai vėl išgirdo jį murmant. Entas kažką skaičiavo ant pirštų.

— Fangornas, Finglasas, Fladrifas, taip, taip, — atsiduso Medžiabarzdis. — Visa bėda, jog mūsų beliko tik keletas, — pasakė jis, pasisukdamas į hobitus. — Tik trys entai beliko iš gyvenusių dar prieš Tamsą: aš pats, Finglasas ir Fladrifas. Tai elfiški vardai, o jūs juos galite vadinti Garbanlapiu ir Odažievium. Bet iš mūsų trijų juodu nelabai tinkami tokiam reikalui. Garbanlapis apsnūdo, sumedė-jo ir visą vasarą praleidžia snausdamas kažkur pievose, kur žolė siekia jam iki kelių. Anksčiau jis atsiburdavo žiemą, bet dabar snūduriuoja net ir per šalčius. Odažievis gyvena kalnų šlaituose į vakarus nuo Izengardo. Ten ir atsitiko baisioji piktadarystė. Jis pats buvo sužeistas, o daugumą entų bei medžių orkai nužudė ir sunaikino. Nuo to laiko Odažievis pasitraukė į aukštikalnes, prie mylimų beržų, ir vargu ar benusileis. Galbūt aš įstengčiau suburti mūsų jaunuosius draugus, jei tik jie suprastų reikalo svarbą, jei tik aš sugebėčiau juos sukelti: mes juk neskubri tauta. Kaip gaila, jog mūsų tiek mažai!

— Bet jeigu jūs gyvenate taip ilgai, tai kodėl jūsų liko tik keletas? — paklausė Pipinas. — Ar daug entų žuvo?

— O ne! — atsakė Medžiabarzdis. — Nė vienas iš mūsų nemirė iš vidaus, kaip galėtumėte pasakyti. Kai kurie per ilgus metus atsidavė blogiui, o dauguma sumedėjo. Mūsų niekada nebuvo daug ir nedaugėjo. Jau siaubingą daugybę metų mes neturime entukų — mūsų vaikų. Matote, mes praradome visas entes.

— Kaip liūdna, — tarė Pipinas. — Kaipgi jos mirė?

— Aš nesakiau, kad *jos mirei*. Aš pasakiau: mes jas *praradome*. Mes praradome entes ir negalime jų surasti. Aš maniau, jog apie tai visi žino. Dainas apie entus, ieškančius enčių, dainuoja ir žmonės, ir elfai nuo Gūdziosios Girios iki Gondoro. Tokios dainos greitai nepamiršamos.

— Matyt, šitos dainos nepersirito per kalnus iki Grafystės vakaruose, — tarė Meris. — Ar negalėtumėte papasakoti kiek daugiau arba padainuoti vieną iš tų dainų?

— Taip, žinoma, — sutiko Medžiabarzdis, aiškiai pamalonintas tokio prašymo. — Bet tai tebus trumpas pasakojimas, kadangi reikia pailsėti: rytoj mes tarsimės, dirbsime ir galbūt jau iškeliausime.

— Tai gana keista ir liūdna istorija, — patylėjęs pradėjo Medžiabarzdis. — Kai pasaulis dar buvo jaunas, o miškai — platus ir neįžengiami, tada entai ir entės — jos dar tebuvo merginos: ak, nuostabioji lengvakojė Fimbretilė, mano jaunystės dieną Liaunašaknė — vaikščiojo ir gyveno kartu. Tačiau jų širdys veržėsi prie skirtingų dalykų: entai mylėjo viską, ką sutikdavo savo kelyje, o entės mąstė kiek kitaip. Entai mylėjo aukštus medžius, laukinius miškus ir kalnų šlaitus, jie gėrė iš kalnų šaltinių, valgė tik tuos vaisius, kurie

patys nukrisdavo po kojų. Entai sužinojo apie elfus ir kalbėjo su medžiais. O entėms saulėtos pievos patiko labiau už miškus, jos mylėjo žydinčias vyšnias ir obelis, vasarą pelkėse rinko žalias žoleles, sėjo augalus rudeniniuose laukuose. Jos visai netroško kalbėtis su tais augalais, jos norėjo, kad jie klausytų ir paklustų. Entes liepdavo augalams augti ir nokinti vaisius taip, kaip norėdavo jos, nes trūško tvarkos, pertekliaus ir ramybės. (O ramybę jos jautė tik ten, kur viskas pakludavo jų valiai.) Entų žmonos įdiegė sodus ir apsigyveno juose. Bet mes, entai, likome klajūnai ir tik retkarčiais užklysdavome pas jas. Kai į šiaurę atėjo Tamsa, entės persikėlė per Didžiąją Upę — ten sodino naujus sodus, dirbo žemę, ir mes jas matydavome dar rečiau. Tamsai pralaimėjus, jų sodai nuostabiai pražydo, o laukai buvo pilni javų. Žmonės mokėsi amato iš enčių ir jas labai gerbė, mes jiems buvome tik legenda, miško širdies paslaptis. Tačiau mes dar tebegyvename, o enčių sodai seniai sunyko ir žmonės tas vietas dabar vadina Rudosiomis Žemėmis.

Aš prisimenu, jog seniai seniai, regis, karo tarp Saurono ir Jūros Žmonių metu, mane apėmė nenugalimas noras dar kartą išvysti Fimbretilę. Ji buvo tokia nuostabi, kai aš paskutinį kartą ją mačiau, nors jau nebe anoji entų mergina. Darbas anksti sulenkdamo enčių figūras, saulė išblukindavo plaukus iki sunokusio grūdo spalvos, o skruostai virsdavo raudonais obuoliukais. Bet jų akys liko kaip buvusios — entų akys. Mes persikėlėme per Anduiną, tačiau jų žemėse radome tik dykynes: viską sudegino ir sunaikino karas. Bet enčių ten nebuvo. Mes ilgai šaukėme ir ilgai ieškojome, ir klausinėjome apie jas visų sutiktų žmonių. Vieni iš viso jų nebuvo matę, kiti tvirtino, jog entės patraukė į vakarus, treči — jog į rytus, o dar kiti — į pietus. Deja, mes jų niekur neradome. Didelė buvo mūsų širdgėla, tačiau miškams pašaukus grįžome atgal. Daugelį metų mes vis iškeldavome ieškoti enčių, šaukdami jas nuostabiausiais vardais. Vėliau išeidavome vis rečiau ir ne taip toli. Dabar iš enčių beliko gražus prisiminimas, o mūsų barzdos jau žilos ir ilgos. Apie tas paieškas sudėjo dainų elfai, keletą jų dainuoja ir žmonės. Mes patys dainų apie tai nekuriame. Kai galvojame apie jas, gražiausia muzika yra jų puikieji vardai. Tačiau mes vis dar tikimės kur nors jas surasti ir gyventi drauge tokioje vietoje, kur visi būtume laimingi. Kažkas išpranašavo, kad tai įvyks tik tada, kai mes ir jos prarasime viską, ką turime. Atrodo, jog tas laikas pagaliau artėja. Jei anksčiau Sauronas sunaikino sodus, tai dabar priešas kėsinaisi sunaikinti ir visus miškus.

Aš prisimenu apie tai vieną elfų dainą. Ją dainuodavo Anduino pakrantėse. Tik nepamirškite, jog čia ne entų daina — toji būtų per daug ilga! Bet mes ją mokame atmintinai ir kartais niūniuojame. Štai kaip ji skamba jūsų kalba:

ENTAS: *Kai vėl pavasaris bučiuos šermukšnį ir bukus,
Kai vėjas sias ir džiaugsmas dūks po sielą ir laukus, Krūtinė nerimauti ims platybėse kalnų, —*

— *Sugrįžki pas mane ir tark: „Šis kraštas man gražus“.*

ENTĖ: *Pavasaris į sodus grįš ir javas sužaliuos,
Ir vyšnios žiedo baltumu pasaulis pasipuoš. Kai žemės iščios po žiemos gyvybei atsibus, — Negrįšiu aš. Aš liksiu čia — šis kraštas man gražus.*

ENTAS: *Kai vasaros karščiu apsals vidudienį širdis, Šešėlyje ramybė, aš ir sapnas miegnešys Šnabždės tau pasaką apie Viduržemio girias — Sugrįžki pas mane ir tark: „Aš pasiliksiu čia“.*

ENTĖ: *Kai vasara karščiu apglėbs benokstančius vaisius,
Kai derliaus laukdami apsunks žiemkenčiai ir dangus, Šešėlyje man bitės gaus ir medų neš slapčia — Nelauk manęs, negrįšiu aš: aš pasiliksiu čia.*

ENTAS: *Ateis žiema ir medžiai virs, ir girios suvaitos,
Negailestingasis rytys žvaigždes danguj nušluos. Skaudžiu lietum vienatvė gels lyg saulė kristale, — Mane suradusi, priglusk. Širdis nurims: tu čia...*

ENTĖ: *Ateis žiema, lėta mirtis pasaulį sustingdins, Ir paskutinė obelis po sniego svoriu links, Neliks šviesos, neliks darbu, tik lietūs ir kančia. Mane suradęs apkabink*

ir tyliai tark: „Aš čia“.

ABU: *Jau nesiskirsim niekada. Mus moja Vakarai į kraštą, kuriame abu nurimsim amžinai.*

Medžiabarzdis baigė dainą ir pasakė:

— Štai taip. Čia, aišku, viskas elfiška: lengvi, skambūs žodžiai ir greita pabaiga. Bet drįstu pasakyti, jog vis tiek neblogai. Žinoma, entai galėtų pasakyti daugiau, jei tik turėtų laiko. Na, o dabar jau stojuosi ir einu miegoti. O kur jūs stovėsite?

— Paprastai mes miegam gulėdami, todėl mums čia bus labai patogiu, — paaiškino Meris.

— Gulėdami! — susigriebė Medžiabarzdis. — Na, žinoma, hm, hum, dainuodamas nuklydau į senus laikus ir visai užmiršau, jog kalbuosi su hobitais, o ne su entukais. Gerai, jūs galite miegoti lovoje, o aš pastovėsiu po lašų lietumi. Labanaktis!

Meris su Pipinu išsiropštė į lovą ir susirangė ant minkštų žolių ir paparčių. Jie buvo šviežus, šilti ir maloniai kvėpėjo. Šviesos užgeso, medžiai aptemo, bet prie angos hobitai tebematė senąjį Medžiabarzdį. Jis stovėjo nejudėdamas, iškėlęs rankas virš galvos. Danguje pasirodė keletas skaisčių žvaigždžių, kurios žibėjo nuo jo rankų ir galvos krentančiame vandenyje bei šimtais sidabrinių lašelių vis krito ir krito ant jo kojų. Klausydamiesi lašų teškenimo, hobitai užmigo.

Pabudę jie išvydo vėsią saulę, šviečiančią kieme ir ant jų būsto grindų. Dangumi, genami rytinio vėjo, slinko debesų draiskalai. Medžiabarzdžio niekur nesimatė, tačiau prausdamiesi baseinėlyje prie nišos hobitai jau iš tolo išgirdo jį niūniuojantį ir dainuojantį, o netrukus ir pats entas pasirodė takelyje tarp medžių.

— Ho, ho! Labas rytas, Meri ir Pipinai! — pamatęs hobitus, sušuko jis. — Jūs ilgai miegate. Aš jau spėjau nukulniuoti daug šimtų žingsnių. Na, atsigerkime ir eime į Entų Būstinę.

Jis padavė dvi pilnas taures, tačiau pripylė jas iš kito ąsočio. Skyrėsi ir skonis: dabar gėrimas dvelkė žeme, buvo sotesnis ir maištingesnis, jeigu taip galima pasakyti. Kol hobitai, sėdėdami ant lovos krašto, gurkšnojo ir gnaibė elfų paplotėlius (ne todėl, kad būtų išalkę, bet todėl, jog per pusryčius įprasta ką nors valgyti), Medžiabarzdis vėl kažką tyliai entiškai ar elfiškai niūniavo ir žiūrėjo į dangų.

— O kur yra toji Entų Būstinė? — išdrįso paklausti Pipinas.

— Kas, a? Entų Būstinė? — paklausė atsisukdamas Medžiabarzdis. — Tai nėra tikra vieta, o entų susirinkimas, kuris šiais laikais nedažnai besušauiamas. Tačiau daug entų man pažadėjo ateiti. Mes susitiksime ten, kur visada susitinkame — Derndingle, kaip žmonės vadina tą vietą. Ji yra į pietus nuo čia. Turime ten nueiti iki vidurdienio.

Netrukus jie išsiruošė. Kaip ir vakar, Medžiabarzdis hobitus nešė rankose. Už vartų jis pasuko į dešinę, perbrido per upelį ir

nužingsniavo pietų pusėn palei kalvų šlaitus, apaugusius skurdžiais medeliais. Virš jų hobitai matė beržų ir šermukšnių giraites, o dar aukščiau augo pušynai. Greitai Medžiabarzdis pasuko į šoną ir įžengė į tankius šilus, kur augo patys aukščiausi ir storiausi medžiai, kokius hobitai tik buvo matę. Kurį laiką buvo trošku, kaip ir pirmąkart įžengus į Fangorną, bet tvanka greitai išsisklaidė. Medžiabarzdis su jais nekalbėjo. Jis eidamas kažką dusliai ir mažliai murmėjo, tačiau hobitai negalėjo suprasti žodžių, girdėjo tik *bum, bum, rumbum, burar, bum, bum, dahr ar bum bum, dahr ar bum*, ir taip toliau, nuolat kintančiu ritmu bei tonu. Jiems vis rodėsi, jog girdi atsaką, sklindantį iš šaknų, šakų ar medžių kamienų, tačiau Medžiabarzdis žingsniavo nesustodamas ir net nesižvalgydamas.

Jie keliavo jau gana ilgai — Pipinas bandė skaičiuoti „entų žingsnius“, bet susipainiojo suskaičiavęs iki trijų tūkstančių — kai Medžiabarzdis sulėtino žingsnį. Staiga jis sustojo, nuleido hobitus ant žemės ir, pridėjęs gumbuotas rankas prie barzdos, sutrimitavo. Tarsi gilus rago balsas *hum, hum* nusirito per mišką, ataidėdamas tarp medžių. Toli iš kelių pusių pasigirdo panašūs *hum, hum, hum*, ir tai buvo ne aidas, o atsakymas.

Medžiabarzdis užsikėlė Merį su Pipinu ant pečių ir vėl nužingsniavo, tolydžio

stabteldamas bei sutrimituodamas. Kiekvieną kartą atsakymas pasigirsdavo vis arčiau ir garsiau. Taip eidami jie pagaliau pasiekė vietą, panašią į neperregimą sieną iš tamsių, amžinai žaliuojančių medžių. Hobitai dar nebuvo matę tokių augalų: jie šakojosi nuo pat šaknų ir buvo tankiai apžėlę tamsiais blizgančiais lapais. Iš visų pusių styrojo tvirti tiesūs spygliai, nusėti dideliais alyvų spalvos pumpurais.

Pasukęs į kairę, Medžiabarzdis po poros žingsnių toje sienoje priėjo siaurą angą, kuri išvedė juos į ilgą statų šlaitą. Hobitai suprato, jog Medžiabarzdis leidžiasi į labai plačią, gilią ir apvalią kaip dubuo daubą, kurios kraštus karūnavo amžinai žaliuojančių medžių siena. Dauboje vešėjo lygi žolė, tačiau, be dviejų aukštų sidabrinių beržų, augusių dugne, nesimatė jokių medžių. Iš vakarų ir rytų daubon vingiavo dar du takai.

Keletas entų jau buvo atėję. Kiti leidosi takais ar sekė paskui Medžiabarzdį. Hobitai su nuostaba žiūrėjo į artėjančius entus. Jie

tikėjosi pamatyti būtybes, panašias į Medžiabarzdį — juk vienas hobitas yra panašus į kitą (bent jau svetimšalio akiai), — tačiau labai nustebo. Entai skyrėsi vieni nuo kitų kaip medžiai: vieni — kaip tos pačios rūšies, bet skirtingo ūgio bei amžiaus, kiti — kaip skirtingų rūšių atstovai: kaip beržas nuo buko ar ąžuolas nuo eglės. Čia buvo keletas senųjų entų, barzdotų ir susisukusių lyg galingi senovės medžiai (nors ir ne tokie seni kaip Medžiabarzdis), buvo nemažai aukštų, tvirtų, glotniažievių jau subrendusių entų, tačiau niekur nesimatė jaunėlių. Ant žolės dauboje jau stovėjo apie du tuzinus entų, o kiti vis dar leidosi takais.

Iš pradžių Merj su Pipinu apstulbino entų įvairovė: skirtingiausių formų, spalvų, ūgio ir svorio, nevienodo galūnių ilgio, skyrėsi netgi kojų ir rankų pirštų skaičius (nuo trijų iki devynių). Keletas entų buvo panašūs į Medžiabarzdį ir priminė bukus ar ąžuolus. Kiti entai atrodė lyg lazdyno krūmai: rudaodžiai, ilgarankiai, trumpomis storomis kojomis. Iš gluosnių buvo kilę aukšti tiesūs pilki entai ilgomis kojomis ir daugiapirštėmis rankomis, kiti priminė eglės (tai buvo aukščiausieji entai), buvo beržų, liepų ar šermukšnių pavidalo būtybių. Bet kai jie susirinko aplink Medžiabarzdį, nulenkę galvas bei ėmė melodringiai ir lėtai kažką murmėti, įdėmiai žvelgdami į atvykėlius, hobitai iš karto suprato, jog visi entai priklauso tai pačiai giminei ir turi vienodas akis: gal ne tokias senas ir galias kaip Medžiabarzdžio, bet tokias pat mąšlias, protingas ir spindinčias žalia ugnele.

Susirinkus visiems dalyviams entai plačiu ratu apstojo Medžiabarzdį ir prasidėjo įdomus, tačiau nesuprantamas pokalbis. Pradžioje entai murmėjo lėtai, vėliau vis garsiau, kol balsai susiliejo į vieną chorą, kažką gaudžiantį kylančiu ir krintančiu ritmu. Balsai stiprėjo ir tilo čia vienoje, čia kitoje rato pusėje, palydimi galingo atsakomojo gaudesio. Iš pradžių Pipinui patiko klausytis, nors jis ir nesuprato nė vieno žodžio — tikriausiai tai buvo entų kalba, tačiau vėliau jo susidomėjimas išblėso. Po kurio laiko (murmėjimas net ir nemanė liautis) Pipinas susivokė besibaiminąs, ar jie pasakė vieni kitiems daugiau nei „labas rytas“ — juk entų kalba tokia „nesku-bri“ — ir kiek dienų užtruks Medžiabarzdis, jeigu sumanys išvardyti visų entų vardus.

„Įdomu, kaip entiškai *taip* arba *ne*“, — pagalvojo Pipinas ir nusižiovavo.

Medžiabarzdis akimirksniu tai pastebėjo:

— Hm, ha, hei, Pipinai! — pasakė jis, ir kiti entai nutraukė dainą. — Aš visai užmiršau, jog hobitai yra greituolių tauta ir jums pakyrėjo klausytis nesuprantamos šnekos. Jūs galite nultipti. Aš pasakiau jūsų vardus Entų Susirinkimui, jie matė jus ir pripažino, kad nesate orkai, tad į senus sąrašus bus įterpta nauja eilutė. Kol kas tiek teaptarėme, bet entams tai yra greitas darbas. Jei norite, pasivaikščiokite po daubą. Kiek šiauriau yra entų šulinys, jei pavargote — galite atsigerti. Prieš pradėdami rimtai tartis, mes dar persimesime keletu žodelių, o vėliau aš jus susirasiu ir papasakosiu, kaip sekasi.

Jis nuleido hobitus žemėn. Prieš išeidami jie žemai nusilenkė. Sprendžiant iš murmesio ir linksmų akių, šis judesys entus labai pralinksmino, tačiau jie greitai grįžo prie savo reikalų. Meris su Pipinu užlipo vakariniu takeliu ir iškišo nosį pro angą medžių sienoje. Nuo daubos aukštyrų kilo platūs miškingi šlaitai, o už jų virš tolimiausio gūbrio eglėtos

kupros žerėjo aštri ir balta aukšto kalno viršūnė. Kairėje, pietuose, matėsi į pilką toli besileidžiantis miškas. Toje tolybėje kažkas žvilgėjo tamsiai žalia spalva— Meris manė, kad tai turėtų būti Rohano pievos.

— Kažin kur yra Izengardas? — pasidomėjo Pipinas.

— Aš tiksliai nežinau, kur mes esame, — atsakė Meris, — bet šitas kalnas, ko gero, yra Metedrasas, o kiek prisimenu, — Izengardo Žiedas yra slėnių sankirtoje ar giliame tarpeklyje kalnų grandinės gale. Jis turėtų būti už ano tolimo gūbrio. Matai, iš ten kaip tik kyla dūmai arba rūkas, ar ne?

— Kažin ar didelis Izengardas? — toliau svarstė Pipinas. — Ir ką jam galėtų padaryti entai?

— Nežinau, — atsakė Meris. — Pasakojama, kad Izengardas yra apvalus slėnis tarp kalvų ar uolų, kurio viduryje stovi akmeninė sala, vadinama Orthanku. Ten yra Sarumano tvirtovė. Bokštą supančioje sienoje yra keleri vartai ir, jeigu neklystu, upė, kuri iš kalnų pro Izengardą teka į Rohano Tarpeklį. Vargu ar entams pavyktų paimti tokią tvirtovę. Nors, žinai, aš manau, jog jie nėra to-

kie taikūs, paprasti ir juokingi, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Taip, entai lėti, keisti, liūdnoti ir kantrūs, tačiau nenorėčiau būti jų priešininku, kai jie įpykę.

— Taip, — tarė Pipinas, — suprantu. Gulinti ir mėsiai atrajojanti karvė visai nepanaši į puolantį bulių, tačiau permaina gali įvykti staiga. Įdomu, ar Medžiabarzdžiui pavyks juos sukelti. Jis bandys. Bet juk jis pats pakilo kovoti tik vakar naktį ir tuojau pasistengė nurimti.

Hobitai grįžo atgal. Entų balsai vis dar ošė. Saulė jau pakilo virš krūmų gyvatvorės ir spindėjo beržų viršūnėse, o šiaurinę daubos dalį nušvietė vėsi geltona šviesa. Ten jie pamatė nedidelę žaižaruojančią versmę. Jie paėję daubos pakraščiu palei visžalius krūmus ir nusileido prie čiurlenančio vandens. Buvo smagu just pėdomis vėsią žolę ir niekur neskubėti. Jie atsigėrė šalto, tyro, aštraus vandens, atsisėdo ant samanoto akmens ir stebėjo saulės spindulius, šokančius ant žolės, bei virš daubos plaukiančių debesų šešėlius. Entai vis dar murmėjo. Tai buvo keista, nuo viso pasaulio ir visų pavojų atskirta vieta. Nesutramdomas ilgesys užplūdo hobitus, jie pasiilgo pažįstamų veidų bei balsų, o ypač Frodo, Semo ir Platžengio.

Pagaliau entai nutilo, ir pakėlę galvas hobitai pamatė ateinančius Medžiabarzdį bei dar vieną entą.

— Hm, hum, štai ir aš, — pasakė Medžiabarzdis. — Jūs tikriausiai jau pavargote ir nekantraujate, hm? Na, aš manau, jog jums dar teks pakentėti. Mes baigėme pirmąją dalį, tačiau aš dar turiu paaiškinti padėtį tiems, kurie gyvena toli nuo Izengardo, ir tik tada mes spėsime, ką daryti. Nuspręsti entams yra lengviau negu suvokti įvykius. Tačiau neneigsiu, jog visa tai gali užtrukti kelias dienas. Todėl aš atvedžiau jums draugą. Netoliese jis turi entų namą. Jo elfiškas vardas yra Bregaladas. Jis pasirūpins jumis, nes sakosi jau apsisprendęs ir jam nebereikia pasilikti Susirinkime. Kaip matote, labai jau, hm, hm, greitas entas. Aš tikiuosi, kad jūs susidraugausite. Iki pasimatymo!

Medžiabarzdis apsisuko ir nuėjo.

Bregaladas kurį laiką rimtai apžiūrino hobitus, o šie stengėsi išvelgti nors vieną jo „greitumo“ požymį. Bregaladas buvo aukštas entas, rausvomis lūpomis ir pilkai žaliais plaukais, vienas iš jaunesnių. Jo lygi rankų ir kojų oda žvilgėjo. Jis galėjo lankstytis ir siūbuoti kaip liaunas medis vėlyje. Pagaliau entas prašneko, o jo balsas buvo stipresnis ir aukštesnis už Medžiabarzdžio.

— Ha, hm, draugai, eikime pasivaikščioti, — pasiūlė jis. — Aš esu Bregaladas arba, jūsų kalba, Greitmintis. Žinoma, tai tik pravardė, kurią gavau už tai, jog kartą pasakiau *taip* vyresniam entui, jam dar nespėjus užduoti klausimo. Be to, aš greitai geriu ir jau einu šalin, kai kiti dar tik drėkina savo barzdas. Eime!

Jis pasilenkė ir padavė po ilgapirstę ranką kiekvienam hobitui. Visą dieną jie praleido miškuose dainuodami ir juokdamiesi, nes Greitmintis mėgo juoktis. Jis juokdavosi, jei iš

už debesų pasirodydavo saulė, jis šypsojosi aptikęs šaltinį ar upelį: tada jis pasilenkdavo ir apsimetėdavo kojas bei galvą vandeniu; jam buvo linksma klausytis, ką šneka ir šnara medžiai. O pamatęs šermukšnį, jis surimtėdavo, ištiesdavo rankas ir siūbuodamas tyliai imdavo kažką niūniuoti.

Vakare Greitmintis atsivedė hobitus į savo namus. Juos supo augančių šermukšnių ratas, o viduje (kaip įprasta entų namams) tryško versmė ir gulėjo keletas apsamanojusių akmenų. Kol sutemo, hobitai dar kurį laiką kalbėjo su Greitminčiu. Kažkur toluomoje vis dar užėsusirinkimo balsai, bet dabar jie atrodė duslesni ir ne tokie šviesūs, dažnai iš visų išsiskirdavo vienas galingas aukštas balsas, o kiti nutildavo. Bet Bregaladas šalia vis dar tyliai pasakojo, ir hobitai sužinojo, kad jis priklausė Odažievių giminei, kad jo šalis buvo nusiaubta. Dabar hobitai galėjo suprasti Greitminčio „greitumą“, kilusį iš neapykantos orkams.

— Ten, mano namuose, irgi augo šermukšniai, — tyliai ir liūdnai kalbėjo Bregaladas. — Šermukšniai, kurie buvo pasodinti dar tada, kai aš buvau mažas entukas, prieš daug daug metų. Pasaulis tada dar buvo ramus. Šermukšnius pasodino senieji entai, kad pradžiugintų entes, tačiau jos tik pažvelgė į medžius, nusišypsojo ir pasakė žinančios, kur skleidžiasi kvapesni, baltesni žiedai. Dabar nebeliko nė vieno iš tų šermukšnių. Aš vadinau juos Rožės Tauta. Medžiai augo ir augo, kol jų šešėliai tapo lyg žalios salės, raudonos jų uogos rudeniop apsunkdavo, o jų grožis, rodėsi, svarino medžių šakas. Šermukšniuose burdavosi paukščiai. Aš mėgstu paukščius —

net tada, kai jie čirškia, — o šermukšniams užtenka uogų jiems pamaitinti. Bet paukščiai tapo pikti ir godūs, jie draskė medžius, plėšė vaisius, nelesę mėtė juos žemėn. Vėliau atėjo orkai su kirviais ir nukirto mano medžius. Aš atėjau, šaukiau šermukšnius jų ilgais vardais, bet jie nebešlamėjo. Jie nebegalėjo nei girdėti, nei atsilipti: jie gulėjo negyvi.

O Orofarne, Lasemista, Karnimirje!

Šermukšniai puikūs, baltus žiedus kraunantys kasmet —

Dienų jaunų ir mano laimės sodų puošmena.

Žalias šakas, švelnius lapus ir šnaresį menu —

Sau galvas puošėte vien auksu ir krauju!

Nebėr šermukšnių, nei žiedų — tiktai sausai pilka

Liauna šaka, švelni žievė ir nukirsta galva.

O Orofarne, Lasemista, Karnimirje!

Hobitai užmigo, užliūliuoti Bregalado dainavimo, panašaus į daugiakalbę dejonę dėl mylimų medžių mirties.

Kitą dieną hobitai praleido irgi su Greitminčiu, tačiau nėjo toli nuo jo „namų“. Didžiąją dienos dalį jie prasėdėjo tylėdami kalvos pašlaitėje, nes vėjas buvo šaltesnis, debesys pilkesni ir žemesni, o saulė nešvietė. Tolumoje Entų Susirinkimo balsai tai garsėjo, tai vėl tilo, kartais greitėdami, kartais visai nurimdami. Atėjo antroji naktis, o entai vis dar tarėsi po skubančiais debesimis ir mirksinčiomis žvaigždėmis.

Išaušo trečioji diena — blanki ir vėjuota. Saulei tekant, entų balsai sugaudė kaip choras, bet paskui vėl pritilo. Rytui įpusėjus vėjas nurimo, ore tvyrojo sunkus laukimas. Hobitai matė, kaip atidžiai klausėsi Bregaladas, nors jie patys, būdami jo namų slėnyje, beveik nieko negirdėjo.

Atėjo popietė, saulė, po truputį krypdama į vakarus, kalnų link, siuntė ilgus geltonus spindulius iš properšų debesų sienoje. Staiga jie pajuto, kad juos supa mirtina tyla, miškas nutilęs klausėsi. Entai nutilo. Ką tai reiškė? Bregaladas išsitiesė ir įdėmiai žiūrėjo atgal į šiaurę, į Derndinglo pusę.

Ir tada kaip griaustinis pasigirdo galingas šūksnis: *ra-hum-ra!* Medžiai suvirpėjo ir lyg nuo vėjo gūsio nulenktė viršūnes. O po pauzės atsklido karinga daina, tarsi rūsčių būgnų dundesys, jame pasigirdo aukšti bei stiprūs balsai:

Pirmyn! Jau būgnas dunda mums: Mes einame, mes einame dundant būgnams: ta-runda runda runda rum!

Tai buvo entai — jų daina vis artėjo ir stiprėjo:

Eime! Te lūpos ragą dums: Mes einame, mes einame su trimitais ir būgnais: ta-rūna runa runa rum!

Bregaladas pakėlė hobitus ir nudrožė pasitikti balsų.

Greitai jie išvydo ilgą, dideliais žingsniais nuo šlaito besileidžiančią entų eilę. Ją vedė Medžiabarzdis, penkiasdešimt jo draugų žygiavo už jo, o iš šonų einantys du entai rankomis mušė ritmą. Jiems priartėjus, hobitai pamatė žalias liepsnas ir žiežirbas svaidančias entų akis.

— Hum, hom! Štai pagaliau ir mes su būgnais! — šūktelėjo Medžiabarzdis, pastebėjęs Bregaladą ir hobitus. — Dėkitės prie mūsų! Mes iškeliaujame! Mes vykstame į Izengardą!

— Į Izengardą! — daugeliu balsų sušuko entai.

— Į Izengardą!

/ Izengardą, nors jis būtų apsuptas akmeninėmis sienomis, Nors Izengardas būtų stiprus ir šaltas kaip akmuo ir pilkas

tartum kaulas, Mes einame, mes einame, mes einame į karą, trupinti akmenų

ir laužyti vartų. Ir tegu dega šakos bei kamienai ir kriokia krosnys — mes

einame į karą! Į niūrią šalį ši lemtingoji kelionė — mes einame su būgnais!

Mes einame į Izengardą — lemtis mus veda! Lemtis mus veda, lemtis mus veda!

Taip dainuodami entai patraukė į pietus.

Žibančiomis akimis Bregaladas stojo į eilę šalia Medžiabarzdžio. Senasis entas pasiėmė hobitus, užsikėlė ant pečių ir plakančiomis širdimis bei aukštai iškeltomis galvomis jie išdidžiai keliavo dainuojančio būrio priekyje. Nors jie tikėjosi, kad kažkas įvyks, tačiau Merį su Pipinu apstulbino entų permaina. Jie atrodė kaip į laisvę išsiveržęs šniokščiantis srautas, ilgai nykęs griovyje.

— Entai gana greitai apsisprendė, ar ne? — paklausė Pipinas, ištaikęs akimirką, kai dainavimas nutilo ir girdėjosi tik rankų bei kojų dundesys.

— Greitai? — paklausė Medžiabarzdis. — Hum! Taip, iš tiesų. Greičiau nei aš tikėjausi. Aš jau daug amžių nemačiau šitaip sukilusių entų. Mes nemėgstame, kai trikdoma mūsų ramybė. Mes niekad nesukylame, nebent tada, kai gresia mirtinas pavojus mums ir mūsų medžiams. O miške tokio pavojaus nebuvo nuo Jūros žmonių ir Saurono karo. Orkai patys užsitraukė mūsų pyktį, išūliai niokodami — *rarum* — mūsų giria ir ja maitindami savo prakeiktą ugnį. Mūsų kaimynas, iš kurio tikėjomės paramos, pasirodė besas išdavikas. Jis juk burtininkas ir turėtų suvokti, ką daro. Nei elfų, nei entų, nei žmonių kalbose nėra prakeiksmo, tinkamo tokiai išdavystei prakeikti. Težlunga Sarumanas!

— Ar jūs iš tikrųjų galite išlaužti Izengardo vartus? — paklausė Meris.

— Ho, hm, žinoma! Jūs neišsivaizduojate, kokie mes esame stiprūs! Ar kada nors girdėjote apie trolius? Taip, jie labai stiprūs. Tačiau troliai tėra nevykę entų antrininkai, kuriuos padarė Priešas Didžiosios Tamsos metais, panašiai kaip pagal elfus jis sukūrė or-kus. Mes stipresni už trolius. Mes esame padaryti iš žemės kaulų. Mes galime trupinti akmenį kaip medžio šaknis, tik daug greičiau, jei esame supykę! Jeigu mūsų neparblokš ar nesudegins, suskaldysime Izengardą į trupinėlius ir sumalsime sienas į miltus.

— Bet Sarumanas bandys jus sustabdyti, ar ne?

— Ak, hm, taip, žinoma. Aš to nepamiršau. Aš daug apie tai galvojau. Matai, daugelis šių entų yra daug medžių gyvenimų jaunesni už mane. Jie sukilo ir tetrokšta vieno — sugriauti Izengardą. Greitai jie vėl ims galvoti, jie aprims atsigerę mūsų vakarinio gėrimo. Ak, kaip mes ištrokšime! O dabar tegu jie žygiuoja ir gieda! Prieš mus ilgas kelias ir daug laiko pagalvoti.

Kurį laiką Medžiabarzdis žygiavo dainuodamas su kitais. Tačiau netrukus jis vėl nutilo. Pipinas matė, kaip susiraukė jo seni antakiai. Jis pastebėjo liūdną žvilgsnį ento akyse, liūdną, bet ne skausmingą. Žalioji šviesa nugrimzdo gilyn į tamsias išminties gelmes.

— Galimas daiktas, mano draugai, — lėtai pratarė entas, — labai galimas daiktas, jog

mes žygiuojame pasitikti mirties, ir šitas entų žygis bus paskutinis. Bet jei būtume pasilikę namuose ir nieko nedarę, nuo lemties vis tiek nebūtume pasislėpę. Šita mintis jau seniai kirbėjo entų krūtinėse, štai kodėl mes dabar žygiuojame. Tai nėra karštakošiškas sprendimas. Šis paskutinis entų žygis bus bent jau vertas dainos. Taip... — atsiduso jis. — Galbūt mes pasitarnau-sim kitoms tautoms prieš išnykdami. Vis dėlto aš norėčiau pamatyti, kaip išsipildo dainos apie entes. Aš norėčiau dar bent kartelį išvysti Fimbretilę. Tačiau, mano draugai, dainos, kaip medžių vaisiai, noksta tik joms težinomą laiką, o kartais nudžiūva neprinokusios.

Žengdami plačiais žingsniais, entai nusileido ilgu slėniu ir, pasukę į vakarus, pradėjo kopti į statų gūbrį. Didieji miškai pasiliko už nugaros, priekyje besimatė keletas pavienių beržų ir ant plikų kalvų augančios vienišos pušys. Saulė nusileido už tolimų kalvų. Žemę apgaubė pilka prieblanda.

Pipinas žvilgtelėjo atgal. Jam pasirodė, kad entų labai padaugėjo. Ten, kur jie praeidami matė tik plikas kalvas, dabar juodavo medžių kamienai. Ir jie judėjo! Negi visas Fangorno miškas būtų pakilęs žygiui per kalvas į karą? Hobitas pasitrynė akis tikėdamasis, jog sapnas ar šešėliai išnyks, tačiau dideli pilki siluetai tebejudėjo pirmyn. Pasigirdo garsas, panašus į vėjo šlamėjimą šakose. Entai artėjo prie gūbrio viršūnės ir visos dainos nutilo. Naktyje ne-

sigirdėjo nieko, tik žemės gurgždesys po entų kojomis ir tylus šnabždesys, lyg atsargiai šnarėtų lapai. Pagaliau jie atsistojo viršūnėje ir nuo jos pažvelgė į tamsią bedugnę — milžinišką tarpeklių kalnų grandinės pabaigoje. Tai buvo Nan Karuniras, Sarumano Slėnis.

— Izengardą gaubia naktis, — tyliai pasakė Medžiabarzdis.

Baltasis Raitelis

— Aš mirtinai sustirau, — pareiškė Gimlis, daužydamas rankas ir šokinėdamas nuo kojos ant kojos. Pagaliau artėjo diena. Auštant bendrakeleiviai kuo galėdami papusryčiavo ir dabar ruošėsi vėl ieškoti hobitų pėdsakų.

— Nepamirškite to senio! — šūktelėjo Gimlis. — Aš jausčiausi daug ramiau, jei rasčiau jo batų pėdsakų.

— Kodėl? — nustebo Legolasas.

— Todėl, kad senis, kuris palieka pėdsakus, yra tik senis, ir niekas daugiau, — paaiškino Gimlis.

— Galbūt, — pasakė elfas, — tačiau tokioje aukštoje žolėje batų pėdsakų galėjo ir nelikti.

— Tai nesutrikdys Pėdsekio, — atsiliepė nykštukas. — Aragornui pakaktų nulenкто stiebelio. Tačiau pėdsakų mes vis tiek nerasime. Aš esu įsitikinęs, kad naktinis svečias buvo Sarumano šmėkla. Gal ir dabar jis stebi mus iš Fangorno.

— Gali būti, nors nesu tikras, — įsiterpė Aragornas. — Aš galvoju apie arklius. Vakar, Gimli, tu sakei, kad juos kažkas išgašdino. Dabar aš taip nemanau. Ar tu girdėjai jų žvangimą, Legolasai? Ar jis buvo panašus į išsigandusių gyvulių balsus?

— Ne, — tvirtai atsakė Legolasas. — Aš juos aiškiai girdėjau, bet užkluptas tamsoje ne iš karto supratau, kad arkliai žvangė džiaugsmingai, lyg būtų susitikę laukiamą draugą.

— Aš irgi taip pamaniau, tačiau negalėsiu įminti šios mįslės, jei žirgai negrįš patys, — prisipažino Aragornas. — O dabar eikime! Jau švinta. Užuoť spėlioję, geriau apsidairykime. Pradėkime ieškoti nuo čia, nuo mūsų stovyklos, o vėliau po truputį kilkime šlaitu į mišką. Ką begalvotume apie naktinį svečią, mums svarbiausia surasti hobitus. Jei jie netyčia paspruko, tai turėjo slėptis tarp medžių, kitaip juos būtų pastebėję. Jeigu nuo čia iki miško nieko ne-

rasime, tada teks ieškoti mūsų lauke, tarp pelenų. Vilties ten maža: Rohano raiteliai gerai atliko savo darbą.

Kurį laiką draugai kiūtinejo šlamindami žolę. Virš jų niūrus stovėjo medis, išdžiūvę jo lapai karojo, tarškėdami sausame rytų vėjyje. Aragornas neskubėdamas žengė į šalį. Jis nuėjo prie vieno iš sargybinių laužų ant upės kranto, atidžiai tyrinėdamas žemę pasuko

link kalvelės, kur vyko mūšis. Staiga Pėdsekys pasilenkė, veik įsikniaubdamas į samanas. Jis pašaukė kitus, šie tuoj atbėgo.

— Pagaliau mes turime naujienų, — pranešė Aragornas. Jis iškėlė didelį jau ruduojančią blyškaus auksinio atspalvio sulūžusį lapą. — Čia juk melirno medžio lapas iš Lorieno! Ant jo yra trupinių, ir dar keli nubirę ant žolės. Žiūrėkite! Šalia guli perpjauta virvė!

— O štai ir ją nupjovęs peilis! — tarė Gimlis ir pasilenkęs iš kupsto ištraukė trumpaašmenį durklą, kurį ten įmynė kažkieno sunki koja. Šalia gulėjo makštys.

— Orkų durklas, — nusprendė nykštukas, su pasibjaurėjimu laikydamas durklą už rankenos, ant kurios buvo išraižyta šlykšti galva su žvairomis akimis ir kreiva burna.

— Na, čia tai jau mįslių mįslė! — šuktelėjo Legolasas. — Surištas belaisvis pasprunka ir nuo orkų, ir nuo juos apsupusių raitelių. Paskui sustoja vidury lauko ir persipjauna savo virves orkišku peiliu. Tačiau kaip? Jei jo kojos buvo surištos, kaip jis galėjo vaikščioti? Ir jei jo rankos buvo surištos, kaip jis panaudojo peilį? O jei belaisvis buvo nesurištas, tai kuriam galui jam prireikė pjaustyti virves? Po to patenkintas savo darbu jis atsisėda ir ramutėliai užkanda lembaso. Vien to užtektų suprasti, jog čia būta hobito, nereikia nė melirno lapo. Tada jis turbūt prisiriša sparnus ir čiulbėdamas nuskrenda į mišką. Surasime jį labai lengvai — tereikia poros sparnų.

— Kažkokia velniava, — pasakė Gimlis. — Ką čia veikė naktinis senis? Aragornai, ką tu pasakysi apie Legolaso spėliojimus? Gal paaiškinsi viską geriau?

— Galbūt ir paaiškinsiu, — nusišypsojo Aragornas. — Yra dar kitų ženklų netoliese, kurių jūs nepastebėjote. Aš sutinku, jog belaisvis buvo hobitas ir galėjo turėti laisvas kojas arba rankas. Manau, jog rankas, tada mįslė darosi lengvesnė, o ir pėdsakai rodo, jog į šitą vietą hobitas buvo *atneštas* orko. Štai čia dar matosi kraujo, orko kraujo. Visur aplink daug gilių kanopų pėdsakų ir brydė, lyg kas nors būtų tempęs sunkų daiktą. Orką užmušę raiteliai ir vėliau nuvilko prie laužo. Bet hobitas liko nepastebėtas: buvo naktis, o jis vis dar vilkėjo elfų apsiaustą. Hobitas buvo išvargęs ir alkanas, todėl visai nenuostabu, jog žuvusio priešo peiliu persipjovęs virvę jis iš pradžių pailsėjo ir pasistiprino. Malonu žinoti, jog kišenėje jis turėjo lembaso, nors ir pabėgo be nieko. Tai jau panašu į hobitą. Sakau jis, tačiau viliuosi, jog išsigelbėjo abu— Meris ir Pipinas. Bet įrodyti negaliu.

— O kaip mūsų draugui pavyko atsirišti rankas? — paklausė Gimlis.

— Nežinau, — atsakė Aragornas. — Ir nežinau, kodėl orkas juos bandė nunešti šalin. Tik jau ne dėl to, kad padėtų pabėgti. Tačiau dabar aš pradėdau suvokti kai ką, kas man nedavė ramybės nuo pačios pradžios: kodėl, žuvus Boromirui, orkai pasitenkino tik Meriu ir Pipinu? Kodėl nebandė ieškoti kitų ar atakuoti mūsų stovyklos, bet visu greičiu nuskubėjo į Izengardą? Galbūt jie manė, jog sugavo Žiedo Nešėją ir jo ištikimą draugą? Ne. Jų šeimnininkai, net jei būtų žinoję apie Žiedą, vis tiek nebūtų išdrįsę tokios paslapties patikėti orkams, per daug jau jie nepatikimi tarnai. Bet dabar aš suprantu, jog orkams buvo įsakyta bet kokia kaina paimti į nelaisvę gyvus *hobitus*. Taigi prieš mūsų buvo bandyta juos išnešti. Išdavystė jiems yra įprastas dalykas, todėl koks stiprus ir drąsus orkas tikėjosi visą atlygį pasiglemžti sau. Šitaip aš suprantu šiuos pėdsakus. Gali būti ir kitaip. Bet esu įsitikinęs, jog bent vienas iš mūsų draugų išsigelbėjo. Mes privalome jį surasti prieš grįždami į Rohaną. Neturėtume baimintis dėl Fangorno, nes hobitas ar hobitai ne savo valia pasislėpė toje tamsioje vietoje.

— Nežinau, kas mane baugina labiau: Fangornas ar ilga kelionė per Rohaną pėsčiomis, — pasakė Gimlis.

— Tad pirmyn, į mišką, — paragino Aragornas.

Beveik tuoj pat Aragornas surado šviežių ženklų. Ant Entvašo kranto pėdsekys aptiko hobito pėdsakų - bet daugiau nieko negalėjo pasakyti. Tik pačiame miško pakraštyje, po dideliu medžiu, atsirado ryškesnių pėdsakų. Žemė buvo sausa ir daug neatskleidė.

— Bent vienas hobitas čia stovėjo ir žiūrėjo atgal, o paskui pasisuko ir nuėjo į mišką, — tarė Aragornas.

— Vadinasi, seksime paskui, — atsiduso Gimlis. — Bet man šita giria nepatinka — neveltui mus išpėjo dėl jos. Geriau jie būtų pasukę kur kitur!

— Nors ir ką pasakotų legendos, aš nejaučiu, kad miškas būtų blogas, — pasakė Legolasas. Elfas stovėjo po pirmųjų medžių šakomis, pasilenkęs į priekį, lyg ko nors klausydamasis, ir plačiai atvėręs akis žvelgė į šešėlius. — Ne, miške nėra blogio, arba jis slypi kur nors glūdumoje. Aš girdžiu tik tolimus aidus, atskriejančius iš tamsių vietų, kur medžių širdys yra juodos. Šalia mūsų tikrai nėra blogio, jaučiu tik kažkokį nerimą ir rūstį.

— Tikiuosi, jog miškas pyksta ne ant manęs, — tarė Gimlis. — Aš jam nieko nepadariau. — Iš tiesų, — pritarė elfas, — bet miškas yra nukentėjęs. Jame kažkas vyksta arba tuoj įvyks. Jūs jaučiate, kaip trošku? Man trūksta oro.

— Oras tvankus, — patvirtino nykštukas. — Nors ne toks sunkus kaip Gūdžiojoje Giroje, tačiau vis tiek labai priplėkęs.

— Šitas miškas senas, labai senas, — pasakė elfas. — Toks senas, kad šalia jo aš vėl atrodau jaunas. Keliaudamas su jumis, vaikai, dar taip nesijaučiau. Ši giria — tai gyva atmintis. Būčiau laimingas, jei taikiu metu galėčiau čia paviešėti.

— Na, žinoma, — suprunkštė Gimlis, — tu esi miško elfas, o elfai yra keista tauta. Bet tu mane paguodei. Kur eisi tu, eisiu ir aš. Tik laikyk paruošęs savo lanką, mano kirvis irgi bus po ranka. Žinoma, ne medžiams kirsti, — skubiai pridūrė nykštukas, pažvelgęs į aukštą medį, po kuriuo vyko pokalbis. — Aš tik noriu turėti savų argumentų, jei mes vėl sutiktume tą senį. Eikime!

Su tais žodžiais trys medžiotojai įžengė į Fangorno mišką. Legolasas su Gimliu paliko Aragornui sekti pėdsakus, tačiau netgi patyrusiam Pėdsekiui buvo nelengva susigaudyti. Sausą miško žemę dengė lapų kilimas. Spėdamas, jog pabėgėliai laikysis arčiau vandens, Aragornas dažnai nusileisdavo prie upės krantų. Taip jis surado vietą, kur Meris su Pipinu atsigėrė ir nusiplovė kojas. Ten labai aiškiai matėsi dviejų hobitų pėdos, vienos šiek tiek mažesnės už kitas.

— Geros naujienos, — nudžiugo Aragornas, — tačiau pėdsakai jau dviejų dienų senumo ir, atrodo, šitoje vietoje hobitai pasitraukė nuo vandens.

— Ką darysime dabar? — paklausė Gimlis. — Mes negalime vyti jų per visą Fangorną. Neturime tiek maisto. Jei hobitų nesurasime dabar, tai vėliau iš mūsų bus maža naudos. Galėsime sau draugiškai sėdėti ir badauti.

— Jei tai bus vienintelis dalykas, kuo galėsime jiems padėti, padarysime ir tai, — rimtai atsakė Aragornas. — Pirmyn.

Pagaliau jie pasiekė statų Medžiabarzdžio Kalvos šlaitą ir išvydo akmeninę sieną su į viršų kylančiais laiptais. Saulės spinduliai sužerėjo pro skubančius debesis, ir miškas atrodė ne toks pilkas bei niūrus.

— Užlipkime ir apsidairykime, — pasiūlė Legolasas. — Man vis dar trūksta oro. Norisi atsikvėpti.

Draugai ėmė kopti viršun. Paskutinis lėtai lipo Aragornas, labai atidžiai apžiūrinėdamas kiekvieną laiptelį.

— Aš esu beveik įsitikinęs, jog hobitai taip pat čia buvo, — tarė jis, — tačiau yra ir kitų pėdsakų, labai keistų pėdsakų, kurių nesuprantu. Galbūt nuo kalvos viršūnės mes pamatysime, kuriuo keliu jie nuėjo.

Aragornas atsistojo ir apsidairė, tačiau be naudos. Nuo kalvos buvo galima žvelgti tik į rytus, o ten, iki pat lygumos, iš kurios atėjo keliautojai, leidosi medžių eilės.

— Na ir ratą apskome, — tarė Legolasas. — Jeigu nuo Didžiosios Upės būtume žygiavę tiesiai į vakarus, tai čia būtume atsidūrę antrą ar trečią dieną, o ne dabar. Sunku numanyti, kur nuves pasirinktas kelias.

— Mes juk visai nenorėjome patekti į Fangorną, — priminė Gimlis.

— Bet esame čia ... ir šauniai pakliuvom į tinklą, — atitarė elfas. — Žiūrėkite!

— Žiūrėti į ką? — paklausė Gimlis.

— Ten, tarp medžių.

— Kur? Aš neturiu elfo akių.

— Ša, kalbėk tyliau, — sušnibždėjo rodydamas Legolasas. — Pažiūrėk į apačią, į kelią, kuriuo mes atėjome. Tai jis. Ar matai jį, vaikštantį nuo medžio prie medžio?

— Matau, matau! — sušnibždėjo Gimlis. — Žiūrėk, Aragornai! Ar aš nesakiau? Tai tas pats senis. Apsitaisęs purvinais pilkais skudurais — dėl to aš jo ir nepastebėjau.

Aragornas pasisuko ir pamatė netoliese lėtai judančią sulinkusią figūrą. Ji buvo panaši į seną pavargusį elgetą, pasiramsčiuojantį ilga lazda. Nuleidęs galvą, nepažįstamasis nežiūrėjo į juos. Kitu atveju draugai būtų maloniais žodžiais sutikę senį, tačiau dabar stovėjo tylėdami, keistai jausdami, jog artinasi kažkas galinga... ar grėsminga.

Gimlis išplėtęs akis stebėjo, kaip figūra žingsnis po žingsnio artėja. Staiga nebegalėdamas valdytis jis prapliupo:

— Lankas, Legolasai! Įtempk jį! Greičiau! Tai Sarumanas. Neleisk jam pirmam prabilti, nes jis mus užkerės. Šauk pirmas!

Legolasas lėtai, lyg įveikdamas kažkokį pasipriešinimą, išsitraukė ir įtempė lanką. Jis paėmė strėlę, bet dėti jos prie templės neskubėjo. Aragornas tylėdamas įtemptai sekė nepažįstamąjį.

— Ko gi tu lauki? Kas atsitiko? — sušnypštė nykštukas.

— Legolasas teisus, — tyliai tarė Aragornas. — Kad ir kas jis būtų, mes negalime be jokios priežasties neįspėję nušauti seno žmogaus. Stebėkime ir laukime!

Tuo metu senis paspartino žingsnį ir neįtikėtinais greitai atsидūrė prie uolos. Tada staiga pakėlė galvą ir pasižiūrėjo į viršų, o draugai tylėdami žvelgė žemyn. Stoją tylą.

Draugai negalėjo išvelgti senio veido, nes jį dengė gobtuvas, o ant jo pūpsojo plačiabrylė skrybėlė, tad nesimatė jokių veido bruožų, tik nosies galiukas ir pilka barzda. Aragornui pasirodė, jog jis sugavo aštrų ir įdėmų žvilgsnį, pasiųstą iš po uždengtų antakių šešėlio.

Pagaliau senasis žmogus nutraukė tylą:

— Sveiki, sveiki, mano draugai, — negarsiai pasakė jis, — aš norėčiau pakalbėti su jumis. Ar jūs nulipsite, ar man užlipti?

Nelaukdamas atsakymo senis pradėjo lipti.

— Dabar! — suriko Gimlis. — Sustabdyk jį, Legolasai!

— Argi aš nesakiau, jog noriu pasikalbėti? — pasiteiravo senis. — Nuleisk lanką, gerbiamasis elfe!

Lankas su strėlėmis iškrito Legolasui iš rankų, o jos pačios nusviro palei šonus.

— O tavęs, gerbiamasis nykštuk, paprašyčiau nuimti ranką nuo kirvio rankenos. Mums nereikės šitokių argumentų.

Gimlis pakluso ir sustingęs lyg akmuo tyliai stebėjo, kaip senis vikriai tarsi ožys liuoksi laiptais. Jo nuovargio neliko nė ženklų. Jam užlipus pilkieji drabužiai akimirksniui prasiskleidė, atidengdami baltos spalvos ruoželį. Gimlis garsiai įkvėpė ir tai buvo vienintelis garsas visiškoje tyloje.

— Koks malonus susitikimas, pakartosiu dar sykį, — tarė senis, eidamas prie jų. Sustojęs per keletą pėdų jis pasirėmė ant lazdos, iš po gobtuvo žvelgdamas į draugus. — Ką gi jūs veikiate šitose vietose? Elfas, žmogus ir nykštukas, visi elfų drabužiais... Neabejoju, jog čia slypi istorija, kurios verta pasiklausyti. Tokių dalykų pamatysi nedažnai.

— Tu kalbi, tarsi gerai pažintum Fangorną, — pasakė Aragornas. — Ar taip yra iš tiesų?

— Ne visai, ne visai, — atsiliepė senis. — Fangornui gerai pažinti reikia daug metų. Bet aš retkarčiais čia apsilankau.

— Galbūt mes galėtume sužinoti tavo vardą ir tai, ką norėjai pasakyti? — paklausė Aragornas. — Rytas eina į pabaigą, o mes turime skubėti.

— Ką norėjau, jau pasakiau — ką čia veikiate ir ką galite papasakoti apie save? O mano vardas... — Jis nutilo ir skambiai nusijuokė. Aragornas pajuto, kaip kūnu perbėgo drebulys, keistas šaltas virpulys, tačiau ne iš baimės ar siaubo, bet toks, koks būna pajutus pirmuosius lietaus lašus, pabudinančius tave miegantį.

— Mano vardas! — vėl pakartojo senasis žmogus. — Argi dar neatspėjote? Aš manau, jog esate jį girdėję. Taip, esate. Bet kokia gi jūsų istorija?

Trys draugai stovėjo kaip įbesti ir nieko neatsakė.

— Matau, jog abejojate, ar verta pasakoti apie savo užduotį, — pasakė senis. — Bet aš šį tą žinau. Jūs sekate dviejų jaunų hobitų pėdsakais. Taip, taip, hobitų. Nereikia taip spoksoti, lyg niekuomet nebūtumėte girdėję šito vardo. Girdėjau jį ir aš. Taigi užvakar jie čia užlipo ir sutiko kai ką, ko nesitikėjo sutikti. Ar jau pakaks? Galbūt norėtumėte sužinoti, kur jie buvo nugabenti? Galėčiau papasakoti ir apie tai. Bet kodėl mes stovime? Kaip matote, jūsų užduotis nėra jau tokia skubi. Geriau prisėskime ir nurimkime.

Senis apsisuko ir nužingsniavo prie netoliese gulinės akmenų krūvos. Ir tuoj pat, lyg burtai būtų išnykę, draugai sujudo. Gimlis čiupo kirvį. Aragornas išsitraukė kardą. Legolasas pakėlė lanką.

Visai nekreipdamas į juos dėmesio, senis pasilenkė ir atsisėdo ant žemo plokščio akmens. Tuo metu jo pilkasis apsiaustas prasiskleidė, ir visi pamatė, jog po juo senis apsirengęs baltai.

— Sarumanai! — suriko Gimlis ir puolė prie jo iškėlęs kirvį. — Kalbėk! Sakyk, kur paslėpei mūsų draugus! Ką jiems padarei! Kalbėk arba aš tavo galvoje pramušiu tokią skylę, jog net burtininkui bus sunku susilopyti!

Bet senis pasirodė esąs greitesnis. Jis pašoko ant kojų ir užbėgo ant didelės uolos. Ir staiga išaugo. Gobtuvas ir pilki skudurai nulėkė šalin. Akinančiai tvykstelėjo balti drabužiai. Senis iškėlė lazda, ir Gimlio kirvis žvangėdamas nukrito ant žemės. Aragorno kardas užsiplieskė ryškia šviesa. Legolasas garsiai suriko ir paleido strėlę aukštai į dangų: strėlė užsiliepsnojo ir išnyko.

— Mitrandiras! — suriko elfas. — Mitrandiras!

— Dar kartą pasakysiu — koks malonus susitikimas, Legolasai! — atsiliepė senis.

Visi trys draugai žiūrėjo į jį, negalėdami atplėšti akių. Balti kaip sniegas senio plaukai ir balti drabužiai žibėjo saulėje, o akyse, spindinčiose iš po gauruotų antakių, šokinėjo saulės blyksniai. Apimti nuostabos, džiaugsmo ir baimės, jie stovėjo ir negalėjo nė žodžio ištarti.

— Gendalfai! — pagaliau prabilo Aragornas. — Gendalfai, tu grįžai kaip tik tada, kai beveik nebeliko vilties. Kas temdė mano akis? Gendalfai!

Gimlis tylėdamas suklupo ir užsidengė akis.

— Gendalfas, — pakartojo senis, lyg tardamas seniai pamirštą vardą. — Taip, tai buvo mano vardas. Aš buvau Gendalfas.

Jis nulipo nuo uolos ir pakėlęs pilką apsiaustą vėl juo apsigaubė. Atrodė, jog skaisčiai sušvitusią saulę vėl uždengė debesys.

— Taip, jūs galite mane vadinti Gendalfu, — tarė jis gerai pažįstamu draugo ir patarėjo balsu. — Kelkis, mano gerasis Gimli! Tu nekaltas, ir tavo ginklas man nieko nebūtų padaręs. Tiesą sakant, nė vienas jūsų ginklas negalėtų manęs sužeisti. Kelkis ir džiaukis! Mes vėl susitikome per atoslūgį. Ateina didelė audra, tačiau potvynio vandenys atsitraukė.

Jis uždėjo ranką Gimliui ant galvos, ir nykštukas pakėlęs akis nusijuokė:

— Gendalfai, bet tu dabar visiškai baltas!

— Taip, aš esu baltas, — sutiko Gendalfas, — ir, galima sakyti, jog esu Sarumanas, arba bent jau toks, koks jis turėjo būti. Bet papasakokit apie save! Kai mes išsiskyrėme, aš perėjau ir ugnį, ir vandenį. Aš užmiršau, ką žinojau, ir sužinojau, ką buvau užmiršęs. Aš galiu matyti tolimus įvykius, bet neįžvelgiu to, kas yra šalia. Papasakokit apie save!

— Ką tu norėtum sužinoti? — paklausė Aragornas. — Pasakoti visus įvykius nuo išsiskyrimo ant tilto užtruktų labai ilgai. Geriau iš pradžių papasakok apie hobitus. Ar tu juos radai? Ar jie saugūs?

— Ne, aš jų neradau, — atsakė Gendalfas. — Emyno Mulo slėnius dengė tamsa, ir aš nieko nežinojau, kol apie dviejų hobitų pagrobimą man nepranešė erelis.

— Erelis! — šūktelėjo Legolasas. — Maždaug prieš tris dienas virš Eryn Mulo, aukštai danguje, aš mačiau erelį.

— Taip, tai buvo Gvaihiras, Vėjų Valdovas. Jis išgelbėjo mane iš Orthanko. Aš paprašiau jo stebėti Upę ir rinkti naujienas. Jo akys aštrios, bet jis nemato visko, kas vyksta kalvose bei miškuose. Todėl kai ką sužinojau iš jo, o kai ką pamačiau pats. Žiedui nei aš, nei kas kitas iš mūsų Rivendeilo Būrio nebegali padėti. Jis vos nepakliuvo Priešui, bet laiku paspruko. Prie to šiek tiek prisidėjau ir aš: aš mečiau iššūkį Tamsos Tvirtovei ir atitraukiau šešėlį nuo Žiedo. Bet kovodamas pavargau, labai pavargau ir ilgai vaikščiojau paskendęs tamsiose mintyse.

— Gal tu žinai ką nors ir apie Frodą? — susijaudino Gimlis, — Kaip jam sekasi?

— Negaliu pasakyti. Jis išsigelbėjo iš vieno pavojaus, bet priekyje jo laukia dar daugybė išbandymų. Jis apsisprendė ir išėjo į Mordorą vienas, tai viskas, ką galiu pasakyti.

— Bet jis ne vienas, — įsiterpė Legolasas. — Mes įsitikinę, jog su juo iškeliavo Semas.

— Iš tikrųjų? — paklausė Gendalfas ir jo veidą nušvietė šypso-na. — To aš nežinojau. Nors tai nenuostabu. Gerai! Labai gerai! Jūs palengvinote man širdį. Papasakokite daugiau. Atsisėskime ir jūs man viską išsamiai išdėstysite.

Draugai įsitaisė ant žemės prie jo kojų, ir Aragornas pradėjo pasakoti. Ilgą laiką Gendalfas sėdėjo užsimerkęs, pasidėjęs rankas ant kelių, neužduodamas jokių klausimų. Bet kai buvo papasakota apie Boromiro mirtį ir jo paskutinę kelionę Didžiąja Upe, burtininkas atsiduso.

— Tu nepasakei visko, ką žinai ar spėjai, mano drauge Aragornai, — tyliai tarė jis. — Vargšas Boromiras! Aš nemačiau, kas jam atsitiko. Tai buvo sunkus išbandymas kariui ir žmonių valdovui. Galadrielė mane įspėjo, kad Boromirui gresia pavojus. Bet pabaigoje jis sugebėjo išsigelbėti. Aš džiaugiuosi. Kaip matote, hobitai buvo reikalingi jau vien Boromiro sielos ramybei. Tačiau jų vaidmuo toli gražu nesibaigė. Jų atsiradimas Fangorne tapo tuo mažu akmenėliu, kuris pradeda griūtį kalnuose. Netgi čia aš girdžiu dundėjimą. Sarumanui reikėtų nenuklysti per daug toli nuo savo namų, kai prasidės linksmybės!

— Tu vis dar ankstesnysis Gendalfas, — palingavo galva Aragornas. — Tebekalbi mįslėmis.

— Ką? Mįslėmis? — paklausė Gendalfas. — Ne! Aš kalbėjau si su savimi. Tai įprotis: anksčiau pokalbyje dalyvaudavo tik išmintingiausieji, nes jaunimui tenka daug aiškinti, o tai vargina. — Jis nusijuokė, ir šitas juokas dabar šildė bei malonino lyg saulės spindulys.

— Net Senųjų Rūmų žmonėms aš nebebūčiau jaunas, — atsakė Aragornas, — todėl prašau tavęs bent trumpai paaiškinti.

— Nuo ko pradėti? — akimirka susimąstė Gendalfas. — Štai kaip šiuo metu aš įsivaizduoju įvykių eigą. Priešas, be abejo, seniai žino, kad Žiedas atsirado ir kad jį turi kažkoks hobitas. Jis taip pat žino, kiek ir kokių keliautojų sudaro Būrį, žino, jog mes iškeliavome iš Rivendeilo. Tačiau jis nesuvokia žygio tikslo. Jis tikriausiai mano, jog mes vykstame į Minas Tiritą, kaip padarytų jis pats. Anot jo, tai būtų smūgis jo valdžiai. Jis bijo, nes nežino, kuris iš mūsų paims Žiedą ir atvirai mes jam iššūkį, stengdamasis nuversti nuo sosto ir užimti jo vietą. Tačiau tai, kad mes norime nuversti jį nuo sosto ir *nieko* į tą vietą nesodinti, Sauronui yra nesuprantama. Kad mes patys bandysime sunaikinti Žiedą, neprisapnuos jam net tamsiausio košmaro. Be abejo, čia aš matau vilties ir sėkmės kibirkstėlę. Priešas kruopščiai suplanavo pradėtąjį karą, nes mano nebegalys delsti. Jis tikisi mus sutriuškinsiąs vieninteliu galingu smūgiu. Todėl ilgai ruoštos jo pajėgos pajudės anksčiau nei manyta. Išmintingas kvailys! Jeigu jis būtų panaudojęs savo jėgas apsaugoti Mordorui ir lėkęs ieškoti Žiedo, viltis iš karto būtų žuvusi, — nes nei Žiedas, nei Žiedo Nešėjas nesugebėtų ilgai nuo jo slapstyti. O dabar jo žvilgsnis sukauptas į Minas Tiritą. Labai greitai jo jėga kaip audra smogs ten. Be to, jis žino, jog tarnai, turėję sulaikyti Būrį, patyrė nesėkmę. Jie nerado Žiedo ir neatvedė be-

laisvių hobitų. Bent vienas dalykas iš šių dviejų būtų mus sutriuškinęs. Bet neverta skaudinti sau širdies įsivaizduojamais mūsų draugų kankinimais Juodojoje Tvirtovėje. Svarbu, kad priešui nepasisekė — šįkart Sarumano dėka.

— Tai Sarumanas ne išdavikas? — paklausė Gimlis.

— Kurgi ne, — tarė Gendalfas, — dvigubas išdavikas. Keista, ar ne? Izengardo išdavystė rodėsi baisiausia. Sarumanas sustiprėjo ir nuolat grasino Rohano vyrams, tuo atimdamas jiems galimybę padėti Minas Tiritui, kai pagrindinis smūgis ateina iš rytų. Tačiau išdavystė — tai lazda su dviem galais. Sarumanas panoro gauti Žiedą sau ar bent jau paimti į nelaisvę porą hobitų savo tikslams. Ir štai bendros dviejų priešų jėgos milžinišku greičiu paskutinę akimirką atgabena hobitus į Fangorną, kur jie iš viso nebūtų patekę.

Todėl mūsų priešus kankina naujos abejonės, trikdančios jų planus. Rohano vyrų dėka žinios apie mūsų į Mordorą nenueis. Bet Tamsos Valdovas žino, jog Eryn Mule paimti į nelaisvę hobitai prieš jo tarnų valią buvo gabenami į Izengardą. Dabar jis bijos Izengardo nė kiek ne mažiau kaip Minas Tirito. Jei Minas Tiritas kristų, Sarumanui taptų rieta.

— Gaila, kad tarp jų yra mūsų draugų žemės, — pasakė Gimlis. — Jei Izengardo ir Mordoro niekas neskirtų, jie galėtų kautis tarpusavyje, o mes žiūrėtume ir lauktume.

— Šios kovos laimėtojas labai sustiprėtų ir atsikratytų dvejonų, — priminė Gendalfas. — Bet Izengardas nepuls Mordoro, kol Sarumanas negaus Žiedo. O dabar tai jam tikrai nepavyks. Be to, Sarumanas neįsivaizduoja gresiančio pavojaus. Jis daug ko nežino. Jis taip norėjo greičiau gauti savo grobį, jog nekantravo pats pašnipinėti. Bet jis atėjo pavėlavęs, mūsų buvo baigtas ir jis nieko nebegalėjo padaryti. Jis ilgam čia nepasiliko. Aš skaitau jo mintis ir matau dvejones. Jis nesupranta medžių. Sarumanas supranta, jog raiteliai užmušė ir sudegino visus orkus, bet nežino, ar orkai turėjo belaisvių. Jie nežino apie savo tarnų ir Mordoro orkų ginčą nei apie Sparnuotąjį Pasiuntinį.

— Sparnuotasis Pasiuntinys! — šūktelėjo Legolasas. — Aš šoviau į jį iš Galadrielės lanko Sarn Gebire ir numušiau nuo dangaus. Jis kėlė mums siaubą. Kokia tai pabaisa?

— Pabaisa, kurios neįmanoma nukauti strėlėmis, — atsakė Gendalfas. — Tu tik nušovei jo žirgą. Tai buvo geras darbas, bet raitelis greitai vėl bus raitas. Jis yra nazgulas, vienas iš Devyneto, kurie dabar jodinėja sparnuotais žirgais. Greitai jų siaubas apims paskutines mūsų draugų armijas ir uždengs saulę. Kol kas jiems dar neleidžiama pasirodyti šiapus Upės, todėl Sarumanas nežino apie šias Žiedo šmėklas. Jis galvoja tik apie Žiedą. Ar Žiedas buvo mūsųje? Ar jį rado? Kas bus, jeigu Žiedas atiteks Teodenui, Marko Valdovui, ir jis sužinos apie Žiedo galią? Todėl Sarumanas grįžo į Izengardą ir padvigubins ar patrigubins puolimą prieš Rohaną. Bet, užsiėmęs savo ugingomis mintimis, jis pamiršo dar vieną pavojų — Medžiabarzdį.

— Tu vėl imi šnekėti pats su savimi, — nusišypsojo Aragornas. — Aš nepažįstu Medžiabarzdžio. Ir nors išgirdau apie dvigubą Sarumano išdavystę, tačiau negaliu suprasti, ką mums gali duoti du hobitai, atsidūrę Fangorne, išskyrus ilgas ir bevaises paieškas.

— Palauk! — sušuko Gimlis. — Aš noriu pirmiau sužinoti kitą dalyką. Ką mes matėme praeitą naktį: tave, Gendalfai, ar Sarumaną?

— Tikrai ne mane, — atsakė Gendalfas. — Vadinasi, tai buvo Sarumanas. Dabar mes tokie panašūs, kad tavo noras padaryti mano galvoje nesulopomą skylę yra atleistinas.

— Gerai, gerai! — nudžiugo Gimlis. — Džiaugiuosi, kad ten buvai ne tu.

Gendalfas vėl nusijuokė.

— Taip, mano gerasis nykštuk, — pasakė jis, — malonu, kai supranti neklydęs. Aš negaliu peikti tavęs už tokį svetingumą, nes pats liepdavau draugams nepasitikėti net savo rankomis, kai turima reikalų su Priešu. Laiminu tave, Gimli, Gloino sūnau! Galbūt vieną dieną tu pamatysi Gendalfą bei Sarumaną kartu ir galėsi mus palyginti.

— Bet hobitai! — įsiterpė Legolasas. — Mes ilgai keliavome jų ieškodami, o tu, atrodo, žinai, kur jie yra. Kur jie dabar?

— Su Medžiabarzdžiu ir entais, — atsakė Gendalfas.

— Entai! — sušuko Aragornas. — Vadinasi, senos legendos pasakoja tiesą apie milžiniškus medžių piemenis, gyvenančius miškų tankmėse? Ar entų dar yra? Aš maniau, kad jie išliko tik senųjų dienų atminimuose arba apskritai tebuvo graži Rohano legenda.

— Rohano legenda! — prunkštelėjo Legolasas. — Kiekvienas Dykosios Šalies elfas žino dainų apie entus-onodrimus ir jų gilią širdgėlą. Bet net mums entai tapo tik legenda. Jei sutikčiau gyvą entą, iš tiesų pasijusčiau jaunas! Tačiau Medžiabarzdis tėra Fangorno vardas, išverstas į bendrąją kalbą. O tu kalbi apie gyvą būtybę. Kas jis toks?

— Tu nori sužinoti labai daug, — tarė Gendalfas. — Netgi tas truputis, kurį aš žinau apie jo ilgą gyvenimą, virstų ilga istorija, kuriai neturime laiko. Medžiabarzdis yra Fangornas, miško sargas, seniausias iš entų ir seniausias iš visų gyvų Viduržemio padarų. Aš tikiuosi, jog tu, Legolasai, jį sutiksi. Meriui su Pipinu pasisekė, jie susitiko Medžiabarzdį šitoje pačioje vietoje, kur mes sėdime. Hobitai sutiko entą prieš dvi dienas ir jis juos nunešė į savo namus — toli, prie kalnų. Medžiabarzdis dažnai apsilanko šitoje kalvoje, ypač tada, kai jį kamuoja nerimas ir aplinkinio pasaulio rūpesčiai. Prieš keturias dienas aš mačiau jį žingsniuojantį tarp medžių. Jis mane taip pat pastebėjo, nes stabtelėjo, bet aš buvau išsekęs po kovos su Mordoro Akimi ir jo neužkalbinau, o Medžiabarzdis taip pat praėjo net nepasilabinęs.

— Galbūt jis pagalvojo, jog tu Sarumanas, — pasakė Gimlis. — Tačiau tu kalbi apie jį kaip apie draugą. Aš buvau įsitikinęs, jog Fangornas yra pavojingas.

— Pavojingas! — šuktelėjo Gendalfas. — Aš juk irgi labai pavojingas, ko gero, pats pavojingiausias iš visų jūsų pažįstamų, nebent pakliūtumėte Tamsos Valdovui. Pavojingas yra Aragornas, pavojingas Legolasas, o apie tave ir kalbėti nereikia, Gimli, Gloino sūnau. Žinoma, Fangorno miškas ir pats Fangornas yra pavojingi, bet tik tiems, kurie miškuose pasirodo su kirviais, o šiaip Medžiabarzdis yra malonus ir išmintingas. Tačiau dabar jo kantrybės taurė jau sklidina ir visas miškas prisipildė pykčio. Naujienos, kurias atnešė hobitai, virto paskutiniu lašu. Kaupiasi tikras tvanas, nušluosiantis Sarumaną ir Izengardo kirvius. Įvyks tai, ko nebuvo nuo pat Senųjų Laikų: entai pabus ir pajus savo jėgą.

— Ką gi jis padarys? — apstulbęs paklausė Legolasas.

— Nežinau, — atsakė Gendalfas. — Turbūt to nežino nė patys entai, — jis nutilo ir susimąstęs nulenkę galvą.

Kiti žiūrėjo į jį. Saulės spindulys, prasimušęs pro plaukiančius debesis, suspindo ant burtininko rankų, ir draugams pasirodė, jog mato gyvą taure, pripildytą saulės šviesos. Gendalfas pakėlė galvą ir pažvelgė tiesiai į saulę.

— Jau dienoja, — tarė jis, — greitai teks kilti.

— Ar mes surasime mūsų draugus ir pamatysime Medžiabarzdį? — paklausė Aragornas.

— Ne, — atsakė Gendalfas, — tai ne jūsų kelias. Aš kalbėjau apie viltį. Bet tik apie viltį. Viltis tai ne pergalė. Virš mūsų ir mūsų draugų pakibo karo grėsmė, dabar tik Žiedas gali nulemti pergalę. Mane kankina skausmas ir širdgėla: šitame kare daug bus sunaikinta ir viskas gali būti prarasta. Aš esu Gendalfas, Gendalfas Baltasis, tačiau Juodasis Valdovas yra vis dar stipresnis už mane. Burtininkas pakilo ir prisidengęs akis delnu pažvelgė į rytus, lyg matytų kitiems neįžvelgiamus tolius. Po to vėl atsisėdo ir papurtė galvą:

— Ne, — tyliai pasakė jis, — Žiedo mes negalime susigražinti. Pagaliau gal ir gerai. Mūsų niekas daugiau nebegundo. Mūsų tyko dar daug didelių pavojų, bet ši mirtina grėsmė dinga.

Jis pasisuko į draugus.

— Eime Aragornai, Aratorno sūnau! — tarė burtininkas. — Nesigailėk savo pasirinkimo Emyr Mulo slėnyje ir nevadink persekiojimo bevaisiu. Abejodamas pasirinkai teisingai ir už tai tau atlyginta. Mes susitikome pačiu laiku, nors galėjome susitikti per vėlai. Tavo draugai jau saugūs ir užduotis atlikta. Dabar teks tesėti duotą žodį. Jūs turite vykti į Edorasą ir susirasti Teodeną. Jūs ten reikalingi. Andrilas jau seniai laukia, kada galės sublizgėti kovoje. Rohane vyksta karas. Dar blogiau — Teodenas palūžo.

— Vadinasi, mes nepamatysime savo linksmuolių hobitų? — nusiminė Legolasas.

— Aš taip nesakau, — paprieštaravo burtininkas. — Kas žino? Turėkite kantrybės. Keliaukite ten, kur turite keliauti, ir nepraraskite vilties. Į Edorasą! Aš irgi vykstu tenai.

— Iki Edoraso net ir jaunam ilgas kelias pėsčiomis, — tarė Aragornas. — Kol mes ten nukeliausime, visi mūšiai jau bus pasibaigę.

— Pažiūrėsim, pažiūrėsim, — tarė Gandalfas. — Tai jūs keliaujate su manimi?

— Mes iškeliausime kartu, — pasakė Aragornas, — tačiau aš neabejoju, jog panorėjęs Edorase atsirasi daug anksčiau už mus.

Pėdsekys atsistojo ir pažvelgė į burtininką. Kiti tylėdami stebėjo dvi figūras, sustingusias viena prieš kitą. Aragornas, Aratorno sūnus, stovėjo aukštas, rūstus lyg uola, padėjęs ranką ant kardo rankenos ir atrodė lyg karalius, iš miglotos jūros nužengęs į paprastų mirtingųjų krantą. O prieš jį stovėjo susikūprinęs baltas senelis, sulinkęs nuo metų naštos, bet žiūrintis kažkokia vidine šviesa ir turintis galią, neprieinamą jokiam karaliui.

— Argi aš neteisis, Gandalfai? — pagaliau prakalbo Aragornas. — Tu gali atsidurti kur panorėjęs daug greičiau už mane. Aš sakau: tu esi mūsų vadas ir mūsų vėliava. Juodasis Valdovas turi Devynetą. Bet mes turime Vieną, galingesnį už nazgulus: Baltąjį Raitelį. Jis perėjo per ugnį ir prarajas, ir jie bijos jo. Mes seksime paskui jį.

— Taip, mes kartu seksime paskui tave, — sutiko Legolasas, — tačiau iš pradžių, Gandalfai, palengvink man širdį ir papasakok, kas nutiko Morajoje. Ką reiškia kelios minutės, kad papasakotum savo draugams, kaip išsigelbėjai.

— Aš ir taip per ilgai užtrukau, — atsakė Gandalfas, — o šito pasakojimo nebaigčiau net per metus.

— Tai papasakok tiek, kiek leidžia laikas, — pasiūlė Gimlis. — Gandalfai, papasakok, kaip koveisi su Balrogu?

— Neminėk jo! — paliepė Gandalfas. Jo veidu perbėgo skausmo debesis ir burtininkas nutilo, staiga pasidaręs senas kaip giltinė. — Aš ilgai kritau, — lėtai pradėjo jis, lyg sunkiai prisimindamas praeitį. — Aš ilgai kritau ir jis krito su manimi. Mane apėmė jo ugnis. Aš degiau. O paskui mes įkritome į gilų ir tamsų vandenį. Jis buvo šaltas kaip mirtis ir beveik sustingdė mane.

— Gili yra Diurino Tilto praraja, niekas nėra jos išmatavęs, — tyliai sumurmėjo Gimlis.

— Tačiau ji turi dugną, paslėptą nuo šviesos ir tikrovės. Ten mano priešo ugnis užgeso, bet jis tapo slidžiu padaru, stipresniu už bet kokią gyvatę. Mes ilgai kovėmės žemės gelmėse — ten, kur nebėra laiko. Jis mane smaugė, o aš jį kapojau, kol jis neišlaikė ir spruko į tamsius tunelius. Ne, Gimli, Gloino sūnau, juos išrausė ne Diurino tauta. Giliai, giliai, po giliausiais nykštukų požemiais, pasaulį graužia bevardžiai padarai. Apie juos nežino net Sauronas. Jie yra senesni už jį. Aš perėjau jų tunelius, bet nepasakosiu ką mačiau, nes nenoriu temdyti dienos. Mano priešas tapo mano viltimi, aš vijausi jį, lipdamas ant kulnų. Taip jis mane atvedė į slaptuosius Kazad Dūmo kelius, kuriuos puikiai žinojo. Mes kilome aukštyn, kol pasiekėme Begalinius Laiptus.

— Begaliniai Laiptai! — pasakė Gimlis. — Daug kas mano, jog tai tik legenda, o kiti teigia, jog Laiptai jau seniai buvo sugriauti.

— Jie yra ir išliko sveiki, — užtikrino Gandalfas. — Nuo giliausių tunelių iki aukščiausios viršūnės tūkstančiais laiptelių jie sukasi nesibaigiančia spirale, kol pasiekia Diurino Bokštą, iškirstą gyvoje Zirak Zigilio uoloje. Tai ir yra Kelebdilas — aukščiausia Ūkanotųjų Kalnų viršūnė. Ten, virš sniegynų, uoloje yra vienišas langas, o po juo — siaura aikštelė, svaiginantis lizdas virš viso pasaulio. Visa apačia buvo apgaubta debesų, o viršuje kepino negailestinga saulė. Mano priešas išsoko į lauką ir vėl suliepsnojo. To niekas nematė, nors po amžių gal bus dainuojama apie Kovą Viršūnėje, — staiga Gandalfas nusijuokė. — Tik apie ką būtų galima dainuoti? Jeigu kas nors būtų stebėjęs Viršūnę iš toli, būtų pamanęs, jog Kelebdilą smaigsto žaibai ir griaudžia perkūnas. Tokia tad buvo kova. Aplink mus kilo garas ir sukosi dūmai. Ledas lijo lietumi. Pagaliau aš įveikiau savo priešą ir nusviedžiau jį žemyn. Balrogas nukrito, nušluodamas ištisą šlaitą. Tada mane

pasiėmė tamsa ir aš išklydau iš minties bei laiko takų į kelius, apie kuriuos nepasakosiu. Trumpam, kol atliksiu savo užduotį, mane grąžino atgal ir aš nuogas gulėjau kalno viršūnėje. Bokštas subyrėjo į dulkes, langas dingo, o Laiptus užgriuvo sudeginti ir suskaldyti akmenys. Aš buvau vienišas, pamirštas ir negalėjau pasprukti iš pasaulio rago. Aš gulėjau žvelgdamas į žvaigždes ir kiekviena diena truko amžinybę. Aš girdėjau silpnus žemės garsus: joje buvo gimstama ir mirštama, dainuojama ir raudama, ir amžinai skundėsi žemės svorio neišlaikantys akmenys. O vėliau mane vėl surado Gvaihirus, Vėjų Valdovas, pakėlė ir nunešė.

„Matyt, man iki amžių pabaigos lemta būti tavo nešuliu, drauge“, — tariau aš jam.

„Tu buvai nešulys anksčiau, — atsiliepė erelis, — bet ne dabar. Esi lengvas kaip gulbės plunksnėlė. Pro tavę šviečia saulė. Jeigu paleisčiau, tai kuo puikiau nusklystum ant žemės“.

„Geriau nepaleisk manęs, — sušvokščiau aš, jausdamas, jog vėl grįžtu į gyvenimą, — nunešk mane į Lotlorieną!“

„Kaip tik tai liepė Valdovė Galadrielė, pasiuntusi tavęs ieškoti“, — atsakė Gvaihirus.

Taip aš atsidūriau Karas Galadone, bet jūs jau buvote išvykę. Aš pasilikau tame laikui nepavaldžiamame krašte, kur dienos atneša gyvybę, o ne irimą. Aš išsigydžiau ir apsirengiau baltai. Daviau ir gavau patarimų. Keistais keliais aš atvykau čia ir atnešiau žinių jums. Aragornui turiu pasakyti:

„Kur tavo dunadanai, Elesarai, Elesarai?“

Kodėl klajoja toli tavoji tauta?

Jau artėja valanda, kai Dingę vėl atsiras,

Ir joja iš šiaurės Pilkasis Būrys.

Tačiau tavąjį taką gaubia naktis,

Nes keliai prie Jūros saugo mirties Sargai“.

Legolasui ji siunčia tokius žodžius:

„Legolasai Žalialapi, ilgai tu džiaugeisi Gyvenimu po medžiais. Bet saugokis Jūros! Jei išgirsi žuvėdrų klyksmą ant kranto, Nebeteks tavo širdžiai ilsėtis miškuos“.

Gendalfas nutilo ir užsimerkė.

— O man valdovė nepasakė nieko? — paklausė Gimlis ir nuleido galvą.

— Migloti yra jos žodžiai, — tarė Legolasas, — ir ne kiekvienam lemta juos suprasti.

— Koks skirtumas? — trūktelėjo pečiais nykštukas.

— Kaip? — nesuprato Legolasas. — Gal tu norėtum iš jos išgirsti apie savo mirtį?

— Taip, jei ji neturėtų pasakyti nieko kito.

— Kaip sakote? — paklausė atsimerkdamas Gendalfas. — Aš manau, jog galiu suprasti jos žodžius. O, prašau atleisti, Gimli! Aš vėl galvojau apie šias pranašystes. Štai tau jos žodžiai, ir jie nėra nei migloti, nei liūdni:

„Gimli, Gloino sūnų, sveikina jo Valdovė. Mano mintys keliauja su tavimi. Bet pasisaugok kelti savo kirvį prieš žydintį medį“.

— Laimingą valandą tu pas mus sugrįžai, Gendalfai! — sušuko nykštukas pašokdamas ir uždainuodamas keista nykštukų kalba. — Pirmyn, pirmyn! — riktelėjo jis, kratydamas kirvį. — Kadangi Gendolfo galva dabar šventa, tai reikės paieškoti kitos nukirsti.

— Ilgai ieškoti nereikės, — stodamasis tarė Gendalfas. — Eime! Baigėsi laikas, skirtas ilgai nesimačiusių draugų susitikimui. Dabar turime skubėti.

Jis susisupo į senąją apsiaustą ir leidosi į kelią. Draugai paskui jį nulipo nuo kalvos ir mišku nužingsniavo žemyn, palei Entvašo krantą. Niekas nekalbėjo, kol pagaliau po kojomis vėl atsirado minkšta lygumų žolė. Arklių niekur nesimatė.

— Jie negrįžo, — liūdnai tarė Legolasas, — turėsime sukarti gerą galą.

— Aš pėsčiomis neisiu, laiko per mažą, — paprieštaravo Gendalfas ir, pakėlęs galvą, pratisai sušvilpė. Garsas buvo toks šaižus ir veriantis, jog draugai netikėjo jį išėjus iš senų barzdotų lūpų. Tris kartus sušvilpė burtininkas, ir tada keliautojų ausis pasiekė vos girdimas tolimas žvangimas iš lygumų, tvilkomų rytinio vėjo. Draugai stovėjo

svarstydami, kas dabar bus. Netrukus pasigirdo kanopų bildesys: iš pradžių toks tylus, kad jį išgirdo tik Aragornas, prigludęs prie žolės, o vėliau vis skardesnis ir greitesnis.

— Atbėga ne vienas žirgas, — nusprendė Aragornas.

— Žinoma, — sutiko Gendalfas, — vienas mūsų visų nepaneštų.

— Trys žirgai, — pasakė elfas, stebėdamas lygumą. — Žiūrėkit, ana jie lekia! Tai juk Hasufelis, o šalia jo mano draugas Arodas! Bet priešais juos šuoliuoja dar vienas didžiulis žirgas. Tokio dar nesu matęs.

— Ir nematysi, — užtikrino Gendalfas. — Tai Žvaigždikis. Jis yra nuostabiųjų žirgų — *mearasų* — vadas, ir netgi Teodenas, Rohano Karalius, nėra matęs puikesnio erzilo. Argi jis neblizga kaip sidabras ir nebėga lygiai kaip šaltinio srovė? Žvaigždikis atskubėjo pas mane — tai Baltojo Raitelio žirgas. Mes kartu vyksime į mūsų.

Dar burtininkui bešnekant puikusis žirgas užlėkė šlaitu aukštyn—jo oda žvilgėjo, o karčiai plaukštėsi vėlyje. Pamatęs Gendalfą

Žvaigždikis sulėtino žingsnį, garsiai sužvingo, pribėgęs nuleido išdidžią galvą ir prigludė šnerves jam prie kaklo, Gendalfas jį paglostė.

— Nuo Rivendeilo iki čia ilgas kelias, mano drauge, — tarė jis, — bet tu esi išmintingas bei greitas ir ateini, kai esi reikalingas. Keliaukime dabar drauge ir daugiau nebesiskirkime!

Greitai prilėkė kiti du ristūnai ir sustojo priešais, lyg laukdami įsakymų.

— Mes tuoj pat vykstame į Meduseldą, į jūsų valdovo Teodeno rūmus, — rimtai kreipėsi į juos Gendalfas, o arkliai sutikdami nulenkę galvas. — Turim skubėti, mano draugai, tad prašome — neškite mus kiek tik pajėgiate, lėkite kaip vėjas! Hasufelis neš Aragorną, Arodas — Legolasą, o Gimlį aš pasiimsiu pas save, Žvaigždikis neš mus abu. Atsigerkite ir — pirmyn!

— Man po truputį aiškėja praėjusios nakties mįslės, — pasakė Legolasas, lengvai užšokęs ant Arodo. — Matyt, nubaidyti mūsų arkliai susitiko savo vadą ir džiaugsmingai jį pasveikino. Ar tu žinotai, jog Žvaigždikis netoliese, Gendalfai?

— Taip, žinojau, — atsiliepė burtininkas. — Aš šaukiau jį mintimis ir prašiau kuo skubiau atvykti čia, nes vakar Žvaigždikis dar ganėsi toli pietuose. Dabar jam teks greitai nešti mane atgal.

Gendalfas kažką šnipštelėjo Žvaigždikiui, ir žirgas pasileido smagiais šuoliais, stengdamasis per daug neatsiplėšti nuo kitų. Po kiek laiko jis staiga pasisuko, išsirinkęs vietą, kur krantai buvo žemesni, perbrido upę ir patraukė į pietus, į plačias, bemiškes lygumas. Vėjas šiaušė begalinių lygumų žolę lyg pilką jūrą. Niekur nesimatė nė menkausio kelio ar tako, tačiau Žvaigždikio tai netrikdė.

— Jis taiko tiesiai į Teodeno rūmus prie Baltųjų Kalnų, — pasakė Gendalfas. — Taip bus greičiau. Rytiniame Emnete žemė tvirtesnė ir yra kelių, bet Žvaigždikis čia žino kiekvieną pelkę bei daubą.

Ilgas valandas jie jojo per pievas ir slėnius. Dažnai žolė siekdavo raiteliams iki kelių, atrodė, jog žirgai plaukia pilkai žalia jūra. Keleivių tykojo klastingi ežeriukai ir viksvomis apaugę pavojingi akivarai, bet Žvaigždikis rasdavo kelią, o kiti žirgai sekė jo pėdsaku. Saulė po truputį ėmė risti į vakarus. Lygumų platybėse ji

raiteliams buvo panaši į raudoną ugnį, skęstančią žolėje. Kalnų viršūnės paraudo, o vakaruose, beveik horizonte, kilo dūmai, nuo kurių saulės diskas apsiliejo kraujo spalva, tarsi slėpdamasi po nakties skraiste saulė būtų padegusi žolę.

— Ten driekiasi Rohano Tarpeklis, — parodė Gendalfas. — Jis į vakarus nuo mūsų. Ten yra Izengardas.

— Ten kyla tiršti dūmai, — tarė Legolasas. — Kas tai galėtų būti?

— Kova jau prasidėjo, — atsakė Gendalfas. — Skubėkime!

Auksinių Rūmų VALDOVAS

Saulė nusileido, prieblandą pakeitė naktis, o draugai vis jojo. Kai jie pagaliau sustojo ir

išlipo iš balnų, netgi Aragornas jautėsi sustingęs bei pavargęs. Gendalfas leido pailsėti tik keletą valandų. Legolasas su Gimliu užmigo, Aragornas išsitiesė ant žolės, o Gendalfas stovėjo pasirėmęs savo lazda ir žvelgė į tamsą rytuose bei vakaruose. Aplinkui buvo tylu, nesimatė ir nesigirdėjo jokio gyvo padaro. Dangų aptraukė pilki debesys. Žvarbus vėjas ginė jų vis daugiau, kai draugai vėl atsikėlė. Šaltoje mėnulio šviesoje jie tęsė kelionę. Slinko valandos. Gimlis knapsėjo nosimi ir keletą kartų būtų išvirtęs iš balno, jeigu Gendalfas nebūtų jo sulaikęs ir supurtęs. Pavargę, bet išdidūs Hasufelis bei Arodas sekė paskui nenuilstantį vadą, vos matomą pilką šešėlį priekyje. Mylių mylios liko už nugaros. Mėnulio pilnatis nuskendo debesuotuose vakaruose.

Oras atšalo. Tamsą rytuose lėtai pakeitė šalta pilkuma. Toli kairėje, virš juodų Emyr Mulo sienų, ištryško raudoni šviesos spinduliai. Rytas aušo tyras ir skaisčius. Vėjas glostė keliautojams kojas, šiaušė žoles. Staiga Žvaigždikis sustojo ir sužvengė. Gendalfas ištiesė ranką į priekį.

— Pažiūrėkite! — šuktelėjo jis. Keliautojai pakėlė pavargusias akis. Prieš juos stūksojo pietų kalnai — snieguotomis viršūnėmis ir juodais šlaitais. Žolėtos lygumos jų papėdėje šiaušėsi kalvomis ir plūdo į daugybę tamsių bei miglotų slėnių, vingiuojančių į pačią kalnų širdį. Tiesiai prieš keleivius driekėsi plačiausias iš jų, panašus į didelę įlanką kalvose. Ten toli stūksojo kalnai su viena didinga viršūne, o slėnio pradžioje lyg sargybinis kilo vienišas kalnas. Jo papėdėje sidabrine gija vinguriavo iš slėnio ištekanči upė, o viršūnė žerėjo auksu tekančios saulės spinduliuose.

— Na, Legolasai, pasakyk, ką ten matai? — tarė burtininkas. Legolasas įsižiūrėjo, dengdamas akis nuo pirmųjų saulės spindulių.

— Matau atitekančią iš sniegynų baltą upę, — atsakė jis. — Ten, kur ji išteka iš slėnio rytuose, kyla žalia kalva. Ją juosia griovys ir galinga siena. Už jos matyti namų stogai, o viduryje, žalioje terasoje, stūkso didingi rūmai. Man regis, jų stogas auksinis, nes švyti iš tolo. Vartų staktos taip pat auksinės. Prie jų stovi žmonės žvilgančiais šarvais, tačiau visi kiti ten, atrodo, dar miega.

— Šie rūmai yra vadinami Edorasu, — paaiškino Gendalfas, — o auksinė pilis — Meduseldu. Ten gyvena Teodenas, Tengelio sūnus, Rohano Marko Karalius. Turėtume ten nuvykti įdienojus. Kelias dabar kaip ant delno, bet jokime atsargiau, nes kraštas apimtas karo, ir rohirimai nemiega, kaip gali pasirodyti iš tolo. Patariu laikyti ginklus makštyse, o kandžius žodžius — už dantų tol, kol atsistosime prieš Teodeno sostą.

Rytas buvo malonus ir tyras. Čiulbėjo paukščiai. Keleiviai pasiekė upę. Ji srauniai tekėjo į lygumą, plačiu vingiu kirto jų taką ir plaukė į rytus, į nendrių patalę gulintį Entvašą. Drėgnose pievose ir žolėtuose upės krantuose augo daug gluosnių. Čia, pietuose, jie jau pajuto pavasarį ir sproginio raudonus pumpurus. Persikėlę per upę arklių ištrypta brasta, keliautojai ėmė kilti į viršų plačiu išvažinėtu keliu.

Įtvirtintos kalvos papėdėje kelias niro po aukštų žalių pilkapių šešėliais. Vakariniėje jų pusėje žolė baltavo „sniegu“: mažos baltos gėlytės žerėjo lyg žvaigždės, nubarsčiusios velėną.

— Žiūrėkite! — parodė Gendalfas. — Argi ne puikios yra šios skaisčios akys žolėje? Tai *simbelmynilės*, arba Amžinos Atminties Gėlės, nes žydi ištisus metus ir auga tik ten, kur ilsisi mirę žmonės. Štai didieji pilkapiai — čia miega Teodeno protėviai.

— Septyni pilkapiai kairėje ir devyni dešinėje, — tarė Aragornas, — daug vandens nutekėjo nuo tada, kai buvo pastatyti šie auksiniai rūmai.

— Per tą laiką raudoni lapai Gūdžiojoje Girioje nukrito penkis šimtus kartų, — gūžtelėjo pečiais Legolasas, — ir mums tai atrodo visai nedaug.

— Tačiau Marko raiteliams tai ilgas laikas, — atsakė Aragornas. — Šių rūmų statybą beprimena tik dainos, o dar ankstesni laikai negrižtamai ištirpo amžių rūkuose. Dabar rohirimai vadina šią žemę savo namais, o jų kalba skiriasi nuo šiaurinių giminių.

Aragornas pradėjo tyliai dainuoti kažkokia kalba, nežinoma nei elfui, nei nykštukui, bet jie klausėsi melodijos.

— Tikriausiai tai rohirimų kalba, — spėjo Legolasas, — nes ji man primena šią šalį: vietomis turtingą ir malonią, o vietomis kietą ir rūsčią kaip kalnai. Bet aš negaliu suprasti žodžių, tik jaučiu į dainą sudėtą mirtingųjų žmonių liūdesį.

— Tada paklauskite, kaip ši daina skamba bendrąja kalba, — pasiūlė Aragornas.

Kur dabar žirgas ir raitelis? Kur dabar karo ragas?

Kur grandininiai šarvai ir šalmas, besiplaikstantys šviesūs plaukai?

Kur yra rankos, laikančios arfas, ir žėruojanti raudona ugnis? Kur pavasaris ir rudens derlius, ir aukšti javai? Viskas pranyko kaip vėjas pievoje, kaip lietus, nuprausęs kalnus;

Vakaruose, po kalvų šešėliais, išnyko tos dienos. Kas gali surinkti degančio laužo dūmus Ar sustabdyti nenumaldomai bėgančius metus?

— Taip dainavo seniai pamirštas Rohano poetas, prisimindamas Eorlą Jaunąjį, atėjusį iš šiaurės, ir jo sparnuotą žirgą Felarofą. Dar ir dabar apie jį vakarais dainuoja žmonės.

Besikalbėdami keliautojai prajojo tyliusius pilkapius. Vingiuotu keliu, kylančiu į žalias kalvų viršūnes, jie pagaliau atsidūrė prie plačių vėjo gairinamų sienų ir Edoraso vartų.

Ten sėdėjo daug šarvuotų vyrų, kurie tuoj pat pašoko ir užtvėrė kelią ietimis.

— Stokite, svetimšaliai! — suriko jie Ridermarko kalba, reikalaudami pasakyti keliautojų vardus ir kelionės tikslą. Stebėdamiesi, bet be didelio draugiškumo jie niūriai žvelgė į Gendalfą.

— Aš suprantu jūsų kalbą, — atsakė sargybiniams Gendalfas, — tačiau ją moka nedaug svetimšalių. Kodėl jūs nekalbate bendrąja kalba, kaip yra įprasta Vakaruose, jei norite sulaukti atsakymo?

— Karaliaus Teodeno valia pro šiuos vartus gali įžengti tik tie, kurie moka mūsų kalbą ir yra mūsų draugai, — atsiliepė vienas sargybinis. — Šiomis karo dienomis Rohane laukiami yra tik mūsų pačių žmonės ir tie, kurie atvyksta iš Mundburgo*, esančio

— *Mundburgas Rohano kalba reiškia Minas Tiritą* (vert. past.).

Gondore. Kas jūs esate? Atjojote per lygumą, dėvite keistus drabužius ir jodinėjate Rohano žirgais. Mes jau seniai einame sargybą ir iš toli jus pastebėjome. Dar nė karto neteko matyti tokių keistų keleivių ir tokio išdidaus bei nuostabaus žirgo. Tai vienas iš *mearasų* arba mūsų akis klaidina kažkokie kerai. Gal jūs esate Sarumano šnipai ar jo sukurti vaiduokliai? Atsakykite tuoj pat!

— Mes ne vaiduokliai, — tarė Aragornas, — ir jūsų akys neklysta. Tai iš tiesų yra Rohano žirgai, kurių jūs negalėjote neatpažinti. Bet argi vagis sugrįžtų į arklidę? Šituos žirgus — Hasufelį ir Aro-dą — mums užvakar paskolino pats Homeras, Trečiasis Ridermarko Maršalas. Kaip žadėjome, dabar atjojome jų grąžinti. Negi Eomeras negrįžo ir neįspėjo apie mus?

Sargybinio akyse pasirodė nepasitikėjimas.

— Aš neturiu ką pasakyti apie Eomerą, — atsakė jis. — Jeigu tavo žodžiai yra tiesa, tai Teodenas, be abejo, bus apie jus girdėjęs. Galbūt jūsų atvykimas nėra netikėtas. Kaip tik prieš dvi naktis pas mus atėjo Šliužburnis ir perdavė Teodeno įsakymą, kad jokie svetimšaliai neperžengtų šio slenksčio.

— Šliužburnis? — paklausė Gendalfas, nužvelgdamas sargybinių. — Daugiau nekalbėk! Aš noriu susitikti ne su Šliužburniu, bet su pačiu Marko Valdovu. Aš skubu. Eik ir pranešk jam apie mūsų atvykimą, — gilios burtininko akys susmigo į sargybinių.

— Gerai, — lėtai atsakė šis, — ką turėčiau pranešti? Kokie jūsų vardai? Tu atrodei senas ir pavargęs, bet viduje esi rūstus ir niūrus.

— Tu neapsirikai, — pareiškė burtininkas. — Aš esu Gendalfas! Aš grįžau ir atvedžiau žirgą. Štai Žvaigždikis Didysis, kurio negali prisijaukinti jokia kita ranka. Šalia manęs yra Aragornas, Aratorno sunūs, Karalių ainis, vykstantis į Mundburgą, elfas Legolasas ir nykštukas Gimlis, mūsų draugas. Dabar eik ir pranešk savo šeimnininkui, jog mes esame prie jo vartų ir norime pasikalbėti, jei jis leis įeiti į savo rūmus.

— Iš tikrųjų keisti vardai! Bet aš apie jus pranešiu ir sužinosiu karaliaus Teodeno valią, — pasakė sargybinis. — Palaukite čia, aš grįšiu su atsakymu. Daug nesitikėkite. Dabar tamsūs laikai.

Jis greitai nuėjo, palikęs svetimšalius su kitais kariais. Po kurio laiko grįžo.

— Sekite paskui mane, — tarė jis. — Teodenas leidžia jums įeiti, tačiau prie rūmų slenkščio turėsite palikti visus ginklus, net jei tai būtų paprasta lazda. Juos pasaugos durų sargyba.

Tamsūs vartai atsivėrė. Sekdami vorele paskui savo vedlį, keliautojai įėjo vidun. Nuo vartų vingiavo plati tašytų akmenų gatvė, čia kildama aukštyn, čia leisdama žemyn trumpomis laiptų pakopomis. Jie praėjo daug medinių namų su tamsiomis durimis. Palei gatvę akmeniniu kanalu gurgėjo skaidrus vanduo. Pagaliau jie pasiekė kalvos viršūnę. Virš žalios terasos stovėjo aukšta uolų siena, kurios apačioje, nuo uolos, panašios į žirgo galvą, krito nedidelis krioklys. Po juo buvo vandens telkinys, iš kurio tekantis vanduo maitino kanalą. Į kalvą vedė platūs akmeniniai laiptai. Jų viršuje iš akmens buvo iškirsti du krėsiai. Ten sėdėjo auksaplaukiai kariai su žaliais skydais, spindinčiais šarvais ir kardais, padėtais ant kelių. Atsistoję jie atrodė aukštesni už mirtinguosius žmones.

— Prieš jus rūmų vartai, — pasakė vedlys, — o aš turiu grįžti prie savo pareigų. Likite sveiki ir tegu Rohano Valdovas būna jums maloningas!

Jis apsisuko ir greitai nužingsniavo keliu atgal. Draugai, atidžiai stebimi augalotų sargų, ėmė kopti laiptais aukštyn. Sargai stovėjo tylėdami, kol Gendalfas įžengė į grįstą terasą laiptų viršuje. Tada skaidriais balsais jie garsiai ištarė mandagų rohanietišką pasveikinimą.

— Sveiki, tolimų kraštų keliautojai! — tarė jie ir kaip taikos ženklą atsuko savo kardų rankenas. Saulėje blykstelėjo žali brangakmeniai. Tada vienas iš sargų žengė į priekį ir prabilo bendrąja kalba:

— Aš esu Teodeno durų sargybinis, — tarė jis. — Mano vardas Hama. Įeidami jūs turite čia palikti savo ginklus.

Legolasas įteikė durų sargybiniui savo sidabrinį durklą, strėlinę ir lanką.

— Atidžiai juos saugokite, — paprašė elfas, — kadangi šiuos ginklus gavau Auksiniame Miške iš pačios valdovės Galadrielės.

Žmogaus akyse sušvito nuostaba, jis skubiai padėjo ginklus prie sienos, lyg bijodamas juos laikyti.

— Pažadu, jog prie jų neprisilies joks žmogus, — pasakė jis. Aragornas dvejojo.

— Aš negaliu padėti į šalį savo kardo ar įduoti Andrilą kam nors kitam, — tarė jis.

— Tai Teodeno įsakymas, — priminė Hama.

— Man tik neaišku, kodėl Teodeno, Tengelio sūnaus, valia turėtų viršyti Aragorno, Aratorno sūnaus, Elendilo Gondoriečio ainio valią?

— Todėl, kad esame Teodeno, o ne Aragorno namuose — net jei jis sėdėtų Gondoro karaliaus Denetoro soste, — pasakė Hama, greitai žengdamas prie durų ir jas užtverdamas. Jis atgręžė kardą į atvykėlius.

— Tai beprasmė šneka, — įsiterpė Gendalfas. — Karalius bijosi visiškai be reikalo, bet atsisakyti negalima. Savo rūmuose jis turi teisę įsakinėti.

— Teisingai, — sutiko Aragornas, — ir aš paklusčiau netgi medkirčio lūšnelės šeiminkui, jeigu nešiočiau kitą kardą, o ne Andrilą.

— Kad ir koks būtų kardas, — nenusileido Hama, — tu turi palikti jį prie durų, jeigu nenori vienas kautis prieš visus Edoraso vyrus.

— Ne vienas! — įsiterpė Gimlis, braukdamas pirštais per kirvio ašmenis ir niūriai žiūrėdamas į Hama, lyg į jauną medį, kurį vertėtų nukirsti. — Ne vienas!

— Na, na, — sudraudė juos Gendalfas, — mes visi esame draugai. Ar bent turėtume būti, todėl nesikivirčykime tarpusavyje, Mor-doro džiaugsmui. Mes neturime laiko. Štai tau mano kardas, gera-

sis Hama. Gerai jį saugok. Jo vardas yra Glemdringas, nes prieš daug amžių jį nukalė

elfai. Leisk man praeiti. Aragornai, tavo eilė! Aragornas lėtai atsisegė diržą ir pats pastatė savo kardą prie sienos.

— Čia jį padėdu, — tarė jis, — bet tu negali nei paliesti jo, nei leisti kitam tai padaryti. Šitose elfų makštyse yra Lūžęs Kardas, kuris vėl perkaldintas. Jį nukaldino dar pats Telkaras. Bet kuris, ištraukęs Elendilo Kardą, išskyrus Elendilo ainį, žus.

Sargas žingtelėjo atgal ir nustebęs pažvelgė į Aragorną.

— Atrodo, kad tu čia nužengei iš senųjų dainų, — tarė jis. — Mes padarysime taip, kaip tu sakai, valdove.

— Na, — nusprendė Gimlis, — mano kirvis be gėdos gali sudaryti kompaniją Andrilui. O dabar leisk mus pas savo šeimininką. Hama vis dar dvejojo.

— Jūsų lazda, — tarė jis Gendalfui. — Atleiskite, bet ji taip pat privalo būti palikta už durų.

— Nesąmonė, — atkirto Gendalfas. — Atsargumas yra vienas dalykas, o mandagumas — kitas. Aš esu senas. Jei man nebus leista remtis šita lazda, tada sėdėsiu čia tol, kol Teodenas išeis pats.

— Kiekvienas turi ką nors pernelyg brangaus, kad paliktų kitam. Bet juk negalima atimti paskutinio ramsčio iš seno žmogaus, — nusišypsojo Aragornas. — Ar leisi mums įeiti?

— Lazda burtininko rankoje yra daugiau negu paprastas ramstis, — abejojamas tarė Hama ir niūriai pažvelgė į uosinę Gendolfo lazda, — tačiau aš tikiu, jog jūs esate mūsų draugai bei pagarbos verti vyrai, kurie užantyje neslepia blogio. Galite įeiti.

Sargybiniai atšovė sunkias vartų sklendes ir jie girgždėdami dideliais vyriais atsivėrė į vidų. Keliauninkai įėjo. Viduje buvo tvanku ir tamsu. Ilga plati salė su daugybe galingų kolonų tebuvo blankiai apšviesta ir pilna šešėlių. Kur ne kur šmėkšteldavo skaisčius saulės spindulys, atskriejęs nuo aukštų rytinių langų. Kai akys priprato prie tamsos, keliautojai pastebėjo, jog grindys išklotos įvairių spalvų akmenimis. Po jų kojomis pynėsi iškaltos runos ir keisti simboliai. Kolonos buvo gražiai išraižytos raštais, dulsvai spindėjo auksu. Ant sienų kabojo gobelenai, vaizduojantys kovų bei senų legendų

scenas. Jie skendo tamsoje, tačiau vieną gobeleną apšvietė saulė: jaunuolis, sėdintis ant žirgo. Jis pūtė didelį ragą, o jo geltoni plaukai plaukštėsi vėjyje. Žirgo galva buvo pakelta, šnervės plačiai išsiplėtusios ir raudonos, lyg gyvulys žvengtų, jausdamas artėjančią kovą. Aplink žirgo kojas putojo ir užė vanduo.

— Štai Eorlas Jaunasis! — tarė Aragornas. — Šitaip jis jojo iš šiaurės į Kelebranto Lauko Mūšį.

Keturi draugai praėjo pro salės viduryje besikūrenantį didelį židinį. Tada jie sustojo. Tolimajame salės gale, už židinio, į šiaurę nuo durų, matėsi pakyla su trimis laipteliais, o jos viduryje stovėjo didžiulis paausiuotas sostas. Jame sėdėjo žmogus, taip sulinkęs nuo metų naštos, jog buvo panašus į nykštuką. Jo ilgi ir tankūs žili plaukai sruogomis krito iš po kaktą juosiančio plono auksinio vainiko, kurio viduryje spindėjo baltas deimantas. Balta kaip sniegas barzda gulėjo ant kelių, tačiau akyse vis dar degė skaisči šviesa. Už krėslo stovėjo baltai apsirengusi moteris. Ant laiptelių buvo įsitaisiusi žmogysta išblyškusi gudriu veidu su sunkiais vokais.

Tyla užsitęsė. Senasis žmogus nejudėjo. Pagaliau Gendalfas prabilo:

— Sveikas, Teodenai, Tengelio sūnau! Aš grįžau. Artėja audra, ir visiems draugams reikia susivienyti, nes po vieną mus sunaikins.

Senis lėtai pakilo, sunkiai pasiremdamas trumpa juoda lazda su balto kaulo rankena. Keliautojai pamatė, jog nors ir sulinkęs, jis vis dar tebėra aukštas, o jaunystėje turėjo būti iš tiesų stiprus.

— Sveikinu tave! — lėtai tarė jis. — Nors, teisybę pasakius, vargu ar džiaugiuosi matydamas tave, pone Gendalfai. Tu visada buvai vargų šauklys. Bėdos seka paskui tave kaip varnos, ir kuo toliau, tuo vis blogesnės. Neapgaukėsiu tavęs: išgirdęs, jog Žvaigždikis sugrįžo be raitelio, aš apsidžiaugiau ne tik grįžusiu žirgu. Aš neliūdėjau Homerui atnešus žinią, jog pagaliau tu grįžai į savo amžinus namus. Tačiau naujienos iš

toli dažnai būna neteisingos. Štai tu čia. Ir galima tikėtis, jog su tavimi atkeliavo dar didesnių bėdų nei anksčiau. Kodėl turėčiau džiaugtis matydamas tave, Gendalfai Audrošaukli? Pasakyk man! — Karalius vėl lėtai atsisėdo į krėslą.

— Jūs kalbate išmintingai, valdove, — sušneko blyškasis žmogėnas, sėdintis ant pakyls laiptelių. — Dar nepraėjo nė penkios dienos, kai su skausmu sužinojome, jog Vakarų Pelkėse užmuštas jūsų sūnus ir dešinioji ranka — Teodredas, Antrasis Marko Maršalas. Eomeru pasitikėti nebegalima. Jei jis valdytų, jūsų sienų liktų saugoti tik keli žmonės. Be to, iš Gondoro mes sužinojome, jog Tamsusis Mordoro Valdovas vėl sujudo rytuose. Tokią sunkią valandą šitas klajoklis nusprendžia sugrįžti. Kodėl mes turėtume tave maloniai sutikti, pone Gendalfai — Blogio Šaukly? Aš tave pavadinčiau *Latspelu* — Blogąja Naujiena. O blogas naujienas atneša blogi svečiai, — jis niūriai nusijuokė ir, pakėlęs sunkius vokus, pažvelgė į stovinčius svetimšalius.

— Tu esi gudrus, drauguži Šliužburni, ir, be abejo, ištikimai tarnauji savo šeiminkui, — maloniai atsakė Gendalfas. — Tačiau blogos naujienos atkeliauja dviem būdais: jas atneša arba piktadarys, arba draugas, ateinantis į pagalbą sunkią valandą.

— Teisingai, — pasakė Šliužburnis, — tačiau yra ir tokių, kurie rankioja kaulus, pelnosi iš kitų žmonių sielvarto ir kaip maitėdos tunka karo metu. Kokios pagalbos tu mums esi kada nors atnešęs, Blogio Šaukly? Kokią pagalbą neši dabar? Paskutinį kartą tu pats jos maldavai. Mano valdovas pasigailėjęs leido tau išsirinkti žirgą, tačiau, visų nuostabai, tu niekšingai pasiėmėi Žvaigždikį. Karalius labai rūstavo, bet kai kam atrodė, jog tokia kaina nėra per didelė išvyti tau iš mūsų šalies. Tikriausiai tu ir dabar vėl ieškosi pagalbos, užuot ją siūlęs. Ar atvedei vyrų? Ar turi žirgų, kardų, iečių? Tai būtų pagalba, to mums reikia, o kas atėjo su tavimi? Trys nuskurę valkatos, iš kurių labiausiai apiplyšęs esi tu!

— Atrodo, jog tavo rūmuose pastaruoju metu pamirštas mandagumas, Teodenai, Tengelio sūnau, — pasakė Gendalfas. — Negi vartų sargybinis tau nepranešė mano palydovų vardų? Retai kada Rohano valdovams teko priimti tris tokius svečius: net pats galingiausias mirtingasis neatsisakytų jų ginklų, gulinčių prie tavo durų. Jų drabužiai pilki, nes yra austi elfų; nes tik taip apsirengę jie galėjo prasiveržti pro pavojus bei tamsą į tavo rūmus.

— Vadinasi, Eomeras sakė tiesą ir jūs susimokę su Auksinio Miško Ragana? — paklausė Šliužburnis. — Nėra ko stebėtis: Dvimor-dene visada buvo audžiami melų voratinkliai.

Gimlis jau žengė į priekį, bet pajutęs ant peties Gendolfo ranką sustojo kaip įbestas.

Dvimordene, Loriene

Retai kada vaikščiojo žmonės.

Tik keletas mirtingųjų akių matė šviesą,

Kuri skaisčiai ir amžinai ten šviečia.

Galadrielle! Galadrielle!

Tyras yra tavo šulinio vanduo,

Balta yra žvaigždė tavo baltoje rankoje,

Lapai lieka gyvybingi ir nesutepti

Dvimordene, Loriene,

Gražesniame už žmonių svajones.

Taip tyliai dainavo Gendalfas, bet staiga jis pasikeitė. Nusimetęs pilką apsiaustą burtininkas išsitiesė visu ūgiu, nebesiremdamas lazda, ir skardžiu lediniu balsu prabilo:

— Išmintingi žmonės šneka tik tai, ką jie žino, Grimą, Galmodo sūnau. Tu pavirtai kvailu šliužu. Todėl tylėk ir laikyk savo dvišakį liežuvį už dantų. Aš ne tam perėjau per ugnį ir mirtį, kad klausyčiausi sukto tarno, tegu jį nutrenkia žaibas!

Jis iškėlė lazda. Sugriaudė griaustinis. Iš rytinių langų dingo saulė, salė paskendo tamsoje. Iš židinio liepsnos beliko niūrios žarijos. Matėsi tik didžiulė balta Gendolfo figūra, stovinti prieš užgesusią ugniavietę.

Tamsoje jie išgirdo Grimos Šliužburnio šnypštimą:

— Ar aš jums nepatarčiau, valdove, atimti iš jo lazda? Hama, kvailys, mus išdavė!

Kažkas plykstelėjo, lyg į stogą būtų trenkęs žaibas. Viskas nutilo. Šliužburnis parkrito kniūbsčias.

— Dabar Teodenai, Tengelio sūnau, ar išklausysi mane? — paklausė Gendalfas. — Ar tu prašai pagalbos? — Burtininkas iškėlė lazdą ir nutaikė ją į langus. Tamsa išsisklaidė, o aukštai viršuje pasirodė žydro dangaus lopinėlis.

— Dar ne viskas skęsta tamsoje. Drąsiau, Marko Valdove, geresnės pagalbos tu nerasi. Aš neduodu patarimų puolusiems į neviltį, tačiau tau galėčiau patarti. Ar išklausysi mano žodžių? Jie skirti ne visiems. Išeik į lauką ir apsidairyk. Tu per ilgai užsisėdėjai šešėliuose, tikėdamas apgaulingais patarimais ir suktais pasiūlymais.

Teodenas lėtai atsistojo. Salėje vėl prašvito. Moteris nuskubėjo prie karaliaus, paėmė jo ranką, o senis sunkiais žingsniais nulipo nuo pakylės ir tyliai nuėjo prie durų. Šliužburnis liko gulėti ant grindų. Jie priėjo prie durų, Gendalfas pabeldė.

— Atidarykite! — sušuko jis. — Rohano Karalius išeina! Durys atsivėrė ir į salę plūstelėjo šalto oro gūsis. Ant kalvos pūtė vėjas.

— Nusiuok sargybinius žemyn, prie laiptų papėdės, — paprašė Gendalfas, — o jūs, ponai, palikite jį kuriam laikui su manimi. Aš juo pasirūpinsiu.

— Eik, seserėčia Eovyna, — tarė senasis karalius. — Baimės metas jau praėjo.

Moteris pasisuko ir lėtai sugrįžo į salę. Prie durų ji pažvelgė atgal. Žvilgsnis buvo rimtas ir mąslus, akyse spindėjo užuojauta karaliui. Jos veidas buvo nuostabus, ilgi plaukai kaip auksinė upė krito ant balto rūbo, išsiuvinėto sidabru. Su šiuo apdaru ji atrodė liekna ir aukšta, tačiau kartu kieta kaip plienas, tikra karalių duktė. Tokią ją — Eovyna, Rohano Valdovę, — pirmąsyk išvydo Aragornas: blyškia ir šaltą kaip ankstyvas pavasario rytas, kuris dar nesubrandino joje moters. Ir Eovyna atkreipė dėmesį į Aragorną: ji žvelgė į aukštą karalių ainį, į daug speigų mačiusias jo akis, į pilką apsiaustą — ir juto slepiamą galią. Akimirka mergina stovėjo sustingusi, paskui greitai apsisuko ir dingo.

— O dabar, valdove, — pasiūlė Gendalfas, — apžvelk savo šalį! Vėl įkvėpk gryo oro!

Nuo rūmų prieangio matėsi bekraščiai žali Rohano laukai, tirpstantys miglotuose toliuose. Ten vėjas gainiojo lietaus marškas. Tamsiame danguje vakaruose vis dar griaudė, o tolimose kalvose vis dar trankėsi žaibai. Tačiau vėjas pasisuko iš šiaurės ir audra, atėjusi iš rytų, nugrumbėjo į pietus, jūros link. Staiga pro plyšį debesyse žybtelėjo skaisčius saulės spindulys. Krintantys lašai sužibėjo sidabru, o tolima upė sublizgo tarsi mirgantis stiklas.

— Čia visai netamsu, — tarė Teodenas.

— Ne, — sutiko Gendalfas, — ir amžius neslegia tavo pečių taip, kaip kiti tave įtikinėja. Mesk šalin lazdą!

Juoda lazda brinkelėjo ant akmenų. Karalius išsitiesė kaip žmogus, kuris ilgą laiką susilenkęs dirbo nuobodų darbą. Aukštas ir tiesus stovėjo Teodenas, mėlynomis akimis žvelgdamas į skaidrėjantį dangų.

— Tamsius sapnus aš sapnavau, — prakalbo jis, — tačiau dabar jaučiuosi lyg pabudęs. Kaip gaila, Gendalfai, kad tu neatėjai anksčiau. Dabar jau vėlu, ir bijau, kad bepamatysi tik paskutiniąsias mano dienas. Nebeilgai stovės Eorlo sūnaus Brego pastatyti rūmai. Ugnis sunaikins aukštąjį sostą. Ką gi man daryti?

— Daug ką, — atsakė Gendalfas, — bet pirmiausia pakviesk Eomerą. Jeigu aš neklystu, tai Grimos, kurį visi vadina Šliužburniu, patarimu tu jį laikai kalėjime?

— Tiesa, — prisipažino Teodenas, — jis neįvykdė mario įsakymų ir sosto salėje mirtimi grasino Grimai.

— Žmogus gali mylėti tave, bet neapkęsti Grimos ar jo patarimų, — tarė Gendalfas.

— Gali būti. Aš padarysiu, kaip tu sakai. Pašaukite Hamą. Jis pasirodė esąs nepatikimas durų sargybinis, todėl dabar tetampa pasiuntinuku. Tegu vienas prasikaltęs atveda kitą prasikaltusį teismui, — rūsčiai tarė Teodenas, bet pažvelgęs į Gendalfą nusijuokė, ir iš jo veido išnyko rūpesčio raukšlės.

Kai pakviestas Hama nuskubėjo vykdyti įsakymo, Gendalfas nuvedė Teodeną prie

akmeninio krėslo ir pats atsisėdo ant viršutinio laiptelio priešais karalių. Aragornas su draugais stovėjo netoliese.

— Dabar nėra laiko pasakoti viskam, ką turėtum sužinoti, — tarė Gendalfas, — bet jei mano viltys ne tuščios, ateis laikas, kai galėsime pasikalbėti ilgiau. Tu patekai į didelį pavojų — didesni nei tau šnypštė Šliužburnis. Bet dabar tu jau nemiegi! Tu gyveni. Gondoras ir Rohanas neliks vieniši. Priešas yra stipresnis nei galima įsivaizduoti, tačiau ir mes turime jam nežinomų vilčių.

Gendalfas šnekėjo greitai. Jo tylų balsą girdėjo tik karalius. Bet nuo burtininko žodžių šviesa Teodeno akyse žerėjo vis skaisčiau ir skaisčiau, kol pagaliau jis išsitiesė sote visu didingu ūgiu, Gendalfas atsistojo šalia ir juodu pažvelgė į rytus.

— Ten, — garsiai ir aiškiai tarė Gendalfas, — rytuose, glūdi mūsų slaptoji viltis ir didžioji baimė. Mūsų likimas tebekabo ant plauko. Bet viltis išliks, jei nepasiduosime ir kovosime už savo laisvę.

Kiti irgi pažvelgė į rytus. Viltis ir baimė nešė jų mintis toli už horizonto, už nesuskaičiuojamų mylių, už Šešėlių Žemės kalnų. Kur dabar Žiedo Nešėjas? Koks plonas tas siūlas, ant kurio kabo likimas! Aštriaakiui Legolasui pasirodė, jog jis pastebėjo baltą blyksnį: tolybėse sužibusį saulės spindulį ant Sargybos Tvirtovės bokšto. Bet už jos, primindami amžiną grėsmę, žaižaravo mažyčiai liepsnos liežuviai.

Teodenas lėtai atsisėdo, tarsi nuovargis vis dar būtų kovojęs jame su Gendolfo valia. Jis pasisuko ir pažvelgė į savo didžiuosius rūmus.

— Deja, — tarė jis, — kaip gaila, kad blogio dienos atėjo tada, kai man labiausiai reikia užtarnauto poilsio. Kaip gaila narsiojo Boromiro! Jaunas žūsta, o senas lieka linguoti kaip nudžiūvęs medis, — Teodenas suspaudė kelius raukšlėtomis rankomis.

— Tavo pirštai prisimintų savo jėgą greičiau, jei laikytų kardo rankeną, — patarė Gendalfas.

Teodenas pakilo ir čiuptelėjo ranka už šono. Bet prie diržo kardo nebuvo.

— Kur Grimą jį paslėpė? — sutrikęs sumurmėjo karalius.

— Paimkite mano, valdove, — pasigirdo skambus balsas. — Mano kardas visada tarnavo tik jums.

Du vyrai užlipo laiptais ir sustojo už keleto žingsnių nuo viršūnės. Tai buvo Homeras. Jis neturėjo nei šalmo, nei šarvų, bet rankoje laikė kardą, kurį priklaupęs ištiesė savo valdovui.

— Ką tai reiškia? — rūščiai paklausė Teodenas. Jis pasisuko į Homerą. Abu kariai apstulbo išvydę aukštą ir išdidų vyrą. Kur dingo senis, kurį jie paliko susigūžusį savo kėdėje ir pasirėmusį lazda?

— Tai mano kaltė, valdove, — nulenkę galvą Hama. — Aš supratau, jog Homeras yra laisvas. Iš to džiaugsmo turbūt nusižengiau. Jis yra Marko Maršalas, todėl jo paprašytas aš grąžinau kardą.

— Kurį dedu prie jūsų kojų, — užbaigė Homeras.

Teodenas tylėdamas žvelgė į klūpantį Homerą. Niekas nejudėjo.

— Ar paimsi kardą? — paklausė Gendalfas.

Teodenas lėtai ištiesė ranką. Kai pirštai suspaudė rankeną, visiems pasirodė, jog į ploną valdovo ranką grįžta jėga ir tvirtybė. Staiga karalius iškėlė kardą ir šis sušvilpė skrodamas orą. Valdovas galingai uždainavo. Plačiai nusirito jo balsas, Rohano kalba raginant visus imtis ginklų.

Pakilkite, dabar pakilkite, Teodeno Raiteliai! Laukia mūsų didūs darbai, nes rytuose jau tamsa. Balnokite žirgus, pūskite ragą! Pirmyn Eorlingai!

Sargybiniai, pamane, jog yra šaukiami, šoko laiptais aukštyn. Su nuostaba jie pažvelgė į savo valdovą ir visi kaip vienas išsitraukę kardus sudėjo juos valdovui po kojų.

— Vesk mus! — tarė kariai.

— *Westu Teoden hal!* — suriko Homeras. — Koks džiaugsmas vėl matyti tikrąjį karalių. Niekas nebesakys, jog tu, Gendalfai, atneši tik blogas žinias.

— Pasiimk savo kardą, sūnėne Homerai, — paliepė karalius. — Hama, eik ir surask manąjį. Jis turi būti pas Grimą Šliužburnį. Atvesk ir jį patį. Na, Gendalfai, sakei, jog patarsi, jei aš klausysiu. Koks tavo patarimas?

— Tu juo jau pasinaudojai, — atsakė Gendalfas. — Pasitikėk Homeru, o ne suktu piktu žmogumi. Gink į šalį liūdesį ir baimę, imkis darbo iš peties. Surink kariuomenę ir žygiuok į vakarus, kaip tau patarė Homeras: kol dar ne per vėlu, turime sunaikinti išdavišką Sarumaną. Jei jo neišveiksime — žūsime. Jei laimėsime, mūsų lauks kita užduotis. Tegu moterys, vaikai ir seniai bėga į jūsų slėptuves kalnuose. Ar jos paruoštos tokiai juodai dienai? Tegu jie pasiima tik maisto ir negaišta kraudamiesi savo turtus. Ant kortos pastatytos jų gyvybės.

— Dabar aš suprantu, ką reiškia geri patarimai, — tarė Teodenas. — Tegu žmonės ruošiasi! Bet jūs esate mano svečiai, ir tu teisingai pasakei, jog mano rūmuose nebeliko mandagumo. Jūs jojote per naktį, o dabar jau rytas. Jūs nemiegojote ir nevalgėte. Svečių namas tuoj bus paruoštas ir pavalgę galėsite išsimiegoti.

— Ne, valdove, — paprieštaravo Aragornas, — nėra laiko ilsėtis. Rohano vyrai turi iškelti šandien, o mes vyksime kartu su jais: kirvis, kardas ir lankas. Ne poilsiauti mes pastatėme ginklus prie jūsų rūmų sienos, Marko Valdove. Be to, aš pažadėjau Homerui sujungti mūsų kardus mūšyje.

— Tada mes iš tikrųjų turime vilties nugalėti! — nudžiugo Homeras.

— Tiktai vilties, — tarė Gendalfas. — Izengardas stiprus. Kiti pavojai irgi jau netoli. Kai mes išvyksime, negaišk, Teodenai — vesk savo žmones į Dunharo Pilį kalnuose!

— Ne, Gendalfai! — papurtė galvą Teodenas. — Tu nežinai savojo gydymo galios. Taip nebus. Aš pats josiu į karą ir žūsiu mūšyje, jeigu to reikės. Tuomet galėsiu miegoti ramiai.

— Tada net Rohano pralaimėjimas būtų pašlovintas dainose, — tarė Aragornas, o aplinkui stovintys kariai sužvangino ginklais ir suriko:

— Už Marko Valdovą! Pirmyn, Eorlingai!

— Tačiau tavo žmonių negalima palikti be apsaugos, — priminė Gendalfas. — Kas juos ves ir valdys vietoj tavęs?

— Aš dar pagalvosiu, — pažadėjo Teodenas. — Štai ir mano patarėjas.

Tuo momentu iš rūmų išėjo Hama. Už jo du vyrai tempė besispyriojančią Grimą Šliužburnį. Jis buvo baisiai išbalęs. Saulės šviesoje Grimą apžlibo. Hama priklaupė ir ištiesė Teodenui ilgą kardą, įkištą į paausiuotą ir brangakmeniais nusagstytą makštį.

— Štai jūsų senasis kardas Herugrimas, valdove, — tarė Hama. — Mes jį suradome Šliužburnio skrynioje. Jis labai nenorėjo atiduoti raktų. Ten buvo ir kitų daiktų, kurių buvome pasigedę.

— Meluoji! — sušnypštė Šliužburnis. — Šitą kalaviją man patikėjo saugoti pats valdovas.

— O dabar jis reikalauja jį grąžinti, — tarė Teodenas. — Gal tau tai nepatinka?

— O, žinoma, ne, mano valdove, — raitėsi Šliužburnis. — Aš tik rūpinuosi jumis ir jūsų daiktais. Gal geriau nevarginkite savęs. Palikite kam nors kitam šituos įkyrius svečius. Stalas tuoj bus padengtas. Ar eisite pietauti?

— Taip, — pasakė Teodenas, — ir svečiai prie stalo sėdės mano dešinėje. Mes išjojame šandien. Išsiųskite šauklius! Tegu kiekvienas, kas gali laikyti ginklą ir turi žirgą, susirenka prie vartų praėjus dviem valandoms po vidurdienio.

— Valdove! — suriko Grimą. — To aš ir bijojau. Šitas burtininkas jus apžavėjo. Negi niekas neliks saugoti Auksinių jūsų tėvų Rūmų ir jūsų lobių? Negi niekas nesaugos Marko Valdovo?

— Jeigu tai yra apžavai, tai man jie patinka labiau negu tavo šnipščiojimas. Nuo tavo kerų aš greitai būčiau šliaužiojęs keturiomis, kaip gyvulys. Ne, Edorase neliksi netgi tu, Grimą. Grimą irgi jos! Eik! Dar spėsi nusivalyti rūdis nuo savo kardo.

— Pasigailėkite, valdove! — suinkštė Grimą, išsitiesęs ant žemės. — Nesiųskite manęs šalin. Aš būsiu su jumis, kai kiti išvyks. Neatskirkite ištikimojo Grimos nuo jo karaliaus!

— Pasigailėsiu tavęs, — tarė Teodenas. — Aš neatskirsiu tavęs. Aš pats vykstu į karą su savo vyrais, {sakau tau vyksti kartu ir įrodyti savo ištikimybę.

Šliužburnis apsidairė. Jo akys buvo lyg užspeisto žvėries, ieškančio kaip pabėgti iš priešų apsupties.

Iškišęs ilgą baltą liežuvį jis apsilaižė lūpas.

— Tai sprendimas, vertas Eorlo Rūmų Karaliaus, — lėtai tarė jis. — Tie, kurie jį myli, pasigailėtų jo metų. Bet aš pavėlavau. Tie, kurie jį įtikino, nesielvartaus dėl mano valdovo mirties. Jei nebėgaliau atitaisyti padarytos žalos, tai prašau — išklausyk mane, valdove. Edorase turi likti žmogus, kuris žino jūsų mintis ir gerbia įsakymus. Tai turi būti ištikimas tarnas. Paskirkite mane savo patikėtiniu. Grimą išsaugos visus turtus ir karštai melsis, kad jūs grįžtumėte, nors visiems aišku, kad vilties nedaug.

— O tavęs nepatenkintų mažesnis postas, Grimą? — nusijuokė Eomeras. — Pavyzdžiui, vilkti į kalnus maisto maišą, jeigu tik kas nors tau jį patikėtų?

— Ne, Eomerai, tu iki galo nesupratai mūsų pono Šliužbur-nio, — tarė Gendalfas, įsmeigęs savo veriantį žvilgsnį į Grimą. — Jis yra drąsus ir klatingas. Net dabar jis žaidžia su ugnimi ir tikisi išsisukti. Jis jau laimėjo daug mano brangaus laiko. Ant kelių, gyvate! — sugriaudėjo burtininkas. — Ant pilvo! Kada parsidavei Saru-manui? Koks turėjo būti atpildas? Kai Rohanas būtų sumuštas, tau būtų leista išsirinkti lobių ir pasiimti moterį, kurios aistringai trokšti? Per ilgai tu žiūri į ją pro nuleistus vokus!

Eomeras griebėsi kardo.

— Aš tai įtariau, — sumurmėjo jis, — ir būčiau jį užmušęs jau anksčiau, pamiršęs rūmų įstatymus. Tačiau aš mačiau ne viską, — jis žingtelėjo pirmyn, tik Gendalfas jį sustabdė.

— Eovyna dabar saugi, — tarė burtininkas. — Tu, Šliužburni, gerai pasidarbavai savo šeimnininkui ir tau tikrai priklauso atlyginimas. Nors Sarumanas dažnai pamiršta savo sandėrius. Aš patarčiau tau greitai pas jį nuvykti ir priminti apie savo ištikimą tarnybą.

— Tu meluoji, — šnypštė Šliužburnis.

— Per lengvai ir dažnai šitas žodis išsprūsta iš tavo lūpų, — tarė Gendalfas. — Aš nemeluoju. Matai, Teodenai, tu prigladei gyvatę! Tu jos negali nei palikti, nei imtis su savimi. Ją užmušti būtų teisinga. Bet anksčiau jis buvo kitoks ir neblogai tau tarnavo. Duok jam arklį ir paleisk jį ten, kur jis norės. O pagal jo norus galėsimo jį teisti.

— Ar girdi, Šliužburni? — paklausė Teodenas. — Gali rinktis: jok su mumis į karą ir kovoje įrodyk savo ištikimybę arba keliauk kur nori. Bet jei dar kada susitiksime, aš nebūsiu toks gailestingus.

Šliužburnis lėtai atsistojo. Prisimerkęs jis apžvelgė visus susirinkusius. Galiausiai jo žvilgsnis sustojo prie Teodeno, Grimą išsižiojo, lyg norėdamas kažką sakyti. Staiga jis išsitiesė. Akys užsidedė tokia neapykanta, jog žmonės nuo jo atšlijo. Grimą iššiepė dantis, sušnypštęs spjovė karaliui po kojomis ir pasileido laiptais žemyn.

— Paskui jį! — tuoj pat įsakė Teodenas. — Žiūrėkite, kad jis neprisidarytų žalos, bet netrukdykite. Duokite jam arklį ir tegu nešdinasi.

— Jeigu nors vienas žirgas sutiks jį nešti, — tarstelėjo Eomeras. Vienas iš sargų nubėgo laiptais žemyn. Kitas, prisėmęs šalną tyro vandens, nuplovė Šliužburnio suterštus akmenis.

— Dabar aš kviečiu savo svečius pailsėti ir užkasti tiek, kiek mums leidžia laikas, — tarė Teodenas.

Jie grįžo atgal į didžiąją menę. Apačioje jau pasigirdo gau-džiantys karo ragai ir šauklių riksmas. Karalius turėjo išjoti, kai tik mieste ir netoliese gyvenantys kariai apsiginkluos ir susirinks.

Prie karaliaus stalo susėdo Eomeras bei keturi svečiai, valdovui patarnavo ledi Eovyna. Visi skubomis stiprinosi. Kiti tylėjo, o Teodenas klausinėjo Gendalfą apie Sarumaną.

— Kas gali pasakyti, kiek toli nusidriekė Sarumano išdavystė, — kalbėjo burtininkas. —

Juk jis ne visada buvo blogas. Neabejoju, jog kažkada jis buvo Rohano draugas. Net kai jo širdis atšalo, jūs vis tiek atrodėte jam naudingi. Bet jau seniai jis rezgė savo pinkles prisidengdamas draugo kauke, kad galėtų pasirošti. Tais laikais Šliužburnis neturėjo jokių keblumų ir visus tavo darbus tuoj pat sužinodavo Izengardas, nes tavo šalis buvo atvira — svetimšaliai atvykdavo ir išvykdavo netrukdomi. Šliužburnis šnypštė tau savo patarimus, nuodijo mintis, šaldė širdį ir silpnino kūną, o kiti galėjo tik stebėti, nes tavo valia buvo Šliužburnio gniaužtuose.

Kai aš pabėgau ir įspėjau tave, bent jau išvalgesnieji suprato Šliužburnio dviveidystę. Tada jis ėmėsi pavojingų intrigų, siekdamas sulaikyti tave ir neleisti atgauti visų jėgų. Jis buvo gudrus: čia išsklaidydavo nerimą, čia vėl gąsdindavo — ir pasinaudodavo kiekviena tam palankia proga. Ar prisimeni, kaip įnirtingai jis siūlė negailėti žmonių tuščioms gaudynėms šiaurėje, kai pavojus buvo vakaruose? Juk jis įtikino tave neleisti Eomerui persekioti plėšikaujančių orkų. Jeigu Eomeras būtų paklusęs Šliužburniui, kalbančiam tavo balsu, orkai dabar jau būtų Izengarde, atgabėję savo šeimininkui vertingą grobį. Ne tą, kurio Sarumanas geidžia labiausiai, bet vis tiek nepaprastai brangų: du mūsų Būrio narius, mūsų slaptosios vilties saugotojus. Vilties, apie kurią net tau, valdove, kol kas negaliu papasakoti. Ar bent numanai, kaip jie dabar kentėtų ir kiek daug būtų sužinojęs Sarumanas?

— Aš esu daug skolingas Eomerui, — pripažino Teodenas. — Ištikima širdis ne visada šneka meiliais žodžiais.

— O suktoms akims tiesos veidas nepatinka, — pridūrė Gen-dalfas.

— Iš tikrųjų aš buvau apakęs, — pasakė Teodenas, — todėl labiausiai jaučiuosi dėkingas tau, mano svety. Dar kartą tu atvykai pačiu laiku. Pasirink bet kokią dovaną. Viskas, ką turiu, bus tavo. Aš pasilieku tik savo kardą.

— Ar iš tiesų aš atvykau laiku, dar turės paaiškėti, — atsakė Gendalfas. — O dovaną pasirinksiu tokią, kokios man labai reikia, Rohano vadove, — greitą ir ištikimą. Padovanok man Žvaigždini Jį kažkada paskolinai, jei tai galima pavadinti skolinimu. Dabar aš josių į didelius pavojus, sidabrine šviesa sklaidydamas tamsą, ir nenoriu rizikuoti tuo, kas man nepriklauso. Tuo labiau kad Žvaigždi-kis ir aš pamilome vienas kitą.

— Gerai pasirinkai, — linktelėjo Teodenas, — ir aš su džiaugsmu jį atiduodu. Tai didelė dovana. Kito tokio žirgo kaip Žvaigždikis nėra. Jis — vienas iš mūsų senovės erzilų ir vargu ar dar kada gims toks žirgas. O jūs, mano svečiai, galite rinktis bet ką iš šių rūmų ginklų. Kardų jums nereikia, užtat galėsite išsirinkti puikių šalmų ar senovinių šarvų — kažkada Gondoras padovanojo juos mūsų tėvams. Tegu jie ištikimai jums tarnauja.

Neilgai trukus Aragornas su Legolasu jau turėjo švytinčius šarvus ir šalmus. Jų skydų kraštai buvo nusagstyti žaliais, raudonais ir baltais brangakmeniais. Gendalfas šarvų atsisakė, o Gimlis nerado nieko tinkamo nykštukui, be to, Edoraso lobynuose ir nebuvo nieko geresnio už jo trumpus grandininius šarvus, nukaldintus nykštukų kalvėse po kalnais šiaurėje. Bet jis išsirinko geležies bei odos šalną, kaip tik jo apvaliai galvai, ir nedidelį skydą, kuriame buvo pavaizduotas žaliame fone šuoliuojantis baltas žirgas — Eorlo Rūmų herbas.

— Tegu šitas skydas apsaugo tave, — palinkėjo Teodenas. — Jį pagamino man dar Tengelio laikais, kai buvau berniukas. Gimlis nusilenkė.

— Aš išdidžiai nešiosiu tavo herbą, Marko Valdove, — tarė jis. — Geriau nešti žirgą rankoje, nei pačiam būti jo nešamam. Ant savo kojų jaučiuosi tvirčiau. Ką gali žinoti, galbūt teks ir pasikauti.

— Tikriausiai teks, — pritarė Teodenas.

Karalius atsistojo, prie jo, nešdama taurę vyno, priėjo Eovyna.

— *Ferthu Theoden hal!* — tarė mergina. — Priimk šią taurę ir išgerk už šią džiaugsmo valandą! Tegu jėgos niekada neapleidžia tavęs!

Teodenas nugėrė, o Eovyna perdavė taurę kitiems svečiams. Prie Aragorno ji staiga

stabtelėjo ir pakėlė į jį savo žėrinčias akis. Jis atsakė šypsena, bet imant taure jų rankos susitiko ir jis pajuto, kaip mergina sudrebėjo.

— Būk sveikas, Aragornai, Aratorno sūnau!

— Būk sveika, Rohano valdove! — atsakė Aragornas, bet šypsena staiga pranyko nuo jo veido.

Kai svečiai atsigėrė, karalius nuėjo prie durų. Ten jo laukė sargybiniai, šaukliai ir visi Edorase likę ar netoliese gyvenę karo vadai.

— Aš išjoju į paskutinį savo žygį! — garsiai paskelbė Teodenas. — Aš neturiu vaikų, mano sūnus Teodredas žuvo. Todėl įpėdiniu skelbiu savo sūnėną Eomera. Jeigu nei jis, nei aš negrįšime iš šio žygio, jūs turite teisę išsirinkti naują valdovą. Bet išvykdamas aš turiu kažkam patikėti savo žmones Edorase. Kuris iš jūsų pasiliks?

Niekas neatsiliepė.

— Negi nė vieno nėra? Kuo pasitiki mūsų žmonės?

— Eorlo Gimine, — atsakė Hama.

— Bet aš negaliu palikti Eomero, — tarė karalius, — o jis yra paskutinytis iš šitos giminės.

— Aš turėjau omenyje ne Eomera, — pasakė Hama, — be to, jis nėra paskutinis. Dar yra Eovyna, Eomundo duktė, jo sesuo. Ji yra bebaimė ir tvirtos širdies. Visi ją myli. Tegu Eovyna vadovauja Eorlingams, kol mes būsimė išvykę.

— Tegu bus taip, — sutiko Teodenas. — Liepk šaukliams paskelbti, jog pasiliekančiams vadovaus ledi Eovyna.

Tada Eovyna atsiklaupė, o karalius įteikė jai kardą bei gražius šarvus.

— Lik sveika, seserėčia! — atsisveikino Teodenas. — Tamsi yra ši valanda, bet galbūt mes dar sugrįšim į Auksinę Salę. Dunhare galėsite ilgai gintis, o jeigu pralaimėsime, mes irgi grįšime ten.

— Nekalbėkite taip! — tarė ji. — Kiekviena laukimo diena man virs metais.

Eovyna kalbėjo, o jos akys žvelgė į netoliese stovintį Aragorną.

— Karalius grįš, — tvirtai pasakė Aragornas. — Nebijok! Ne vakaruose, bet rytuose spęsīs mūsų likimas.

Karalius su Gendalfu ėmė leistis laiptais. Visi kiti sekė jiems iš paskos. Praeidamas pro vartus Aragornas atsigrėžė ir išvydo viršuje tebestovinčią vienišą Eovyną. Prieš ją į žemę buvo įsmeigtas kardas, mergina laikė rankas ant jo rankenos. Ji vilkėjo šarvus ir žėrėjo tarsi sidabras saulėje.

Užsimetęs kirvį ant peties, Gimlis žingsniavo kartu su Legolasu.

— Pagaliau iškeliaujame! — tarė nykštukas. — Žmonėms neduok valgyti, bet duok pašnekėti. Mano kirvis jau nerimsta. Nors neabejoju, jog rohirimai irgi turi sunkią ranką. Tačiau toks karas man nepatinka. Kaip man teks keliauti į mūšį? Norėčiau eiti pėsčiomis, o ne kratytis kaip maišas Gendolfo balne.

— Tai būtų saugiausia vieta, — šyptelėjo Legolasas. — Tačiau kovoje Gendalfas su džiaugsmu nuleis tave ant žemės. Tuo pasirūpins jei ne Gendalfas, tai pats Žvaigždikis. Kirvis — netinkamas ginklas raiteliui.

— O nykštukas netinkamas raitelis, — pridūrė Gimlis, glostydamas kirvio ašmenis. — Aš juk orkams galvas kaposiu, o ne pakaušius skųsiu.

Prie vartų jie jau rado pasišiaušusį ietimis daugiau nei tūkstančio raitelių būrį. Senas ir jaunas, kas tik nulaikė ginklą, sėdo į balną. Garsiai ir džiaugsmingai kariai pasveikino Teodeną. Vieni laikė pabalnotą Teodeno ristūną Sniegiakartį, o kiti - Aragorno ir Legolaso žirgus. Suerimę Gimlis stovėjo ir raukėsi, bet prie jo vedinas žirgu priėjo Eomeras.

— Sveikas, Gimli, Gloino sūnau! — šūktelėjo jis. — Aš dar neišmokau saldžiai kalbėti, kaip buvai man pataręs. Bet kodėl mums ne-atidėjus mūsų ginčo? Aš pažadu Miško Valdovės neminėti bloguoju.

— Aš kuriam laikui pamiršiu savo įniršį, Eomerai, Eomundo sūnau, — atsakė Gimlis, —

bet jeigu tau nusišypsos laimė išvysti Valdovę Galadriėlę savo akimis, tada turėsi pripažinti, jog ji yra nuostabiausia iš visų moterų, arba mūsų bičiulystė tuoj pat nutrūks.

— Sutinku, — tarė Eomeras. — O iki tol tebūnie man atleista — prašau tave joti kartu su manimi. Gendalfas jos priekyje su Marko Valdovu, tačiau mano žirgas Ugniakojis paneš mus abu.

— Dėkoju, — didžiai patenkintas pasakė Gimlis. — Aš mielai josiu su tavimi, jeigu šalia jos mano draugas Legolasas.

— Legolasas iš kairės, Aragornas iš dešinės, ir niekas nesugebės prieš mus atsilaikyti! — šūktelėjo Eomeras.

— O kurgi Žvaigždikis? — apsidairė Gendalfas.

— Ganosi upės pakrantėje, — atsakė jam, — ir neprisileidžia nieko arti. Kaip šešėlis gluosniuose jis vaikšto ten, prie brastos.

Gendalfas sušvilpė, garsiai riktelėjo žirgo vardą, ir iš toli atsklidęs žvengimas pranešė, jog Žvaigždikis jau lekia prie jo lyg strėlė.

— Atrodo, lyg pats vėjas būtų pavirtęs žirgu, — tarė Eomeras, kai Žvaigždikis atbėgo ir sustojo prie burtininko.

— Man regis, dovana jau įteikta, — pasakė Teodenas, — bet klausykite visi! Aš, Marko Valdovas, Eorlingų giminės karalius, sveikinu Gendalfą Pilkąjį, išmintingiausią iš patarėjų, labiausiai laukiamą iš draugų, ir dovanuju jam Žvaigždikį, žirgų valdovą.

— Dėkoju tau, Karaliau Teodenai, — atsakė Gendalfas. Staiga jis nusimetė pilką apsiaustą, nusviedė šalin skrybėlę ir užšoko ant žirgo. Burtininkas neturėjo nei šarvų, nei šalmo, jo sidabriniai plaukai plaikstėsi vėjyje, o balti drabužiai akinančiai spindėjo saulėje.

— Baltasis Raitelis! — suriko Aragornas, ir visi kariai pagavo tuos žodžius.

— Už mūsų Karalių ir Baltąjį Raitelį! — sušuko jie. — Pirmyn, Eorlingai!

Sutrimitavo ragai. Sužvengė ir piestu atsistojo žirgai. Ietys skambiai trenkėsi į skydus. Karalius iškėlė ranką ir Rohano rinktinė lyg vėtra dundėdama nušuoliavo į vakarus.

Dar ilgai Eovyna matė žibančias jų ietis, stovėdama vieniša ant tuščių rūmų slenksčio.

Helmo Dauba

Saulė jau krypo vakarop, kai jie išjojo iš Edoraso, ir jos šviesa, atsispindinti raitelių akyse, pavertė Rohano laukus auksine migla. Kelias vedė į šiaurės vakarus, palei Baltųjų Kalnų šlaitus, daugybe brastų kirsdamas greitus mažus upeliukus. Toli priekyje, dešinėje, dunksojo Ūkanotieji Kalnai, kurie artėdami rodėsi vis tamsesni ir aukštesni. Saulė lėtai nusileido raiteliams prieš akis. Už nugarų kilo vakaras.

Kariuomenė jojo tolyn. Bijodami pavėluoti jie lėkė kiek galėjo, sustodami tik labai trumpam. Rohano ristūnai buvo greiti ir ištvermingi, tačiau jų laukė daug mylių. Nuo Edoraso iki Izeno Brastų, kur rohaniečiai tikėjosi sutikti savo būrius, besiginančius nuo Saru-mano pulkų, buvo daugiau nei šimtas dvidešimt mylių.

Aplinkui ištveno naktis. Pagaliau jie sustojo. Penkias valandas joję Rohano kariai atsidūrė toli vakarinėse lygumose, bet jų dar laukė daugiau nei pusė kelio. Po žvaigždėtų dangumi ir mėnulio pilnatimi jie įkūrė stovyklą. Nežinodami, kas darosi aplink, kariai nusprendė nedegti laužų, bet glaudžiu ratu sustatė raitą sargybą, o toli priekyje tylūs lyg šešėliai daubose ir kloniuose pasislėpė žvalgai. Ilga naktis praėjo ramiai. Vos išaušus sugaudė ragai, ir po valandos jie vėl tęsė kelionę.

Diena pasitaikė karšta tam metų laikui, ore jautėsi kažkoks sunkumas, nors debesų nesimatė. Saulė pakilo apsigaubusi ūkanomis, o už jos iš rytų lėtai slinko juoda grėsminga audra. Kitas tamsos debesis kaupėsi toli šiaurės vakaruose, aplink Ūkanotuosius Kalnus. It tamsus šešėlis, jis lėtai šliaužė iš Burtininko Slėnio.

Gendalfas prisiartinio prie Legolaso, kuris jojo šalia Eomero.

— Tavo akylos akys, Legolasai, — tarė jis, — galėtum pamatyti net žvirblį už trijų mylių. Ar gali ką nors įžiūrėti Izengardo pusėje?

— Iki jo dar labai toli, — atsakė Legolasas, prisidengdamas akis ilga ranka. — Aš matau tamsą. Ir kažkokių šešėlių, didelių šešėlių, judančius ant upės kranto. Negaliu pasakyti, kas tai yra. Mano akis dengia ne rūkas ar debesys: atrodo, tarsi nežinoma galia slėptų pasaulį tirštame rūke, tarsi miško prieblanda būtų nusileidusi žemyn prie kalvų.

— O iš paskos atslenka Mordoro audra, — pratarė Gendalfas. — Bus juoda naktis.

Oras darėsi vis sunkesnis. Po pietų tamsieji debesys raitelius pavijo: pro juodą grėsmingą debesų sieną dar prasiskverbėdavo pavieniai šviesos blyksniai. Krauju pasrūvusi saulė pasislėpė sunkioje migloje. Paskutiniai spinduliai ugnimi nudažė raitelių ietis ir stačius Trihyrno šlaitus — tris dantytus ragus, kylančius į saulėlydį. Tai buvo šiauriausia Baltųjų Kalnų atšaka. Gėstančioje žaroje priekyje joję vyrai pamatė juodą tašką — artėjančią raitelį. Kariai sustojo.

Raitelis priartėjo: išvargęs, su perkirstu šalmu ir suskaldytu skydu. Lėtai nusliuogęs nuo žirgo, jis kurį laiką stovėjo burna gaudydamas orą. Po to prabilo:

— Ar Eomeras čia? Jūs pagaliau atėjote, bet per vėlai, ir jūsų per maža. Teodredui žuvus, viskas pakrypo į blogąją pusę. Mes praradome daug žmonių, buvome priversti atsitraukti už Izeno. Kitą naktį mus puolė naujos jėgos. Izengardas tikriausiai ištuštėjo, nes Sarumanas ant mūsų užsiundė ne tik savo kariuomenę, bet ir laukinius kalniečius bei ginkluotus Dunžemių piemenis. Mes neišlaikėme. Jie pralaužė skydų sieną. Dalis mūsų išsisklaidė, o likusieji, vedami Erkenbrando Vakariečio, traukiasi į jo tvirtovę Helmo Dauboje. Kur Eomeras? Perduokite jam, kad jokios vilties nebėra. Tegu jis grįžta atgal į Edorasą, kol jo neaplenkė Izengardo vilkai.

Teodenas tylėjo. Karys nematė jo pro sargybinius, tad valdovas pavarė savo žirgą pirmyn.

— Stok prieš mane, Keorlai, — tarė jis. — Aš čia. Paskutinė Eorlingų kariuomenė išėjo į žygį. Ji be mūsų negrįš.

Žmogaus veidą nušvietė nuostaba ir džiaugsmas. Jis išsitiesė, o tada priklaupė, tiesdamas karaliui savo išrantytą kardą.

— Vesk mane, valdove! — sušuko jis. — Ir atleisk man! Aš maniau, jog...

— Jog aš pasilikau Meduselde kaip medis, sulinkęs po žiemos sniegu? — nutraukė karį Teodenas. — Taip ir buvo tau išvykstant. Tačiau vakaris vėjas supurtė mano šakas. Duokite jam naują žirgą! Mes josime į pagalbą Erkenbrandui!

Kol Teodenas kalbėjo, Gendalfas pajogo šiek tiek į priekį. Jis ilgai žiūrėjo į šiaurę, į Izengardą, ir į vakarus, kur leidosi saulė. Dabar jis grįžo atgal.

— Jok, Teodenai! — tarė burtininkas. — Jok į Helmo Daubą. Pamišk Izeno Brastas ir negaišk lygumose. Aš turiu jus trumpam palikti. Turiu lėkti neatidėliodamas — Žvaigždikis neš mane.

Pasisukęs į Homerą, Aragorną ir kitus karius, jis garsiai sušuko:

— Narsiai kaukitės už Marko Valdovą! Laukite manęs prie Helmo Vartų! Likite sveiki!

Gendalfas kažką pasakė Žvaigždikiui, ir žirgas lyg iš lanko paleista strėlė šoko į priekį. Jis išnyko tiesiog akimirksniu: kaip vėjas žolėje, kaip sidabrinis žaibas saulėlydžio raudonyje, kaip sparnuotas šešėlis. Sniegia kartis prunkstelėjo ir atsistojo piestu, norėdamas lėkti paskui, tačiau Žvaigždikį galėjo pavyti tik greičiausias paukštis.

— Ką tai reiškia? — paklausė Hamos vienas iš sargybinių.

— Gendalfas Pilkasis kažkur nuskubėjo, — atsakė Hama. — Jis visada netikėtai ateina ir išsina nelauktai.

— Jeigu čia būtų Šliužburnis, jis lengvai galėtų tai paaiškinti, — tarė kitas.

— Tiesa, — sutiko Hama, — bet aš mieliau palauksiu Gendolfo paaiškinimų.

— Galbūt laukti teks ilgai.

Rohirimai dabar paliko kelią, vedantį į Izeno Brastas, ir pasuko į pietus. Ėmė temti, tačiau raiteliai tebešuoliavo. Kalvos priartėjo, tamsiame danguje Trihyrno viršūnių beveik nesimatė. Už poros mylių, tolimajame Vestfoldo Slėnio krašte, driekėsi žalia dauba — įlanka kalnuose, iš kurios į kalvas vedė siauras tarpeklys. Žmonės

„L. M. U. L. J. A. U. O. A.“

vadino šią vietą Helmo Dauba nuo tada, kai vienas senųjų laikų didvyris šičia rado

prieglobstį. Statėjantis ir siaurėjantis slėnis vingiavo iš šiaurės Trihyrno šešėlyje, kol pavirsdavo siauru tarpekliu, o jo viršūnės kaip galingi bokštai iškildavo iš abiejų pusių ir užgoždavo šviesą.

Tarpeklio pradžią, vadintą Helmo Vartais, gynė stačios šiaurinių šlaitų uolos. Ant jų stovėjo aukštos senovinės sienos, o už jų — didinga tvirtovė. Žmonės kalbėjo, jog tolimais Gondoro šlovės laikais Jūros Karalių paliepti ją pastatę milžinai. Tvirtovė vadinosi Hornburgas — Gaudžiančio Rago Pilis, — nes į joje suskambusį ragą tarpeklyje atsiliepdavo aidas, tarsi iš kapų į mūšį kiltų seniai pamiršta kariuomenė. Nuo Hornburgo iki pietinių slėnio skardžių tęsėsi senovėje žmonių pastatyta akmeninė siena, užtverianti įėjimą į tarpeklį. Aplinkui Hornburgą nuo Helmo Vartų iki Helmo Griovio tekėjo upė. Ji sukosi aplink Rago Uolas ir toliau savo vandenį nešė į Gilųjį Slėnį, o iš ten į Vestfoldą. Hornburgą prie Helmo Vartų valdė Erkenbrandas, Vestfoldo vietininkas. Kai atėjo tamsūs laikai ir kilo karo grėsmė, išmintingasis Erkenbrandas sutaisė sieną bei dar labiau sustiprino tvirtovę.

Raiteliai vis dar buvo žemumoje prieš Daubą, kai priekyje pasigirdo žvalgų riksmas ir sugaudė ragai. Iš tamsos ėmė švilpti strėlės. Greitai grįžęs žvalgas pranešė, jog slėnyje pilna raitų vilkažmonių, o į pietus nuo Izeno Brastų Helmo Daubos link skuba orkų bei laukinių žmonių kariauna.

— Mes radome daug užmuštų mūsiškių, — pasakė žvalgas, — ir sutikome išblaškytų būrių, kurie neturi vado. Apie Erkenbrandą niekas nieko nežino. Ko gero, priešai jį pasivijo anksčiau, nei jis spėjo pasiekti Helmo Daubą.

— Ar yra žinių apie Gendalfą? — paklausė Teodenas.

— Taip, valdove. Daug kas matė baltai apsirengusį žmogų, vėju skriejantį per lygumas. Kai kas galvojo, jog tai Sarumanas, nes raitelis skubėjo į naktį, Izengardo link. Kiti anksčiau matė į šiaurę šuoliuojantį Šliužburnį, lydimą būrio orkų.

— Jeigu jie susitiks, Šliužburniui bus rieta, — pasakė Teodenas. — Aš nebeturiu nė vieno patarėjo: nei seno, nei jauno. Dabar

reikia, kaip sakė Gendalfas, kuo skubiau joti prie Helmo Vartų, yra ten Erkenbrandas, ar ne. Kiek priešų artinasi iš šiaurės?

— Labai daug, — tarė žvalgas. — Baimės akys didelės, bet aš kalbėjau su narsios širdies vyrais ir neabejoju, jog priešų pajėgos yra daug didesnės nei mūsų.

— Tada skubėkime! — patarė Eomeras. — Mums reikia kuo greičiau prasiveržti iki tvirtovės. Helmo Dauboje yra urvų, kuriuose gali pasislėpti šimtai žmonių, ir slaptų kelių kalvose.

— Negalima pasitikėti slaptaisiais keliais, — papurtė galvą karalius. — Sarumanas seniai iššnypinėjo šitą kraštą. Bet gintis galėsime ilgai. Pirmyn!

Aragornas, Legolasas ir Eomeras dabar jojo priekyje. Rohirimų kelias suko į pietus, į tamsius kalnų šlaitus. Priešų pasitaikė nedaug. Porą kartų jie sutiko orkų gaujų, bet jos atsitraukdavo raiteliams nespėjus jų pasivyti ir užmušti.

— Tai ilgai netruks, — pasakė Eomeras. — Žinia, jog į Helmo Daubą atvyksta karaliaus pulkai, tuoj pat pasieks Sarumaną ar kurį nors jo vadeivą.

Karas sekė raitelių pėdomis. Tamsoje jie girdėjo šiurkščius dainuojančius balsus. Pakilę aukščiau jie atsigręžė ir išvydo galybę deglių: raudoni taškai žerėjo tamsiuose laukuose tarsi ugninės gėlės ir ilgomis linijomis traukė iš žemumų. Šen bei ten plyksteldavo ryškesnė liepsna.

— Mums ant kulnų lipa orkai, — tarė Aragornas.

— Jie atsinešė ugnį, — atsiduso Teodenas, — ir degina viską, ką pamato. Tai buvo gražus slėnis su daugybe sodybų. Vargšė mano tauta!

— O, kad būtų diena ir mes galėtume ant jų užlėkti kaip audra iš kalnų! — niūriai pasakė Aragornas. — Man apmaudu nuo jų bėgti.

— Mums nebereiks toliau bėgti, — tarė Eomeras, — jau čia pat yra Helmo Griovyss, sena užkarda slėnyje per trečdalį mylios žemiau Helmo Vartų. Ten galėsime apsisukti ir stoti į

mūši.

— Ne, mūsų yra per mažai, kad galėtume ginti Griovį, — paprieštaravo Teodenas. — Jis yra daugiau nei mylios ilgumo ir turi platų perėjimą.

— Jeigu mus pasivys, perėjimą turės ginti ariergardas, — sutiko Eomeras.

Aklinoje tamsoje raiteliai prijojo perėjimą per Griovį, kur iš viršaus tekėjo upė ir vedė kelias į Hornburgą. Prieš juos iš tamsos staiga išniro pylimas: aukštas šešėlis už juodos duobės. Garsiai šūktelėjo sargybinis, klausdamas kas joja.

— Čia kalba Eomeras, Eomundo sūnus, — atsakė Eomeras. — Į Helmo Daubą atvyko Marko Valdovas.

— Iš tiesų geros naujienos, nes vilties beveik nebeliko, — tarė sargybinis. — Skubėkite! Priešas jau visai arti.

Kariuomenė perkirto Griovį ir sustojo ant šlaito. Ten, visų džiaugsmui, jie sužinojo, jog Erkenbrandas paliko daug žmonių Helmo Vartų gynybai, be to, į pilį sugrįžo nemažai pabėgusiųjų.

— Dabar turime apie tūkstantį galinčių kautis pėstininkų, — pasakė senasis Gamlingas, vadovaujantis Griovio gynėjams. — Tačiau daugelis jų matė pernelyg daug žiemų, kaip aš, ar pernelyg mažai, kaip mano sūnaus sūnus. Gal ką nors girdėjote apie Erkenbrandą? Vakar sužinojome, jog jis traukiasi čia su Vestfoldo raitelių rinktinės likučiais. Bet jis nepasirodė.

— Bijau, kad ir nepasirodys, — tarė Eomeras. — Mūsų žvalgai apie jį nieko nesužinojo, o slėnyje už mūsų knibždėte knibžda priešų.

— Galbūt jam pavyko pabėgti, — pasakė Teodenas. — Erkenbrandas — stiprus vyras. Jis sulaukė tokios šlovės, kaip kadaise Helmas Kūjarankis. Bet mes negalime laukti jo čia. Reikia atitraukti visas pajėgas už sienų. Ar jūs gerai apsirūpinę atsargomis? Mes pasiėmėme nedaug maisto, nes jojome į mūšį, o ne į apsuptį.

— Daubos urvuose yra trys ketvirčiai Vestfoldo žmonių, senių ir vaikų, vyrų ir moterų, — atsakė Gamlingas. — Ten taip pat yra didelių maisto atsargų bei daug gyvulių.

— Tai gerai, — tarė Eomeras. — Jie degina ir naikina viską, kas liko slėnyje.

— Jei jie ateis derėtis dėl mūsų kailių prie Helmo Vartų, jiems teks sumokėti didelę kainą, — iškošė Gamlingas.

Karalius ir raiteliai nujojo tolyn. Ten, kur upė kirto pylimas, jie nulipo nuo žirgų ir išsirikiavę į ilgą eilę suėjo pro Hornburgo vartus. Juos sutiko su džiaugsmu bei nauja viltimi, nes dabar žmonių užteko ginti ir tvirtovei, ir sienai.

Homeras greitai parengė savo vyrus. Karalius su palyda bei dauguma Vestfoldo gyventojų liko Hornburge. Didžiausias pajėgas Eomeras sutelkė prie sienos bei jos bokšto, nes čia gynyba galėjo neatlaikyti stipraus ir įnirtingo puolimo. Žirgai buvo nuvesti į patį tarpeklio galą bei patikėti tiems, kurie nedalyvavo mūšyje.

Helmo Vartų siena buvo dvidešimties pėdų aukščio ir tokia plati, jog ja saugiai galėjo eiti iš karto keturi žmonės, dengiami aukšto parapeto, per kurį galėjo pažvelgti tik nežemas vyras. Šen bei ten akmenyje buvo iškirstos šaudymo angos. Sieną su išoriniu Hornburgo kiemu jungė ilgi laiptai, kiti laiptai vedė ant jos iš paties tarpeklio. Priešo pusėje siena buvo visiškai lygi, o dideli akmenys sudėti taip meistriškai, jog pirštui nebuvo kur užsikabinti. Grėsmingai kyšojo viršutinės akmenų eilės, dėl kurių siena priminė jūros pagrauztą uolą.

Gimlis stovėjo atsirėmęs į sieną. Šalia ant parapeto sėdįs Legolasas žaidė su lanku ir žiūrėjo į tamsą.

— Čia man patinka, — nusprendė nykštukas, koją bandydamas akmenis. — Visada darosi džiugu, kai priartėjame prie kalnų. Geras akmuo. Šita šalis turi tvirtus kalnus. Pajutau tai pėdomis, lipdamas aukštyn. Jeigu man ir šimtui mano tėvynainių kas nors duotų bent metus, pastatytume čia tokią tvirtovę, jog visų armijų atakos ištikš-tų kaip vandens purslai.

— Neabejoju, — atsiliepė Legolasas, — tu juk nykštukas, o nykštukai yra keista tauta.

Man čia visai nepatinka ir nepatiktų netgi dieną. Tačiau man džiugu, jog šalia stovi tu, Gimli, su savo tvirtomis kojomis ir kietu kirviu. Būtų neblogai turėti čia šimtą nykštukų. O dar daugiau atiduočiau už šimtą Gūdžiosios Girios lankininkų. Jų prireiks. Rohirimai neblogi šauliai, bet jų per mažai, per mažai.

— Šaudyti dabar tamsu, — tarė Gimlis, — pats laikas numigti. Miego! Niekada nemaniau, jog nykštukui jo taip reikės. Jojimas vargina. Bet mano kirvis nerimauja. Duokite man orkų kaklų, vietos užsimoti — ir nuovargis bemat išgaruos!

Lėtai slinko laikas. Toli slėnio apačioje tebedegė laužai. Izengardo pulkai dabar slinko pirmyn be jokio garso. Jų deglai daugybe linijų kilo aukštyn.

Staiga nakties tylą suplėšė iš Griovio pusės sklindantys riksmas ir kovos šūksniai. Liepsnojančios deglai pasirodė virš pylimo krašto ir susigrūdė prie perėjimo per griovį. Paskui išsisklaidė ir išnyko. Per lauką prie Hornburgo vartų atšoliavo būrys vyrų. Tai buvo vestfoldiečių ariergardas.

— Priešas jau čia pat! — suriko jie. — Mes iššaudėme visas strėles ir užvertėme Griovį orkų lavonais, tik jų tai ilgam nesulaikys. Goblinų tiršta kaip skruzdžių, daug kur jie jau persiropštė per Griovį. Bet mes pamokėm juos nesinešti deglų.

Buvo jau po vidurnakčio. Tamsus dangus ir slogus oras pranašavo artėjančią audrą. Ūmai debesis perskrodė akinantis blyksnis ir šakotas žaibas trenkė į rytines kalvas. Akimirksniui stebėtojai nuo sienų išvydo visą plotą tarp Hornburgo bei Griovio: ten knibždėdė knibždėjo tamsių figūrų — kresnų, stambių ir aukštų, su dideliais šalmais ir juodais skydais. Šimtų šimtai jų plūdo per Griovį. Tamsus potvynis užliejo slėnį nuo krašto iki krašto. Sudundėjo griaustinis, prapliupo lietus.

Strėlės — debesis strėlių — suzvimbė iš apačios. Dauguma jų atsimušė į parapetą ir dzingsėdamos nukrito ant akmenų, tačiau kelios susirado taikinį. Helmo Daubos apsiaustis prasidėjo. Gynėjai neatsakė nė vienu žodžiu, nepaleido nė vienos strėlės.

Puolėjai sustojo, sutrikdyti akmeninės tylos. Tvyksintys žaibai draskė tamsą. Orkai sustugo, mosuodami kardais bei ietimis, ir vėl paleido spiečių strėlių į tvirtovę. Marko vyrai su nuostaba žvelgė į karo audros šiauriamą milžinišką juodų javų lauką, kur kiekviena varpa žibėjo pikta šviesa.

Suspiegė variniai trimitai. Priešai puolė į ataką: kai kurie prie sienos, kai kurie prie pylimo, vedančio prie Hornburgo vartų. Vartus atakavo didžiausi orkai ir Dunžemių klajokliai. Akimirksniui jie

stabtelėjo, o tada šoko pirmyn. Žaibo šviesoje buvo matyti ant kiekvieno šalmo bei skydo nupiešta šurpi Izengardo ranka. Jie pasiekė uolas ir nuskubėjo prie vartų.

Ir tada tvirtovė atgijo. Strėlių liūtis bei akmenų kruša šluote šlavė priešą. Orkai neišlaikė, atsitraukė ir vėl puolė, atsitraukė ir puolė, kiekvieną kartą kaip tvinstanti jūra sustodami vis aukščiau. Suskardėjo trimitai, staugiančių priešų pulkai atsirito dar kartą. Kaip stogu jie užsidengė dideliais skydais galvas, o viduryje nešėsi du didžiulius medžių kamienus. Už jų grūdosi orkų lankininkai, laidydami trumpas strėles į šaulius ant sienų. Jie pasiekė vartus. Stiprių rankų išsiūbuoti medžiai su baisia jėga trenkėsi į rąstus. Jeigu kurį nors priešą sutriuškindavo iš viršaus atsiritęs akmuo, į jo vietą tuoj pat stodavo dviese. Didžiuliai taranai be paliovos trankė tvirtovę.

Homeras ir Aragornas stovėjo ant sienos. Jie girdėjo rėkaloji-mą ir taranų bumbsėjimą, o plykstelėjus žaibui išvydo, koks pavojus gresia vartams.

— Eime! — paragino Aragornas. — Pagaliau išmušė valanda, kai galėsime sujungti savo kardus!

Lyg žaibas jie nuskubėjo palei sieną, po to laiptais aukštyn į išorinį kiemą. Pakeliui jie surinko būrį tvirtų karių. Vakarinėje sienos pusėje buvo slaptos durlės, nuo kurių takas tarp uolų vedė prie didžiųjų vartų. Aragornas su Homeru šoko pro duris, kiti vyrai sekė už jų. Du kartais kaip vienas blykstelėjo ištraukti iš makščių.

— Gutvinas! — suriko Homeras. — Gutvinas už Rohaną!

— Andrilas! — sušuko Aragornas. — Andrilas už Dunadanus!

Jie kaip vėtra iš šono užgriuvo ant priešų. Andrilas kilo ir krito, žėrėdamas skaisčia liepsna. Ant sienos ir bokšto pasigirdo šūksmai:

— Andrilas! Andrilas su mumis! Lūžęs Kardas vėl švyti!

Sutrikę taranuotojai metė medžius ir pasiruošė kautis, bet jų skydų siena ištiško tarsi nuo žaibo smūgio. Jie buvo nustumti, nukirsti ar įmesti į akmenuotą upę apačioje. Orkų šauliai paleido keletą pakrikų šūvių ir pabėgo.

Aragornas su Homeru stabtelėjo prie vartų. Griaustinis jau aprimo, o žaibas vis dar blykčiojo tolumoje virš pietinių kalnų. Iš šiaurės patraukė vėjas, nupūsdamas debesis, sužibo žvaigždės. Virš kalvų vakaruose danguje sušvito geltonas mėnulis.

— Vos nepavėlavome, — žiūrėdamas į vartus tarė Aragornas. Dideli vyriai bei geležiniai sklėsčiai buvo išlaužti ir sulenkti, o dauguma sijų lūžę.

— Mes neapginsime sienos pasilikę čia, — priminė Homeras. — Pažiūrėk! — Jis parodė į pylimą. Už upės jau susirinko didelis būrys orkų bei žmonių. Strėlės švilpė aplink juos ir caksėjo į akmenis. — Paskubėkime! Reikia grįžti atgal ir užversti vartus iš vidaus. Eime!

Jie pasisuko ir nubėgo. Tuo metu koks tuzinas orkų, kurie gulėjo tarp užmuštųjų, pašoko ant kojų ir klastingai puolė iš nugaros. Du sučiupo Homerą už kojų, parvertė jį ir užšoko ant krūtinės. Tačiau staiga iš šešėlių išnirio niekieno nepastebėta maža figūrėlė ir kimiai suriko „*Baruk Khazad! Khazad atmenu!*“ Sušvilpė kirvis, du orkai parkrito be galvų. Kiti spruko. Homeras svyruodamas atsistojo ant kojų, Aragornas pribėgo jam padėti.

Slaptosios durys buvo vėl uždarytos, užsklęstos geležiniais sklėsčiais ir iš vidaus užbertos akmenimis. Kai visi saugiai sugrįžo, Eomeras pasisuko į nykštuką.

— Dėkoju tau, Gimli, Gloino sūnau! — tarė jis. — Aš nežinojau, jog tu irgi dalyvauji šitame išpuolyje. Bet dažnai netikėtas svečias būna maloniausias. Kaip tu ten atsiradai?

— Aš nusprendžiau pasivaikščioti kartu su jumis prieš miegą, — atsakė Gimlis, — tačiau pagalvojau, jog tie laukiniai kalniečiai man yra per dideli, todėl prisėdau ant akmens pasigrožėti jūsų kardų kova.

— Man bus nelengva tau atsilyginti.

— Tu dar turėsi daug progų šią naktį, — numojo ranka nykštukas. — Bet aš patenkintas. Nuo pat Morajos kirtau tik medį.

— Du! — pareiškė grįžęs ant sienos Gimlis, tapšnodamas kirvio ašmenis.

— Du? — nustebo Legolasas. — Man sekėsi geriau, nors dabar turiu eiti ieškoti strėlių, nes visas iššaudžiau. Nukoviau mažiausiai dvidešimt orkų. Bet tai vos pora lapų miške.

Dangus pastebimai pragiedrėjo, besileidžiantis mėnulis ėmė šviesti skaisčiau. Tačiau šviesa nesuteikė daugiau vilties Marko raiteliams. Priešų, rodėsi, tik padaugėjo, o ne sumažėjo. Pulkų pulkai jų plūdo per Griovį. Vartai buvo atakuojami su dvigubu įniršiu. Izengardo kariuomenė staugė lyg jūra. Sienos papėdėje kaip skruzdžių knibždėjo orkų ir kalniečių. Sienos gynėjai nespėjo kapoti per parapetą svaidomų virvių su trikabliais. Į viršų kilo šimtai ilgų kopėčių. Daug jų buvo nustumta, bet šias keitė naujos, kuriomis lyg pietinių miškų beždžionės kabarojosi orkai. Prie sienos lavonai jau gulėjo kalnais. Siaubingi pylimai augo, o priešas vis dar puolė.

Rohaniečiai pavargo. Baigėsi jų strėlės, atšipo kardai, suskilo skydai. Tris kartus Aragornas su Homeru kėlė juos į kovą, tris kartus narsiam puolime žėrėjo Andrilas, tris kartus priešai buvo atblokti nuo sienos.

Bet tada sąmyšis kilo pačiame tarpeklyje. Orkai kaip žiurkės prašliaužė požeminiu kanalu, kuriuo upė tekėjo pro tvirtovę, ir pateko už sienos. Jie pratūnojo šešėlyje, kol beveik visi kariai nubėgo atmušti ypač niršaus puolimo. Tada jie puolė. Keletas orkų jau prasmuko į tarpeklį ir dabar kovėsi su sargyba.

Baisingai rėkdamas: „*Khazad! Khazad!*“ — nuo sienos atskubėjo Gimlis. Darbo jam buvo per akis.

— Ai, oi! — šūkalojo jis. — Orkai jau už sienos! Ai, oi! Ateik, Le-golasai, čia priešų pakaks mums abiem! *Khazad atmenu!*

Išgirdęs galingą nykštuko balsą, perrėkusį sąmyšį, Gamlingas Senasis pažvelgė iš Hornburgo.

— Orkai tarpeklyje! — suriko jis. — Helmas! Helmas! Pirmyn, Helmingai! — taip šaukdamas jis jau bėgo laiptais nuo Uolos, vesdamas nemažą būrį vyrų iš Vestfoldo.

Antpuolis buvo greitas ir žiaurus — orkai menkai tepasiprieši-no. Juos greitai apsupo ir išžudė arba nusviedė į tarpeklio prarają. Klykdami jie dribo prieš slaptųjų urvų sargybinius.

— Dvidešimt vienas! — pareiškė Gimlis, dvirankio kirvio smūgiu patiesdamas paskutinį orką. — Dabar aš vėl aplenkiau poną Lego-lasą.

— Reikia užkimšti šitą žiurkskylę, - nusprendė Gamlingas, žiūrėdamas į kanalą. — Nykštukai apie tai nusimano geriausiai. Ar ne-padėtum mums, gerbiamas meistre?

— Mes neskaldome akmenų kovos kirviais ar pirštais, — pasakė Gimlis, — bet padėsiu kuo galėdamas.

Jie pririnko po ranka buvusių akmenų ir Gimlio pamokyti užtaisė vidinę kanalo angą, palikdami tik mažą plyšį. Pro jį kunkuliuodama užė po lietaus išplatėjusi upė ir, dusdama ankštoje vagoje, šaltais tvenkiniais lėtai plėtėsi nuo uolos iki uolos.

— Viršuj bus sausiau, — tarė Gimlis. — Eime, Gamlingai, pažiūrėsime, kaip sekasi ant sienos!

Nykštukas užlipo į viršų ir rado Legolasą, stovintį su Homeru bei Aragornu. Elfas šluostė savo durklą. Apsiaustis buvo apimusi, kadangi išpuolis per upelį nepavyko.

— Dvidešimt vienas! — šūktelėjo Gimlis.

— Neblogai, — pagyrė Legolasas, — bet aš paklojau du tuzinus. Teko pasidarbuoti durklu.

Pavargę Aragornas ir Eomeras pasirėmė ant kardų. Kairėje nuo jų vėl pasigirdo kovos riksmas bei mūšio sąmyšis. Hornburgas laikėsi tvirtai kaip sala jūroje. Vartai jau buvo sugriauti, tačiau priešai niekaip neįstengė įveikti akmenų ir rąstų barikados.

Aragornas pažvelgė į blyškias žvaigždes, į mėnulį, jau besileidžiantį už vakarinių kalvų.

— Ši naktis ilga kaip šimtmečiai, - tarė jis. - Kada gi išauš diena?

— Aušra jau nebetoli, — atsakė šalia stovintis Gamlingas, — tačiau bijau, jog ji nepadės mums.

— Aušra visada neša žmonėms viltį, — tarė Aragornas.

— Bet šitie Izengardo padarai, šitie pusiau orkai arba goblin-žmogiai, sukurti šlykščios Sarumano magijos, nebijo saulės šviesos, — pasakė Gamlingas. — Jos nebijo ir laukiniai kalvų žmonės. Ar girdi, kaip jie rėkaloja?

— Girdžiu, — tarė Homeras, — man atrodo, tarsi ten varnos kranktų ar žvėrys staugtų.

— Jie rėkia dunžemiškai, — pasakė Gamlingas, — aš moku šią kalbą. Tai sena žmonių tarmė, kuria anksčiau kalbėta ir vakariniuose Marko slėniuose. Klausykite! Jie mūsų nekenčia ir džiūgauja, nes mūsų lemtis jiems atrodo aiški. „Karalių, karalių! — šankia jie.

— Mes paimsime jų karalių! Mirtis šiaurės plėšikams! Mirtis ar-kliaberniams!" Taip jie mus vadina. Pusę tūkstančio metų jie negali pamiršti, kaip Gondoras sudarė sąjungą su Eorlu Jaunuojų ir atidavė jam Marką. Sarumanas tik pakurstė seną neapykantą, ir šitai nuožmiai tautai to pakako. Jie nesitrauks nei prieblandoje, nei aušroje tol, kol paims Teodeną arba patys žus.

— Aš vis vien su viltimi lauksiu dienos, — tarė Aragornas. — Juk sakoma, kad joks priešas nėra paėmęs Hornburgo, jeigu jį gynė žmonės.

— Taip dainuoja menestreliai, — šyptelėjo Homeras.

— Tada ginkimės ir nepraraskime vilties!

Staiga sustaugė trimitai, kažkas sugriaudė, plykstelėjo ugnis su dūmais. Šnypšdami ir putodami užtvenkto upokšnio vandenys išsiveržė į laisvę — jų niekas nebelaikė, sienoje žiojėjo plati skylė. Daugybė juodų karių puolė į vidų.

— Sarumano burtai! — suriko Aragornas. — Kol kalbėjome, jie vėl prisėlino prie kanalo ir uždegė Orthanko ugnį! *Elendilas, Elen-dilas!* — sušuko jis ir puolė prie pralaužos,

tačiau tuo metu virš parapetų iškilo šimtai kopėčių. Kaip tamsi banga smėlio salelę sieną užgriuvo paskutinis puolimas. Gynyba neatlaikė. Kai kurie raiteliai buvo atskirti. Kaudamiesi ir krisdami žingsnis po žingsnio jie traukėsi prie urvų. Kiti prasikapojo sau kelią į tvirtovę.

Platūs laiptai vedė iš Daubos aukštyn prie užpakalinių Hornburgo vartų. Laiptų apačioje stovėjo Aragornas. Jo rankoje skaisčiai tebežėrėjo Andrilas. Siaubas, kurį kėlė šis ginklas, sulaikė priešus, kol visi, kurie prasimušė prie laiptų, atsitraukė į Hornburgą. Už Aragorno ant viršutinio laiptelio priklaupė Legolasas. Įtempęs lanką jis laikė paskutinę strėlę, pasiruošęs nušauti pirmą pajudėjusį orką.

— Visi jau saugūs viduje, Aragornai! — pašaukė elfas. — Grįžk!

Aragornas pasisuko ir nuskubėjo laiptais, bet iš nuovargio suklupo. Priešai šoko pirmyn, kaukdami ir tiesdami ilgas rankas. Priešakinis orkas sudribo su Legolaso strėle gerklėje, bet kiti peršoko lavoną. Staiga ant laiptų sudundėjo nuo viršutinės sienos paleistas akmuo. Jis numušė orkus atgal į Daubą. Aragornas pribėgo vartus ir užtrenkė juos sau už nugaros.

— Prasti reikalai, draugai, — tarė Pėdekys, ranka nusibraukdamas prakaitą.

— Prasti, bet ne beviltiški, kol su mumis esi tu, — pasakė Legolasas. — O kur Gimlis?

— Nežinau. Paskutinį kartą jį mačiau besikaunantį už sienos, bet priešai mus išskyrė.

— Tikrai blogos naujienos, — apsiniaukė Legolasas.

— Gimlis stiprus ir ištvermingas, — paguodė elfą Aragornas, — tikėkimės, kad jam pavyko prasibrauti iki urvų. Kurį laiką ten jis bus saugus. Saugesnis negu mes. Toks prieglobstis turėtų patikti nykštukui.

— Tikėkimės, — tarė Legolasas. — Kaip gaila, kad jo čia nėra. Norėjau ponui Gimliui pasakyti, jog jau turiu trisdešimt devynis.

— Jeigu Gimlis prasimušė iki urvų, tai tikrai aplenks tave, — nusijuokė Aragornas. — Dar niekada man neteko matyti taip valdomo kirvio.

— Aš einu pasirankioti strėlių, — nusprendė elfas. — Jei ši naktis kada baigsis, dieną gali tekti pašaudyti.

Aragornas nuėjo į tvirtovę. Ten jis sužinojo, jog Homeras nepasiekė Hornburgo.

— Jis nepasiekė Uolos. Aš mačiau jį su kitais besikaunantį tarpeklio žiotyse. Su juo buvo Gamlingas ir nykštukas, bet man nepavyko prie jų prieiti, — pasakojo vienas vestfoldietis.

Aragornas perėjo vidinį kiemą ir užlipo laiptais į aukščiausią bokšto kambarį. Ten prie siauro lango stovėjo karalius ir žiūrėjo į slėnį.

— Kas naujo, Aragornai? — paklausė jis.

— Siena paimta, valdove, o gynėjai nublokšti atgab Dauguma karių pasiekė Hornburgą.

— Ar Homeras čia?

— Ne, valdove. Nemažai jūsų žmonių atsitraukė į Daubos gilumą ir kai kurie sakosi matę su jais Eomera. Jie galėjo sulaikyti priešą ir pasislėpti urvuose. Aš nežinau, ko jie gali tikėtis.

— Jie turi maisto. Ten yra šviežio oro, ateinančio pro uolų plyšius viršuje. Niekas negali paimti drąsių vyrų ginamo įėjimo. Jie ilgai išsilaikys.

— Orkai atsinešė prakeiktą Orthanko ugnį, su kuria susprogdino sieną. Negalėdami įeiti į urvus, jie išrūkys žmones viduje. Tačiau dabar reikia galvoti apie mūsų gynybą.

— Aš dūstu šiame kalėjime, — prisipažino Teodenas. — O, kad galėčiau paimti ietį, stoti savo vyrų priešakyje ir vėl pajusti kovos džiaugsmą! Tada galima ir žūti. O čia aš niekam nenaudingas.

— Esate saugomas stipriausioje Rohano tvirtovėje, — priminė Aragornas. — Mes negalėtume jūsų apginti nei Edorase, nei netgi Dunhare.

— Sakoma, jog Hornburgo niekada nebuvo paėmęs priešas, — pasakė Teodenas, — bet dabar mane drasko abejonės. Pasaulis keičiasi, ir tai, kas anksčiau atrodė stipru, dabar darosi silpna. Kokia tvirtovė gali atsilaikyti prieš tokią kariuomenę ir tokią neapykantą? Jeigu būčiau žinojęs, koks galingas tapo Izengardas, gal nebūčiau skubėjęs jo pasitikti,

nepaisydamas visų Gendolfo gudrybių. Jo patarimai man nebeatrodo tokie geri, kaip atrodė ryto saulėje.

— Nespręskite apie Gendolfo patarimus, kol viskas nebaigta, valdove,— tarė Aragornas.

— Ilgai netruks, — karčiai šyptelėjo karalius. — Tačiau aš nesiruošiu stipti čia kaip senas barsukas spąstuose. Sniegiakartis, Ha-sufelis ir mano sargybos žirgai yra vidiniame kieme. Kai išauš, sutrimituos Helmo Ragas, ir mes išjosime į ataką. Ar josi su manimi, Aratorno sūnau? Galbūt mes prasiskinsime sau kelią, o gal sutiksime dainų vertą mirtį, jei tik bus kam jas dainuoti.

— Aš josiu su jumis, — atsakė Aragornas. Atsiklausęs karaliaus Aragornas grįžo ant sienų ir, vaikščiodamas aplinkui, stiprino gynėjams širdis bei padėdavo ten, kur prišas puolė aršiausiai. Legolasas vaikščiojo kartu. Ugnies kamuoliai kilo iš apačios ir drebbino akmenines sienas. Aukštyn lėkė virvės, kilo kopėčios. Orkai vis puolė ir puolė išorinę sieną, o gynėjai juos vis atblokdavo.

Pagaliau Aragornas užlipo ant kuoro ir atsistojo, nekreipdamas dėmesio į švilpiančias strėles. Jis išvydo, jog rytinis dangaus pakraštys jau rausvėja. Aragornas ištiesė ranką, parodydamas, kad nori kalbėti.

Orkai sušurmuliavo ir ėmė rėkauti:

— Nulipk žemyn! Nulipk žemyn! Jeigu nori kalbėti su mumis, nulipk žemyn! Atsivesk savo karalių! Mes — kovojantys uruk-hajai! Jeigu jis neišeis, mes patys jį iškrapštysim iš urvo. Pakviesk savo bailį karalių!

— Karalius pats sprendžia išeiti ar pasilikti, — atsakė Aragornas.

— Tai ką tu čia veiki? Ko žvalgaus? Gal nori pamatyti mūsų galybę? Mes — kovojantys uruk-hajai!

— Aš žvalgausi aušros.

— Kokios dar aušros? — ėmė tyčiotis orkai. — Mes esame uruk-hajai: kaunamės dieną ir naktį, audroje ir giedroje! Mes atėjome žudyti po saule ir mėnuliu. Kam tau ta aušra?

— Niekas nežino, ką atneš nauja diena, — ramiai atsiliepė Aragornas.

— Dink iš čia arba mes tave nušausimi — suriko jie. — Tu ne pasiuntinys! Tu neturi ką pasakyti!

— Turiu pasakyti štai ką: niekas nėra paėmęs Hornburgo. Pasitraukite arba visi žūsite. Niekas nenuneš žinių apie šį mūsų į šiaurę. Jūs nežinote, koks pavojus jums gresia.

Vienas stovėdamas ant sugriautų vartų prieš visą priešų kariuomenę Aragornas atrodė toks galingas ir išdidus, jog Dunžemių laukiniai pritilo, ėmė žvalgytis atgal į slėnį ir neramiai žvilgčioti į dangų. Bet orkai tik nusikvatojo, o Aragornui nulipus virš sienos vėl sušvilpė strėlės.

Pasigirdo staugimas, trenkė ugnis. Vartų arka, kur ką tik stovėjo Aragornas, bildėdama sugriuvo. Barikada subyrėjo į šipulius. Aragornas nuskubėjo į karaliaus bokštą.

Tačiau vos krito vartai ir orkai sustaugė iš džiaugsmo, ruošdamiesi pulti, iš užnugario lyg tolimas vėjas atsklido murmesys, kuris greitai virto dideliu triukšmu. Daugybė balsų kartojo kažkokią keistą naujieną. Orkai pritilo, ėmė dairytis. O tada galingai ir baisiai virš jų sugaudė didysis Helmo Ragas.

Visi, kas jį išgirdo, sudrebėjo. Orkai krito kniūbsti, dengdamiesi ausis letenomis. Iš Daubos atsiliepė skardūs aidai, lyg ant kiekvienos kalvos būtų stovėjęs galingas ragapūtys. Bet ir vyrai ant sienų nustebę pakėlė galvas: rago garsas nenutilo, bet skardėjo vis garsiau ir garsiau. Artėdamas tarpekliu jis griaudė laisvas ir niršus.

— Helmas! Helmas! — suriko raiteliai. — Pats Helmas grįžo! Kelmas už Karalių Teodeną!

Su tuo šūksniu pasirodė karalius. Ant balto lyg sniegas žirgo su auksiniu skydu ir ilga ietimi. Jam iš dešinės jojo Elendilo ainis Aragornas, o iš paskos visi Eorlo Jaunojo giminės didžiūnai. Dangus nušvito. Naktis atsitraukė.

— Pirmyn, Eorlingai! — su baisiu riksmu raiteliai puolė į ataką. Lyg banga jie praūžė pro vartus, nušluodami kelią iki pat sienos. Raiteliai skriejo kaip vėjas, trypdami Izengardo

karius. Už jų, iš tarpeklio, vydami priešus taip pat atakavo rohirimai. Ir nei akimirksniui nenutilo gaudžiantys ragai.

Karaliaus būrys nesulaikomai veržėsi tolyn. Priešų vadai ir „didvyriai“ krito ar bėgo nuo jų. Nei orkas, nei žmogus negalėjo atsilaikyti prieš šią jėgą. Atsukę nugaras raitelių kardams bei ietims orkai bėgo į slėnį. Jie klykė iš baimės ir nuostabos, nes išaušus pamatė tai, ko visai nesitikėjo išvysti.

Taip karalius Teodenas prajojo nuo Helmo Vartų iki pat Griovio. Ten būrys sustojo. Buvo jau visai šviesu. Pirmieji saulės spinduliai šovė iš už rytinių kalvų ir auksino iečių smaigalius. Tačiau raiteliai stovėjo nejudėdami, žvelgdami į slėnį. Jis pasikeitė. Ten, kur anksčiau žaliavo pieva, dabar dunksojo miškas. Didžiuliai tylūs medžiai susivijusiomis šakomis stovėjo įleidę kreivas šaknis į žalią žolę. Aplink jų kamienus dar sukosi tamsa. Tarp Griovio ir bevardžio miško buvo tik koks penktadalis mylios. Ten susigrūdė visa išdidi Izen-

gardo kariauna. Ji traukėsi nuo Helmo Vartų žemyn, kol nė vieno orko neliko prie Griovio, o dabar jau buvo apsupta lyg zyziančių musių būrys. Paklaikę iš siaubo kai kurie bandė ieškoti išsigelbėjimo stačiuose Daubos šlaituose, bet veltui. Rytuose kalnai buvo pernelyg statūs ir akmenuoti, o iš vakarų artėjo dar vienas pavojus.

Ten virš vakarinių gūbrių staiga pasirodė raitelis baltais drabužiais, švytintis kylančioje saulėje. Sugaudė ragai. Už jo nugaros ilgais šlaitais ėmė leistis tūkstantis pėstininkų su kardais rankose. Juos vedė aukštas ir stiprus vyras, prisidengęs raudonu skydu. Nusileidęs žemyn jis pridėjo prie lūpų didelį juodą ragą ir skardžiai sutrimitavo.

— Erkenbrandas! — suriko raiteliai. — Erkenbrandas!

— Baltasis Raitelis! — sušuko Aragornas. — Gendalfas vėl čia!

— Mitrandiras, Mitrandiras! — antrino Pėdsekiui elfas Legolasas. — Tai stebuklas! Eime! Aš noriu pamatyti tą mišką, kol kerai neišsisklaidė.

Netekusi nuovokos Izengardo armija staugė, blaškydamas! nuo vieno priešo prie kito. Vėl iš bokšto sugaudė Helmo Ragas. Žemyn nuo Griovio puolė Teodeno pulkai. Iš kalvų atakavo Vestfoldo vietininkas Erkenbrandas. Kaip kalnų elnias žemyn lėkė Žvaigždikis, o Baltasis Raitelis stingdė juodas priešų širdis. Dunžemių laukiniai krito prieš jį kniūbsti. Orkai rėkdami mėtė kardus ir ietis. Jie spruko kaip juodas dūmas, genamas kylančio vėjo. Klykdami bėgo į tylų medžių šešėlį ir iš ten nebegrižo nė vienas.

Kelionė į Izengardą

Taigi skaisčioje ryto šviesoje ant žalios žolės prie upės vėl susitiko karalius Teodenas ir Baltasis Raitelis Gendalfas. Kartu su jais buvo Aragornas, Aratorno sūnus, elfas Legolasas, Erkenbrandas Vestfoldietis ir kiti Auksinių Rūmų didikai. Aplink juos susibūrė Roha-no raiteliai. Nuostaba įveikė pergalės džiaugsmą — visų akys kryo į mišką.

Staiga pasigirdo džiaugsmingi šūksniai, nes nuo Griovio pasirodė tie, kurie buvo atsitraukę į Daubą. Priekyje žingsniavo Gamlin-gas Senasis ir Homeras, Eomundo sūnus, o šalia jų — nykštukas Gimlis. Jis neturėjo šalmo, galvą buvo persirišęs lininiu tvarsčiu, kuris mirko krauju, bet jo balsas skambėjo garsiai ir stipriai.

— Keturiasdešimt du, gerbiamasis Legolasai! — sušuko Gimlis. — Būtų buvę ir daugiau, tik mano kirvis atšipo, nes keturiasdešimt antrasis turėjo geležinį antkaklį. Kaip tau sekėsi?

— Įveikiau vienu mažiau, — atsiliepė elfas, — bet negaila pralaimėti, nes džiaugiuosi matydamas tave gyvą.

— Sveikas, sūnėne Homerau! — tarė Teodenas. — Man džiugu, kad tu čia ir esi sveikas.

— Sveiki, Marko Valdove! Tamsi naktis jau baigėsi ir išaušo diena, atnešusi tikrai keistų dalykų, — Homeras su nuostaba pažvelgė į mišką, o po to į Gendalfą. — Dar kartą tu atėjai nelauktai tada, kai labiausiai buvai reikalingas.

— Nelauktai? — gūžtelėjo Gendalfas. — Bet juk sakiau, kad grįšiu ir susitiksime čia.

— Tačiau nepasakei nei valandos, nei kaip atvyksi. Pasikviete tikrai keistų pagalbininkų.

Tu didis burtininkas, Gendalfai Baltasis!

— Gali būti. Bet tos didybės aš dar niekuo neparodžiau. Viso labo daviau keletą gerų patarimų ir pasinaudojau Žvaigždikio greitumu. Daug daugiau reiskė jūsų narsa bei Vestfoldo vyrų žygiavusių visą naktį ištvermė.

Visi su dar didesne nuostaba pažvelgė į Gendalfą, tada — į mišką. Kai kurie netgi pasitrynė akis, tarsi galvodami, jog mato tai, ko nemato burtininkas. Gendalfas skardžiai nusikvatojo:

— Medžiai? — paklausė jis. — Aš matau mišką taip pat puikiai, kaip ir jūs, bet esu čia niekuo dėtas. Net Išminčių Taryba negalėtų per naktį išauginti girios. Tai pranoko mano sumanymus ir drąsiausias viltis.

— Kas gi padarė šį stebuklą? — paklausė Teodenas. — Aišku, jog ne Sarumanas. Ar yra koks galingas išminčius, kurio mes dar nepažįstame?

— Čia ne burtai, bet daug senesnė jėga, — pasakė Gendalfas. — Jėga, gyvenusi Viduržemyje dar prieš pirmąją elfo dainą ar pirmąjį nykštuko kūjo smūgį.

Dar geležies nebuvo, medžiai ramūs ošė, Dar jaunus kalnus migdė mėnesio šviesa, Nebuvo Žiedo, nei baisių žodžių — O jie jau vaikščiojo po girių lapija.

— Koks gi tavo mįslės atsakymas? — pasiteiravo Teodenas.

— Jei nori jį sužinoti, keliauk su manimi į Izengardą, — atsakė Gendalfas.

— Į Izengardą? — sušuko kariai.

— Taip. Aš grįžtu į Izengardą, kas nori, gali vykti kartu. Ten pamatytumėt keistų dalykų.

— Tačiau mums neužtektų pajėgų apgulti Sarumano tvirtovei netgi tada, jei visi kariai būtų sveiki ir nepavargę, — priminė Teodenas.

— Aš keliauju į Izengardą, — pasakė Gendalfas, — ir nesiruošiu ten ilgai užtrukti. Mano kelias veda į rytus. Laukite manęs Edora-se prieš mėnulio delčią.

— Ne! — paprieštaravo Teodenas. — Aš suabejojau tavimi tamsią priešaušrio valandą, bet dabar mes nesiskirsime. Aš vyksiu kartu, jeigu tu man taip patari.

— Aš norėčiau pasišnekėti su Sarumanu apie įvairius dalykus. Kadangi Rohanas tiek nuo jo nukentėjo, tai būtų naudinga, jeigu ir tu dalyvautum pokalbyje. Kada galime išeiti?

— Mano vyrai pavargę po mūšio, — atsakė Teodenas, — o ir aš pats nusikamavau. Aš toli jočiau bei mažai ilsėjau. Amžius slegia pečius ir be Šliužburnio šnypštimo. Šitos ligos negali išgydyti nei dėlės, nei Gendalfas.

— Tada tegu visi, kas jos su manim, dabar ilsisi, — liepė Gendalfas. — Mes iškeliausime vakaro šešėlių priedangoje. Tai visai neblogai, nes nuo šiol turime viską daryti kuo slapčiau. Neimk daug žmonių, Teodenai. Mes vykstame kalbėtis, o ne kautis.

Karalius parinko nesužeistų vyrų su greičiausiais žirgais ir pasiuntė pranešti žinios apie pergalę j kiekvieną Marko slėnį, taip pat sukviesti visų, kas tik nulaiko ginklą, kuo skubiau rinktis Edorase. Ten antrą pilnaties dieną įvyks karių susirinkimas. Kelionei į Izen-gardą karalius pasirinko Homerą ir dvidešimt karių iš jo giminės. Su Gendalfu turėjo joti Aragornas, Legolasas ir Gimlis. Nors buvo sužeistas, nykštukas nenorėjo pasilikti.

— Tai buvo silpnas smūgis, šalmas jį sulaikė, — aiškino nykštukas. — Reikėtų truputį daugiau nei vargano įbrėžimo, kad aš pasilikčiau.

— Kol ilsėsis, aš sutvarstysiu tavo žaizdą, — pasakė Aragornas.

Karalius grįžo į Hornburgą ir užmigo taip ramiai, kaip jau daugelį metų nebuvo miegojęs. Jo palyda taip pat ilsėjosi. Visiems, kurie liko sveiki, buvo daug darbo: laukas ir Dauba buvo nukloti žuvusiais mūšyje.

Gyvų orkų neliko, o ir jų lavonų niekas neįstengė suskaičiuoti. Tačiau nemažai Dunžemių klajoklių išsigandę pasidavė ir prašė pasigailėjimo. Marko žmonės atėmė iš jų ginklus bei pristatė prie darbo.

— Padėkite atstatyti tai, ką sugriovėte, — tarė jiems Erkenbran-das, — o baigę prisieksite niekada su ginklu rankoje nepereiti Ize-no Brastų ir nesusidėti su mūsų priešais. Tada

galėsite grįžti namo. Sarumanas jus apgavo, todėl daug jūsų žuvo. Tačiau net ir nugalėję būtumėte gavę ne geresnį atlygį negu nukautieji.

Dunžemių žmonės stebėjosi girdėdami tokius Erkenbrando žodžius, nes Sarumanas buvo juos įtikinęs, kad Rohano vyrai žiaurūs ir savo belaisvius degina gyvus.

Viduryje lauko prieš Hornburgą iškilo du pilkapiai, kuriuose atgulė visi žuvę Marko raiteliai. Viename pilkapyje gulėjo Rytinių Slėnių kariai, o kitame — vestfoldiečiai. Atskirame kape Hornburgo šešėlyje ilsėjosi Hama — karaliaus sargybos vadas. Jis krito prie Vartų.

Negyvi orkai buvo sukrauti į didžiules krūvas toliau nuo pilkapių, šalia miško. Žmonės nežinojo, kur dėti šią dvėselieną. Malkų tokiai milžiniškai krūvai sudeginti nebūtų užtekę, o imtis kirvio prieš keistuosius medžius niekam nekilo ranka. Be to, Gendalfas įspėjo neliesti nė šakelės iš keistojo miško.

— Palikite juos, — patarė burtininkas, — galbūt rytą ką nors sugalvosite.

Po pietų karaliaus būrys pasirengė išvykti. Laidojimas buvo dar tik prasidėjęs, nuliūdęs Teodenas pirmasis užmetė žemės saują ant ištikimojo Hamos kapo.

— Gilią žaizdą Sarumanas padarė man ir mano kraštui, — tyliai tarė jis. — Kai mes susitiksimė, aš to nepamiršiu.

Saulė jau leidosi už vakarinių kalvų, kai pagaliau Teodenas, Gendalfas ir jų draugai išjojo. Juos išlydėjo raiteliai bei Vestfoldo žmonės, moterys, seniai ir vaikai, sugrįžę iš urvų. Tyrais balsais jie giedojo pergalės giesmę. Bet vėliau žmonės nutilo, baugiai žvelgdami į tebestūksančius medžius.

Prijoję prie miško raiteliai stabtelėjo, nes nei žmogus, nei žirgas nerodė didelio noro ten įeiti. Ilgos pilkų ir grėsmingų medžių šakos atrodė tarsi į kažką besitiesiaritys pirštai, iš žemės kyšojo šaknys, panašios į pabaisų čiuptuvus, o tarp susiglaudusių medžių žiojėjo tamsa. Tačiau Gendalfas pavarė arklių pirmyn, ir visi pamatė, jog ten, kur buvo Hornburgo kelias, medžiai prasiskyrė, palikdami taką po savo lapija. Gendalfas nujojo tuo taku, kiti nusekė iš paskos. Jų nuostabai, kelias buvo kur buvęs, šalia tekėjo upė, o skaidrus dangus virš jų žėrėjo auksine šviesa. Bet iš abiejų pusių mišką gaubė nepermatoma nakties prieblanda. Raiteliai girdėjo šakų traškesį ir tylūs dūsavimus, tolimus riksmus ir nesuprantamus žodžius, šlamėjimą ir piktą murmesį. Nesimatė nei orko, nei jokios gyvos būtybės.

Legolasas su Girnliu jojo vienu arkliu, laikydamiesi už Gendal-fo, kadangi Gimlis bijojo miško.

— Čia karšta, — pasakė Legolasas Gendalfui. — Aplinkui daug įniršio, ar jauti, kaip ausyse spengia oras?

— Taip, — atsakė Gendalfas.

— Kas atsitiko tiems nelaimėliams orkams?

— Manau, to niekas niekada nesužinos, — atsakė Gendalfas.

Kurį laiką jie jojo tylėdami. Legolasas sukiojo galvą į abi puses ir mielai būtų sustojęs pasiklausyti miško garsų, jeigu ne Gimlio protestai.

— Tai patys keisčiausi medžiai, kokius tik esu matęs, — tarė elfas, — o aš regėjau daug galingų ąžuolų, kaip jie užaugo iš mažytės gilės. Norėčiau pasivaikšioti tarp šitų medžių, jie turi balsus, ir su laiku aš tikriausiai suprasčiau jų mintis.

— Ne, ne! — ėmė protestuoti Gimlis. — Palik juos ramybėje! Aš galiu iš karto pasakyti tų medžių mintis: tai neapykanta visiems dvikojams padarams, o jie kalba apie traiškumą ir naikinimą.

— Tu klysti, Gimli. Jie nekenčia orkų. Elfus su žmonėmis jie pažįsta menkai, nes auga visai ne čia. Manau, jog šie medžiai, Gimli, atėjo iš tolimųjų Fangorno slėnių.

— Tada Fangornas yra pavojingiausias Viduržemio miškas, — nusprendė nykštukas. — Aš, aišku, dėkingas medžiams už pagalbą mūšyje, bet jų privengiu. Galbūt tau jie yra nuostabūs, tačiau šioje šalyje aš mačiau tai, su kuo negali lygintis joks miškas: mano širdis vis dar pilna to stebuklo. Keisti kartais būna žmonės, Legola-sai! Čia jie turi vieną

nuostabiausių Šiaurinio Pasaulio stebuklų, ir kaip jį vadina? Urvais! Urvais, kuriuose slepiasi per karą ir laiko maisto atsargas! Mano brangusis Legolasai, tu negali įsivaizduoti, kokios plačios ir nuostabios yra Helmo Daubos olos! Tūkstančiai nykštukų mokėtų grynų auksu, kad bent sykį galėtų J jas pažvelgti!

— O aš sumokėčiau grynų auksu, kad nereikėtų į jas žvelgti, — juokėsi Legolasas, — ir dvigubai tiek, kad mane iš ten išleistų, jei netyčia užklyščiau.

— Tu taip kalbi, nes nieko nematei, todėl aš tau atleidžiu! Argi tau nepatinka jūsų olos Gūdžiojoje Girioje, kurias įrengti padėjo

nykštukai? Tos olos tėra menkniekis, palyginti su tuo, ką mačiau čia: milžiniškas sales, sklindinas vandens lašų muzikos, vandens, tokio pat tyro, kaip Keled Zaramas žvaigždžių šviesoje.

Kai ten uždegami deglai ir žmonės vaikšto smėlėtomis grindimis po aidinčiais kupolais, ak, tada brangakmeniai ir kristalai sužimba lygiosiose sienose, ir šviesa nutvieskia lengvus marmuro ornamentus, permatomus lyg valdovės Galadrielės nuostabiosios rankos. Ten stūkso puikiai išraižytos kolonos: baltos, violetinės, rožinės, kokių nė susvajoti negalėtum. Nuo daugiaspalvių grindų jos šauna iki žibančių lubų, o ten... — akmens sparnai, verpetai, burės, nuostabesnės už dangiškuosius debesis, kristalinės ietys, vėliavos, kabančių rūmų bokštai! Visa tai atsispindi tyliuose tvenkiniuose. Žibantis pasaulis paslėptas jų gelmėje — tokie miestai ir salės nesisapnavo net valdovui Diurinui. Tekst— nukrinta mažytis sidabrinis lašas, ir bokštai sujuda, sumirga, kaip jūržolės ar koralai jūros dugne. Tada ateina vakaras: viskas užgęsta, o deglai keliauja į kitą salę, į kitą stebuklą. Ir taip be galo, Legolasai, salė po salės, kupolas po kupolo, laiptai po laiptų. Koridoriai, tuneliai, keliai — jie veda į pačią kalnų širdį. Urvai! Helmo Daubos olos! Esu dėkingas likimui, kuris man leido visa tai pamatyti. Aš verkiau, kai reikėjo išeiti.

— Tada aš linkiu tau, Gimli, sėkmingai grįžti iš karo ir dar kartą aplankyti šias olas, — šypsodamasis tarė elfas. — Bet nepasakok apie jas visai savo giminei, nes tuose urvuose jiems, atrodo, nebėra ką daryti. Galbūt žmonės tyčia slepia šį grožį, juk viena nykštukų šeima su kūjais ir kaltais galėtų sugadinti daugiau negu patobulinti.

— Ne, tu nesupranti! — karščiovosi Gimlis. — Koks nykštukas galėtų pakelti ranką prieš tokį grožį? Niekas iš Diurino tautos neardytų šių olų dėl aukso ar brangakmenių. Negi tu, Legolasai, pavasarį kirstum žydintį medį malkoms? Mes saugotume tas žydinčio akmens sales, mes dirbtume atsargiai, neskubėdami, atskeldami gal tik po mažą uolos kąsnelį per visą dieną. Per kelerius metus nutiestume naujus kelius ir atvertume tamsius kambarius, kurie dabar slypi už plyšėtų uolų. Ir šviesa, Legolasai! Mes uždegtume tokias šviesas, kaip kitados Kazad Dūme. Mes mosteltume — ir amžinoji kalnų tamsa išnyktų lyg šešėlis, panorėtume — ir ji sugrįžtų atgal.

— Tu mane sujaudinai, Gimli, — tarė elfas. — Aš niekada negirdėjau tavęs taip kalbančio ir jau beveik gailiuosi, kad nepamačiau tų urvų. Siūlau sandėrį: jeigu mes sveiki grįšime iš visų pavojų, tai dviese šiek tiek pakeliausime. Tu su manimi aplankysi Fangorną, o tada aš su tavimi nusileisiu į Helmo Olas.

— Aš pasirinkčiau kitą kelią grįžti, — pasakė Gimlis, — bet iškėsiu net Fangorną, jeigu tu prižadėsi sugrįžti į olas ir pasidalinti jų grožiu kartu su manimi.

— Prižadu. Bet dabar, deja, mes turime trumpam palikti ir olas, ir miškus. Žiūrėk! Medžiai ima retėti. Kiek dar liko iki Izen-gardo, Gendalfai?

— Sarumano varnai skristų keturiasdešimt mylių, — atsakė burtininkas. — Penkiolika iki Brastų ir dvidešimt penkias iki Izengardo vartų. Per naktį nesusėsimė.

— Man regis, tu žinai, kas mūsų ten laukia, bet aš nesiimu net spėlioti, — susirūpino nykštukas.

— Nieko tikro nežinau, — gūžtelėjo pečiais Gendalfas. — Buvau ten vakar naktį, nuo to laiko daug kas galėjo pasikeisti. Bet aš tikiuosi, jog nėsakysi keliavęs veltui — juk pamatei Žerinčiąsias Agla-rondo Olas.

Pagaliau būrys išnirio iš miško ir suprato atsidūręs slėnio apačioje, kur vienas kelias vedė į

rytus Edoraso pusėn, o kitas — prie Izeno Brastų šiaurėje. Išjojęs iš miško Legolasas sustojo ir su gailėsčiu atsisuko. Staiga jis sušuko:

— Žiūrėkite, ten akys! Šakų šešėliuose žvelgia akys! Aš niekada nemačiau tokių akių.

Kiti nustebę sustojo ir atsigrėžė, o Legolasas jau suko atgal.

— Ne, ne, — suvaitojo Gimlis, — daryk, ką nori, jei pamišai, bet leisk man nultipti nuo arklio! Aš nenoriu jokių akių!

— Stok, Legolasai Žalialapi! — paliepė Gendalfas. — Dabar negalima grįžti į mišką! Dar neišmušė tavo valanda.

Jam dar nebaigus kalbėti tarp medžių pasirodė trys keistos būtybės. Aukštos kaip troliai — gal dvylikos pėdų ūgio, tvirtos lyg jauni medžiai. Jos vilkėjo pilkai rudą apdarą — o gal tai buvo jų oda? Jų kojos buvo ilgos, rankos daugiapirštės, barzdos samanų spalvos.

Nekreipdamos dėmesio į raitelius, jos įtemptai žvelgė į šiaurę. Staiga prisidėjo ilgas rankas prie burnų ir garsiai melodingai sutrimitavo. Į šauksmus kažkas atsiliepė, pasisukę į kitą pusę keliautojai išvydo tokias pat būtybes, skubančias iš šiaurės. Jos stypčiojo lyg gandrai, tik daug greičiau, nes jų ilgos kojos žengė sparčiau, nei kiti paukščiai mojo sparnais. Kai kurie raiteliai nejučiomis šūktelejo ir griebėsi kardų.

— Nereikia ginklų! — tarė Gendalfas. — Tai tik piemenys. Jie ne priešai ir visai nekreipia į mus dėmesio.

Iš tiesų aukštosios būtybės, nė nepažvelgusios į žmones, dingo miške.

— Piemenys! — pasakė Teodenas. — O kur jų bandos? Kas jie, Gendalfai? Matau, jog tu juos gerai pažįsti.

— Jūs matėte medžių piemenis, — atsakė Gendalfas. — Negi pamiršote prie židinio girdėtas pasakas? Jūsų vaikai galėtų atsakyti, kas jie tokie. Tai entai, o karaliau, entai iš Fangorno miško, kurį vadinate Entmiškiu. Negi galvojate, kad jis taip buvo pavadintas tik dėl legendų? Ne, Teodenai, tai jūs entams esate trumpa legenda. Amžiai nuo Eorlo Jaunojo iki Teodeno Senojo jiems yra tik trumpas mirksnis, o visi tavo darbai — laiko nešamos dulkės.

Karalius patylėjo.

— Entai! — pagaliau tarė jis. — Legendų šešėlyje aš pradedu suprasti medžių stebuklą. Man teko sulaukti ištisų keistų laikų. Metų metais mes ganėme gyvulius, dirbome laukus, statėme namus, da-rėmės įrankius ir vykdavome į pagalbą Minas Tiritui. Mums atrodė, kad visi žmonės gyvena kaip mes, kad tokia yra pasaulio tvarka. Mums nerūpėjo, kas yra už mūsų šalies sienų. Entai išliko tik senose, pusiau pamirštose dainose, kurias dainuodavome vaikams, bet štai dainos atgyja, o jų veikėjai gyvena ir vaikšto tarp mūsų.

— Turėtumei džiaugtis, karaliau Teodenai, — pasakė Gendalfas. — Pavojus gresia ne tik žmonėms, bet ir tiems, kuriuos laikei legenda. Tu neliksi be sąjungininkų, nors jų ir nepažįsti.

— Bet man liūdna, — tarė Teodenas, — nesvarbu, kaip baigsis karas, Viduržemyje išnyks daug gražių ir stebuklingų dalykų.

— Gali būti, — sutiko Gendalfas. — Saurono blogio neįmanoma visiškai sunaikinti, o pasaulis negali likti toks, koks buvo. Viskas, kas laukia priekyje, — tai mūsų likimas, ir nuo jo nepabėgsi. Jokime toliau!

Būrys pasuko iš miško ir nušuoliavo keliu, vedančiu prie Brastų. Legolasas paniuręs jojo gale. Saulė jau nusileido, kalvų šešėliai liko už nugarų, o dangus vakaruose virš Rohano Tarpeklio tebebuvo kruvinai raudonas. Jame ratus suko daug juodų paukščių. Keletas jų niūriai krankdami grįžo į savo lizdus tarp uolų.

— Maitėdos renkasi į mūsų vietą, — tarė Homeras.

Jie jojo neskubėdami. Lygumas apgaubė tamsa. Lėtai pakilo mėnulio pilnatis, šaltoje sidabrinėje šviesoje žolėtos lygumos bangavo lyg pilka bekraštė jūra. Po keturių valandų kelio nuo kryžkelės jie priartėjo prie Brastų. Ilgi šlaitai leidosi žemyn prie akmenuotos upės, gurgiančios tarp aukštų žolių krantų. Vėjas atnešė tolimą vilkų staugimą.

Keliautojams suspaudė širdis prisiminus, kiek daug žmonių žuvo kaudamiesi šioje vietoje.

Kelias vingiavo stačiais derlingais šlaitais iki upės kranto. Por upę vedė trys eilės plokščių akmenų, o šalia buvo seklios brastos arkliais.

Čia raitelių laukė naujas netikėtumas: Brastose visuomet girdėdavosi triukšmas ir vandens ūžesys, o dabar jos tylėjo. Upės vaga beveik išdžiūvo ir tapo panaši į akmenukų bei pilko smėlio dykvietę.

— Kas atsitiko upei? — paklausė Eomeras. — Sarumanas sunaikino daug gražių dalykų, nejaugi jis išdžiovino ir šaltinius, girdžiusius Iženą?

— Ko gero, — atsakė Gendalfas.

— Deja! — tarė Teodenas. — Ar mums būtinai reikia joti šituo keliu, kur maitėdos drasko tiek daug Marko raitelių?

— Tai yra mūsų kelias, — pasakė Gendalfas. — Skaudu, kad čia žuvo tiek drąsių vyrų, tačiau kalnų vilkai drasko ne juos. Jie puotauja ant užmuštųjų orkų kaulų — toks tokį pažino... Pirmyn!

Nusileidus prie upės vilkai nutilo ir pasitraukė. Juos išgąsdino mėnulio nutviektas Gendalfas bei sidabru žėręs Žvaigždikis. Raito-lius iš abiejų krantų sekė žibančios akys.

— Žiūrėkite, — parodė Gendalfas. — Čia būta mūsų draugų.

Jie pamatė dar vieną pilkapį: jį supo akmenų vainikas ir daug išmeigtų iečių.

— Šiame pilkapyje guli visi prie Izeno kritę Marko vyrai.

— Ramybė jiems! — nulenkę galvą Eomeras. — Jų ietys sutrūnys ir surūdys, o pilkapis dar ilgai stovės, saugodamas Izeno Brastas.

— Ar tai tu pasirūpinai žuvusiais, mano drauge Gendalfai? — paklausė Teodenas. — Kiek daug suspėjai nuveikti per vieną naktį!

— Man padėjo Žvaigždikis... ir kiti, — atsakė Gendalfas. — Teko toli ir greitai joti. Tačiau šalia šio pilkapio galiu tave paguosti — Brastų mūšiuose žuvo kur kas mažiau vyrų, negu žmonės šneka. Dauguma būrių buvo išsklaidyta, bet man pavyko juos surinkti. Dalį pasiunčiau su Grimboldu Vestfoldiečiu į pagalbą Erkenbrandui, kiti palaidojo žuvusius ir išjojo su maršalu Elfhelmu. Aš jį pasiunčiau į Edorasą. Žinojau, jog pagrindines pajėgas Sarumanas sutelkė prieš Helmo Daubą: Izeno žemės tiesiog ištuštėjo — Sarumano tarnai metė visus darbus ir išžygiavo prieš jus. Tačiau dalis vilka-žmonių ar kitų plėšikų galėjo užpulti niekieno neginamą Medusel-dą. Dabar gali nebijoti, grįžęs tu rasi savo rūmus.

— Džiaugsiuosi juos vėl pamatęs, — tarė Teodenas, — nors nemanau ten ilgai užtrukti.

Būrys atsisveikino su pilkapiu ir perjojęs upę užkopė į kitą krantą. Jiems už nugarų vėl sustugo vilkai.

Nuo Brastų iki Izengardo vedė senas vieškelis. Kurį laiką jis vingiavo palei upę į rytus, po to į šiaurę ir pagaliau suko tiesiai prie Izengardo vartų. Šis miestas stovėjo tarp kalnų vakarinėje gilaus slėnio dalyje, daugiau nei šešiolika mylių nuo slėnio pradžios. Raiteliai jojo šalia kelio, nes žemė buvo tvirta ir lygi, padengta minkšta žalia velėna. Jie paspartino žingsnį ir apie pusiaunaktį jau buvo už penkiolikos mylių nuo Brastų. Buvo nutarta nekeliauti naktį, nes karalius pavargo. Būrys jau pasiekė pirmuosius Ūkanotųjų Kalnų šlaitus, į keliautojus tiesėsi ilgos Nan Karuniro rankos. Mėnulio šviesą užstojo kalvos — slėnyje priešais buvo tamsu. Tačiau iš juodo šešėlio kilo platus dūmų ir garų stulpas, nutviektas besileidžiančio mėnulio spindulių. Dūmai sidabriškais tumulais virto /vaig/dotamo danguje.

— Pasakyčiau, jog Sarumano Slėnis dega, — tarė Aragornas, — o ką manai tu, Gendalfai?

— Šiomis dienomis virš slėnio visą laiką tvyrodamo dūmai, — įsiterpė Homeras, — bet tokius garus matau pirmą sykį. Gal Saru-manas kokią velniavą mums pasitikti verda? Galbūt jis užvirino Izeno vandenį ir todėl upė išdžiūvo?

— Galbūt, — pasakė Gendalfas. — Ką jis verda, pamatysime rytoj. Dabar ilsėkimės, kol

galime.

Jie apsistojo netoli sausos ir tylios Izeno vagos šiek tiek nusnūsti. Bet po poros valandų visus pakėlė sargybinio šūksnis. Mėnulis nebešvietė. Danguje žibėjo žvaigždės, o žeme tykino juodesnė už naktį tamsa. Ji ritosi prie jų iš abiejų upės krantų.

— Nejudėkit! — šūktelėjo Grendalfas. — Nelieskit ginklų! Laukit! Jie mūsų nelies!

Aplinkui kaupėsi migla. Viršuje dar blankiai mirgėjo koletas žvaigždžių, tačiau iš abiejų pusių juos supo aklina tamsa — raiteliai pateko į siaurą taką tarp judančių milžiniškų šešėlių. Jie girdėjo balsus, dūsavimus, dejonas ir šniokštimą, po kojomis drebėjo žemė. Jie ilgai sėdėjo išsigandę, kol pagaliau šešėliai ir garsai nutolo, išnykdami tarp kalnų.

O toli pietuose, Hornburge, vidury nakties žmonės išgirdo trlukS-mą, panašų į vėjo kauksmą slėnyje, ir žemė ėmė drebėti, bet niekas nesiryžo išeiti iš namų. Rytą visi apstulbo: medžiai ir negyvi orkai dingę. Žemumoje žolė buvo ištrypta iki rudumo: lyg koks milžinas piemuo būtų ganęs savo bandą, o už mylios nuo Griovio atsirado didžiulė duobė. Ant jos kažkas sukrovė akmeninę piramidę. Žmonės tikėjo, jog ten palaidoti užmuštieji orkai, bet nežinojo, ar ten guli ir tie, kurie pabėgo į mišką. Niekas niekada neįkėlė ton kojos. Ta vieta buvo pavadinta Mirties Kalva, ir ten niekada nobo-žaliavo žolė. Keistieji medžiai daugiau nepasirodė Dauboj — tamsią naktį jie sugrįžo į gūdžiuosius Fangorno slėnius. Taip jie atkeršijo orkams.

Karalius ir jo bendražygiai tą naktį daugiau neužmigo, bet nematė ir negirdėjo nieko keisto, išskyrus vieną dalyką: pasigirdo ūžesys,

vandens banga nušniokštė akmenimis ir netrukus Iženas vėl po senovei tekėjo savo vaga.

Auštant jie susiruošė keliauti toliau. Per tirštą rūką nesimatė tekančios saulės, aplinkui tvyrojo slogi migla ir smarvė. Dabar jie keliavo plačiu, gerai prižiūrimu vieškeliu. Pro rūkus keliautojai kairėje išvydo kalnus. Jie pateko į Nan Karunirą, Burtininko Slėnį. Tai buvo uždaras slėnis su vieninteliu įėjimu pietuose. Kadaise čia buvo maloni, jauki vieta — slėniu tekėjo gilus ir sraunus Iženas, maitinamas daugybės šaltinių bei mažų upelių, kurie čiurleno tarp lietaus plaunamų kalvų. Aplinkui driekėsi gražios derlingos žemės. Dabar viskas pasikeitė. Prie pat Izengardo sienų dar išliko Sarumano vergų dirbamų laukų, bet didžioji slėnio dalis apžėlė erškėčiais ir piktžolėmis. Visur augo susipynusios gervuogės, tarp jų sau urvus rausė visokie žvėriūkščiai. Slėnyje neaugo jokių medžių, tačiau tarp žolių vis dar matėsi sudegintų ar iškirstų senųjų giraičių kelmai. Šito liūdno krašto tylą trikdė tik akmenuotos upės burbuliavimas. Raiteliai tylėjo galvodami, kas jų laukia kelionės pabaigoje.

Po poros mylių vieškelis virto plačia, dideliais plokščiais akmenimis kruopščiai išgrįsta gatve; grindinio siūlėse nesimatė nė menkausio želmanėlio. Palei gatvę ėjo gilūs grioviai, pilni tekančio vandens. Staiga priekyje sušmėžavo aukšta juoda kolona. Ją vainikavo iš akmens iškalta didelė balta ranka. Jos pirštas rodė į šiaurę. Keliautojai suprato, kad Izengardo vartai jau netoli. Jiems širdis sukaustė nerimas, bet akys neįžvelgė nieko pro tirštą miglą.

Nesuskaičiuojamus metus Burtininko Slėnyje stovėjo senas miestas — žmonės jį vadino Izengardu. Kažkada jį įkūrė žmonės iš Vakarų. Sarumanas čia apsigyveno jau seniai ir taip pat nedykinėjo. Tuo metu jis buvo pačioje galybėje, daug kas jį laikė vyriausiuoju Išminčiumi, tad jis pastatė savęs vertą tvirtovę.

Aukšta siena lyg milžiniškas skardis lanku supo įtvirtinimus kalnų šlaituose. Joje buvo tik vienas įėjimas — didelė arka pietų pusėje. Čia juodoje uoloje buvo iškirstas tunelis su galingomis geležinėmis durimis iš abiejų galų. Milžiniški vyriai buvo taip įstatyti į akmenį, kad neužsklęstas duris pakakdavo vos stumtelti ir jos be garso atsidarydavo. Atvykėlis, perėjęs aidinčiu tuneliu, atsidurdavo milžiniškame rate, slėnyje, panašiam į mylios skersmens negilią taurę. Kažkada jis buvo žalias, apsodintas vaismedžių giraitėmis, kurias girdė iš kalnų atitekantys upeliukai. Bet vėliau visa augmenija išnyko. Žaliuojančios gatvės virto grįstais keliais, kuriems iš abiejų pusių vietoj medžių stovėjo marmurinės, varinės ir geležinės kolonos, sujungtos sunkiomis grandinėmis.

Šimtai koridorių, kambarių, salių bei tunelių buvo iškirsta uoloje, tad į slėnį žvelgė nesuskaičiuojama daugybė langų ir tamsių durų. Čia galėjo gyventi tūkstančiai darbininkų, tarnų, vergų ir karių, slaptose olose buvo auginami vilkai. Slėnio dugnas taip pat buvo išraustas: į žemę smigo šachtų šuliniai, uždengti akmeniniais kupolais. Mėnulio šviesoje Izengardo žiedas buvo panašus į neramių numirėlių kapines. Čia žemė drebėjo. Šachtų spiraliniai laiptai vedė į gilius požeminius urvus, kur buvo Sarumano lobynai, sandėliai, kalvės, arsenalai bei didžiulės aukštakrosnės. Ten nesustodami sukosi geležiniai ratai ir dundėjo kūjai. Naktį iš angų žemės paviršiuje veržėsi garas ir dūmai, nudažyti raudona, mėlyna ar kraupiai žalsva šviesa.

Visi slėnio keliai vedė į rato vidurį. Ten stovėjo nepaprastas bokštas. Jį pastatė senieji statytojai, bet atrodė, tarsi kažkokia nežinoma jėga jį būtų iškėlusį iš vaitojančių žemės įsčių. Bokštą sudarė keturi galingi daugiabriauniai akmenų stulpai, viršuje susieinantys į vieną ir vėl išsiskiriantys keturiais ragais, aštriais kaip iečių antgaliai. Tarp jų, penkių šimtų pėdų aukštyje, buvo nedidelė aikštelė iš poliruoto akmenų, išmarginta keistais ir nesuprantamais ženklais. Tai buvo Orthankas, Sarumano citadelė. Tyčia ar ne, šis vardas buvo tarsi dvigubas, nes elfiškai *orthankas* reiškia „kalnų iltis“, o senąja Marko kalba — „išradingas protas“.

Stipri ir nuostabi tvirtovė buvo Izengardas. Čia anksčiau gyveno galingojo Gondoro vietininkai bei išminčiai, stebėję žvaigždes. Tačiau Sarumanas, turėdamas savo tikslų, ją po truputį keitė — gerino, kaip jam atrodė. Jo naujieji amatai ir išradimai — visa, ką jis manėsi sukūręs pats, — buvo pakuždėta Mordoro galios. Jis nesukūrė nieko, tik kvailą žaisliuką, juokingą kopiją tų įtvirtinimų, ar-senalų, kalėjimų ir aukštakrosnių, kokios stovėjo Barad Dūre — Juodojoje Tvirtovėje. Tvirtovėje, kuri puikavosi savo neišmatuojama galia ir juokėsi iš savo sąjungininkų padlaižystės.

Taip tad apie Sarumano miestą pasakojo gandai, nes dar nė vienas Rohano žmogus, kiek tik siekė atmintis, nebuvo įėjęs pro jo vartus, nebent tokie kaip Šliužburnis. Bet jie ateidavo slapčia ir nepasakodavo ką matę.

Gendalfas prajojo pro Baltosios Rankos koloną, ir raiteliai su nuostaba išvydo, jog Ranka nebebuvo balta. Ji buvo išdžiūvusio kraujo spalvos, su raudonais nagais. Gendalfas, nekrepdamas dėmesio, jojo į miglą, kiti nenoromis nuskubėjo paskui. Atrodė, jog čia neseniai būta staigaus potvynio, nes šalia kelio telkšojo vandens tvenkiniai, o tarp akmenų čiurleno nedideli upokšniai.

Pagaliau Gendalfas sustojo, mostelėjo ranka ir prijoję raiteliai pastebėjo, jog priešais miglos sklaidosi bei ima šviesti blanki saulė. Atėjo vidurdienis. Jie stovėjo prie Izengardo vartų.

Tačiau išlaužti vartai gulėjo ant žemės. Aplinkui mėtėsi į skeveldras suskaldyti akmenys, kūpsojo griuvėsių krūvos. Didžioji arka išliko, tačiau akmeninis tunelis už jos buvo sugriautas, gynybinė siena giliai suskilusi, o bokštai sumalti į miltus. Jeigu Didžioji Jūra su visu įniršiu būtų užgriuvusi ant Izengardo, ji nebūtų padariusi didesnės žalos.

Apvaliajame slėnyje kunkuliavo garuojantis ežeras, kuriame plūduriavo įvairiausių daiktų: rąstų, sijų, statinių, kažkokių prietaisų nuolaužų. Sulankstytos kolonos dar kyšojo virš vandens, tačiau visi keliai buvo užtvindyti. Tolumoje, dengiamas debesų, tamsus ir aukštas stovėjo audros nepalietas Orthanko bokštas. Jo papėdėje burbuliavo purvinas vanduo.

Karalius ir visi raiteliai sėdėjo tylėdami bei žvalgėsi, suvokdami tik tiek, jog Sarumanui suduotas bailsus smūgis, bet kaip — buvo nesuprantama. Jie atsisuko į sugriautus vartus. Ant didelės akmenų krūvos žmonės staiga išvydo patogiai įsitaisiusias dvi mažas pilkas figūreles. Jų galėjai nė nepastebėti tarp griuvėsių. Šalia gulėjo buteliai bei lėkštės, tarsi žmogučiai ką tik būtų gerai užkandę ir dabar ilsėtusi po sunkaus darbo. Vienas iš jų, atrodė, miegojo, o

kitas, sukryžiuęs kojas ir susidėjęs rankas už galvos, gulėjo prie sudaužytos uolos ir

leido iš burnos plonus mėlynus dūmų ratilus.

Akimirką Teodenas, Homeras ir visi kiti žiūrėjo apstulbę iš nuostabos. Tarp Izengardo griuvėsių galėjai tikėtis ko nori, bet tik ne tokio reginio. Tačiau nespėjus karaliui nė prasižioti dūmus pūtusi figūrėlė pastebėjo atvykėlius ir pašoko ant kojų. Nepažįstamasis buvo panašus į neaukštą vaikina, tik perpus žemesnį už žmones. Jo ruda garbanota galva buvo neprisidengta, o pečius gaubė toks pat kelionėje nudėvėtas apsiaustas, kokius turėjo Gendalfas su bendražygiais kelionėje į Edorasą. Jis prisidėjo ranką prie krūtinės ir labai žemai nusilenkė. Tarsi nepastebėdamas burtininko bei jo draugų jis kreipėsi į karalių bei šalia stovintį Homerą:

— Sveiki atvykę į Izengardą, valdove, — tarė jis. — Mes esame durų sargai. Mano vardas Meriadokas, Saradoko sūnus, o štai šitas mano kolega, kurį, kaip matote, įveikė nuovargis, — čia jis bakstelėjo savo draugą koja, — yra Peregrinas, Paladino sūnus iš Tukų giminės. Mūsų namai yra toli šiaurėje. Lordas Sarumanas kartu su tokiu Grimą Šliužburniu yra užsiėmę neatidėliotinais reikalais, kitaip, be abejo, jie patys būtų atvykę pasveikinti tokių garbingų svečių.

— Žinoma, būtų, — nusijuokė Gendalfas. — Ar tik ne Sarumanas jums liepė saugoti sugriautus vartus bei laukti svečių, kai atsitrauksite nuo lėkštės ir butelio?

— O ne, brangusis pone, — rimtai atsakė Meris. — Jis neturėjo laiko. Mums įsakymus davė Medžiabarzdis, kuris šiuo metu vadovauja Izengardui. Jis man įsakė tinkamais žodžiais sutikti Rohano Valdovą. Aš padariau, ką galėjau.

— O tavo draugai? O aš, o Legolasas?! — nebeišlaikęs pratrūko Gimlis. — Jūs, sukčiai gauruoti, tinginiai vilnakojai! Šešis šimtus mylių mes bėgame, skubame per miškus ir pelkes, per kovas ir mirtį, kad išgelbėtume du netikėlius hobitus! O jie sau sėdi čia ir puotauja — valgo, geria ir rūko. Rūko! Kur radote tabako, niekšai? Kūjai ir priekalai! Aš tuoj sprogsiu, tik nežinau, iš pykčio ar iš džiaugsmo!

— Tu šneki mano mintimis, Gimli! — nusijuokė Legolasas. — Tik man įdomiau, kur jie rado vyno.

— Ko neįgijote mūsų beiškodami — tai proto, — pasakė Pipi-nas, atmerkdamas vieną akį. — Jūs randate mus pergalės lauke su karo grobiu ir nesuprantate, iš kur šie dorai pelnyti malonumai?

— Dorai pelnyti? — šūktelėjo Gimlis. — Kažkodėl netikiu! Raiteliai ėmė juoktis.

— Neabejoju, jog regiu gerų draugų susitikimą, — tarė Teodenas. — Ar tai ir yra tavo dingusieji bendražygiai, Gendalfai? Šias dienas likimas, matyt, nutarė pilte apipilti stebuklais. Jau prisižiūrėjau jų nemažai, ir štai matau dar vieną tautą, nužengusią iš legendų. Ar jūs kartais nesate miškavaikiai, kuriuos mes vadiname holbytlanais?

— Hobitai, jei leisite, valdove, — atsiliepė Meris.

— Hobitai? — pasitiksino Teodenas. — Jūsų kalba pasikeitė, bet vardas tebeskamba panašiai. Hobitai! Aš matau, jog senoviniai padavimai ne itin tiksliai jus aprašė. Meris nusilenkė, Pipinas atsistojo ir taip pat nusilenkė.

— Jūs labai malonus, valdove, — tarė Pipinas, — tačiau mums tai yra dar didesnis stebuklas. Nuo to laiko, kai iškeliavau iš namų, pamačiau daug žemių, bet tik dabar sutinku tautą, kuri turi padavimų apie hobitus.

— Mano tauta kadaise atkeliavo iš šiaurės. Bet neapgaudinėsiu jūsų — mes neturime padavimų apie hobitus. Mes žinome tik tiek, kad toli už upių ir kalvų gyvena miškavaikiai, rausiantys olas smėlėtuose krantuose. Apie juos nėra jokių legendų, nes sakoma, jog tai rami tauta, vengianti žmonių. Jie sugeba akimirksniu išnykti iš akių, taip pat pamėgdžioti paukščių balsus. Atrodo, čia reikėtų šį tą pridurti.

— Iš tiesų, valdove, — pritarė Meris.

— Pavyzdžiui, aš nesu girdėjęs, kad hobitai pūstų dūmus iš burnos.

— Nenuostabu, — pasakė Meris, — rūkyti mes pradėjome visai neseniai. 1070 metais pagal mūsų skaičiavimą senasis Toboldas Ragapūtys, gyvenęs Pietkiemyje, savo darže pirmą kartą išaugino tabaką. O štai iš kur Tobis gavo sėklų...

— Tu net neįsivaizduoji gresiančio pavojaus, Teodenai, — nutraukė Merį Gendalfas. — Hobitai mėgsta sėdėti ant užkariautų tvirtovių griuvėsių ir pasakoti apie skanėstus arba visokiausius savo

tėvų, senelių, prosenelių ir devintos eilės pusbrolių nuotykius, jeigu tik kas jų klausosi. Istoriją apie tabaką teks atidėti kitam kartui. Kur yra Medžiabarzdis, Meri?

— Kažkur šiaurinėj pusėj, nuėjo atsigerti tyro vandens. Ten ir kiti entai, jie vis dar dirba, — Meris mostelėjo ranka į garuojančio ežero pusę, ir visi išgirdo tolimą murmėjimą ir dundesį, lyg nuo kalnų būtų slinkusi lavina. Iš toli atsklido *hum-hom*, tarsi kas būtų triumfuodamas pūtes ragą.

— Ar Orthanko niekas nesaugo?

— Vanduo, — atsakė Meris, — ir dar Greitmintis su keletu entų. Juk ne visi stulpai ir kolonos čia pastatyti Sarumano. Greitmintis, atrodo, stovi prie uolos, netoli laiptų.

— Iš tiesų ten stovi aukštas pilkas entas, — išžiūrėjęs pritarė Legolasas, — bet jo rankos nuleistos ir jis visai nejuda.

— Jau po vidudienio, — tarė Gendalfas, — o mes nieko nevalgėm nuo pat ankstyvo ryto, bet aš norėčiau kuo skubiau pamatyti Medžiabarzdį. Ar jis paliko kokią žinutę, o gal maistas ir vynas atbukino jūsų atmintį?

— Jis paliko žinutę, — pasakė Meris, — ir aš kaip tik rengiausi ją perduoti, bet man sutrukdė jūsų klausimai. Turiu pasakyti štai ką: jeigu Marko Valdovas ir Gendalfas nujos prie šiaurinės sienos, tai Medžiabarzdis džiaugsis galėdamas juos pasveikinti. Taip pat pridursiu, jog ten jie ras geriausias vaišes, paruoštas jūsų nuolankiausių tarnų.

Jis nusilenkė. Gendalfas šypsojosi.

— Visai kitas dalykas! — tarė burtininkas. — Na, Teodenai, ar pa-jojėsim pas Medžiabarzdį? Čia visai netoli. Pamatęs Medžiabarzdį galėsi daug sužinoti, nes jis yra Fangornas, seniausias entų vadas, ir kalbėdamas su juo girdėsi seniausios Viduržemio būtybės šneką.

— Aš josiu kartu, — sutiko Teodenas. — Iki pasimatymo, mano hobitai! Tikiuosi, jog mes susitiksime mano rūmuose! Jūs sėdėsite šalia manęs ir galėsite papasakoti viską, ko širdis geidžia: ir jūsų protėvių darbus, kiek tik atmintis siekia, ir senojo Toboldo bei jo tabako istoriją. Iki pasimatymo!

Hobitai žemai nusilenkė.

— Tai mat koks tas Rohano karalius, — tyliai sumurmėjo Pipinas. — Šaunus senis! Labai mandagus.

Griuvėsiuose

Gendalfas ir karaliaus būrys nujojo į rytus aplink sugriautas Izengardo sienas. Bet Aragornas, Legolasas ir Gimlis pasiliko. Paleidę Arodą su Hasufeliu ganytis, jie prisėdo prie hobitų.

— Ką gi, medžioklė baigta, ir mes visi pagaliau susitikome tokioje vietoje, kur niekas nesitikėjo susitikti, — tarė Aragornas.

— Dabar, kai didieji žmonės nujojo svarstyti didelių klausimų, medžiotojai turi teisę sužinoti atsakymus į keletą mūsų, — pridūrė Legolasas. — Mes jus sekėme iki pat miško, tačiau daug dalykų vis tiek liko neaiškūs.

— Mes ne ką mažiau nekantraujame išgirsti jūsų nuotykius, — pasakė Meris. — Medžiabarzdis kai ką papasakojo, bet to mums nepakanka.

— Viskam savas laikas, — pasakė Legolasas. — Mes jus vėjome, todėl jūs atsiskaitysite pirmieji.

— Arba antrieji, — įsikišo Gimlis, — aš pirma užkąščiau. Jau po pusiaudienio ir man iš alkio skauda galvą. Jeigu judu tarp užkariautų trofėjų surastumėte ko nors atsigerti ir užkąsti, tai jūsų sąskaitos šiek tiek sumažėtų.

— Kur ponai norėtų puotauti — čia ar Sarumano sargybinėje po arka? — nusilenkdamas paklausė Pipinas. — Mes užkandžiavome čia, nes turėjome stebėti kelią.

— Jūs buvote labai budrūs, — prunkstelėjo Gimlis. — Tačiau lįsti į orkų urvą ar ragauti

orkų mėsos aš nesiruošiu.

— Mes ir neprašytume, — atsiliepė Meris. — Patys prisižiūrėjome orkų iki gyvenimo pabaigos. Tačiau Izengarde buvo ir kitų tautų. Sarumanui užteko proto nepasitikėti orkais. Vartus saugojo žmonės, turbūt patys ištikimiausi burtininko tarnai. Jie turėjo privilegijų ir gaudavo gero maisto.

— Ir tabako? — pasidomėjo Gimlis.

— Nemanau, — nusijuokė Meris, — tačiau tai jau kita istorija, kurią išgirsite po priešpiečių.

— Tad eikim priešpiečiauti, — pašoko nykštukas.

Hobitai nusivedė draugus pro arką ir atidarė laiptų viršuje buvusias plačias duris, vedančias tiesiai į didelį kambarį su židiniu bei krosnimi. Jo gale buvo kitos durys. Kambarys buvo iškirstas uoloje, langai išėjo tik į tunelį, todėl jame turėjo būti tamsu, tačiau šviesa sklido pro sudaužytą stogą. Židinyje kūrenosi malkos.

— Ugnelę ikūriau aš, — tarė Pipinas, — tad per rūką sėdėjome šilumoje. Mums tik vargais negalais pavyko surasti sausų malkų. Židinys gerai traukia, jis išvestas oloje ir, dėkui Dievui, neužgriuvo. Bijau, kad duona šiek tiek sužiedėjo, todėl aš jums ją pakepinsiu.

Aragornas su draugais susėdo už ilgo stalo, o hobitai dingo anapus vidinių durų.

— Visa laimė, kad vanduo nepakilo iki sandėlio, — pasidžiaugė grįžęs Pipinas, apsikroves lėkštėmis, puodukais, peiliais ir įvairiausiais skanėstais.

— O tu, gerbiamasis Gimli, nesuk nosies į šoną, — patarė Meris, — čia ne orkų šlamštas, bet žmonių maistas, kaip sako Medžiabarzdys. Ko labiau norėtumėte: alaus ar vyno? Ten yra visai nebloga statinaitė. Štai čia pirmarūšė sūdyta kiauliena. Jei norėtumėt, galiu papjaustyti bekonienos ir ją pakepinti. Prašau atleisti, kad nėra žalumynų: pastarosiomis dienomis vėluoja juos pristatyti. Desertui bus tik duonos su sviestu ir medumi. Ar tiks?

— Puikiausiai! — sušuko nykštukas. — Tarkime, kad jūsų skola sumažėjo.

Trijulė įniko į maistą, o prie jų nesutrikę prisijungė ir hobitai.

— Nemandagu svečius palikti be kompanijos, — pasakė jie.

— Kokie jūs šiandien mandagūs, — nusijuokė Legolasas. — Jeigu mes nebūtume atvykę, tai sudarytumėte kompaniją vienas kitam, ar ne?

— O kodėl gi ne? Orkai mus taip prastai maitino, jog dabar niekaip negaliu pasisotinti, — tarė Pipinas.

— Tačiau nepanašu, kad būtumėte labai suliesę, — nusprendė Aragornas, — atrodote pačiame jėgų žydėjime.

— Taip, iš tiesų, — pritarė nykštukas, žiūrėdamas į hobitus per taurės viršų, — galiu prisiekti, jog per šitą laiką jūs net paūgėjote, jei tai yra įmanoma jūsų amžiaus hobitams. Matyt, pas Medžia-barzdį nebuvote marinami badu.

— Ne, — sutiko Meris, — bet entai tiktai geria, o mums reikia ir šio to pakramtyti. Skoniui pajvairinti iš bėdos tiktų ir *lembasas*.

— Vadinasi, jums teko ragauti Entų Gėrimo? — paklausė Legolasas. — Tada Gimlio akys jo neapgavo. Keistos dainos yra dainuojamos apie Fangorno gėrimus.

— Ir daug keistų istorijų sklinda apie tą kraštą, — pridūrė Aragornas. — Aš ten niekada nebuvau. Papasakokite apie Fangorną ir apie entus!

— Entai, — pradėjo Pipinas, — entai, na, jie labai skirtingi. O jų akys — akys yra labai keistos, — jis ieškojo tinkamų žodžių, bet nutilo. — Jūs tikriausiai juos jau matėte iš toli — bent jie jus tikrai matė, nes pranešė, kad keliaujate čionai, — dabar turėsite progos su jais susipažinti. Tada galėsite susidaryti savo nuomonę, nes apie entus kiekvienas galvoja skirtingai.

— Palauk, palauk, — sustabdė jį Gimlis, — tu pradėdi istoriją nuo vidurio. Mes norime išgirsti viską iš eilės, nuo tos keistos dienos, kai iširo Žiedo Brolija.

— Jūs viską išgirsite, — pažadėjo Meris, — tačiau dabar, jeigu baigėte valgyti, prisikimškite pypkes. Tada galėsime įsivaizduoti, jog vėl esame Bryliuje ar Rivendeile.

Jis išsitraukė odinį kapšėlį, prikimštą tabako lapų.

— Šito gero turime per akis ir išvykdami galėsime pasiimti kiek telpa. Šiandien mes su Pipinu pašniukštinėjome aplinkui. Pipinas surado dvi nedideles statinaites, matyt, išplukdytas iš kokio nors sandėlio. Atidare pamatėme, jog jos pilnos puikiausio tabako.

Gimlis paėmė vieną lapą, sutrynė tarp pirštų ir pauostė.

— Kvapas geras.

— Ir skonis taip pat, — patikino nykštuką Pipinas. — Mano brangusis Gimli, čia juk Ilgosios Žemumos tabakas! Štai ant statinių užspaustas Ragapūčių ženklas. Kaip jos čia atsidūrė, neišsivaizduoju. Matyt, pats Sarumanas jas atsigabeno. Nežinojau, jog net šituose kraštuose vertinamas mūsų tabakas. Bet dabar jis pravers, ar ne?

— Taip, — pasakė Gimlis, — praverstų, jeigu turėčiau pypkę. Deja, savąją pamečiau Morajoje ar dar anksčiau. Ar tarp visų šitų gėrybių neatsiras pypkutės?

— Bijau, kad ne, — papurtė galvą Meris, — mes nė vienos neradome, netgi sargybinėje. Sarumanas šį malonumą tausojo tik sau vienam. Bet, manau, neverta dėl pypkės belstis į Orthanką. Pasidalinsime tuo, ką turime, kaip ir dera tikriems draugams.

— Sekundėlė! — tarė Pipinas ir, ikišęs ranką už švarko, ištraukė mažą minkštą maišiuką su virvute. — Šitie lobiai man tiek pat brangūs kaip Žiedas. Vienas — mano senoji medinė pypkė. O čia kita, visai nenaudota, kurią pats nežinau kodėl nešiojuosi. Niekada nesitikėjau rasiąs tabako, manajam pasibaigus, bet dabar šis daikčiukas pravers, — jis įteikė Gimliui pypkę plačia galvute. — Ar mes atsiskaite?

— O garbingas ir kilnus hobite! — sušuko nykštukas. — Dabar aš esu amžinas tamstos skolininkas.

— Na, aš einu į gryną orą pažiūrėti, ką veikia vėjas ir debesys, — tarė Legolasas.

— Mes eisime kartu, — pasakė Aragornas. Jie išėjo į lauką ir susėdo ant akmenų prieš vartus. Nuo čia matėsi visas slėnis, jį tebegaubė vėjelio draikomos ūkanos.

— Pagaliau galima atsikvėpti, — su palengvėjimu tarė Aragornas. — Mes atsisėsime ant užkariauto miesto griuvėsių, kaip sakė Gendalfas, ir pakalbėsime, kol jis rūpinasi savo reikalais. Dar niekada nesijaučiau toks pavargęs, — jis įsisiautė į pilką apsiaustą, dengusį šarvus, ištiesė ilgas kojas ir išpūtė ploną dūmų srovelę.

— Žiūrėkit! — šūktelėjo Pipinas. — Pėdsekys Platžengys grįžo!

— Jis niekur nebuvo dingęs. Aš esu ir Platžengys, ir Dunada-nas, priklausau tiek Gondorui, tiek Šiaurei, — paaiškino Aragornas.

Kurį laiką jie rūkė tylėdami, mėgaudamiesi saulės spinduliais, tarp baltų debesų krintančiais į slėnį. Legolasas gulėjo tylus, žiūrėjo į dangų ir kažką niūniavo. Pagaliau jis atsisėdo.

— Na, pasakokit! — pasakė jis. — Štai ir rūkas sklaidosi, nors čia turbūt ne rūkas, o dūmai iš jūsų keistuolių, pypkių.

— Gerai, pradėsiu nuo to, kai surištas atgavau sąmonę orkų stovykloje, — prabilo Pipinas. — Pala, kuri šiandien diena?

— Kovo penktoji pagal Grafystės kalendorių*, — atsiliepė Aragornas.

— *Visi mėnesiai Grafystės kalendoriuje turi po 30 dienų.*

Pipinas suskaičiavo ant pirštų.

— Tik prieš devynias dienas! — nustebo jis. — O atrodo, kad praėjo ištisi metai. Nors viskas buvo panašu į baisų sapną, bet pamenu, kad praslinko trys siaubingos dienos. Meri, tu mane pataisysi, jeigu užmiršiu ką nors svarbaus. Aš smulkiai nepasakosiu apie smarvę, rimbus ir visa kita, ko neverta prisiminti.

Taip jis pradėjo pasakoti apie paskutinę Boromiro kovą ir orkų žygį nuo Emyn Mulo iki Fangorno. Kiti linkčiojo galvomis, kai jų spėjimai pasitvirtindavo.

— Štai jūsų pamesti lobiai, — tarė Aragornas. — Džiaukitės vėl juos turėdami, — jis iš po diržo išsitraukė du durklus su makštimis.

— Aš jau nebesitikėjau juos kada nors išvysti, — nudžiugo Meris. — Keletui orkų teko paragauti šito ginklo ašmenų, bet Uglukas jį atėmė. Kaip jis sustaugė! Iš pradžių

maniau — sudraskys mus, bet jis tik nusviedė ginklus, lyg būtų apsvilęs.

— O čia tavo sagė, Pipinai. Tai vertingas daiktas ir jo nevalia mėtyti.

— Žinau, — tarė Pipinas, — bet ką aš galėjau daugiau padaryti?

— Nieko kito, — sutiko Aragornas. — Niekam tikęs yra tas, kuris sunkią valandą negali išsiskirti su savo lobiu. Tu pasielgei teisingai.

— Persipjauti virves ant riešų — gerai sugalvota! — pasakė Gimlis. — Tau pasisekė, bet pats irgi nesėdėjai rankų sudėjęs.

— Užminei mums neblogą mįslę, — pasakė Legolasas. — Aš pagalvojau, kad jums išdygo sparnai.

— Deja, ne, — papurtė galvą Pipinas, — bet jūs nieko nežinojote apie Grišnachą, — hobitas nusipurtė ir pasiūlė Meriui papasakoti apie paskutiniąsias siaubingas akimirkas: apie grabinėjančius pirštus, karštą kvapą ir baisią plaukuotų Grišnacho rankų jėgą.

— Man nepatinka visa šita istorija apie orkus iš Barad Duro arba, kaip jie sako, Lagburzo, — tarė Aragornas. — Tamsos Valdovas ir taip žino nemažai, o po ginčo Grišnachas, be abejo, pasiuntė jam kokią žinią. Raudonoji Akis dabar stebės Izengardą, kur Sa-rumanas tupi savo paties pastatytame narve.

— Nesvarbu, kas laimėtų, Sarumano ateitis nepavydėtina, — pareiškė Meris. — Nevertėjo jo orkams kelti kojos į Rohaną.

— Gendalfas tikina, jog mes matėm šitą seną niekšą Fangorno pakraštyje, — prisiminė nykštukas.

— Kada tai buvo? — paklausė Pipinas.

— Prieš penkias naktis, — atsakė Aragornas.

— Palaukit, — susimąstė Meris, — prieš penkias naktis... Jūs dar apie tai negirdėjote. Tą rytą po mūsų mes sutikome Medžiabarzdį ir vakare atsidūrėme Velinghole, viename iš jo namų. Kitą rytą nukeliavome į Entų Būstinę, kur man teko matyti keisčiausią reginį: Entų Susirinkimą. Jis truko ištisas dvi dienas, kurias mudu praleidome su entu Greitminčiu. O trečios dienos pavakarę entai staiga sukilo. Tai buvo nuostabu! Miške tvyrojo tokia įtampa, lyg audra kaupčiusi po medžių šakomis — ir staiga griausmas sprogo. Kad jūs būtumėte girdėję jų dainą!

— Sarumanas būtų šimtus mylių skuodęs, jei tik būtų ją išgirdęs, — pridūrė Pipinas.

Nors Izengardas būtų stiprus ir šaltas kaip akmuo ir pilkas

tartum kaulas. Mes einame, mes einame į karą: trupinti akmenų ir laužti vartų.

— Ten buvo ir daugiau žodžių, bet didžiausią įspūdį kėlė ragų bei būgnų griausmas. Kraujas virė nuo tos dainos. Tačiau tik atvykęs čia aš supratau tikrąją jos žodžių galią.

— Naktį mes nusileidome į Nan Karunirą ir tada aš pirmą sykį pajutau, jog už mūsų žygiuoja visas Miškas, — pasakojo Meris. — Pamaniau, jog sapnuoju kažkokį entišką sapną, tačiau tą patį pastebėjo ir Pipinas. Mus tai šiek tiek nugąsdino, tačiau vėliau viską supratome.

Tai buvo huornai, kaip juos „sutrumpinę“ vadina entai. Medžiabarzdis daug neaiškino, bet aš manau, jog huornai — tai tie patys entai, tik labiau sumedėję. Jie stovi šen bei ten, prižiūrėdami medžius, bet tamsiuose Fangorno slėniuose jų yra šimtų šimtai.

Jie yra labai stiprūs ir sugeba ištirpti šešėliuose, todėl net judančius huornus yra sunku pastebėti. Kai jie įniršta, tai gali judėti labai greitai. Įsivaizduokite — jūs stovite, žiūrite į dangų ar klausotės vėjo ir staiga pasijuntate vidury gūdaus miško, apsuptas galingų medžių. Huornai turi balsus ir gali šnekėtis su entais, tačiau Medžiabarzdis sako, jog jie sulaukėjo ir pasidarė pavojingi. Aš visai nenorėčiau jų susitikti, jeigu šalia nebūtų tikrų entų, kurie juos prižiūrėtų.

Tą naktį mes ilga eile nusileidome į Burtininko Slėnį: entai ir šiugždantys huornai už jų. Naktis pasitaikė debesuota, labai tamsi, tad mes girdėjome tik lapų ošimą bei šaknų traškesį.

Nusileidę nuo kalnų entai lėkė kiek galėdami. Jie negarsiai susiūkaudavo, galėjai pamanyti, kad vėjas švilpia laukuose. Mėnulis tąnakt iš debesų neišlindo, tad po

vidurnakčio prie Izengardo iš šiaurės išaugo aukštas miškas. Priešų nesimatė. Tik šviesa, sklindanti pro bokšto langą — daugiau nieko.

Medžiabarzdis su keliais entais tyliai prisėlino prie pat vartų. Pipinas ir aš sėdėjome Medžiabarzdžiui ant pečių ir jautėme, koks jis yra įsitempęs. Tačiau netgi įpykę entai gali būti labai kantrūs bei atidūs. Jie stovėjo tyliai, kaip akmeniniai stulpai, kvėpavo ir klausėsi.

Staiga kilo sąmyšis. Ėmė gausti ragai ir trimitai, Izengardo sienomis nusirito aidas. Mes jau manėme esą pastebėti ir pasiruošėme kautis. Bet ne. Pasirodo, išžygiavo Sarumano armija. Aš nenusimanau apie karus nei apie Rohano raitelius, bet Sarumanas aiškiai nusprendė pribaihti karalių ir jo žmones vienu smūgiu. Izengardas ištuštėjo. Pro šalį žygiavo ir žygiavo orkai, pėsti arba raiti ant vilkų, ir būriai žmonių. Deglų šviesoje aš galėjau įžiūrėti jų veidus. Vieni žmonės buvo paprasti — aukšti, niūrūs, bet ne ypač pikti. Tačiau kiti atrodė siaubingai: žmogaus ūgio, su orkų veidais, išgelte ir žvairi. Žinote, man jie priminė tą pietietį iš Bryliaus, nors jis ir nebuvo toks panašus į orką.

— Aš irgi jį prisiminiau, — tarė Aragornas. — Mes prisižiūrėjome šitų pusiau orkų Helmo Dauboje. Dabar aišku, jog anas pietietis buvo Sarumano šnipas, tačiau ar jis tarnavo tik Sarumanui, ar ir Juodiesiems Raiteliams, to aš nežinau. Sunku suprasti, kada tie padarai veikia drauge, o kada apgaudinėja vieni kitus.

— Žodžiu, visą Sarumano armiją sudarė mažiausiai dešimt tūkstančių galvažudžių, — pasakojo toliau Meris. — Jie užtruko daugiau kaip valandą, kol praėjo pro vartus. Vieni vieškeliu patraukė Brastų link, o kiti — į rytus. Ten už mylios buvo tiltas per upę. Jis ir iš čia matyti. Visi rėkalojo, dainavo bei kėlė didžiulį erzėlį. Aš pamaniau, jog Rohanui išmušė juodžiausia valanda. Bet Medžiabarzdis nejudėjo. Jis pasakė: „Man šianakt rūpi tik Izengardas, jo uolos ir akmenys“. Užtat huornai, jei gerai įžiūrėjau tamsoje, vartams užsivėrus patraukė į pietus. Jiems tą naktį rūpėjo būtent orkai.

Kai tik visa Sarumano armija išsinešdino, atėjo mūsų eilė. Me-džiabarzdis nuleido mus žemėn, o pats, priėjęs prie vartų, ėmė juos trankyti, reikalaudamas Sarumano. Vienintelis atsakymas buvo strėlės ir akmenys. Bet entūi strėlės reiškia tą patį, ką žmonėms uodų įkandimai. Entas gali būti kaip ežys prisagstytas orkų strėlių ir neįsiti didelio skausmo. Be to, jų negalima nuuodyti, nes entų oda yra labai kieta, kietesnė net už žievę, todėl tik stiprus kirvio smūgis gali juos rimtai sužeisti. Jie nemėgsta kirvių. Kiekvieną entą turi pulti visas būrys priešų, nes kas vieną sykį smogė entui kirviu, kitos galimybės nebegaus. Ento kumštis sulanksto geležį kaip ploną skardą.

Gavęs keletą strėlių Medžiabarzdis įpyko ir, kaip jis pasakytų, „pagreitėjo“. Suriaumojęs: „Humm, hom!“ — jis sukvietė dar tuziną entų. Supykęs entas yra siaubingas. Jis rankomis bei kojomis tiesiog prilimpa prie uolos ir perplėšia ją kaip duonos žiauberę. Atrodo, tarsi šimtmetis medžių šaknų darbas būtų suspaustas į keletą akimirkų.

Jie traukė, stūmė, plėšė, trankė ir triokšt pokšt keberiokšt — po penkių minučių vartai gulėjo išlaužti. O entai tuoj pat ėmėsi sienų, kurios jų rankose trupėjo lyg smėlis. Nežinau, ką apie tai galvojo Sarumanas, bet nemanau, jog jis būtų išmanęs, ko griebtis. Galbūt jo magija pastaruoju metu susilpnėjo, bet aš manau, jog Sarumanui tiesiog neužteko drąsos, kai jis liko vienas, be savo vergų, tarnų ir įtaisų, jeigu suprantate, ką noriu pasakyti. Ne taip, kaip senis Gendalfas. Ko gero, visa Sarumano šlovė kilo tik dėl to, kad jis sugalvojo apsigyventi Izengarde.

— Ne, — nesutiko Aragornas, — kažkada Sarumanas buvo iš tiesų didis burtininkas. Jis daug žinojo, turėjo nagingas rankas ir galėjo valdyti kitų mintis. Išminčius jis galėjo įtikinti, o paprastus žmones — įbauginti. Dar ir dabar jis turi šitos jėgos. Viduržemyje atsirastų tik keletas, kurie galėtų ramiai šnekėtis su Sarumanu net ir dabar, kai jis sutriuškintas. Gendalfas, Galadrielė, Elrondas ir daugiau beveik niekas.

— Dar entai, — pridūrė Pipinas. — Sarumanas manė juos pergudravęs, bet iš tiesų pats nesuprato šių miško valdovų ir padarė didelę klaidą nuleisdamas juos niekais. Jis neturėjo paruošto plano, o entams pradėjus pulti, laiko kam nors sugalvoti nebeliko. Po pirmos

atakos pro visus plyšius ėmė sprukti likusios Izengardo žiurkės. Žmonės entai apklausė ir paleido — du tris tuzinus. Tačiau abejoju, ar daug orkų paspruko: tik ne nuo huornų, kurių buvo ištisas miškas aplink Izengardą.

Kai entai sudaužė didžiąją dalį pietinės sienos, o likę izengar-diečiai parodė kulnus, Sarumanas puolė į paniką. Puolimo pradžioje jis stovėjo prie bokšto durų — turbūt išlydėjo savo puikiąją kariauną. Entams įsiveržus, jis greitai spruko. Iš pradžių jo nepastebėjo, bet vėliau naktis išsigiedrino, sužibo žvaigždės ir entai galėjo gerai matyti. Staiga Greitmintis suriko: „Medžių žudikas, medžių žudikas!“ Šiaip Greitmintis yra švelnus ir malonus, bet Sarumano tiesiog nekenčia, kadangi jo tauta kažkada nukentėjo nuo orkų kirvių. Greitmintis kaip vėjas puolė per vidinį kiemą. Blyški figūra bėgo nuo jo kolonų šešėliuose Orthanko link. Sarumanas pačiu paskutiniu momentu suspėjo įsmukti vidun, kitaip būtų buvęs sugautas ir pasmaugtas.

Vos sugrįžęs į Orthanką Sarumanas paleido į darbą savo pragariškas mašinas. Tuo metu Izengardas jau buvo pilnas entų. Vieni atskubėjo paskui Greitmintį, kiti įsiveržė iš šiaurės rytų ir išsisklaidę ėmė viską griauti. Staiga iš po žemių plykstelėjo ugnys bei garas — pradėjo veikti visos požeminės šachtos bei aukštakrosnės. Keletas entų skaudžiai apsvilo ir nudegė. Viena iš jų, atrodo, Ber-žakaulį, aptaškė kažkokios skystos ugnies purslai ir jis sudegė — liepsnojo kaip fakelas. Šiurpus reginys!

Entai tiesiog pamišo. Pirma aš maniau, kad jie įpykę, bet labai klydau. Dabar pamačiau, ką tai reiškia. Jie riaumuoja, daužėsi ir šėlo taip, kad akmenys pradėjo skilinėti nuo jų staugimo. Mudu su Meriu kritome ant žemės ir užsikimšome ausis. Entai siautė aplink Orthanką lyg viesulas — lūžo kolonos, į šachtas byrėjo akmenų griūtys, uolos skraidė ore kaip šapeliai. Orthankas pateko į sūkurio vidurį, bet išliko sveikas. Matyt, čia neapsieita be magijos, kur kas stipresnės ir senesnės nei Sarumano, nes Orthanko langų neišveikė net šimtus svarų sveriantys geležies luitai. Pagaliau Medžiabarz-džiui, išvengusiam nudegimų, pavyko sustabdyti entų įsiūtį. Jis suvokė, jog per tokį sąmyšį puolėjai gali rimtai susižeisti, o Saruma-nas, pasinaudojęs proga, pasprukti.

Taigi Medžiabarzdis išėjo į vidurį ir garsiai suriko. Jo balsas peršaukė visą triukšmą. Akimirksniu įsivyravo tylą. Tada pasigirdo šaižus juokas iš bokšto lango. Tai keistai paveikė entus. Dar prieš keletą sekundžių kunkuliavę įniršiu, dabar jie tapo tylūs, niūrūs ir beveik abejingi. Jie susibūrė aplink Medžiabarzdį. Šis kažką jiems paaiškino savo kalba, turbūt seniai galvoje subrandintą planą. Tada jie tyliai išsiskirstė pilkoje šviesoje. Ėmė aušti.

Aš buvau tikras, jog entai pastatė sargybą, tačiau šioji taip gerai pasislėpė šešėliuose, jog niekur jos nemačiau. Kiti entai patraukė į šiaurę. Visą dieną jie ten kažką dirbo. Mes buvome palikti patys sau, todėl šiek tiek pasivaikščiojome, stengdamiesi neatsidurti prieš Orthanko langus — jie grėsmingai tebespoksojo į mus. Žinoma, nemažai laiko praleidome ieškodami ko nors užkasti. Taip pat susėdę šnekėjomės, kas bus su Rohanu bei kitais mūsų Būrio nariais. Visą laiką tolumoje girdėjosi akmenų bildesys, ataidintis kalvose.

Po pietų nuėjome apsižvalgyti, kas dedasi aplinkui. Slėnio gale ošė huornų miškas, kitas jų būrys buvo prie šiaurinės sienos. Ten lįsti nedrįsime, tačiau pastebėjome, kad jie su entais kasa gilius duobes, rausia kanalus ir stato užtvankas, bandydami surinkti į vieną Izeno vandenį ir visus upelius su šaltiniais, tekančius netoliese. Palikome juos dirbančius.

Temstant prie vartų grįžo Medžiabarzdis. Jis kažką murmėjo, dundėjo ir atrodė patenkintas. Entas atsistojo, plačiai pasirąžė ir giliai įkvėpė. Aš paklausiau, ar jis pavargo. „Pavargau? — pakartojo jis. — O ne! Bet mielai gurkštelčiau Entų Vandens. Šiandien šauniai padirbėjome: priskaldėme akmenų ir prirausėme žemių tiek, kiek nebuvome rause metų metais. Jau beveik baigėme. Naktį pasistenkite būti kuo toliau nuo vartų ir šito tunelio. Čia tekės vanduo, daug vandens, kol visa Sarumano bjaurastis bus nuplauta. Vėliau Iženas vėl galės tekėti švarus“.

Jis pasisuko ir nuėjo palaužyti sienų — šiaip, savo malonumui. Mes kaip tik svarstėme, kur reiks pernaktuoti, kai atsitiko pats nuostabiausias dalykas. Pasigirdo greitai atjojančio žirgo kanopų taukšėjimas. Mes su Meriu prigludome prie žemės, o Medžiabarzdis pasislėpė arkos šešėlyje. Staiga kaip sidabrinis blyksnis pralėkė didelis žirgas. Buvo beveik tamsu, bet aš aiškiai išžiūrėjau raitelio veidą: jis spindėjo, o visi jo rūbai buvo balti. Aš atsisdau, žiūrėjau į jį išplėtęs akis ir bandžiau kažką pasakyti, bet nesugebėjau.

Raitelis sustojo ir pasižiūrėjo į mus. „Gendalfai!“ — pagaliau įstengiau sušnibždėti aš. Jūs manote, kad jis pasakė: „Sveikas gyvas, Pipinai! Koks malonus susitikimas!“ Kur ten! Jis tarė: „Ei tu, stuobry iš Tukų giminės! Kur, po galais, tarp šitų griuvėsių galima rasti Medžiabarzdį? Jis man skubiai reikalingas! Greitai!“

Medžiabarzdis išgirdo jo balsą ir išlindo iš šešėlio. Aš apstulbau, nes nei Gendalfas, nei Medžiabarzdis nenustebo vienas kitą pamatę. Gendalfas, be abejo, tikėjosi surasti Medžiabarzdį būtent čia, o entas tikriausiai jo laukdamas kurį laiką slampinėjo prie vartų. Bet mes buvom pasakoję senajam entui apie Morają. Aš staiga prisiminiau, kokį keistą žvilgsnį tada metė į mus Medžiabarzdis. Spėju, jog jis kažkur jau buvo susitikęs Gendalfą ir sužinojęs naujienų, bet neskubėjo to mums pasakyti. „Svarbiausia neskubėti!“ — toks jo šūkis. Be to, niekas, netgi elfai, negali pasakyti, kur yra Gendalfas, kai šis kur prašampa.

„Hum! Gerai, kad atvykai, Gendalfai, — tarė Medžiabarzdis. — Medžiai, vanduo, uolos ir akmenys — apie tai išmanau viską, tačiau čia trūksta tikro burtininko rankos“.

„Medžiabarzdį, — pasakė Gendalfas, — dabar man reikia tavo pagalbos. Tu ir taip padarei nemažai, tačiau reikia daugiau. Reikia susitvarkyti su dešimčia tūkstančių orkų“.

Tada jie dviese nuėjo į šalį ir ėmė tartis. Medžiabarzdžiui viskas turėjo atrodyti pernelyg skubu, nes Gendalfas labai nekantravo ir berte bėrė žodžius. Jie užtruko gal tik penkiolika minučių, o paskui nurimęs ir pralinksmėjęs Gendalfas grįžo prie mūsų. Tada jis pasakė, jog džiaugiasi vėl mus matydamas.

„Bet, Gendalfai, — riktelėjau aš, — kur tu buvai?! Ar matei kitus?“

„Ten, kur aš buvau, manęs jau nėra, — savo nepakartojama maniera atsakė jis. — Kitus aš mačiau, bet dabar ne laikas pasakoti. Aš dar turiu daug kur suspėti per šią pavojingą naktį. Galbūt aušra išauš šviesesnė — tada vėl susitiksimė. Pasisaugokite ir nelįskite arti prie Orthanko. Likite sveiki!“

Gendalfui išvykus, Medžiabarzdis kurį laiką buvo susimąstęs. Jis, be abejo, nemažai sužinojo, tad dabar virškino naujienas. Entas pasižiūrėjo į mus ir pasakė:

„Hm, pasirodo, jūs ne tokie greiti, kaip atrodo. Papasakojote mažiau, negu žinojote, tačiau kaip tik tiek, kiek reikėjo. Tiek naujienų ir nė vieno neatsargaus žodžio! Na, Medžiabarzdžiui metas prie darbo!“

Iš Medžiabarzdžio mes vis dėlto išpešėme šiek tiek naujienų, tik jos mūsų visai nenudžiugino. Tą minutę daugiau galvojome apie jus tris, negu apie Frodą su Semu ar apie vargšą Boromirą. Mes supratome, jog bus didelis mūšis, kuriame jūs taip pat dalyvausite, ir galite niekada nebegrįžti.

„Huornai padės“, — tarė Medžiabarzdis. Jis išėjo, ir mes nematėme jo iki pat šio ryto.

Tą naktį mes gulėjome ant akmenų krūvos ir nieko nematėme. Migla mus supo kaip didelė antklodė. Oras buvo sunkus ir tvankus: visur girdėjosi šlamėjimas, traškėjimas ir praeinančių balsų murmesys. Matyt, dar šimtai huornų skubėjo į pagalbą mūšyje. Vėliau kažkur pietuose sugriaudė audra, ėmė tvyksčioti žaibai. Daug kartų matėme išnyrančias iš tamsos ir vėl dingstančias juodai baltas tolimų kalnų viršūnes. Už mūsų irgi kažkas dundėjo lyg griaustinis kalvose. Kartais aidėdavo visas slėnis.

Maždaug apie vidurnaktį entai sugriovė užtvankas ir paleido visą surinktą vandenį į Izengardą pro plyšius šiaurinėje sienoje.

Huornų tamsa pasitraukė, griaustinis nudundėjo tolyn. Mėnulis leidosi už kalnų vakaruose. Į tvirtovę šniokštė upeliai ir tvenkiniai, blizgantys paskutiniuose mėnulio spinduliuose. Vanduo kliokė į šachtas ir aukštakrosnes, ėmė veržtis baltas garas, visur

girdėjosi sprogimai, matėsi ugnies pliūpsniai. Didžiulis garo stulpas kilo tvindamas apie Orthanką, kol pasidarė panašus į milžinišką debesų kalną — ugninį apačioje ir mėnulio nušviestą viršuje. O vanduo vis plūdo ir plūdo, iki Izengardas tapo panašus į kunkuliuojantį ir burbuliuojantį plokščią prikaistuvį.

— Paskutinę naktį prieš pasiekdami Nan Karunirą, mes matėme garo ir dūmų debesis, — tarė Aragornas, — ir bijojome, jog tai Sarumanas verda mums kokią velniavą.

— Kur ten, — numojo ranka Pipinas, — jis tikriausiai sėdėjo springdamas ir nebesijuokė. Vakar rytą vanduo užliejo visas skyles. Pakilo tirštas rūkas. Mes išsigandę pasislėpėme sargybinėje. Ežeras išsiveržė iš miesto, užpylė tunelį, vanduo kilo vis aukščiau. Gerai, kad suradome sraigtinus laiptus, vedančius į viršų ant sienos, kitaip būtume patekę kaip orkai į spąstus. Mes vos prasispraudėme, nes laiptai buvo užversti akmenimis. Ten atsisėdome ir iš viršaus žiūrėjome į skęstantį Izengardą. Entai varė vandenį tol, kol užgesino visas ugnis bei užpylė visas olas. Rūkas pakilo per mylią į viršų. Vakare mes matėme vaivorykštę virš rytinių kalvų, tačiau saulėlydį sugadino nuo kalnų atslinkusi dulksna. Viskas aplink nutilo. Kažkur toli niūriai kaukė keli vilkai. Naktį entai sustabdė vandenį ir grąžino Iženą į jo seną vagą. Tai ir viskas.

Nuo to laiko vanduo ėmė sekti. Manau, jis nutekėjo kur nors po žeme. Jei Sarumanas būtų kyštelėjęs nosį pro langą, būtų pasibaisėjęs likusia netvarka. Mes jautėmės labai vieniši. Aplink nesimatė nė vieno ento, su kuriuo būtume galėję pasišnekėti ar sužinoti naujienų. Praleidome naktį ant sienos virš arkos, tačiau buvo šalta, šlapia ir mes neužmigome. Jautėme, kad kažkas gali įvykti kiekvieną minutę. Sarumanas vis dar buvo bokšte. Naktį pasigirdo vėjo šniokštimas slėnyje, turbūt sugrįžo huornai su entais. Kur jie buvo dingę, aš nežinau. Išaušo ūkanotas drėgnas rytas, mes nulipome apsidairyti, bet nieko nesutikome.

Daugiau nebėra ką pasakoti. Čia dabar labai ramu. Ir saugu, kai sugrįžo Gendalfas. Galėčiau ramiai užmigti!

Jie visi patylėjo. Gimlis iš naujo prisikimšo pypkę.

— Aš norėčiau sužinoti dar vieną dalyką, — tarė jis, prisidegdamas ją skiltuvu. — Šliužburnis. Tu minėjai Teodenui, kad jis buvo kartu su Sarumanu. Kaip jis čia pateko?

— Ak taip, aš visai apie jį pamiršau! — šūktelėjo Pipinas. — Šį rytą mes kaip tik ruose pusryčius, kai vėl pasirodė Medžiabarzdis. Išgirdome jį dudenantį ir šaukiantį mūsų vardus. „Atnešiau jums naujienų, vaikinai, — linksmiai tarė jis ir pliaukštelėjo sau per šlaunis. — Huornai grįžo. Viskas gerai, labai gerai! Izengarde nebeliko nei orkų, nei kirvių. Greitai iš pietų turėtų atvykti keletas jūsų pažįstamų, kuriuos pamatę būsite labai laimingi“.

Tik spėjus jam tai pasakyti, kelyje pasigirdo kaukšinėjos kanopos. Mes išbėgome prie vartų, tikėdamiesi pamatyti Platžengį arba Gendalfą, vedančius karius. Tačiau iš rūko išniro kažkokia susisukusi žmogysta ant nuvargusio kuino. Pamatęs griuvėsius ir visą netvarką, jis išvertė akis. Žmogėno veidas tiesiog pažaliavo. Netekęs žado jis net mūsų nepastebėjo, o pastebėjęs suriko ir bandė apsukęs kuiną pasprukti. Bet Medžiabarzdis trim žingsniais jį pasivijo ir ištiesęs ilgą ranką išmetė iš balno. Arklys pasibaidęs nudūmė, o žmogysta šleptelėjo ant žemės. Jis pasakė, jog yra Grimą, karaliaus draugas ir patarėjas, atnešęs labai svarbų Teodeno pranešimą Sarumanui. Dar daug jis ten pliauskė apie alkį, nuovargį ir jį vijusius vilkus bei orkus, bet aš pamačiau, kaip jis šnairuoja į Medžiabarzdį ir pasakiau pats sau: „Melagis“.

Medžiabarzdis irgi keletą minučių žiūrėjo į besiraitantį ant žemės žmogėną ir pagaliau tarė:

„Ha, hm, aš tikejausi, jog tu čia atsirasi, gerbiamasis Šliužburni“.

Šis net krūptelėjo nuo to vardo, o entas kalbėjo:

„Gendalfas čia suspėjo pirmas, tad dabar aš žinau apie tave pakankamai, kad galėčiau spręsti, ką daryti. „Suvaryk visas žiurkes į vienus spąstus“, — prašė Gendalfas. Aš taip ir padarysiu. Dabar aš esu Izengardo šeimininkas, o Sarumanas sėdi užsirakinęs savo

bokšte. Tu gali pas jį nueiti ir perduoti, ką tik sugalvosi".

„Leiskite mane, leiskite mane! — sucypė Šliužburnis. — Aš žinau kelią".

„Neabejoju, bet viskas čia šiek tiek pasikeitė. Eik ir pažiūrėk". Jis paleido Šliužburnį, tas nušlubavo pro arką į vidų ir pamatė Orthanką, apsemtą vandens. Tada jis atsigrėžė į mus:

„Leiskite man grįžti, — suinkštė jis, — leiskite man grįžti! Mano pranešimai jau nieko neverti".

„Iš tikrųjų, — tarė Medžiabarzdis. — Bet dabar tegali rinktis vieną iš dviejų: arba su manimi laukti, kol atvyks Gendalfas ir tavo šeimnininkas, arba eiti vidun. Ką renkiesi?"

Žmogėnas net sudrebėjo, išgirdęs apie savo šeimnininką, ir įmerkė koją į vandenį, bet atsitraukė. „Aš nemoku plaukti", — pasakė jis.

„Čia negilu, nors vanduo ir nešvarus, — paguodė jį Medžiabarzdis. — Bet tu prie tokio pripratęs, gerbiamasis Šliužburni. Pirmyn!" Jam teko bristi. Vanduo niekšeliui siekė kaklą, kai aš jį pamečiau iš akių. Jis laikėsi už statinės ar kažkokio medgalio. Medžiabarzdis nubrido paskui ir sekė jį.

„Jis viduje, — pasakė grįžęs entas. — Kaip peršlapusi žiurkė jis užropojo laiptais, o kažkieno ranka išitraukė Šliužburnį vidun. Tikiuosi, jį sutiko kaip dera. Aš einu apsisivalysiu nuo šito purvo. Jeigu reikės, būsiu šiaurinėje pusėje. Čia nėra švaraus vandens nei entui atsigerti, nei išsimaudyti. O jūsų norėčiau paprašyti pasaugoti vartus. Pas mus atvyks Rohano laukų Valdovas! Sutikite jį deramai žodžiais, jis šauniai kovėsi su orkais. Entai nežino tų žmoniškų įmantrybių: pragyvenau daug valdovų, bet neišmokau jų kalbos nė vardų. Svečiai norės užkasti, tad paieškokite kokio žmonių maisto, tinkamo karaliui".

Štai ir istorijos pabaiga. Tik man smalsu — ar Šliužburnis iš tikrųjų buvo karaliaus patarėjas?

— Buvo, — linktelėjo Aragornas. — Ir dar Sarumano tarnas ir šnipas Rohane. Likimas nebuvo jam švelnus, bet jis to nusipelnė. Grimą išvydo sugriauta, ką laikė didinga ir nenugalima — tai būtų beveik tinkama bausmė. Bet jo bėdos, matyt, dar nesibaigė.

— Taip, aš nemanau, jog Medžiabarzdis būtų pasiuntęs jį į Orthanką iš širdies gerumo, — pritarė Meris. — Pats mačiau, kaip en-

tas piktai juokėsi eidamas praustis ir gerti. O mes po to viską išnaršėm ir suradom du ar tris sandėlius, nepaliestus potvynio. Medžiabarzdis atsiuntė keletą entų, kurie padėjo viską sunešti.

„Mums reikia maisto dvidešimt penkiems žmonėms", — pasakė entai. Taigi matote, jog kažkas iš anksto buvo jus suskaičiavęs. Jūs visi turėjote būti pakviesti į didžiąją puotą, tačiau nieko ne-praradote pavalgę čia. Netgi laimėjote, nes jie ten neturi nei alaus, nei vyno.

„Izeno vanduo, — sakė entai, — yra vienodai gardus ir žmonėms, ir mums". Tikiuosi, jog jie suspėjo pagaminti Entų Gėrimo — tada pamatytume, kaip grįžusio Gendolfo barzda ima garbanotis.

Entams išėjus mes jautėmės labai pavargę ir alkani, bet likimas mums dosniai atlygino: ieškodamas maisto Pipinas tarp visokio šlamšto rado štai šias Ragapūčių tabako statines.

— Pypkė rūksta— nieko netrūksta... — patenkintas išpūtė dūmus Pipinas.

— Dabar mums viskas aišku, — tarė Gimlis.

— Išskyrus vieną dalyką, — pasakė Aragornas. — Pietkiemio tabakas Izengarde. Kuo ilgiau galvoju apie jį, tuo labiau stebiuosi. Aš niekada iki šiol nebuvau Izengarde, bet daug keliavau po šį kraštą ir puikiai pažįstu žemę nuo Rohano iki Grafystės. Šiuo keliu jau seniai nekeliauvo nei žmonės, nei prekės. Ko gero, Sarumanas turi savo šnipų Grafystėje. Šliužburnių atsiradimas ne tik karaliaus Teodeno rūmuose. Kelintų metų tabakas?

— 1417 metų derlius, — atsakė Pipinas. — Tai buvo pernai, ne, užpernai — tada pasitaikė geri metai.

— Galbūt blogiausia jau praėjo, — tarė Aragornas. — Tikriausiai mes daugiau nieko negalime padaryti. Bet reikės papasakoti apie tabaką Gendalfui. Smulkmenos kartais labai daug reiškia.

— Įdomu, ką jis veikia? — pasmalsavo Meris. — Jau seniai po pietų. Eime apsižvalgyti! Dabar galėsi apžiūrėti Izengardą, Platžengy. Nors tai nebus labai linksmas reginys.

Sarumano Balsas

Jie praėjo pro sugriautą tunelį ir, užlipę ant akmenų krūvos, pažvelgė į tamsius Orthanko langus: miestas virto griuvėsiais, o už jų vis dar slypėjo grėsmė. Vanduo nublūgo. Liko tik niūrios balos, pasidengusios žaliomis putomis, ir glitais dumblo klanai. Žemė juodavo šachtų kiaurymėmis, visur stirksojo išklaipytos kolonos. Suniokotos Izengardo taurės pakraščiuose lyg audros sąnašynai dunksojo milžiniški nuolaužų kalnai. O už jų skaidria žaluma į kalnų glėbį skubėjo vingiuotas slėnis. Iš šiaurės pasirodė keletas raitelių, artėjančių prie Orthanko.

- Ten Gendalfas, Teodenas ir jo palyda, - tarė Legolasas. - Eime, pasitiksime juos.

- Žiūrėkite po kojomis, - įspėjo Meris, - kai kur plytos vos laikosi, galite nusiversti į požemius, jeigu nesisaugosite.

Krapinėdami draugai patraukė tuo, kas buvo likę iš Orthanko vartų kelio. Pamatę juos raiteliai sustojo uolos šešėlyje ir ėmė laukti. Gendalfas išjojo pasitikti draugų.

— Mes su Medžiabarzdžiu kai ką aptarėme ir apsvarstėme savo planus, - tarė jis. - Be to, visi gerai pailsėjome. Dabar reikia vėl keliauti. Tikiuosi, jūs taip pat pailsėjote ir atsigavote?

— O taip, — pasakė Meris, — pradėję su dūmu, dūmu ir baigėme. Už tabaką aš beveik dėkingas Sarumanui.

- Iš tikrųjų? - kilstelėjo antakius Gendalfas. - O aš ne. Ką gi, reikia atlikti paskutinę pareigą prieš išvykstant: atsisveikinti su Sarumanu. Abejoju, ar tai duos naudos. Šis vizitas gali būti pavojingas, bet nuvykti jo būtina. Maloniai kviečiu visus norinčius prisidėti, tik įspėju— saugokitės. Ir nejuokaukit— dabar tam ne laikas!

— Aš su tavimi, — nusprendė nykštukas. — Noriu pamatyti, ar jis iš tiesų toks panašus į tave.

— O kaip tu mus atskirsi, gerbiamasis Gimli? — pasidomėjo Gendalfas. — Jei Sarumanas panorės, jis įgis mano išvaizdą, ir tu tada niekaip neišsiaiškinsi, kas yra kas. Pamatysim. Jis gali susidrovėti ir apskritai nepasirodyti. Dėl viso pikto aš paprasčiau entų paėjėti į šalį, todėl gal įtikinsim jį pasikalbėti.

— O ką jis mums gali padaryti? — paklausė Pipinas. — Nušauti, apipilti ugnimi ar iš tolo apkerėti?

— Pastarasis dalykas labiausiai tikėtinas, jeigu be tikslo šlaistysiesi palei jo langus, — atsakė burtininkas. — Nežinia, ką jis darys ar bandys daryti. Į kampą įvartytas žvėris pasiryžęs bet kam, o Sarumanas turi galių, apie kurias jūs nė nenutuokiate. Svarbiausia — saugokitės jo balso!

Jie atėjo prie Orthanko. Bokštas juodavo iš tolo, jo akmenys blizgėjo lyg drėgni. Stulpų briaunos smigo aukštyne aštrios, tarsi ką tik iškirstos. Vienas kitas įbrėžimas ir kelios mažutės nuolaužos buvo vieninteliai entų puolimo pėdsakai. Rytiniame bokšto šone, kur kirtosi du stulpai, aukštai virš žemės buvo didžiulės durys, o virš jų — langas su balkonu, į duris vedė dvidešimt septyni platūs laiptai, nežinia kaip iškirsti iš vienos juodos uolos. Šios durys buvo vienintelis įėjimas į bokštą, bet iš sienų lyg piktos akys žvelgė daugybė aukštų, gilių langų.

Prie laiptų Gendalfas su karaliumi nusėdo nuo žirgų.

— Aš lipu aukštyne, — pasakė burtininkas. — Man jau teko viešėti Orthanke, todėl žinau, koks pavojus man gresia.

— Aš su tavimi, — tvirtai pasakė karalius. — Esu jau senas ir neturiu ko bijoti. Noriu akis į akį pasišnekėti su priešu, atnešusiu tiek nelaimių mūsų kraštui. Eomeras eis kartu ir žiūrės, kad mano senos kojos nesukluptų.

— Kaip nori, — sutiko Gendalfas. — Aragornas eis su manimi. Kiti palauks laiptų apačioje.

— Tai jau ne! — šūktelėjo Gimlis. — Aš noriu savo akimis pamatyti tą niekšą. Mes su Legolasu vieninteliai atstovaujame elfams bei nykštukams, todėl eisime su jumis.

— Tada negaiškime, — tarė Gendalfas ir su Teodenu ėmė lipti laiptais.

Rohano raiteliai neramūs sėdėjo ant žirgų iš abiejų laiptų pusių. Kariai niūriai žiūrėjo į bokštą, bijodami dėl savo valdovo. Meris su Pipinu prisėdo ant žemutinio laiptelio, jausdamiesi nesaugūs ir niekam nereikalingi.

— Vos pusė mylios nuo vartų, bet aš geriau jau būčiau pasilikęs sargybinėje, — niurnėjo Pipinas. — Ko čia atėjome? Mūsų čia tikrai niekam nereikia.

Gendalfas atsistojo prieš Orthanko duris ir trenkė į jas savo lazda.

— Sarumanai! — sušuko jis. — Sarumanai, išeik! Kurį laiką tvyrojo tyla. Pagaliau langas virš durų prasivėrė, tačiau už jo nieko nesimatė.

— Kas jūs? — paklausė balsas. — Ko norite? Teodenas krūptelėjo.

— Aš pažįstu šitą balsą, — sušnabždėjo karalius, — ir prakeikiu tą dieną, kai pirmąsyk jį išgirdau.

— Eik ir pakviesk savo šeimininką, jeigu jau įsitaisėi Sarumano durininku, Grimą Šliužburni, — liepė Gendalfas. — Ir negaišink mūsų!

Langas užsidarė. Jie laukė. Staiga pasigirdo kitas balsas — žemas, melodingas ir kerintis. Girdėję šitą balsą, jo žodžių vėliau neprisimindavo, o jei ir prisimindavo, tai stebėdavosi, kiek mažai jie reiškė. Vos išgirdęs, norėdavo klausytis jo kuo ilgiau. Viskas, ką balsas sakydavo, atrodė nepaprastai išmintinga, su viskuo norėjosi tuoj pat sutikti. Kiti balsai atrodė šiurkštūs šalia šio, o kitos mintys — neprotingos. Jeigu kas nors išdrįsdavo prieštarauti burtininkui, klausytojų širdyse įsiliepsnodavo pyktis. Vieno skambesio pakakdavo, kad taptumei bevaliu balso vergu, o sykį užkerėjęs sielą jis jos nebepaleisdavo. Balsas liūliavo, šnibždėjo, įsakinėjo, ir žmogus pakludavo. Balso kerams galėjai atsispirti tik tvirta valia ir skaidriu protu.

— Mano mieliausioji! Kodėl jūs trukdote mano poilsį! Negi ne-paliksime manęs ramybėje? — šie žodžiai nuskambėjo kaip švelnus tėviškas priekaištas.

Visi apstulbę pakėlė akis, nes niekas neišgirdo, kaip Sarumanas atėjo. Jie išvydo balkone stovintį seną žmogų su plačiu apsiaustu. Apsiausto spalvos negalėjai nusakyti, nes ji keitėsi su kiek-

vienu krustelėjimu. Žmogaus veidas buvo pailgas, bedugnėse akyse atsispindėjo nuoskauda ir nuovargis. Burtininko plaukai ir barzda buvo visiškai žili, tik ties lūpomis bei smilkiniais matėsi tamsių plaukų sruogos.

— Ir panašus, ir nepanašus, — sumurmėjo Gimlis.

— Ką gi, užeikite, — maloniai tarė balsas. — Bent du iš jūsų aš tikrai pažįstu. Gendalfas — senas šių rūmų svečias, todėl nesitikiu, kad jis būtų atėjęs pagalbos ar patarimo. Tačiau tu, Teodenai Galingasis, Rohano Karaliau, triskart šlovingojo Tengelio sūnau iš didžiosios Eorlo giminės! Kodėl gi tu neatėjai pas mane anksčiau? Jau seniai troškau išvysti tave — galingiausią Vakarų valdovą. Ypač pastaraisiais metais, kad galėčiau apsaugoti nuo neprotingų ir piktų patarimų. Nors man padaryta daug skriaudų, nors dėl to kalti, deja, ir Rohano vyrai, aš pasiruošęs tau atleisti, jei tik pasirinksi teisingą kelią. Aš vienintelis galiu tau padėti.

Teodenas atvėrė burną, lyg norėdamas kažką sakyti, bet neištarė nieko. Tarsi abejodamas jis pažvelgė į Sarumaną, po to į šalia stovintį Gendalfą. Gendalfas stovėjo tylus kaip akmuo, kaip žmogus, laukias tik jam vienam žinomo ženklo. Raiteliai ėmė murmėti, pritardami Sarumano žodžiams ir paveikti jo kerų. Jiems atrodė, jog Gendalfas niekada taip gražiai nekalbėjo su jų valdovu, jog buvo nemandagus bei pasipūtęs. Jų širdis aptraukė baimės šešėlis, jie ėmė galvoti, į kokią pavojingą bedugnę Rohaną stumia Gendalfas. O Sarumanas stovi prie išsigelbėjimo slenksčio, laikydamas duris atviras. Stoją sunki tyla.

Staiga ją nutraukė nykštukas Gimlis.

— Šitas raganius viską verčia aukštyn kojom, — suurgė jis, griebdamasis kirvio. — Orthanko pagalba reiškia griuvėsius, o gelbėjimas — žudynes, tai aišku kaip dieną. Bet mes atėjome ne maldauti!

— Tylos! — sužaubavo akimis Sarumanas, ir akimirkai jo balsas prarado meilumą. — Aš šneku ne su tavimi, Gimli, Gloino sūnau, — vėl švelniai tarė burtininkas. — Čia esi svetimšalis ir neturėtum rūpintis šio krašto reikalais. Įsipainiojai į juos ne savo noru, tad aš nekaltinu tavęs už tai, ką padarei. Bet prašau, leisk man pasikalbėti su karaliumi Teodenu, mano kaimynu ir senu draugu. Ką pasakysi, Teodenai? Ar mes gyvensim taikoje, kad visada savo išmintimi galėčiau tau padėti? Ar sujungsime pajėgas prieš bendrus priešus, kad mūsų šalys dar labiau klestėtų? Teodenas vis dar tylėjo, tad prakalbo Eomeras.

— Paklauskite manęs, valdove! — sušuko jis. — Tai pavojus, kurio reikia saugotis! Negi dėl to mes kovėmės ir nugalėjome, kad stovėtume apžavėti šito seno melagio su medumi teptu gyvatės liežuviu? Taip kalbėtų šunų užspeistas vilkas. Ką jis gali pasiūlyti? Jis tik nori išsisukti nuo bausmės. Negi derėsime su šituo išdaviku ir žudiku? Prisimink Teodredą, kritusį prie Brastų, ir Hamos kapą Helmo Dauboje!

— Jeigu prakalbome apie nuodus, tai kuo teptas yra tavo liežuvis, žalty? — nesusivaldęs sušnypštė Sarumanas. Bet staiga jo balsas vėl ėmė lieti kaip muzika. — Tu esi tikrai narsus, Eomerai, Eomundo sūnau. Todėl kaukis už karalių, žudyk jo priešus, bet ne-sivelk į politiką, kurios neišmanai. Dėl vieno kito neatsargaus žodžio neverta atmesti Sarumano draugystės ir Orthanko jėgos. Jūs laimėjote mūšį, bet ne karą. Kitą kartą miško šešėlis gali atsidurti prie jūsų durų, nes yra nesutramdomas, neprotingas ir nemėgsta žmonių. Jeigu aš esu vadinamas žudiku, o karaliau, tada to žodžio nusipelno ir visi šaunieji Eorlo giminės vyrai, nes jie sukėlė šimtus karų, kuriuose žuvo daugybė žmonių. Karai visada atneša nelaimės. Tačiau net ir Eorlas Jaunasis nevengia tartis dėl taikos, užuot tuščiai mojavęs kardu. Tad ar mes išsaugosime taiką, karaliau Teodenai Galingasis?

— Mes išsaugosime taiką, — pagaliau lėtai tarė Teodenas. Keletas raitelių džiaugsmingai riktelėjo, bet karalius iškėlė ranką. — Taip, mes išsaugosime taiką, — kalbėjo jis dabar jau tvirtu balsu. — Mes gyvensime taikoje, kai išnyksi tu ir tavo juodasis šeimnininkas, kuriam norėjai mus atiduoti. Tu melagis, Sarumanai, ir moki pavergti žmonių protą. Tu tiesi man ranką, bet aš matau tik šlykščią naguotą Mordoro leteną. Jeigu tavo karas buvo teisingas, ką pasakysi apie pelenais paleistus Vestfoldo slėnius, apie juose gulinčius vaikų lavonus, apie Hornburgo vartuose pakartą Hamos kūną? Kai tu džiūsi kartuvėse, kapojamas varnų, štai tada mes džiaugsimės taika su tavimi ir Orthanku. Tai yra galutinis Eorlingų žodis. Aš

nesu toks didis, kaip mano protėviai, bet laižyti padų tau nesiruošiu. Manau, kad tavo balsas nebeteko galios.

Raiteliai žiūrėjo į Teodeną, lyg pažadinti iš sapno. Valdovo balsas jiems atrodė kaip kimus varnos karkimas greta švelnios muzikos. Nesitverdama pykčiu Sarumanas persilenkė per turėklus tarsi norėdamas trenkti karaliui lazda. Jis buvo panašus į gyvatę, pasiruošusią kirsti.

— Kartuvės ir varnos! — sušnypštė jis, visi apstulbo, išgirdę tą siaubingai pasikeitusį balsą. — Suvaikėjęs seni! Tavo Eorlo rūmai yra tik priešnerkšta arklidė, kur plėšikai girtuokliauja, o jų išperos raičiojasi ant grindų kartu su šunimis! Tai jūsų laukia nesulaukia kartuvės! Bet negailestinga kilpa jau čia pat! — Sarumano balsas vėl pasikeitė, kai jis vargais negalais susivaldė. — Nežinau, kodėl taip ilgai su tavimi kalbėjausi. Man nereikalingas nei tu, nei tavo bailūs plėšikėliai, Teodenai Arklininke. Aš tau siūliau valdžią, kurios net nebuvo vertas, o tu man atsakei keiksmiais. Tegul bus taip. Grįžk atgal į savo arklides.

Bet tu, Gandalfai! Man gėda dėl tavęs. Kaip gali pakęsti šiuos piemenis? Esi išdidus, išmintingas, aiškiaregis. Negi ir dabar nepaklausysi mano patarimo?

Gendalfas sujudėjo ir pažvelgė į viršų.

— Ar turi ką pridurti prie to, ką pasakei per paskutinį mūsų susitikimą? — paklausė jis.

— O galbūt nori kai kuriuos žodžius atsiimti atgal?

Sarumanas stabtelėjo.

— Atsiimti atgal? — melodingai lyg sutrikęs pakartojo jis. — Aš norėjau tik gero, bet tu nesiteikei išklaudyti. Žinoma, tu išdidus ir nemėgsti, kai tau patariama, bet šį kartą tu neteisingai mane supratai. Galbūt aš kiek pasikarščiau, norėdamas tave įtikinti. Tada atleisk man, kaip aš atleidžiu tau už atsivestus neprotingus palydovus. Argi mes nepriklausome senam ir galingam Ordinui, pačiam seniausiam Viduržemyje? Mes abu galėtume nuveikti daug didžių darbų ir pagydyti pasaulį nuo blogio. Mūsų draugystė būtų naudinga ir tau, ir man. Palik tuos menkus žmogiškumus. Tegul jie laukia mūsų sprendimo. Aš pasiruošęs pamiršti praeitį dėl mūsų bendros ateities. Argi tu su manimi nepasitarsi? Argi neužlipsi pas mane?

Paskutiniai Sarumano žodžiai buvo ištarti su tokia jėga, kad niekas negalėjo jiems atsispirti. Nors niekinami ir šmeižiami, žmonės džiaugėsi, girdėdami maloningo valdovo pokalbį su klystančiu, bet karštai mylimu vasalu. Juos išvarė už durų kaip neprotingus tarnus ar išdykčius vaikus: jie klausė nesuprantamų, tik didiesiems skirtų žodžių ir naiviai laukė nuosprendžio. Žinoma, bus sąjunga. Gendalfas įeis į Orthanką pasitarti su Sarumanu, o jie liks lauke, kad netrukdytų išminčiams. Net Teodeno galvoje šmėkštelėjo baimė: „Jis išduos mus, jis nueis ten— ir mes žuvę“.

Bet Gendalfas nusijuokė. Kerai sprogo lyg muilo burbulas.

— Sarumanai, Sarumanai! — vis dar juokdamasis tarė Gendalfas. — Sarumanai, tu suklydai rinkdamasis gyvenimo kelią. Tau derėjo tapti juokdariu ir užsidirbti duonos kąsnį vaipantis bei linksminant žmones. Tiesa, kartais gali tekti ir rimbo paragauti, — šaipėsi burtininkas. Toliau jis kalbėjo jau ramiu balsu. — Deja, Sarumanai, atrodo, tu nesupranti manęs. Tačiau tave aš dabar kaip nuluptą pažįstu. Pastarąjį kartą, kai mes susitikome, tu pasirodei besąs Mordoro kalėjimo sargas — aš vos nepatekau Sauronui į nagus. Ne, svečias, pasprukęs per stogą, pro duris antrąsyk neis. Aš aukštytyn nelipsiu. Tačiau aš siūlau nulipti tau, Sarumanai! Izengar-das yra silpnėsnis, nei manei, silpnėsnis gali būti ir kiti dalykai, su kuriais šieji savo viltis. Pagalvok gerai, Sarumanai. Mesk senus ketinimus į šalį. Ar tu nulipsi?

Šešėlis perbėgo Sarumano veidu, jis mirtinai išbalavo. Visi matė, kaip jis skausmingai dvejoja: išeiti ar pasilikti savo slėptuvėje. Sekundę jis tylėjo, žmonės sulaikė kvapą. Pagaliau piktai, kimiu balsu burtininkas prabilo. Išdidumas ir neapykanta nugalejo.

— Nulipti? — pamėgdžiojo jis Gendalfą. — Ar beginklis žmogus eitų pas plėšikus, stovinčius už durų? Nulipti? Aš ne kvailys, Gendalfai, ir tavimi netikiu. Nors jų nematau, bet žinau, jog laukiniai miško demonai pasislėpė, laukdami tavo ženklo.

— Išdavikai visada įtarūs, — pavargusiu balsu atsakė Gendalfas. — Gali nedrebėti dėl savo kailio. Mes nesiruošiamo nei užmušti tavęs, nei kankinti. Aš galiu tave apginti. Tai paskutinė galimybė, Sarumanai, laisvam palikti Orthanką!

— Gražiai skamba! — šaipėsi Sarumanas. — Tu, Gendalfai, Pilkasis, esi tikras saldžiabalsis. Neabejoju, kad Orthankas tau patinka. Ir mielai čia įsikurtum. Bet kodėl aš turėčiau išeiti? Ką tu turi galvojo, sakydamas „laisvas“? Aš manau, jog tuoj pat iškelsi savo sąlygas?

— Kodėl turėtum išeiti, gali pamatyti pro langą. Tavo tarnai išblaškyti ar nužudyti, kaimynams tapai priešas, o savo naująjį šeiminką norėjai apmulkinti. Kai jo akis atsisuks į tave, ji bus raudona iš įtūžio. Tačiau „laisvas“ reiškia „laisvas“. Gali eiti, kur nori, nors ir į Mordorą: niekas tavęs nepančios, nekaustys grandinėmis ir tau neįsakinės. Bet turėsi man atiduoti Orthanko Raktą bei savo lazda. Tai užstatas už laisvę. Jei būsi vertas, kada nors atgausi šiuos daiktus.

Sarumano veidas iš įtūžio tapo mėlynai raudonas, akys sužaibavo neapykanta. Jis šaižiai nusikvatojo.

— Kada nors! — it pamišęs suriko jis. — Kada nors! Kai tu turėsi Barad Duro Raktus, Septynių Karalių Karūnas ir Penkių Burtininkų Lazdas, ar ne?! Puikus planas, bet tokio kąsnio tu neapžio-si! Nebūk kvailas, o kitą kartą užsimanęs su manimi pašnekėti, ateik blaivus ir nesivesk šitų galvažudžių su neužaugom. Linkiu go-ros dienos!

Jis pasisuko ir išėjo iš balkono.

— Grįžk, Sarumanai! — įsakė Gendalfas.

Visų nuostabai, Sarumanas apsisuko ir lyg prieš savo valią sugrįžo. Sunkiai kvėpuodamas jis atsirėmė į balkono turėklus. Jo vol-das susiraukšlėjo ir papilko, o kaulėti pirštai įsikirto į juodą la/dą.

— Aš tau neleidau išeiti, — rūščiai tarė Gendalfas. — No aš, o tu tapai apgailėtiniu kvailiu, Sarumanai. Tu turėjai galimybę atsisakyti juodų darbų ir pykčio, o laikaisi įsitvėręs savo lazdos. Ką gi, tupėk Orthanke, bet dabar jau nebeišeisi, nebent tave pasiimtų Juodoji Ranka iš rytų. Sarumanai! — sugriaudėjo burtininkas. — Aš esu Gendalfas Pilkasis, kurį tu išdavei! Gendalfas, kuris grįžo Iš mirties karalystės ir tapo Baltuoju. Tu praradai bet kokią spalvą! Todėl aš pašalinu tave iš Ordino ir iš Tarybos!

Gendalfas iškėlė rankas ir lėtai tarė:

— Sarumanai, aš laužau tavo lazdą! — Pasigirdo trekštolėjimas, lazdos nuolaužos išslydo Sarumanui iš rankų ir nukrito prie Gon-dalfo kojų. — Gali eiti! — nusiuko Gendalfas.

Sarumanas suriko ir kritęs ant kelių nušliaužė vidun. Staiga kažkoks švytintis daiktas atšvilpė iš viršaus, trenkėsi į turėklą, kur prieš akimirką stovėjo Sarumanas, ir tik per plauką nekliudęs Gendalfo atsimušė į laiptus. Turėklai sugaudė, laiptas įskilo, jo nuolaužos pažiro į visas puses, tačiau pats daiktas liko sveikas ir nuriedė-"jo laiptais žemyn: tamsus krištolinis rutulys su viduje rusenančia ugnimi. Pipinas pasileido paskui ir pačiupo rutulį prie pat vandens.

— Niekšingas žmogžudys! — suriko Eomeras, tačiau Gendalfas net nepajudėjo.

— Tai ne Sarumano darbas, — tarė burtininkas. — Sviesta buvo iš lango viršuje. Grimos Šliužburnio atsisveikinimo metimas, tik labai netaiklus.

— Tai dėl to, kad jis negalėjo apsispręsti, ko labiau nekenčia — tavęs ar Sarumano, — pasakė Aragornas.

— Gali būti, — sutiko Gendalfas. — Ir Sarumanui, ir Grimai bus mažai džiaugsmo gyventi kartu. Dabar jie vienas kitą plikom rankom pasmaugtų. Tai pelnyta bausmė Šliužburniui. Jeigu jis kada nors gyvas išeis iš Orthanko, galės džiaugtis kaip antrą kartą gimęs.

— Ei, vaicine, duokš tą daiktą man! Aš visai neprašiau, kad jį liestum! — šūktelėjo burtininkas, pamatęs Pipiną su rutuliu lipantį laiptais taip lėtai, lyg hobitas būtų nešęs didžiausią sunkenybę. Burtininkas skubiai paėmė rutulį iš Pipino ir paslėpė jį po apsiaustu. — Aš juo pasirūpinsiu. Sarumanas nė už ką nebūtų išmetęs tokio lobio.

— Bet jis mielai švystels tau į galvą kokį kitą daikčiuką, — subruzdą Gimlis. — Jeigu jau baigai šnekėtis, gal atsitraukime nuo bokšto?

— Taip, kalba baigta, — linktelėjo Gendalfas. — Eikime.

Jie nusiuko nuo Orthanko durų ir nulipo žemyn. Raiteliai džiaugsmingais šūksniais pasitiko savo karalių bei atidavė pagarbą burtininkui. Sarumano kerai nebeveikė — visi matė, kaip išdavikas grįžo įsakius Gendalfui ir po to nušliaužė atgal.

— Viskas, — tarė Gendalfas. — Dabar reikia surasti Medžiabarz-dį ir papasakoti, kuo baigėsi pokalbis.

— Medžiabarzdis ir pats turėtų nujausti, — pasakė Meris. — Argi derybos galėjo baigtis kitaip?

— Žinoma. Viskas kabėjo ant plauko. Aš turėjau savų sumetimų šnekėtis su juo — gailestingų ir ne visai. Iš pradžių leidau Sarumanui suprasti, kad jo balsas nebekeri. Niekam nepavyktų tuo pat metu būti ir tironu, ir patarėju. Jis pateko į spąstus, bandydamas susidoroti su mumis po vieną. Aš daviau jam progą sąžiningai pasirinkti: atsisakyti savo planų bei ryšių su Mordoru ir padėti mums. Sarumanas galėjo būti galingas

sajungininkas. Bet jis atstūmė mūsų ranką ir pasiliko Orthanke. Jis nori ne tarnauti, o valdyti. Sarumanas bijo Mordoro šešėlio, bet vis dar svajoja pažaboti audrą. Nelaimingas kvailys! Jis bus tuoj pat sunaikintas, jeigu tik Juodasis Valdovas ištis savo leteną į Izengardą. Mes neišstengtume paimti Orthanko, tačiau Sauronas — kas žino, ką jis gali.

— O jeigu Sauronas neišeiktų Sarumano? Ką tu su juo darytum? — paklausė Pipinas.

— Aš? Nieko! — atsakė Gendalfas. — Aš netrokštu valdžios. Kas atsitiks jam? Neišmanau. Gaila, kad tokia galinga jėga dabar pūva uždarame bokšte. Keisti yra likimo posūkiai! Neapykanta dažnai atsisuka pati prieš save. Visam Orthanke vargu ar surastum tokį brangų daiktą, kurį išmetė Šliužburnis.

Staiga pro atvirą bokšto langą kažkas garsiai suklykė ir tuoj pat nutilo.

— Sarumanas, atrodo, pritaria mano nuomonei, — šyptolėjo Gendalfas. — Palikime juos vienus!

Jie sugrįžo prie vartų griuvėsių ir, vos išnirę pro arką, pamatė atskubančius Medžiabarzdį bei dar tuziną entų. Aragornas, Gimlis Ir Legolasas su nuostaba į juos įsistebeilijo.

— Štai trys mano draugai, Medžiabarzdį, — tarė Gendalfas. — Aš apie juos tau pasakojau, bet tu dar nesi jų matęs. — Jis išvardijo keliauninkų vardus.

Senasis entas ilgai, tiriamai į juos žiūrėjo, paskui trumpai su kiekvienu šnektelėjo. Paskiausiai jis kreipėsi į Legolasą:

— Vadinasi, tu atkeliavai net iš Gūdžiosios Girios, gerasis elfo? Kitados tai buvo didelis miškas!

— Jis ir dabar tebėra didelis, — atsakė Legolasas. — Bet ne toks, kad mes, jo gyventojai, nenorėtumėm pamatyti kitų girių. Visada svajojau pasivaikščioti po Fangorną. Nors man teko pabūti tik jo pakraštyje, nenorom išėjau iš ten.

Medžiabarzdžio akys sublizgėjo iš malonumo.

— Manau, jog tavo noras išsipildys anksčiau, negu kalvos sudulės.

— Jeigu viskas klosis gerai, aš dar norėčiau atsivesti ir draugą.

— Mes su malonumu sutiksime kiekvieną elfą.

— Tas, apie kurį kalbu, nėra elfas, — tarė Legolasas. — Aš turėjau galvoje nykštuką Gimlį, Gloino sūnų.

Gimlis žemai nusilenkė, tačiau iš po diržo jam išslydo kirvis ir žvangtelėjęs nukrito ant žemės.

— Hum-m, hm! — sukrenkštė niūriai į jį žiūrėdamas Medžiabarzdis. — Nykštukas, ir dar su kirviu! Aš džiaugčiausi sutikęs elfą, bet dabar... Hum! Iš tiesų keista draugystė!

— Galbūt keista, tačiau be Gimlio aš į Fangorną neisiu, — tvirtai pasakė Legolasas. — O savo kirviu jis kerta ne medžius, bet or-kams galvas. Helmo Daubos mūšyje jis nukirto jų keturiasdešimt dvi, o Fangorne, Fangorno Miško Šeimininke!

— Ak, tada kita kalba! — atlyžo Medžiabarzdis. — Tačiau likimas teka savo vaga ir nėra jokio reikalo jį skubinti. Dabar turime kuriam laikui išsiskirti. Diena jau baigiasi, o Gendalfas sako, jog jūs turite išvykti su tamsa, ir Marko Valdovas taip pat skuba namo.

— Visiškai teisingai, — pritarė Gendalfas. — Deja, turiu pasiimti tavo vartų sargus. Tikiuosi, kad išsiversi be jų.

— Galbūt, — tarė Medžiabarzdis, — bet man jų trūks. Mes taip greitai susidraugavome, kad aš pats stebiuosi savo vikrumu — galbūt į senatvę vaikėju? Hobitai buvo didžiausia naujiena, kokios nebuvau regėjęs daug daug metų. Aš jų nepamiršiu. Įtraukiau šią tautą į Ilgąjį Sąrašą. Entai ją prisimins.

Entai aukštieji, seni kaip kalnai, Žengia plačiai ir vandenį geria, Hobitai — mėgsta pavalgyt skaniai, Mažoji Tauta, olose kur gyvena.

Jūs būsite mano draugai tol, kol žaliuos miškai. Likite sveiki! Duokite žinią, jeigu savo šauniojoje Grafystėje išgirstumėt ką nors apie entes. Užsukite ir patys, jei bus proga.

— Būtinai! — vienu balsu atsakė Meris su Pipinu, kažkodėl staiga nususukdami. Medžiabarzdis mąsliai į juos pasižiūrėjo, linguodamas galva. Jis kreipėsi į Gendalfą.

— Sarumanas neišėjo, ar ne? — paklausė jis. — Taip ir maniau. Jo širdis juoda kaip pikto

huorno. Nors jeigu aš būčiau įveiktas, o visi mano medžiai iškirsti, aš taip pat neišeičiau, turėdamas kokią skylę pasislėpti.

— Tačiau juk tu nesiruošei su savo medžiais užkariauti visą pasaulį ir išnaikinti kitus gyvus padarus, — pasakė Gendalfas. — O Sarumanas liks čia misti savo neapykanta ir pinti naujų klastų voratinklių. Jis turi Orthanko Raktą, todėl jokia būdu negali būti paleistas.

— Entai juo pasirūpins! — pažadėjo Medžiabarzdis. — Be mano leidimo Sarumanas neperžengs savo bokšto slenksčio. Mes akių nuo jo nenuleisime.

— Gerai, — nudžiugo burtininkas, — bent vienu rūpesčiu mažiau. Bet būkite budrūs! Vanduo greit nulsūs, o apstatyti bokštą sargybiniais tau neužteks entų. Neabejoju, jog Sarumanas žino visus požeminius kelius iš Orthanko. Būtų gerai, kad leistumėte vandenį tol, kol Izengardas pavirs ežeru arba kol surasite tuos kelius. Kai požemiai bus paskandinti, o išėjimai saugomi, Sarumanui beliks tik žiūrėti pro langus.

— Gali būti ramus! — pasakė Medžiabarzdis. — Mes iššniukšti-nėsime visą slėnį, kiekvieną skylę ir akmenį. Čia sugrįš seni laukiniai medžiai. Izengardas virs Budriuoku Mišku. Net voverė negalės praliuoksėti nepastebėta. Palik šį rūpestį entams! Kol nepraeis septynis kartus daugiau metų, negu jis mus kankino, mes nepavargsi-me saugoti Sarumaną!

Palantiras

Saulė jau leidosi už vakarinių kalnų, kai Gendalfas su savo bendražygiais ir karalius su raiteliais išjojo iš Izengardo. Gendalfas už savęs pasisodino Merį, o Aragornas — Pipiną. Du Teodeno vyrai nuskubėjo į priekį apsidairyti ir dingo iš akių. Visi kiti jojo neskubėdami.

Entai, iškėlę rankas ir tylūs lyg statulos, stovėjo išsirikiavę prie vartų. Kiek pajogę Meris su Pipinu atsigręžė. Saulė dar švietė danguje, bet pilki Izengardo griuvėsiai jau skendo šešėliuose. Ten vienišas stovėjo Medžiabarzdis, panašus į seną medžio strampą, kuriuo hobitai jį palaikė per pirmą susitikimą ant saulėtos kalvos Fangorno pakraštyje.

Keleiviai prijojo Baltosios Rankos koloną. Ji tebestovėjo, tačiau Ranka buvo numesta ir sudaužyta į šipulius. Kelio viduryje baltavo jos smilius pajuodusiu nagu.

— Entai nepamiršo nieko, — tarė Gendalfas. Jie jojo, slėnį supo sutemos.

— Kada ruošiesi sustoti, Gendalfai? — paklausė Meris po kurio laiko. — Nežinau, kaip tu jautiesi sėdėdamas balne su neūžauga, tačiau tas neūžauga jau seniai norėtų liautis kratėsis ir pailsėti.

— Vadinasi, tu išgirdai? — nusišypsojo Gendalfas. — Nesikrimsk, nes galėjai būti pavaišintas dar gražesniais žodžiais. Išpuiktum sužinojęs, kad iš mūsų visų Sarumaną labiausiai dominote būtent judu su Pipinu. Jis nežinojo nei kas jūs, nei kaip čia atsidūrėte, nei kodėl atvykote į Rohaną. Ką jūs slepiate, kaip jums pavyko ištrūkti, kaip žuvo jus pagrobę orkai? — šios nedidelės mįslės nedavė ramybės Sarumanui. Jo pajuoką gali vertinti kaip komplimentą, Meriadokai.

— Širdingai dėkoju, — prunkštelėjo Meris. — Man didesnė garbė yra kratytis už tavęs. Čia sėdėdamas galiu bent jau pakartoti klausimą: kada mes ruošiamės sustoti? Gendalfas nusijuokė.

— Tai prilipo! Kiekvienam burtininkui vertėtų vedžiotis po porą hobitų, — kad šie neleistų jiems išiplepti ir paistyti niekų. Prašyčiau atleisti. Aš jau pagalvojau apie poilsį. Mes pajojėsim iki slėnio galo ir ten apsinakvosim. Rytoj keliausime greičiau. Iš pradžių manėme iš Izengardo joti tiesiai į Edorasą, bet planai pasikeitė. Šaukliai nuskubėjo į Helmo Daubą išpėti žmonių, kad karalius grįžta. Iš ten su kariuomene slapta vyksime į Dunharą kalnuose. Nuo šiol netgi kelių žmonių būriui reikia vengti keliauti atvirai.

— Kaip visada: arba nieko neaiškini, arba per daug, — pasakė Meris. — Man rūpėjo tik mūsų nakvynė. Kur yra ta Helmo Dauba ir visa kita? Kas tai per vietos? Aš ničnieko nežinau apie šį kraštą.

— Jei nori suprasti, kas dedasi, turėsi sužinoti daug naujo. Bet ne dabar ir ne iš manęs: man reikia pamąstyti apie svarbesnius dalykus.

— Na gerai, prie laužo aš prispausiu Platžengį — jis ne toks irzlus. Bet kam šitas paslaptینگumas? Aš maniau, mūsų laimėjome mes.

— Taip, laimėjome, bet tik vieną mūsų, ir ta pergalė netgi padidino pavojų. Tarp Mordoro ir Izengardo turėjo būti kažkoks ryšys, kurio dar neišsiaiškinau: kažkaip jie keisdavosi naujienomis. Barad Duro Akis nekantriai stebi Burtininko Slėnį, o kartu ir Rohaną. Kuo mažiau ji pamatys, tuo bus geriau.

Vingiuotas kelias lėtai leidosi į slėnį. Tai priartėdamas, tai vėl nutoldamas savo akmenuotoje vagoje tekėjo Iženas. Iš kalnų atslūkino naktis. Ūkanos išsisklaidė. Patraukė šaltas vėjas, priešpilis mėnulis užliejo rytinį dangų blyškia sidabrine šviesa. Raiteliams iš dešinės leidosi kalnų šlaitai, o priekyje driekėsi pilkos lygumos.

Pagaliau jie pasuko iš vieškelio ir, pajogę mylią į vakarus, apsistojo nedideliame slėnyje, kuris pietuose rėmėsi į žaliašlaitį Dol Baraną. Tai buvo piečiausia Nan Karuniro kalnų grandinės kalva, tankiai apaugusi viržiais. Slėnio šlaitai pilkavo pernykštėm samanom, pro kurias iš salsvai kvepiančios žemės sunkėsi pavasariniai šaltinėliai. Vėlią naktį jie įkūrė stovyklą po aukštais kaip medžiai erškėčiais. Nors krūmai buvo net susisukę nuo senatvės, ant kiekvienos šakelės sprogo pumpurai.

Buvo pastatyti du sargybiniai, o kiti paskubomis pavakarieniavę susisupo į apsiaustus ir užmigo. Hobitai atsigulė nuošaliau ant senų paparčių krūvos. Meris jau snūduriavo, tačiau Pipinas akių neįstengė sudėti. Jis vartėsi, muistėsi, ir paparčiai nenutildami šnarėjo.

— Kas yra? — paklausė Meris. — Pataikei ant skruzdėlyno?

— Ne, bet vis tiek nepatogu, — atsiliepė Pipinas. — Kada mes paskutinį kartą miegojom lovoje?

— Suskaičiuok ant pirštų, kiek laiko praėjo nuo tada, kai išvykome iš Lorieno, — nusižiovavo Meris.

— Ne, ne, aš kalbu apie tikrą lovą miegamajame.

— Tada Rivendeile, — pasakė Meris. — Tačiau šiąnakt aš užmigčiau bet kur.

— Kaip tau pasisekė, Meri, kad jojai su Gendalfu, — patylėjęs sušnibždėjo Pipinas.

— Kodėl? — nesuprato Meris.

— Negi nieko iš jo nesužinojai?

— Šiek tiek sužinojau. Bet tu viską galėjai girdėti — juk jojai netoliese, o mes nieko neslėpėme. Rytoj, jei Gendalfas sutiks, tu galėsi joti su juo ir pabandyti išpešti ką nors daugiau.

— Iš tikrųjų? Gerai! Bet jis nekalbus, ar ne? Visai nepasikeitęs.

— Pasikeitęs, — atsakė išsibudinęs Meris. Jam jau buvo įdomu, ko nerimsta Pipinas. — Jis, kaip čia pasakius, išaugo. Jeigu juokiasi ar liūdi, džiaugiasi ar pyksta, tai smarkiau negu anksčiau. Prisimeni paskutinį susitikimą su Sarumanu? Juk Sarumanas buvo galingesnis už Gendalfą: Tarybos galva ir visa kita. Jis buvo Sarumanas Baltasis, o dabar Gendalfas yra Baltasis. Gendalfas liepė — ir Sarumanas grįžo. Gendalfas sulaužė jo lazda, o Sarumanui pasakė dingti — ir šis nušliaužė šalin.

— Jeigu jis pasikeitė, tai pasidarė dar tylesnis, — tarė Pipinas. — Kad ir tas krištolinis rutulys. Gendalfas juo labai džiaugėsi. Jis žino, kas tai per daiktas. O mums ar pasakė? Nė žodžio. Juk aš pirmas pastvėriau tą rutulį, galima sakyti — išgelbėjau. „Ei, vaikine, duokš tą daiktą man!“ — štai tau padėka. Kas tai galėtų būti? Sunkus daikčiukas... — Pipinas, atrodė, kalbėjosi pats su savimi.

— Ak štai kas tau miegoti neduoda! — suvokė Meris. — Pipinai, bičiuli, nepamiršk Gildoro žodžių, kuriuos taip mėgo kartoti Semas: „Nekišk nosies į burtininkų reikalus, nes gali iš viso likti be jos“.

— Bet mes jau kelis mėnesius tik ir kišame nosis į burtininkų reikalus, — paprieštaravo Pipinas. — Sykį išpainiojome į pavojus, norėčiau žinoti kiek daugiau. Ir norėčiau žvilgtelti į tą rutulį.

— Eik miegoti! Anksčiau ar vėliau viską sužinosi. Mano brangusis Pipinai, dar joks Tukas nėra pasirodęs smalsesnis už Brendi-baką, tačiau dabar tikrai ne laikas klausinėti.

— Gerai, gerai. Nieko čia blogo, jei noriu pažiūrėti į tą daiktą. Aš žinau, kad jo vis tiek nepamatysiu, nes Gendalfas tupi ant to rutulio kaip višta ant kiaušinio. Iš tavęs irgi daug nepeši, tik „dabar—ne—laikas—eik—miegoti“.

— O ką aš turėčiau sakyti? — paklausė Meris. — Atleisk, Pipinai, bet tau teks palaukti iki ryto. Po pusryčių mes kartu iškamantinėsime burtininką. O dabar aš noriu miego. Jeigu dar kartą nusižiovausiu, tai perplyšiu iki ausų. Labanaktis!

Pipinas nutilo. Jis gulėjo ramiai, tačiau nuginto sapno prisivilioti nepadėjo net lygus Merio alsavimas. Mintis apie juodąjį rutulį vis stiprėjo. Pipinas vėl jautė jo svorį, matė paslaptingas ugnes, šokinėjančias viduje. Hobitas nususuko ir pabandė galvoti apie ką nors kita.

Pagaliau tai tapo nepakenčiama. Pipinas atsistojo ir, įsisupęs į apsiaustą, apsidairė. Mėnulis liejo savo šaltą šviesą į slėnį, juodavo krūmų šešėliai. Visi miegojo. Sargybinių nesimatė: jie, matyt, nuėjo ant kalvos arba pasislėpė žolėje. Vedamas kažkokios nesuprantamos jėgos, hobitas tyliai priėjo prie Gendolfo ir pažiūrėjo į jį. Burtininkas miegojo, po pusiau nuleistais vokais pro ilgas blakstienas žėrėjo jo akys. Pipinas skubiai žingtelėjo atgal. Bet burtininkas nejudėjo. Hobitas vėl priėjo ir beveik prieš savo valią pasilenkė prie miegančiojo. Gendalfas buvo susisupęs į antklodę ir dar užsimetęs apsiaustą. Tarp jo dešinio šono bei sulenktos rankos kūpsojo kažkas apvalus, apvyniotas tamsia medžiaga. Atrodė, kad burtininko ranka ką tik nuslydo nuo to daikto.

Vos kvėpuodamas Pipinas prisėlino artyn, atsiklaupė. Po to labai lėtai ištiesė rankas ir ištraukė ryšulį. Šis pasirodė ne toks jau

sunkus. „Tikriausiai čia tik drabužiai“, — su keistu palengvėjimu pagalvojo Pipinas, bet paimto daikto atgal nepadėjo. Akimirka hobitas stovėjo gniauždamas ryšulį. Staiga jam šovė mintis. Jis nutykino šalin, susirado didelį akmenį ir grįžo atgal.

Pipinas įvyniojo akmenį į medžiagą, priklaupė ir atsargiai pakišo jį po Gendolfo ranka. Tada žvilgtelėjo į savo grobį: tamsų, šaltą krištolinį rutulį, gulintį ant žemės. Hobitas įvyniojo jį į apsiaustą ir pasisuko eiti. Staiga Gendalfas sujudėjo, kažką murmtelėjo nesuprantama kalba, jo ranka suspaudė įvyniotą akmenį ir atsidusęs burtininkas ilsėjosi toliau.

— Na ir kvailys tu, Pipinai, — keikė save hobitas, — amžinai ieškai nemalonumų. Padėk rutulį atgal! — Tačiau hobitas pajuto, kaip jam ėmė drebėti keliai ir jis nebedrįsta prisiartinti prie burtininko. — Aš jį pabudinsiu, jeigu vėl ištrauksiu akmenį. Reikia šiek tiek nurimti. Ir žvilgtelėti į rutulį. Bet ne čia!

Jis nuslinko šalin ir atsisėdo ant žalio kauburėlio netoli savo guolio. Per slėnio kraštą pažvelgė mėnulis.

Pipinas pasidėjo rutulį tarp kelių ir žemai pasilenkė, kaip godus vaikas, bandantis paslėpti savo skanėstus nuo kitų. Nuėmęs apsiaustą jis pažvelgė į rutulį. Tylus oras aplinkui, atrodė, pritvinko įtampos. Iš pradžių rutulys buvo tamsus kaip juodasis gintaras, tik mėnulio šviesa žėrėjo jo paviršiuje. Tačiau vėliau jis ėmė po truputį švytėti, Pipino akys siurbtė siurbėsi į krištolą, hobitas nebegalėjo nususukti. Greitai visas rutulio vidus jau degė skaisčia liepsna, kuri sukosi ir plaikstėsi. Staiga viskas užgeso. Hobitas žioptelėjo, ėmė muistytis, bet liko susilenkęs, laikydamas rutulį abiem rankom. Pipino galva linko vis žemiau, o lūpos be garso krutėjo. Pagaliau hobitas veriamai suriko ir parkrito kaip negyvas.

Akimirksniu stovykla sukilo ant kojų. Nuo viršaus atbėgo sargybiniai.

— Tai štai kas vagis! — šuktelėjo pribėgęs Gendalfas. Jis skubiai užmetė apsiaustą ant rutulio. — Pipinai, Pipinai! Kaip negerai! — Jis priklaupė prie Pipino kūno: hobitas gulėjo paslikas, plačiai atmerkęs nieko nematančias akis. — Prakeikimas! Norėčiau žinoti, ką jis iškrėtė sau ir visiems mums!

Gendolfo veidas buvo sunerimęs ir rūstus. Jis paėmė Pipino ranką ir pasilenkė prie veido,

klausydamas kvėpavimo, po to uždėjo delną jam ant kaktos. Hobitas sudrebėjo, sumirksėjo ir riktelėjęs atsisėdo, klaikiu žvilgsniu žiūrėdamas į susirinkusius.

— Šitas riešutėlis ne tavo dantims, Sarumanai! — kažkokiu šaižiu balsu sucypė hobitas, traukdamasis nuo Gendolfo. — Aš pasiūsiu tavęs ką nors. Supratai? Perduok tik tiek! — Pipinas ėmė muistytis ir bandė ištrūkti, tačiau Gendalfas laikė jį švelniai ir tvirtai suspaudęs.

— Peregrinai Tukai! — įsakė jis. — Grįžk!

Hobitas atsigrėžė ir susmuko, nusitvėręs burtininko rankos.

— Gendalfai! — riktelėjo Pipinas. — Gendalfai! Atleisk man!

— Atleisti? — paklausė burtininkas. — Iš pradžių pasakyk, ką padarei!

— Aš, aš paėmiau rutulį ir į jį pasižiūrėjau, — sumikčiojo Pipinas. — Labai išsigandau ir norėjau nusisukti, bet neįstengiau. Tada atėjo Jis, žiūrėjo į mane ir klausinėjo. Tai viskas, ką galiu prisiminti.

— To maža, — rūsčiai tarė Gendalfas, — ką matei ir ką pasakei?

Pipinas sumirksėjo ir ėmė drebėti, bet nieko nepasakė. Visi žiūrėjo į jį tylėdami, tik Meris nusisuko. Gendolfo veidas tebebuvo rūstus.

— Kalbėk!

Pipinas pradėjo lėtai, lyg dvejodamas, bet pamažu jo balsas stiprėjo.

— Aš mačiau tamsų dangų ir aukštus pilies kuorus, — tarė jis, — ir mažytes žvaigždes. Jos buvo aukštai, toli, bet labai skaisčios. Staiga žvaigždes uždengė kažkokie padarai su sparnais. Labai dideli, bet rutulyje atrodė, jog tai šikšnosparniai. Jų buvo, atrodo, devyni. Vienas iš jų ėmė skristi tiesiai į mane, vis didėdamas ir didėdamas. Jis turėjo siaubingą... ne, ne! Man baisu apie tai pasakoti.

Aš norėjau sprukti, nes maniau, kad tas padaras išskris iš rutulio, bet jis uždengė visą dangų ir išnyko. Tada atėjo Jis. Jis nekalbėjo, tik žiūrėjo — o aš viską supratau.

„Vadinasi, grįžai? — paklausė Jis. — Kodėl taip ilgai tylėjai?“ Aš neatsakiau. Jis vėl prabilo: „Kas tu?“ Aš vis tiek neatsakiau, bet Jis mane smaugte smaugė. Neiškentęs skausmo pasakiau: „Hobitas“.

Jis, atrodė, tik dabar mane išvydo ir nusijuokė žiauriu, gergždžiančiu juoku. Pasijutau, lyg mane kas peiliais badytų. Aš bandžiau ištrūkti.

„Palauk! — tarė Jis. — Mes greitai susitiksime. Perduok Sarumanui, kad tas riešutėlis ne jo dantims. Aš pasiūsiu ką nors pas jį. Supratai? Perduok tik tiek!“

Tada Jis į mane taip dėbelėjo, kad pasijutau, jog skylu į gabalus. Ne, ne, aš daugiau nieko nebesakysiu! Nieko nebeprisimenu.

— Pažiūrėk į mane! — liepė Gendalfas.

Pipinas pažvelgė jam tiesiai į akis. Burtininkas kurį laiką nenuleido nuo jo žvilgsnio, paskui jo veidas sušvelnėjo, juo netgi perbėgo šypsenos šešėlis. Burtininkas uždėjo ranką Pipinui ant galvos.

— Viskas gerai, — tarė Gendalfas, — tau nieko neatsitiko. Iš akių matau, jog nemeluoji, nors labai to bijojau. Visa laimė, kad Jis su tavim kalbėjo neilgai. Tu esi kvailys, Peregrinai Tukai, bet doras kvailys. Tokioje situacijoje išmintingesnis galėjo pridaryti daugiau žalos. Bet įsidėmėk! Tu ir mes išsigelbėjome tik laimingo atsitiktinumo dėka. Antro karto nebus. Jeigu Jis būtų tave kaip reikiant patardęs, būtų viską išklajęs ir pražudęs mus visus. Bet jam reikėjo ne tik žinių, o ir tavęs paties, kad kuo greičiau galėtų neskubėdamas pasišnekėti su tavim Juodojoje Tvirtovėje. Nėkrūpčiok! Jeigu jau išipainiojai į burtininkų reikalus, tai priprask. Tuščia jų! Aš tau atleidžiu. Būk ramus. Viskas nėra taip blogai, kaip galėjo būti.

Gendalfas švelniai pakėlė Pipiną ir nunešė į guolį. Meris atsisėdo šalia.

— Gulėk ir ilsėkis, jei gali, Pipinai, — pasakė Gendalfas. — Tikėk manimi. Jeigu vėl pajusi niežulį rankose, pasakyk man! Tokius dalykus galima išgydyti. Bet, brangusis mano hobite, daugiau niekada nekaišiok akmenų man po alkūne! Dabar kiek pabūkite dviese.

Gendalfas sugrįžo pas kitus, tebestovinčius šalia Orthanko Akmens.

— Pavojus ateina, kai jo mažiausiai tikiesi, — tarė jis. — Vos pavyko išsigelbėti.

— Kaip Pipinas? — paklausė Aragornas.

— Viskas bus gerai. Jo ilgai nelaikė, o hobitai labai lengvai atsigauna. Prisiminimų siaubas turėtų greitai pranykti. Galbūt net per greitai. Aragornai, gal pasaugotum Orthanko Akmenį? Nepamiršk, tai pavojingas daiktas ir reikia būti atsargiam.

— Pavojingas, bet ne visiems, — tarė Aragornas. — Tuo labiau kad aš turiu į jį paveldėtojo teisę. Tai juk Orthanko *palantiras* iš Elendilo lobyno, kurį Izengardui padovanojo Gondoro karaliai. Mano valanda artėja. Aš jį paimsiu.

Gendalfas pažiūrėjo į Aragorną ir tada, visų nuostabai, paėmė suvyniotą Akmenį ir nusilenkęs įteikė jį Elendilo ainiui.

— Priimk jį, valdove! — tarė burtininkas. — Tai pirmas iš lobių, kurie grįžta į gėrio rankas. Bet leisk tau patarti: kol kas jo nenaudok. Būk atsargus!

— Ar aš kada buvau neatsargus, laukdamas ir ruošdamasis daugybę ilgų metų? — paklausė Aragornas.

— Niekada, — sutiko Gendalfas, — todėl nesuklupk kelio gale. Ir laikyk Akmenį paslapyje. Tu bei visi kiti, kurie stovite čia! Svarbiausia, kad hobitas Peregrinas nežinotų, kur slepiamas rutulys. Blogis dar gali pagauti mūsų draugą, nes Pipinas, deja, žvelgė į pragaištingąjį kristalą. Tai labai pavojinga. Jam nereikėjo liesti jo Izengarde, tačiau aš galvojau apie Sarumaną ir ne iš karto perpratau Akmens prigimtį. O vėliau pavargau ir užsnūdau. Bet dabar aš viską supratau.

— Taip, be jokios abejonės, — pritarė Aragornas, — dabar mes žinome, koks ryšys buvo tarp Izengardo bei Mordoro ir kaip jis veikė. Daug kas paaiškėjo.

— Keistų galių turi mūsų priešai ir keistų silpnybių, — prabilo Teodenas. — Tačiau yra pasakyta: blogis dažnai pražudo blogį.

— Tai pasitvirtino daug kartų, — atsiduso Gendalfas, — tačiau šįsyk mums ypač pasisekė. Ko gero, šitas hobitas išgelbėjo mane nuo nepataisomos klaidos. Aš svarsčiau, ar galima man pačiam išbandyti Akmenį. Nedaug trūko, kad būčiau išsidavęs Priešui, o tokiam susidūrimui dar nesu pasirengęs, jeigu apskritai kada nors būsiu. Tačiau, man atrodo, išmuš valanda, kai aš nebegalėsiu slėptis ir stosių į atvirą kovą.

— Tokia valanda jau arti, — tarė Aragornas.

— Bet dar ne dabar. Sauronas dar nėra viskuo tikras — mes turime tuo pasinaudoti. Priešas mano, kad Akmuo yra Orthanke —

kodėl gi jis turėtų manyti kitaip? Vadinasi, jis yra įsitikinęs, jog hobitas yra Sarumano nelaisvėje ir buvo priverstas žiūrėti į rutulį. Jo tamsus protas dabar galvoja apie hobito veidą ir balsą, jis laukia, todėl praeis kiek laiko, kol jis supras klydęs. Mes turime žūtbūt pasinaudoti tokia proga. Dabar reikia skubėti. Prie Izengardo negalima pasilikti. Aš išjoju tuoj pat ir pasiimu su savimi Peregriną Tuką. Jam taip bus geriau, negu gulėti tamsoje kitiems miegant.

— Aš pasilieku Eomerą ir dešimt raitelių, — pasakė karalius. — Išjosime auštant. Kiti gali joti su Aragornu kada panorėję.

— Kaip norite, — pasakė Gendalfas, — tačiau kuo greičiau skubėkite į kalvas, į Helmo Daubą.

Staiga mėnulį užklojo kažkoks didelis šešėlis. Keletas raitelių suriko ir užsidengė galvas rankomis, lyg gindamiesi nuo nematomo smūgio: juos apėmė akla, nepaaiškinama baimė ir mirtinas šaltis. Drebdami jie pažvelgė aukštytyn. Kaip juodas debesis pro mėnulį prašvilpė didžiulė sparnuota figūra. Vaiduoklis pasisuko ir greičiau už Viduržemio vėją nulėkė į šiaurę. Žvaigždės nublyško. Šešėlis dingo.

Visi stovėjo suakmenėję. Gendalfas žiūrėjo į viršų, nuleidęs rankas, suspaudęs kumščius.

— Nazgulus! — suriko burtininkas. — Mordoro pasiuntinys. Audra artėja. Jie perėjo Upę! Jokite, jokite! Nelaukite aušros! Jokite! Tegu greitieji nelaukia atsiliekančiųjų.

Gendalfas nubėgo šalin šaukdamas Žvaigždikį. Aragornas nuskubėjo paskui. Burtininkas paėmė Pipiną ant rankų.

— Šį kartą tu josi su manimi, — tarė jis, — pamatysi Žvaigždikio greitumą.

Burtininkas užsimetė maišelį su savo daiktais ant pečių ir užšoko ant laukiančio žirgo.

Aragornas pakėlė į apsiaustą bei antklodę įvyniotą Pipiną ir padavė Gendalfui.

— Likite sveiki! Skubėkite! — riktelėjo Gendalfas. — Pirmyn, Žvaigždiki!

Žirgas suprunkštė, išrietė kaklą. Jo uodega sužvilgo mėnulio šviesoje. Jis šoko į priekį ir kaip šiaurės vėjas dingo tamsoje.

— Kokia puiki, rami naktelė, ar ne? — kreipėsi Meris į Pėdsekį. — Kai kuriems labai sekasi: jie traukia Akmenis burtininkams iš pašonių, o tie dar ima juos į kelionę, užuot pavertę stulpais, kad stovėtų kaip amžinas įspėjimas!

— Nesu tikras, ar būtų buvę geriau, jeigu į Akmenį būtų pažvelgęs tu, Meriadokai. Kas žino? — palingavo galvą Aragornas. — Na, ką padarysi, tau teko laimė joti su manimi. Tuoj pat. Susirink daiktus ir paimk, ką paliko Pipinas. Paskubėk!

Per lygumas niekieno neraginas ir netramdomas skriejo Žvaigždikis. Praėjo vos valanda, o jis jau pralėkė Izeno Brastas. Už nugarų pasiliko Raitelių Pilkapis su įsmeigtom vienišom ietim.

Pipinas pradėjo atsigauti. Jam buvo šilta ir patogų, vėjas švelniai kuteno veidą. Jis buvo su Gendalfu. Akmens ir kraupaus šešelio sukeltas siaubas ėmė nykti, likdamas kalnų miglose. Hobitas giliai įkvėpė.

— Aš nežinojau, kad tu jodinėjai be balno ir kamanų, Gendalfai, — tarė jis.

— Šitaip, elfišškai, joju tikrai Žvaigždikiu, — atsakė burtininkas. — Žvaigždikis nekenčia kamanų. Šis žirgas pats sprendžia, nešti tave ar ne. Jeigu neša, tada nieko daugiau nereikia. Jis pasirūpins, kad tvirtai sėdėtum jam ant nugaros.

— Jis turbūt greitas lyg vėjas. Kaip minkštai tauksi kanopos! — stebėjosi Pipinas.

— Jau dabar Žvaigždikio zovados pavydėtų bet kuris Viduržemio žirgas, — atsakė Gendalfas. — O jis galėtų lėkti dar greičiau. Žemė čia kalvota ir nelygi. Tačiau ar matai, kaip priartėjo Baltieji Kalnai? Ana ten lyg juodos ietys sminga į žvaigždes Trihyrno viršūnės. Greitai prijosime kryžkelę ir slėnį, kur prieš dvi dienas vyko mūšis.

Pipinas vėl nutilo. Gendalfas kažką niūniavo sau po nosimi — trumpą dainelę įvairiom kalbom. Po žirgo kojomis tirpo mylios. Burtininkas uždainavo kiek garsiau, ir kelios eilutės pasiekė hobi-to ausis.

Aukšti laivai, aukšti karaliai —

Triskart po tris.

Ką neša jie per jūrą plačią

Iš svetimos šalies?

Žvaigždes septynias, akmenis septynis

Ir vieną medį sidabrinį.

— Ką tai reiškia, Gendalfai?

— Tiesiog prisimenu kai kuriuos Žynių Posmus, — atsakė burtininkas. — Turbūt hobitai jau seniai juos užmiršo, netgi tuos, kuriuos mokėjo.

— Ne, neužmiršo. Mes net sukūrėme savų, nors tavęs tai, žinoma, nedomina. Bet šitos dainelės aš negirdėjau. Kas tos septynios žvaigždės ir septyni akmenys?

— Senųjų karalių *palantirai*.

— O kas tai yra? — nenurimo Pipinas.

— Šitas žodis reiškia „toli matantis“, Orthanko Akmuo buvo vienas iš jų.

— Tai jį pagamino... pagamino... — Pipinas ilgai nesiryžo ištarti, — ... ne Priešas?

— Ne, — papurtė galvą Gendalfas, — ir ne Sarumanas. Jie nesugebėtų padaryti tokio stebuklo. *Palantirai* atkeliavo iš Vakarų, iš Eldamaro. Juos pagamino Noldorai, galbūt net pats Feanoras, taip seniai, kad laikas dar net nebuvo skaičiuojamas metais. Tačiau Sauronas viską gali pasiglemžti sau. Štai tikroji Sarumano žlugimo priežastis. Daiktai, kuriuos sukūrusi jėga gilesnė ir paslaptingesnė net už mūsų sielą, yra pavojingi.

Sarumanas susilaukė pelnytos bausmės. Jis laikė Orthanko Akmenį paslapyje, nė žodžiu neprasitardamas net Tarybai. Mes manėme, jog visi *palantirai* dingo per Gondoro karus. Žmonės juos beveik pamiršo. Gondore šie akmenys buvo tik keletui žinoma paslaptis, o Arnore juos prisimena nebent dunadanai Žynių Posmuose.

— O kam senovės žmonės juos naudojo? — pasiteiravo Pipinas, nudžiugintas tokio burtininko kalbumo ir bijodamas, jog tai ilgai netruks.

— Kad matytų toliau, nei siekia akis, ir galėtų mintimis kalbėtis vieni su kitais, — paaiškino Gendalfas. — Šitaip *palantirai* saugojo bei vienijo Gondorą. Po Akmenį buvo Minas Arnore, Minas Itilyje ir Orthanke, Izengardo žiede. Svarbiausias iš jų gulėjo Žvaigždžių Kupole Osgiliate. Kiti trys buvo toli šiaurėje, anot Elrondo pasakojimų, — Anumine ir Amon Šule, o Elendilo Akmuo buvo Bokšto Kalvose netoli Mitlondo, Mėnulio Įlankoje, kur guli pilkieji laivai.

Kiekvienas *palantiras* buvo susijęs su kitais, o Osgiliato Akmuo galėjo regėti visus Gondoro akmenis iš karto. Dabar mes žinome, jog Orthanko *palantiras* išliko, tačiau vienas galėjo rodyti tik nedidelius vaizdelius iš tolimų kraštų ir paslaptinių laikų. Be abejo, tai buvo naudinga Sarumanui, tačiau jam to buvo maža. Jis kreipė savo žvilgsnį vis tolyn, kol kartą įsidrąsinęs pažvelgė į Barad Durą. Ir buvo sugautas!

Niekas nežino, kur dabar Gondoro ir Arnoro Akmenys: nuskendo jūroje ar dingo po žeme. Tačiau Sauronas tikriausiai gavo Itilio Akmenį, nes jis paėmė tą tvirtovę ir pavertė blogio buveine — Minas Morgulu.

Dabar lengva suprasti, kaip greitai įkliuvo Sarumanas. Sauronas pasinaudojo jo godumu, nenuilsdamas jį persekiojo ir, žinoma, grasino. Šakalas susiriejo su liūtu, vanagą parbloškė erelis, voras pateko į plieno tinklą! Nuo to laiko Orthanko *palantiras* visada buvo nutaikytas į Barad Durą. Ten atsidurdavo kiekvienas, pažvelgęs į Akmenį. Tik tas, kuris turi kietesnę už deimantą valią, galėtų pasipriešinti. O kaip Akmuo prie savęs traukia! Net aš tai pajutau. Dar ir dabar trokštu išbandyti save tuo rutuliu — išplėsti *palantirą* iš Jo valdžios, o tada nukeliauti per bekraštes laiko marias į Tiriono Gražiojo laikus. Galbūt pamatyčiau patį Feanorą arba žydinčius Aukso bei Sidabro Medžius. — Jis atsiduso ir nutilo.

— O, kad būčiau visa tai žinojęs anksčiau, — tarė Pipinas, — aš nė neįtariau, ką darau.

— Įtarei, — paprieštaravo Gendalfas. — Įtarei ir žinotai, kad elgiesi neteisingai bei kvailai — pats sau taip sakei, bet pats ir neklausei. Nepasakojau tau nieko, nes aš tik dabar pradedu viską suprasti. Be to, jeigu būčiau prasitaręs anksčiau, tavo troškimas vis tiek nebūtų sumažėjęs. Atvirkščiai! Geriausiai pasimokai, kai pats nusvyli nagus. Po to ir šaltus pūti.

— Dabar nors ir visi septyni Akmenys gulėtų prieš mane — aš susikiščiau rankas į kišenes ir užsimerkčiau.

— Jau neblogai, — pasakė Gendalfas, — to ir tikėjaisi.

— Bet aš norėčiau žinoti... — vėl prašneko Pipinas.

— Pasigailėk! — sušuko Gendalfas. — Aš nenoriu baigti savo dienų tenkindamas tavo beribį smalsumą. Na, ką dar nori sužinoti?

— Visų žvaigždžių ir gyvų būtybių vardus, Viduržemio kroniką nuo pačios pradžios. Danguis ir Saulėtų Jūrų istoriją, — nusijuokė hobitas. — Ne mažiau! Bet šiąnakt aš niekur neskubu. Galvoju apie tą juodą šešėlį. Tu sušukai: „Mordoro pasiuntinys!“ Kas jis toks? Ką jis darys Izengarde?

— Jis yra sparnuotas Juodasis Raitelis, nazgulas, — atsakė burtininkas, — ir jis būtų nunešęs tave į Juodąją Tvirtovę.

— Bet... bet jis skrido ne manęs? Tai yra aš nežinojau, jog turiu... — sumikčiojo Pipinas.

— Žinoma, ne, — nuramino jį Gendalfas. — Nuo Barad Duro iki Orthanko yra apie šešis šimtus mylių ir net nazgului reikia kelių valandų įveikti tokiam atstumui. Bet Sarumanas, išsiuntęs orkus pargabenti hobitų, aišku, žvelgė į Akmenį, ir Sauronas perskaitė jo slaptas mintis. Tas nazgulas turėjo išsiaiškinti, kas čia darosi. Po šios nakties, manau, bus

pasiūstas dar vienas Juodasis Raitelis. Atrodo, Sarumanas priėjo liepto galą. Jis neturi belaisvių. Jis neturi Akmens ir negali atsiliepti kviečiamas. Sauronas pagalvos, kad Sarumanas jį išdavė, belaisvius pasiliko sau ir atsisako žiūrėti į Akmenį. Sarumanas išklos visą teisybę nazgului, bet tas, aišku, juo nepatikės, kadangi Izengardas sugriautas, o Sarumanas sveikas. Kad ir ką jis darytų, abi pusės laikys jį savo priešu. Orthankas yra pakankamai galingas, kad atsilaikytų prieš Devynetą nazgulų. Sarumanas gali net pabandyti įvilioni į spąstus pasiuntinį arba laimėti laiko užmušdamas jo sparnuotą arkli. Tada tegu Rohanas prižiūri savo žirgus!

Negaliu pasakyti, kaip tai atsilieps mums. Priešas gali būti sutrikęs ir įniršęs ant Sarumano. Tačiau jis sužinos, jog aš buvau ant Orthanko laiptų, ir hobitai su manimi. Kad Elendilo ainis gyvas ir

kovoja ranka rankon su Rohanu, jeigu tik Šliužburnis atpažins Ara-gorną su šarvais ir prisimins jo titulą. Štai ko aš bijau. Todėl mes bėgame — ne nuo pavojaus, bet į dar didesnę pavojų. Juk kiekvienas Žvaigždikio šuolis mus artina prie Tamsos Šalies, Peregrinai Tukai. Lyg staiga sužvarbęs Pipinas įsisupo į apsiaustą ir nieko neatsakė. Aplink driekėsi pilkos žemės.

— Štai mes jau Vestfoldo slėniuose, — tarė Gendalfas. — Tas tamsus šešelis tolumose yra įėjimas į Daubą ir į Žėrinčiasias Agla-rondo Olas. Neklausk manęs apie jas. Jei dar kada susitiksime, pasiteirauk Gimlio ir pirmą sykį gausi ilgesnį atsakymą nei nori. Dabar olų nepamatysi. Jos greitai liks toli už nugaros.

— Aš maniau, jog tu ruošiesi sustoti Helmo Dauboje! — nustebo Pipinas. — Kurgi mes tada jojame?

— Į Minas Tiritą, kol jo dar neapsėmė karo jūra.

— O! Ar jis toli?

— Mylių mylios, — atsakė Gendalfas, — tris kartus toliau negu iki Karaliaus Teodeno rūmų, o nuo jų iki čia Mordoro pasiuntiniui būtų šimtas mylių. Žvaigždikiui teks ilgesnis kelias. Kuris pasirodys greitesnis?

Josime iki aušros. Tada net ir Žvaigždikis turės pailsėti: apie tą laiką turėtume būti Edorase. Dabar miegok, jei gali. Brėkstant išvysi auksinį Eorlo rūmų stogą, nurausvintą pirmųjų aušros spindulių. O po dviejų dienų tu jau žiūrėsi į purpurinį Mindoluino kalno šešėlį ir į baltas Denetoro tvirtovės sienas.

Dabar pirmyn, Žvaigždiki! Skubėk, šaunusis žirge, kaip dar nesi skubėjęs! Mes jau žemėse, kur tu pažįsti kiekvieną akmenėlį. Skubėk, skubėk! Visa viltis — tavo greitumas! Žvaigždikis atmetė galvą ir garsiai sužvingo, lyg puldamas į kovą. Jis šovė pirmyn. Kibirkštys lėkė žirgui iš po kanopų, jis skrodė naktį lyg baltas žaibas.

Grimzdamas į sapną, Pipinas pasijuto, tarsi jie su Gendalfu sėdėtų ant akmeninio žirgo, o pro šalį, švilpiančiam vėjui, lėktų visas pasaulis.

KETVIRTOJI KNYGA

Smygolo prisijaukinimas

— Na, pone, įstrigome, ir baigta, — tarė Semas Gemdžis, nuleidęs pečius stovėdamas šalia Frodo ir išplėstomis akimis žvelgdamas į prieblandą.

Tai buvo trečias vakaras nuo jų atsiskyrimo, bet hobitai visiškai prarado laiko nuovoką šituose plikuose, akmenuotuose Emyn Mulo šlaituose. Jie ropštėsi aukštyn ir leidosi, brovėsi tolyn, keikė aklavietes, grįždavo, o kartais su siaubu suprasdavo keliaują ratą. Tačiau keleiviai atkakliai veržėsi į rytus, ieškodami perėjų paskutiniuosiuose kalvų šlaituose. Bet jie visur buvo labai statūs ir neprieinami. Skardžiai smigo į lygumą apačioje, kur driekėsi baisios negyvos pelkės: ten nesimatė net paukščio.

Dabar hobitai stovėjo ant aukštos pilkos uolos, kurios papėdę gaubė rūkas. Už jų stūksančias kalvas siautė slenkantys debesys. Iš rytų patraukė šaltas vėjas. Ant klampių

žemių priekyje leidosi naktis ir jų šleikščiai žalią spalvą pakeitė niūriai ruda. Toli dešinėje šešėliai prarijo Anduiną, kuris dieną nors retkarčiais blyksteldavo, suteikdamas hobitams naują viltį. Tačiau dabar jie žiūrėjo ne į Upę, Gondorą, ne ten, kur liko draugai, bet į pietryčius, kur atslenkančios nakties gelmėje lyg juoda linija brėžėsi tolimi migloti kalnai. Pačioje žemės ir dangaus sankirtoje mirksėjo mažytė rausva liepsnelė.

— Puiku! — pasakė Semas. — Tikriausiai visame pasaulyje nėra vietos, kurios vengčiau labiau, ir štai — mes įnirtingai stengiamės į ją prasibrauti. Kaip tyčia, mums nieko neišeina! Be reikalo pasirinkome šitą kelią — nusileisti negalime, o jei ir nusileistume, garantuoju, kad patektume į dvokiantį liūną. Fu! Ar užuodžiate tą kvapą? — Semas suraukė nosį.

— Taip, užuodžiu, — atsakė Frodas, nejudėdamas ir nenuleisdamas akių nuo tamsios linijos su mirgančia liepsnele. — Mordoras! —

tyliai sušnabždėjo jis. — Jeigu aš privalau ten patekti, norėčiau, kad tai atsitiktų kuo greičiau, ir pagaliau būtų padėtas taškas, — jis sudrebėjo. Šaltas vėjas atnešė troškų puvėsių kvapą. — Ką gi, mes negalime čia nakvoti, kad ir kaip būtume įstrigę, — tarė jis, pagaliau apsižvalgydamas. — Reikia susirasti kokią uzuolandą ir pernaktvoti, galbūt rytoj rasime taką.

— Arba poryt, ar dar kitą dieną, — suburbėjo Semas. — O gal ir niekada nerasime! Mes pasukome ne tuo keliu.

— Jeigu man lemta pasiekti Šešėlį, tai ir kelias atsiras, — tarė Frodas. — Tačiau kas jį mums parodys: draugas ar priešas? Visa viltis buvo skubėti, o štai dabar gaištame — tik to ir reikia Priešui. Galbūt mus valdo Juodosios Tvirtovės valia? Visi mano sprendimai pasirodė klatingi. Man juk reikėjo seniau atsiskirti nuo Būrio ir keliauti iš šiaurės ryčiau nuo Upės bei Emyr Mulo, o tada per Mūšio Lauką pasiekti Mordoro perėjas. Dabar grįžti jau neįmanoma: rytiniame krante pilna orkų. Mes gaištame brangų laiką. Aš pavargau, Semai. Aš nežinau, ką daryti. Kiek dar mums liko maisto?

— Tik to, kaip jūs sakote, *lembaso*, užtat pakankamai, pone Frodai, — atsakė Semas. — Pirmą kartą jo paragavęs pamaniau, kad niekad nebeprašysiu ko nors kito. Tarkim, riekės paprastos duonos ar kaušo alaus, et, pakaktų netgi pusės kaušiuko. Visą kelią tampau virtuvės reikmenis ir jokios naudos. Akmenų neužkursi, o užkūręs — žolės juk nekepsi!

Jie nosisuko ir ėmė leisti į akmenuotą daubą. Vakaro saulę uždengė debesys, tamsa kriste nukrito ant žemės. Susiradę kampą tarp uolų, hobitai praleido naktį drebedami iš šalčio ir vartydamiesi nuo šono ant šono, bet apginti nuo rytinio vėjo.

— Ar matėte jas, pone Frodai? — paklausė Semas, kai pilką rytą jie sėdėjo sustingę po nakties, kramsnodami *lembaso* paplotėlius.

— Ne. Jau antrą naktį nieko nemačiau ir nieko negirdėjau.

— Aš taip pat, — tarė Semas, — bet tos akys neduoda man ramybės. Galbūt mes pagaliau atsikratėme šito apgailėtino prielipo. Golumas! Oi, pacyptų jis man pakliuvęs į rankas!

— Tikiuosi, jog to neppureiks, — pasakė Frodas. — Aš nežinau, kaip jis mus sekė, bet, atrodo, bus atsilikęs. Šituose plikuose akmenynuose netgi jo nosiai nelioka nei pėdsakų, nei kvapo. Dabar ne jis man rūpi, o šitos prakeiktos kalvos. Kaip mums iš čia ištrūkti? Aš jų nekenčiu. Neabejoju, jog Akis stebi lygumas priešais, o aš stypsau ant šitų akmenų lyg nuogas. Nagi, pirmyn! Šiandien mes privalome nusileisti.

Popietę jau ėmė keisti vakaras, o jie vis dar repečkojo palei gūbrį, nerasdami vietos nusileisti.

Kartais hobitams atrodydavo, jog visiškoje tyloje jie girdi vos juntamų žingsnių aidą. Bet kai sustodavo įsiklausyti, viskas nutildavo, tik vėjas sūkuriavo uolų plyšiuose. Netgi jo švilpimas hobitus gąsdino, tarsi kas tyliai būtų šnopavęs pro aštirus sukaštus dantis.

Visą dieną kraštinis Emyr Mulo gūbrys juos vedė į šiaurę. Visur stūksojo plokščios dūlančios uolos, išvagotos griovių bei plyšių. Šie smigdavo žemyn, uolų papėdėje pavirsdami aštriabriauniais tarpekliais. Ieškodami tako tarp vis gilėjančių plyšių, Semas

su Frodu nuklydo gerokai į kairę nuo gūbrio krašto ir net patys nepastebėjo, jog jau keletą mylių lėtai, bet nuolat leidžiasi — uolos šauniai šoktelėjo žemyn, žemumos link.

Tačiau jie gavo sustoti. Gūbrys staigiai suko į šiaurę ir baigėsi giliu siauru tarpekliu. Kitoje jo pusėje vėl kilo neįveikiama siena. Tarsi kas būtų prarikęs uolas milžinišku peiliu: šimtai sieksnių lygaus lyg stiklas skardžio. Hobitams kelias pirmyn buvo užkirstas, jie turėjo sukti arba į vakarus, arba į rytus. Vakarinis kelias reiškė nesibaigiančias klajones ir gaišatį kalvų širdyje, o rytinis, matyt, vedė prie neįveikiamų Emyn Mulo kraštų.

— Mums nieko neliaka, kaip tik bandyti nusileisti į šitą tarpeklių, Semai, - nusprendė Frodas. - Pasižiūrėsime, kur jis mus nuves.

— Į nusuktą sprandų slėnį, galiu lažintis, — niūriai pareiškė Semas.

Tarpekliis pasirodė esąs kur kas gilesnis ir ilgesnis nei atrodė. Šiek tiek nusileidę hobitai pirmą sykį surado keletą susisukusių medžių: porą neūžaugų berželių ir sukrypusių eglių. Dauguma medžių buvo negyvi, iki šerdies perpūsti rytinių vėjų. Matyt, geresniais laikais čia vešėta giraitės, nes seni kelmiai styrojo net ant skardžio kraštų. Tarpeklio dugnas, suspaustas uolų ir priverstas

akmenų, palengva leidosi žemyn. Kai jie šiuo plyšiu vėl priėjo kalnagūbrio kraštą, Frodas atsargiai pasilenkė ir pažvelgė žemyn.

— Pažiūrėk, Semai! — pasakė jis. — Arba mes nemažai nusileidome, arba skardis nebe toks aukštas. Slėnis visai negiliai, o ir nusileisti bus lengviau.

Semas taip pat priklausė ir nenoriai pažvelgė žemyn. Tada pasižiūrėjo į didžiulę uolą, stūksančią kairėje.

— Lengviau! — suniurnėjo jis. — Žemyn visada lengviau negu aukšty. Kas nemoka skraidyti, gali šokti!

— Tai būtų ilgas šuolis, — Frodas iš akies nustatė atstumą, — aštuoniolika sieksnių, — nusprendė jis, — ne daugiau.

— Man ir tiek pakaks, — pareiškė Semas. — Uf! Nekenčiu aukščio! Bet jau geriau žiūrėti negu lipi.

— Nesvarbu, — tarė Frodas, — vis tiek reikia bandyti. Pažiūrėk, čia skardis kitoks nei anksčiau. Jis sutrūkinėjęs.

Iš tiesų išorinis skardis nebebuvo toks status. Jis atrodė lyg milžiniška jūros banga, užlėkusi ant klastingos seklumos: skardžio pamatas suskilinėjo ir išsirančė, išmargindamas uolas plyšių voratinkliu. Kai kur akmenys slūgsojo lyg didžiuliai laiptai.

— Jeigu bandysime leisti, tai tuojau pat, — apsisprendė Frodas. — Dabar temsta anksti. Atrodo, kaupiasi audra.

Rytuose išsiskydusius kalnų kontūrus uždengė tamsa, kurios ilgi pirštai jau siekė ir vakarus. Kylančiame vėjyje kažkur toli pasigirdo griaustinio dundėjimas. Frodas pauostė orą, abejodamas pažvelgė į dangų. Jis susijusė apsiaustą diržu, užsimetė ant pečių savo ryšulėlį ir žengė prie krašto.

— Bandysiu.

— Puiku! — niūriai pagyrė jį Semas. — Bet pirmas leisiuosi aš.

— Tu? — paklausė Frodas. — Nuo kada pamėgai laiptoti uolomis?

— Nepamėgau. Tiesiog taip protingiau: silpnesnysis turi leisti pirmas, nes jis gali nukristi. Aš nenoriu nuslysti ir numušti jūsų — abiem žūti neverta.

Frodui nespėjus jo sustabdyti, Semas atsisėdo ant krašto, nu-korė kojas ir atsargiai apsisuko, pėdomis ieškodamas atramos. Tai buvo tikriausiai pats drąsiausias ir kvailiausias jo poelgis per visą gyvenimą.

— Ne, ne, Semai, asile! — puolė prie jo Frodas. — Tu tikrai užsimuši nežiūrėdamas kur lipi! Grįžk atgal!

Jis pačiupo Semą už pažastų ir užtraukė atgal ant skardžio.

— Luktelk! — liepė Frodas, o pats atsigulė ant pilvo ir, prišliaužęs prie krašto, ėmė žiūrėti žemyn. Šviesa beveik dingo, nors sau-"lė dar neturėjo būti nusileidusi. — Manau,

kad turėtume įveikti šį skardį. Bent jau aš. O gal ir tu, jeigu nepamesi galvos ir atidžiai mane seksti.

— Pabandyk nepamesti galvos, kai nesimato žemės ir taip sutemo! — burbėjo Semas. — Kas bus, jeigu nerasime už ko užsikabinti?

— Kabarosimės atgal, — trumpai atsakė Frodas.

— Lengva pasakyti, — paprieštaravo Semas, — geriau palaukime ryto, kai bus šviesiau.

— Ne! — Frodo balse staiga pasigirdo nekantrumo gaida. — Man brangi kiekviena valanda, kiekviena minutė. Aš leidžiuosi. Tu palauk, kol grįšiu arba šūktelsiu.

Užsikabinęs pirštais už krašto, jis lėtai tiesė rankas, pagaliau kojos pajuto tinkamą atramą.

— Pirmas žingsnis padarytas! — šūktelėjo Frodas. — Atrodo, jog šita briauna plėtėja dešinėje. Aš galiu čia stovėti nesilaikydamas. Aš... — staiga jo žodžiai nutrūko.

Didžiuliu greičiu tamsa atūžė iš rytų ir akimirksniu prarijo dangų. Tiesiai virš galvų sausai driokstelėjo griaustinis. Į kalvas trenkė žaibas, sušvilpė šėlstantis vėjas. Staiga audros riaumojime pasigirdo šiurpus klyksmas. Hobitai buvo girdėję tokį balsą, bėgdami iš Hobitono, ir netgi ten, taikiuose Grafystės miškuose, baimė stingdė jiems kraują. Tačiau palyginti su šiuo klyksmu, tai tebuvo kačiuko kniaukimas. Čia, šitoje dykroje, atrodė, kad siela suskils į gabalus iš siaubo — hobitams užėmė kvapą, širdis visai sustojo. Semas parkrito kniūbsčias. Frodas nejučia paleido skardžio kraštą, rankomis užsispaudė ausis. Jis susvyravo, paslydo ir surikęs nučiuožė žemyn.

Semas išgirdo jį ir šiaip ne taip prišliaužė prie skardžio krašto.

— Šeimininke! — pašaukė jis. — Šeimininke!

Niekas neatsiliepė. Semas pajuto, jog dreba visu kūnu, bet įkvėpė ir vėl sušuko: „Šeimininke!“ Vėjas, atrodė, sugrūdo žodžius atgal į gerklę. Vėtrai šniokščiant tarpekliu aukštyn į kalvas Sema, išgirdo tolimą balsą:

— Viskas gerai, viskas gerai! Aš čia. Tik nieko nematau.

Frodą vos buvo galima girdėti, nors jis iš tiesų nebuvo labai toli. Jis nuslydo žemyn, tačiau išlaikė pusiausvyrą. Pora jardų žemiau jo kojos įsirišė į plačią iškyšą, ir Frodas sustojo. Laimė, skardis toje vietoje buvo nestatus, tad vėjas prispaudė hobitą prie uolos. Jis kurį laiką pastovėjo prigludęs prie skardžio, jausdamas, kaip daužosi širdis. Aplinkui buvo aklina tamsa, nors į akį durk. Frodas pamanė, jog apako. Jis giliai įkvėpė. Kažkur iš tamsos viršuje atskriejo Semo balsas:

— Grįžkit! Grįžkit!

— Negaliu. Aš nieko nematau ir nerandu už ko užsikabinti. Aš dar neįstengiu judėti.

— Kaip jums padėti, pone Frodai? Ką aš galėčiau padaryti? — suūkavo Semas, pavojingai persisvėręs per kraštą. Kodėl šeimininkas nieko nemato? Tiesa, buvo tamsu, bet ne aklina. Jis matė prie uolos prisipaudusią pilką Frodo figūrėlę, tačiau šeimininkas buvo per toli, kad Semas galėtų ištiesti pagalbos ranką.

Vėl sugriaudė, prapliupo lietus. Neperžvelgiama vandens uždanga susimaišė su kruša, lediniu srautu užgriuvo kalvas.

— Aš leidžiuosi pas jus! — suriko Semas, nors pats nežinojo, kaip nusileidęs galėtų padėti.

— Ne, ne! Palauk! — jau stipresniu balsu atsiliepė Frodas. — Man jau geriau. Palauk! Tu vis tiek nieko nepadarysi be virvės.

— Virvė! — springdamas iš susijaudinimo sušuko Semas. — Taigi tokį kvailį kaip aš verta ant jos pakarti, kad būčiau pavyzdys kitiems bukapročiams. Tu esi mulkių mulkis, Semai Gemdži, kaip ir sakė senis Gaferas! Virvė!

— Pakaks taukšti! — sušuko Frodas. Jis jau buvo atsigavęs ir dabar nežinojo, ar čia juoktis, ar bartis. — Palik ramybėje Gaferą! Kur ta tavo virvė? Jeigu kišenėje, tai kuo greičiau trauk ją lauk!

— Taip, taip, pone Frodai, ji mano ryšulyje. Šimtus mylių tampiausi ir užmiršau!

— Tai prisimink ir nuleisk vieną galą žemyn!

Semas nusimetė ryšulį nuo pečių ir ėmė raustis. Iš tikrųjų pačiame dugne gulėjo pilkos

šilkinės virvės ritinys — Lorio elfų dovana. Jis skubiai nusviedė vieną galą savo šeiminkui. Tamsos šydas tarsi nukrito Frodui nuo akių, jis pamatė silpnai švytintį pilką siūlą, besileidžiantį prie jo. Turėdamas į ką žiūrėti tamsoje, jis pasijuto nebe toks apsvaigęs. Atsargiai pasilenkęs Frodas tvirtai apšivyniojo virvę aplink juosmenį ir suspaudė ją abiem rankom. Semas atsitraukė, įrėmė koją per keletą jardų nuo krašto ir ėmė traukti. Pusiau užkeltas, pusiau pats užropojęs, Frodas pagaliau atsidūrė viršuje ir griuvo ant žemės.

Griaustinis daužėsi jau toli, o lietus net nemanė liautis. Hobitai nušliaužė atgal į tarpekį, bet ir ten nebuvo kur pasislėpti. Vandens upokšniai sruveno žemyn uolų sienomis. Greitai jie sužė srautu, kuris putojo ant akmenų liedamasis iš tarpeklio kaip iš lietvamzdžio.

— Lietus būtų mane tikrai nuplovęs arba mirtinai prigirdęs, — tarė Frodas. — Kokia laimė, kad tu turėjai virvę!

— Derėjo apie ją anksčiau pagalvoti, — atsiliepė Semas. — Ar jūs prisimenate, kaip Lorie elfai mums į valtis dėjo virvių? Aš nesusilaikiau ir vieną ritinį išimečiau sau į kuprinę. Atrodo, jog tai buvo prieš daugelį metų... „Virvė visur pravers“, — pasakė tada Haldiras ar kuris kitas elfas. Jis buvo visiškai teišus.

— Gaila, kad nesusiprotėjau paimti dar vienos, — tarė Frodas. — Bet aš palikau Būrį paskubom, todėl nespėjau apie tai pamąstyti. Jeigu virvės užtektų, galėtume ją nusileisti žemyn. Kokio ji ilgio, Semai?

Semas lėtai išvyniojo savo brangenybę ir ėmė rūpestingai matuoti alkūnėmis.

— Penki, dešimt, dvidešimt, ne mažiau kaip trisdešimt elų*.

— Kas galėjo pagalvoti! — nudžiugo Frodas.

— Tikrai — kas? — juokėsi Semas. — Elfai yra nuostabi tauta. Virvutė atrodo švelni kaip pienas, plona, tačiau yra nepaprasto tvirtumo. Ji labai lanksti ir lengva kaip pūkelis!

Elas — ilgio matas, lygus 114 centimetrų.

— Trisdešimt elų, — svarstė Frodas, — turėtų pakakti. Jeigu prieš naktį audra nurims, aš vėl bandysiu leistis.

— Lietus jau rimsta, — pasakė Semas, — bet tokioje prieblandoje leistis yra labai pavojinga, pone Frodai. Aš dar neatsigavau nuo to klyksmo. Labai panašu į Juodąjį Raitelį, jeigu tik jis gali skraidyti. Aš manau — verčiau pasilikime šitame plyšyje ir palaukime ryto.

— O aš manau, jog neverta stirksoti tiesiai prieš Juodąją Šalį, akylai stebinčią pelkes.

Tai pasakęs Frodas atsistojo ir vėl nuėjo į tarpeklio galą. Jis apsidairė. Rytuose dangus jau pragiedrėjo, o didžioji audra kildama išskleidė sparnus virš Emyno Mulo, kur Sauronas, matyt, trumpam sulaikė savo tamsias mintis. Po to ji pasisuko ir pažūrė krušą bei žaibus virš Anduino slėnio, kaip karo šauklis užtemdydama Minas Tiritą. Neskubėdama audra persirito per Gondorą, Rohano pakraščius, jos juodus debesų bokštus, užstojusius saulę, išvydo rohi-rimų kariai, šuoliuojantys į vakarus. Tačiau čia, virš plikų kalvų ir dvokiančių pelkių, dar kartą atsivėrė gilus, mėlynas vakarinis dangus. Lyg mažyčiai langeliai dangaus kupole prie mėnulio pjautuvo išsižiebė pirmosios žvaigždės.

— Kaip gera vėl matyti, — giliai įkvėpęs tarė Frodas. — Žinai, Seniai, aš jau maniau, kad apakau — nuo žaibo ar kokios kitos baisybės. Nieko, visai nieko nemačiau, kol nusileido pilka tavo virvė. Man net pasirodė, kad ji švyti.

— Ji iš tikrųjų švyti tamsoje, — patvirtino Semas, — tačiau aš tik šiandien tai pastebėjau. Jeigu jau užsispyrėte leistis — kaip mes ją panaudosime, pone Frodai? Trisdešimt elų — tai beveik aštuoniolika sieksnių, tiek, kiek yra iki žemės.

Frodas trumpai pagalvojo.

— Priišk ją prie šito strampo, Semai, — paliepė jis. — Keliausi žemyn pirmas, kaip ir norėjai. Aš tave lėtai leisiu, o tau tereiks kojomis ir rankomis spirtis nuo uolų. Žinoma, jeigu pamatytum kokią iškyšą ir duotum man pailsėti, būtų neblogai. Kai būsi apačioje, nusileisiu aš. Dabar jaučiuosi jau neblogai.

— Šaunu, — visai nenudžiugęs pasakė Semas. — Bet jei reikia, tai reikia!

Jis pasiėmė virvę, pririšo ją prie artimiausio strampo, kitą galą apsijuosę aplink liemenį. Paskui nenoriai apsisuko ir pasiruošė leistis.

Ant skardžio nebuvo nei perpus taip baisu, kaip tikėjosi Semas. Virvė suteikė pasitikėjimo, nors hobitas kiekvieną kartą užsimerkdavo, pasižiūrėjęs į apačią. Leidžiantis pasitaikė viena bjauri vieta, kur uola buvo lygut lygutėlė, ir Semas nuslydęs pakibo ant sidabrinės virvės. Bet Frodas ramiai leido jį žemyn, tad viskas baigėsi laimingai. Semas labiausiai bijojo, jog virvė baigsis, kai jis dar bus aukštai ore, tačiau Frodas tebelaikė rankose gerą galą, o jis jau atsistojo ant žemės ir šūktelėjo: „Aš nusileidau!“ Nors su pilku elfų apsiaustu Semas ištirpo prieblandoje, Frodas jį puikiai girdėjo. Jis pasiruošė leistis pats.

Frodas užtruko kur kas ilgiau, nes viršuje nebuvo kam padėti. Iš pradžių hobitas nelabai pasitikėjo virve, tačiau du kartus nuslydęs ir įsitikinęs jos tvirtumu jis nusiramino ir sėkmingai pasiekė apačią.

— Valio! — šūktelėjo jis. — Mums pavyko! Pasprukome iš Emyr Mulo! Tik kas toliau? Galbūt greitai vėl ilgėsime tvirto akmens po kojomis?

Semas neatsakė, jis žvelgė į viršų.

— Mulčiai! — pareiškė jis. — Kvėšos! Mano puikioji virvė! Ji pririšta viršuje, o mes apačioje. Mes paliekame Golumui puikiausius laiptus. Dar galėjome jam palikti raštelį su smulkiais nurodymais, kur pasukome! Taip ir maniau, jog viskas per daug gerai.

— Jeigu žinai kitą būdą nusileisti, tai lipk į viršų, atsirišk ją ir nusikabarok atgal! — nusijuokė Frodas. — Tada tikrai galėsi mane vadinti mulčiu, kvėša ar kitais maloniais vardais.

Semas pasikrapštė pakaušį.

— Prašom atleisti, bet nieko nesugalvoju, — pasakė jis. — Tiesiog man labai sunku skirtis su koku nors daiktu iš elfų šalies. Galbūt ją suvijo pati Galadrielė. Galadrielė!.. — sumurmėjo jis liūdnei nuleidęs galvą ir, lyg atsisveikindamas, paskutinį kartą timptelėjo virvės galą.

Tačiau, neapsakomai abiejų hobitų nuostabai, virvė pasileido. Semas pargriuvo, o minkštos pilkos kilpos šiugždėdamos krito jam ant galvos. Frodas nusijuokė.

— Kas rišo virvę? — paklausė jis. — Keista, kaip ji iki šiol nenukrito! O aš patikėjau savo svorį tavo surištam mazgui! Seniui visai nebuvo juokinga.

— Galbūt aš ne per geriausiai laipioju, pone Frodai, — išsėdęs pasakė jis, — tačiau apie virves ir mazgus šį tą išmanau! Ne veltui mano giminės vyrai, pradedant nuo senelio ir baigiant dėde En-džiu, o jis yra vyresnysis Gafero brolis, buvo puikūs lyno akrobatai. Aš pririšau virvę taip tvirtai, kad tvirčiau nepririštų niekas — nei Grafystėje, nei kur kitur.

— Vadinasi, virvė trūko. Galbūt ji nusiplovė į uolos kraštą? — svarstė Frodas.

— Bet juk ne! — dar labiau išsėdęs sušuko Semas. Jis pasilenkė ir apžiūrėjo galus. — Nenutrūko nė viena gijelė!

— Tada atsirišo mazgas, — nenusileido Frodas. Semas tik palingavo galva ir nieko neatsakė. Jis mažliai leido virvę per pirštus.

— Sakykite ką norite, pone Frodai, — galop tarė jis, — bet, mano manymu, virvė grįžo pati, — kai aš pašaukiau.

Jis suvyniojo elfų dovaną ir meiliai įdėjo ją į ryšulį.

— Svarbiausia, kad ji vėl tavo krepšyje, — pasakė Frodas. — O dabar reikia apsvarstyti kitą mūsų žingsnį. Naktis jau čia pat. Ak, kokios nuostabios žvaigždės ir mėnulis!

— Tik pagalvokite — Lotlorierio elfai dabar irgi žvelgia į jas, — atsiduso Semas. — Širdis džiaugiasi matant. Žiū, mėnulis paaugo — šviečia visai padoriai. Mes jo jau pora naktų nematėme.

— Taip, bet iki pilnatis dar keletas dienų. Nemanau, kad mums verta lįsti į pelkes su priešpilnio šviesa.

Palaukę pirmųjų nakties šešėlių, jie pradėjo kitą kelionės atkarpą. Po kiek laiko Semas atsigrėžė ir pasižiūrėjo atgal. Pilkoje uoloje juodavo tarpeklio žiotys.

— Kaip gerai, kad mes susigražinome virvę, — tarė Semas. — Neblogą mįslę užminėme tam niekšui. Tegu pabando nusileisti nuo tokio skardžio savo šlepsinčiomis kojomis!

Šlaitas vis dar stačiai leidosi žemyn. Jie pasuko per šlapius ak-monis ir aštria uolų atplaiša. Tačiau netoliese hobitams kelią pa-

stojo plyšys, staiga išsižiojęs tamsoje prieš pat keliauninkų kojas. Plyšys nebuvo itin didelis, bet vis dėlto per platus, kad prieblandoje hobitai išdrįstų per jį šokti. Jiems pasigirdo, tarsi apačioje gurgėtų vanduo. Plyšys sukosi į šiaurę, atgal prie kalvų, todėl bent iki ryto kelias hobitams buvo užkirstas.

' — Ar mums nevertėtų grįžti ir paėjėti į pietus palei skardį? — pasiūlė Semas. — Gal ten rastume kokį nuošalų kampelį, o jei pasisektų — net olą.

— Ko gero, — sutiko Frodas. — Aš pavargau ir manau, jog šiai nakčiai pakaks klupinėti tarp akmenų. Bet man apmaudu gaišti — jeigu čia būtų lygus takas, tai žingsniuotčiau juo, kol kojos laikytų.

Palei akmenuotas Emyr Mulo papėdes eiti buvo ne ką lengviau. Semas taip ir nerado nei kampelio, nei urvo: vien tiktai pliki akmenuoti šlaitai, prigludę prie niūraus skardžio, kuris vis aukščiau kilo virš galvų. Pagaliau netekę jėgų hobitai paprasčiausiai sukrito ant žemės pavėjinėje didelio akmens pusėje. Ten jie ir sėdėjo susiglaudę, kol, kad ir kaip jie stengėsi neprarasti budrumo, atslinko snaudulys. Aukštai pakilo mėnulis. Jo balta šviesa užliejo plikas uolas ir kiek toliau šmėksantį skardį, paversdama niūrią juodumą šalta pilkuma, išpinta šešėlių voratinklio.

— Semai, pasiimk mano antklodę, nusenūsk, o aš pabudėsiu, — pasakė Frodas atsistodamas bei šilčiau įsisupdamas į apsiaustą. Staiga jis sustingo ir skubiai pasilenkęs griebė Semą už rankos. — Kas ten? — sušnibždėjo jis. — Ten, ant uolos!

Semas pasižiūrėjo ir vos girdimai švilptelėjo pro dantis.

— Tsss! — tarė jis. — Mat kaip. Tai Golumas! Po šimts gyvačių! O aš tikėjaus, kad mes paklaidinome jį tarp uolų. Pasižiūrėkite į jį! Lyg šlykštus voras ant sienos.

Mėnesienoje aiškiai matėsi, kaip nuo stataus, beveik lygaus skardžio leidžiasi nedidelė juoda figūra, išskėtusi rankas ir kojas. Tikriausiai jo minkšti lankstūs pirštai rado atbrailų, kurių hobitai nebūtų nė pastebėję. Iš tolo jis atrodė kaip didelis voragyvis lipniomis galūnėmis. Tas padaras leidosi galva žemyn, lyg uostydamas kelią. Retkarčiais jis lėtai pakeldavo galvą apsižvalgyti — ji sukiojosi ant ilgo kaklo tarsi šis būtų visai be kaulų. Tada hobitai išvysdavo dvi balkšvas aktų liepsneles, kurios mirkteldavo ir tuoj pat vėl užgesdavo.

— Kaip manote, ar jis mus gali pamatyti? — paklauso Somai,

— Nežinau, — tyliai atsakė Frodas, — turbūt kad no. Natgl draugams būtų sunku mus įžiūrėti su šitais elfų apsiaustais. Bū to, aš girdėjau, kad jis nemėgsta nei saulės, nei mėnulio.

— Tai kodėl jis leidžiasi kaip tik čia?

— Tyliau, Semai! Galbūt jis mus užuodžia. Jo klausia jautri beveik kaip elfų. Ko gero, Golumas kažką nugirdo: mos smagiai parė-kalojome eidami palei skardį, o sutūpę už akmens kalbėjomės irgi per garsiai.

— Jis man jau įkyrėjo, — tarė Semas. — Tas padaras per dažnai painiojasi mums po kojomis. Reikia su juo vyriškai pasišnekėti, šįkart aš jam neleisiu išsprūsti. — Jis užsitraukė pilką gobtuvą ant veido ir atsargiai nutykino prie uolos.

— Būk atsargus! — šnipštelėjo Frodas, sėlindamas iš paskos. — Jis daug pavojingesnis nei atrodo.

Juodas šešėlis jau nušliaužė tris ketvirčius kelio ir Iki žemės jam liko mažiau nei penkiasdešimt pėdų. Susigūžę didžiulio akmens šešėlyje Semas su Frodu atidžiai jį stebėjo. Atrodo, Golumas pasiekė pavojingą vietą, nes hobitai išgirdo jį šnypščiant bei keikiantis. Jis pakėlė galvą, nuspjovė. Dabar jo gyvatiškas baltas gergždė ir švokštė visai aiškiai.

— Ak, s-s-s! Atsargiai, mano mieliausias! Neskubėk ir būli pirmas. Mes nenorime

nusisukti sprando, ar ne, mano mieliausiai? O ne, mielas, *golum!* — Jis vėl pakėlė galvą į mėnulį, sumirksėjo Ir tuoj pat užsimerkė. — Mes nekenčiame jos, — piktai sušnypštė jis, — š-šlykš-šti, š-šlykš-šti š-šviesa, ji mus s-s-seka, ji žeidžia mūs-sų akis-s-s, mieliausias.

Jis leidosi vis žemiau, šnypštimas garsėjo.

— Kur jis-s, kur jis-s, mano mieliausias, mano mieliausias? Jis mūsų, taip, mūsų, ir mes jo norime. Vagys, vagys! Šlykštūs man vagys. Kur jie su mano mieliausiuoju? Prakeikimas! Mes jų nekenčiame.

— Nepanašu, kad jis žinotų, kur mes esame, ar no? — sušnibždėjo Semas. — O kas tas jo mieliausias? Ar jis turi galvojo...

— Ša! — sušvokštė Frodas. — Jis jau pakankamai arti, kad išgirstų šnabždesį.

Iš tiesų Golumas staiga stabtelėjo, jo didelė galva ėmė sukiotis, lyg įdėmiai klausytųsi. Blyškios akys buvo pusiau primerktos. Semas valdėsi, bet jo pirštai virpėjo. Degančios pykčiu ir pasišlykštėjimu hobito akys atidžiai sekė bjaurų padarą. Golumas vėl pajudėjo vis šnypšdamas ir keikdamasis.

Pagaliau jis atsidūrė ne daugiau kaip per dvylika pėdų nuo žemės, tiesiai hobitams virš galvų. Toje vietoje skardis smigo žomyn tarsi nukirstas, net Golumas negalėjo rasti jokios atbrailos užsikabinti. Jis pabandė apsisukti kojomis žemyn, tik staiga nusprūdo ir plonai prošvilpiu suklykęs dribo žemėn. Krisdamas jis susisuko į kamuolį lyg voras, kuriam leidžiantis nutrūko gija.

Tą akimirką Semas kaip žaibas šoko iš savo slėptuvės ir dviem šuoliais įveikęs juos skyrusį atstumą užgriuvo ant Golumo. Tačiau hobitas neįvertino savo priešininko, nors šis drybsojo nukritęs ir nesitikėjo puolimo. Semui dar nespėjus tvirtai įsikabinti, ji lyg virvės apsvijio ilgos, minkštos, bet nepaprastai stiprios kojos bei rankos. Šalti pirštai siekė gerklės. Aštrūs dantys susmigo hobitui į petį. Semas tegalėjo savo kieta apvalia galva trankyti priešui į veidą. Golumas šnypštė, spjaudėsi, bet nepaleido.

Semui būtų pasibaigę prastai, jeigu jis būtų puolęs vienas. Tačiau į pagalbą, traukdamas Gylį iš makštų, atskubėjo Frodas. Kaire ranka jis stvėrė Golumą už gliūčių plaukų ir atlošė jo galvą atgal, priversdamas blyškas piktas akis žvelgti į dangų.

— Paleisk, Golumai! — tarė jis. — Štai Gylys. Tu kartą jį jau matei. Paleisk arba paragausi durklo ašmenų. Aš perpjausiu tau gerklę!

Golumas neteko jėgų ir kaip šlapia virvė susmuko ant žemės. Semas atsistojo, laikydamasis už peties. Jo akys degė pykčiu, bet jis neprisivertė pulti: apgailėtinas priešas inkšdamas raičiojosi ant akmenų.

— Nemuškite mūsų! Neleisk jiems mūsų skriausti, mieliausias! Jie juk neskriaus mūsų, puikūs hobits-sai? Mes nenorėjome nieko bloga, bet jie šoko ant mūsų kaip katinai ant pelių, taip, taip, mieliausias. O mos tokio vieniši, *golum*. Mes būsime jiems geri, labai gori, jeigu Jio mums irgi bus malonūs, taip, taip.

— Na, ką mes su juo darysime? — paklausė Semas. — Siūlau jį surišti ir palikti čia, kad negalėtų mūsų sekti.

— Bet juk tada mes žūsim, mes mirssim, — suverkšlėno Golumas. — Žiaurūs maži hobits-sai. Surišti mus šitoje šaltoje dykynėje ir palikti, *golum, golum!* — kūkčiojimas išsiveržė iš jo gargaliuojančios gerklės.

— Ne! - papurtė galvą Frodas. - Jeigu apsispręstumėm jį užmušti, tai reiktų nudobti jį nekankinant. Tačiau dabar mes neturime teisės jo nužudyti. Vargšas niekšelis! Jis juk mums nieko nepadarė.

— Kaipgi nepadarė?! - net šoktelėjo Semas, trindamas petį. -Šiaip ar taip, jis norėjo mums pakenkti. Ir dabar tebenori, galiu prisiekti! Pasmaugti mus miegančius — štai jo kėslas.

— Gali būti, - sutiko Frodas. - O gal ir ne - negali žinoti, ką jis galvoja, — Hobitas nutilo ir susimąstė.

Golumas gulėjo kaip gulėjęs, bet verkšlenti nustojo. Semas stovėjo šalia piktai į jį

dėbčiodamas.

Frodoi atrodė, jog jis girdi kažkur iš praeities atskambančius tolimus, bet aiškius balsus:

— *Kaip gaila, kad Bilbas nepribaigė to šlykštaus padaro, kai turėjo tokią galimybę!*

— *Kaip gaila? O juk gailestis ir sulaikė jo ranką. Gailestis Ir kilniaširdiškumas: be būtinos priežasties žudyti negalima.*

— *Aš nejaučiu jokio gailesčio Golumui. Jis nusipelnė mirties.*

— *Nusipelnė mirties! Be abejo, daugelis gyvųjų yra nusipelnę mirti. Ir nemažai yra mirusių, kurie nusipelnė gyventi. Ar tu gali grąžinti jiems gyvenimą? Jei ne, tai neskubėk smerkti kitų, prisidengęs teisingumo vardu, kai iš tiesų drebi dėl savęs. Net Išminčių Išminčiai negali visko numatyti.*

— Tebūnie taip, - garsiai tarė Frodas, nuleisdamas kardą. - Nors vis dar jo bijau, aš nežudysiu šito padaro. Nes dabar jis vertas tik gailesčio.

Semas pasižiūrėjo į savo šeimnininką nesuprasdamas, su kuo jis šnekasi. Golumas pakėlė galvą.

— Taip, mes-s esame pasigailėtini, mieliausias, — suinkštė Golumas. — Vargas, vargas! Hobitai mūsų neužmuš, gerieji hobitai.

— Neužmušime, bet ir nepaleisime, — pasakė Frodas. — Tu klastingas ir suktas, Golumai, todėl eisi su mumis, o mes nenulei-sime nuo tavęs akių. Kur galėdamas turėsi mums padėti. Už gera atsilyginama geru.

— S-sutinku, žinoma, s-sutinku! — ėmė linkčioti Golumas atsisėsdamas. — Gerieji hobitai! Mes eisime su jais. Eisime ir rodysime jiems saugius takus tamsoje, taip, taip, rodysime. Bet mums įdomu, kurgi jie keliauja per šitas šaltas žemes, taip, mums įdomu.

Jis pasižiūrėjo į hobitus, akimirką jo blyškiose mirksinčiose akyse sužėrėjo klastos ir smalsumo kibirkštėlė.

Semas susiraukė ir sukando dantis. Jis nesuprato, kodėl šeimnininkas taip elgiasi, tik numanė tam esant priežasčių. Tačiau Frodo atsakymas į Golumo klausimą jį visiškai suglumino.

Frodas pažvelgė tiesiai Golumui į akis, kurias šis skubiai nusuko, ir tyliai tarė:

— Tu tai žinai arba bent numanai, Smygolai. Mes keliaujame į Mordorą. Aš manau, jog tu žinai, kaip ten patekti.

— Ak, s-s-s! — pasibaisėjo Golumas, užsidengdamas ausis, lyg toks atvirumas ir tas vardas būtų jį skaudinęs. — Mes spėjome, taip, mes spėjome. Ir mes nenorime, jog jie ten eitų. Ne, mieliausias, tik ne šie gerieji hobitai. Pelenai, pelenai ir dulkės, ir troškulys — štai kas ten. Ir duobės, duobės, duobės. O dar orkai — tūkstančiai orkų. Mielieji hobitai neturi keliauti į tokias s-s-s vietas.

— Vadinasi, tu ten buvai? — rūščiai paklausė Frodas. — Ir tave vėl ten traukia?

— Tap, taip. Ne!! — suriko Golumas. — Aš ten buvau tik kartą, atsitiktinai. Juk atsitiktinai, mano mieliausias? Bet mes ten nenorime grįžti, ne, ne, nenorime! — Staiga jo balsas pasikeitė, gurguliudamas Golumas ėmė šnekėtis su kažkuo kitu. — Palikite mane, *golum!* Man skauda. O, mano vargšės rankos, *golum!* Aš, mes, aš nenoriu grįžti. Aš jo nesurasiu. Aš pavargau. Aš, mes jo nesurasime, *golum*, ne, niekur nesurasime. Jie visada budrūs. Nykštukai, žmonės, elfai — baisūs elfai žibančiomis akimis. Aš jo nesurasiu. Ak! — Jis pašoko ir suspaudęs kaulėtą kumštį pagrūmojo į rytus. — Mes to nedarysime! — sušuko Golumas. — Jis ne tavo! — Bet paskui jis vėl susmuko ant žemės ir ėmė žliumbti. — *Golum, golum.* Nežiūrėk į mus! Eik šalin! Eik miegoti!

— Jis neis šalin ar miegoti tau paliepus, Smygolai, — tarė Frodas. — Bet jeigu tu iš tikrųjų nori nuo Jo išsivaduoti, privalai man padėti. Tai reiškia, jog turėsi parodyti kelią pas Jį. Tačiau tau nereikės eiti su mumis į Mordorą. Nuvesk mus iki vartų, tada galėsi laisvas keliauti kur nori.

Golumas vėl atsisėdo ir pasižiūrėjo į jį iš padilbų.

— Jis visada yra ten, — sukrenkštė jis, — visada ten. Orkai jus nuves. Į rytus nuo upės visur knibžda orkų. Neprašykite Smygolo. Vargšas, vargšas Smygolas iš ten seniai

iškeliavo. Iš Smygolo atėmė jo Mieliausiajį ir jis dabar žuvęs.

— Galbūt mes vėl jį surasime, jeigu tu eisi su mumis, — pasakė Frodas.

— Ne, ne, niekada! Smygolas prarado savo Mieliausiajį.

— Stokis! — liepė Frodas.

Golumas atsistojo ir atsirėmė į uolą.

— Taigi. Kada tau geriau ieškoti tako — dieną ar naktį? Mes pavargę, bet jeigu aiškiau matai naktį, tai iškeliausime tuoj pat.

— Didelės šviesos žeidžia mums akis, o taip, jos žeidžia, — suinkštė Golumas. — Smygolas neis šviečiant Baltajam Veidui. Jis greitai dings už kalnų, taip. Truputį pailsėkite, gerieji hobitai!

— Tada sėsk ir nejudėk! — įsakė Frodas.

Hobitai atsisėdo šalia jo iš abiejų pusių, atsirėmė į uolą ir ištiesė pavargusias kojas. Jie puikiai suvokė, jog neturi miegoti. Mėnulis lėtai ėmė leistis. Nuo kalvų nutįso šešėliai, aplinkui sutemo. Tik aukštai danguje tebespindėjo žvaigždės. Niekas nejudėjo. Golumas sėdėjo parietęs kelius, rankas padėjęs ant žemės ir užsimerkęs, tačiau atrodė, jog jis įtemptai kažką galvoja.

Frodas pašnairavo į Semą. Hobitų žvilgsniai susitiko — jie suprato vienas kitą. Jie įsitaisė patogiau, atrėmė galvas į uolą ir užmerkė akis. Greitai pasigirdo tylus jų šnarpštimas. Golumo rankos trūktelėjo. Vos pastebimai jo galva pasisuko į kairę, į dešinę, jis lėtai atmerkė vieną akį, po to kitą. Hobitai nejudėjo.

Staiga neįtikėtinai vikriai bei greitai Golumas lyg žiogas ar varlė šoko į tamsą. Bet kaip tik to ir tikėjosi Frodas su Semu. Semas pavijo bėglį už poros žingsnių, o Frodas, sugriebęs už kojų, parvertė jį žemėn.

— Tavo virvė vėl pravers, Semai, — tarė Frodas. Semas ištraukė virvę.

— Ir kurgi jūs susiruošėte tokiose šaltose žemėse, ponuli Golu-mai? — pašaipiai paklausė jis. — Mums įdomu, aha, mums įdomu. Tikriausiai susirasti savo draugužių orkų, ar ne? Šlykštus klastingas padare. Šita virvė su siaura kilpa labiau tiktų tavo kaklui.

Golumas gulėjo nesipriešindamas ir nieko neatsakė, bet metė į Semą greitą piktą žvilgsnį.

— Reikia padaryti taip, kad jis nepaspruktų, — tarė Frodas. — Golumui teks eiti, tad neverta jam pančioti kojų. Rankų irgi, nes, atrodo, jis mėgsta vaikščioti keturiomis. Prižišk vieną galą jam prie kulkšnies, o kitą laikyk rankoje.

Frodas nenuleido akių nuo Golumo, kol Semas rišo mazgą. Pasekmės nustebino juos abu. Golumas pradėjo siaubingu balsu klykti. Jis raičiojosi, bandė prisikišęs nukąsti virvę ir vis rėkė.

Pagaliau Frodas suprato, jog jam tikrai skauda, bet ne nuo mazgo. Nors mazgas buvo tvirtas, jis neturėjo itin veržti. Semas jau nebe taip rūščiai paklausė:

— Kas tau atsitiko? Bandei pabėgti, tai turi būti prižištas. Bet mes nenorime tavęs kankinti.

— Mums skauda, mums skauda! — šnypštė Golumas. — Ji stingdo, ji kanda. Prakeikti elfai ją padarė! Žiaurūs hobitai, žiaurūs! Dėl to mes ir bandėme pabėgti, žinoma, dėl to, mieliausias! Mes numanėme, jog hobitai bus žiaurūs. Jie lanko elfus, nuožmius elfus su žibančiomis akimis. Nuimkite ją nuo mūsų. Mums skauda!

— Ne, aš jos nenuimsiu, — tarė Frodas. — Nebent, — jis sekundę pagalvojo, — nebent tu mane įtikintum, kad tavimi galima pasitikėti.

— Mes prisieksime daryti tai, ko jis nori, taip, taip, — suinkštė Golumas, vis dar tebesiraitydamas ir laikydamasis už kulkšnies. — Skauda!

— Prisieksi? — paklausė Frodas.

— Smygolas, — staiga garsiai ir aiškiai tarė Golumas, su keista šviesa akyse žiūrėdamas į Frodą, — Smygolas prisieks savo Mie-liausiuoju.

Frodas akimirką sustingo. Semas vėl nustebo, išgirdęs šeimnininko žodžius bei rūstų balsą:

— Mieliausiuoju? Tu drįsti prisiekti Mieliausiuoju? — tarė Frodas. — Pagalvok!

Šitas žiedas yra Visagalis Jis žiedus išsisklaidžiusius gali Surasti, sukviest ir, juodąja

valia Sukaustęs, sujungti tamsiam Mordore.*

Tai juo tu nori prisiekti, Smygolai? Šitokio pažado laikytumeisi? Jis klastingesnis už tave. Jis gali iškreipti tavo žodžius. Saugokis!

Golumas sudrebėjo, bet pakartojo:

— Mieliausiuoju, Mieliausiuoju!

— Ką tu juo prisieksi? — paklausė Frodas.

— Kad būsiu labai labai geras, — tuoj pat atsakė Golumas. Jis prišliaužė prie Frodo ir sušnibždėjo: — Smygolas prisiekia, jog niekada, niekada neatiduos Mieliausioje Jam. Niekada! — Drebulys nupurtė visą jo kūną, lyg Golumą būtų sukrėtę jo paties žodžiai. — Smygolas jį išsaugos. Bet Smygolas turi pamatyti savo Mieliausiąjį, kad galėtų prisiekti.

— Ne, — pasakė Frodas su rūščia užuojauta žiūrėdamas žemyn. — Tu nori jį pamatyti ir paliesti, nors supranti, jog tada netektum proto. Ne. Prisiek jo vardu, jei nori. Juk tu žinai, kur jis yra. Žinai, Smygolai. Jis prieš tave.

Akimirką Semui pasirodė, kad jo šeimininkas išaugo, o Golumas susitraukė: aukštas, rūstus, galingas valdovas, pilkame šešėlyje slepiantis savo švytėjimą, ir prie jo kojų inkščiantis mažas šu-niūkštis. Jie buvo skirtingi, tačiau kartu ir panašūs: jie galėjo skaityti vienas kito mintis. Golumas priropojo ir pradėjo glostyti Frodo kelius gerindamasis.

— Ant žemės! Ant žemės! — liepė Frodas. — Dabar prisiek!

— Mes prisiekiame, taip, aš prisiekiu, — tarė Golumas, — jog tarnausiu Mieliausioje šeimininkui. Geras šeimininkas, geras Smygolas, *golum, golum!* — staiga jis vėl pradėjo verkšlenti ir graibytis kulkšnies.

* *Vertė J. Strielkūnas.*

— Nurišk virvę, Semai, — paprašė Frodas.

Be didelio džiaugsmo Semas pakluso. Golumas iš karto pašoko ir pradėjo šokinėti aplinkui, kaip priluptas šunytis, kurio šeimininkas jau nebepyksta. Jis kuriam laikui visiškai pasikeitė: ėmė mažiau šnypšti ir kalbėjosi nebe su mieliausiuoju savimi, bet su naujaisiais draugais. Hobitams prisiartinus jis vis dar atsitraukdavo ir stengėsi jokia būdu nesiliesti prie elfų apsiaustų, tačiau buvo tikrai draugiškas, o jo pastangos įtikti galėjo tiesiog sujaudinti. Golumas springo juoku iš kiekvieno hobitų pokšto ar gesto, džiaugėsi, kai Frodas su juo kalbėdavo švelniai, ir šniurkščiojo Frodo pabartas. Semas vengė su juo šnekėtis. Jis buvo labai įtarus, ir naujasis Go-lumas-Smygolas jam patiko dar mažiau už senąjį.

— Na, Golumai, ar kaip tu ten vadiniesi, — tarė jis, — mėnulis nusileido. Mes jau galime keliauti.

— Taip, taip, — sutiko aplinkui šokinėdamas Golumas. — Pirmyn! Yra tik vienas kelias per Mirusias Pelkes. Aš jį radau, taip. Orkai juo nevaikšto. Orkai jo nežino. Orkai neina per Pelkes, jie suka mylių mylias aplinkui. Gerai, kad jūs susitikote Smygolą, taip. Sekite paskui Smygolą.

Jis žengė keletą žingsnių ir laukdamas atsisuko kaip šuniukas, kviečias juos pasivaikščioti.

— Palauk, Golumai! — šūktelėjo Semas. — Neskubėk! Aš eisiu iš paskos ir turėsiu paruošęs virvę.

— Ne, ne! — nusišypsojo Golumas. — Smygolas pažadėjo.

Jie iškeliavo vidury nakties po šaltomis šviesiomis žvaigždėmis. Golumas pavedėjo juos atgal į šiaurę, po to pasuko į dešinę nuo Eryn Mulo pakraščio ir akmenuotais slaitais ėmė leisti neaprėpiamų pelkių link. Greitai ir tyliai jie išnyko tamsoje. Mylų mylias iki pat Mordoro vartų niekas netrikdė juodos tylos.

Per Mirusias Pelkes

Golumas ėjo greitai, galvą ir kaklą ištiesęs į priekį, retkarčiais liuksėdamas keturiomis. Frodas su Semu vos spėjo paskui jį, tačiau Golumas, rodėsi, nė nemanė sprukti ir, hobitams atsilikus, jis sustodavo palaukti. Gana greitai jie priėjo griovį, anąkart užkirtusį

jiems kelią.

— Štai! — šūktelėjo Golumas. — Štai kelias žemyn, taip! Dabar eisime juo — toli toli, va ten. — Jis parodė į pietryčius, į Pelkes. Net vėsiame vakaro ore sunkus ir šleikštus pelkių dvokas nemaloniai erzino nosis. Golumas pabėgiojo palei kraštą pirmyn atgal, tada vėl šūktelėjo:

— Leiskitės žemyn! Smygolas jau kartą čia buvo, kai slėpėsi nuo orkų.

Jis lipo pirmas, iš paskos į tamsą leidosi hobitai. Tai nebuvo sunku, kadangi toje vietoje griovys tebuvo apie penkiolikos pėdų gilumo ir gal dvylikos platumo. Dugne čiurleno vanduo: matyt, vienas iš daugybės upelių, kurie, atitekėję iš kalnų, girdė užakusius ežeriukus bei liūnus. Golumas pasuko į dešinę, laikydamasis pietų krypties, ir nubrido seklią srove. Jam, atrodo, labai patiko šlepsėti vandenyje, Smygolas netgi ėmė kvarksėti kažkokią dainelę:

Šalta uola — nužvarbs ranka

ir kojos sustips.

Akmenų pakaušiai — lyg sukiužę kaulai, be mėsos, pliki.

Upelis sraunus, vandenėlis vėsus

mums pėdas gaivins. Jos norėčiau labai...

— Cha, cha! Ko gi aš norėčiau? — paklausė jis, žiūrėdamas į hobitus. — Mes jums pasakysime. Jis atspėjo seniai seniai — Begin-sas atspėjo! — Semas tamsoje pagavo anaipol ne draugišką Golu-mo akių blykstelėjimą, o šis kvarkė toliau:

Nekvėpuoja išvis,

šalta kaip mirtis,

nors netrokšta, nuolat geria,

turi šarvus iš geldelių.

Oras ją kamuoja.

Ji tikrai galvoja,

kad sala — tai kalnas,

o fontanas baltas —

tai dangaus puta.

Ji slidi, miela!

Ji sultinga, saldi! Jos norėčiau labai — kas gi ji, ar žinai?

Tai žuvis gardi!

Šitie žodžiai Semui priminė dar vieną rūpestį, kuris nedavė jam ramybės nuo tos akimirkos, kai Frodas nusprendė imtis Golu-mą kartu: maistas. Galbūt šeimnininkas tai užmiršo, bet Golumui valgyti irgi reikia. Kaip jis maitinosi, klaidžiodamas vienas? „Ne per sočiausiai, — pagalvojo Semas, — jam, matyt, teko pabadauti. Jeigu negaus žuvies, Golumas gali susigundyti ir hobitų mėsele, ims ir užklups mus snaudžiančius. Na jau ne, Semo Gemdžio jis taip lengvai nepaims".

Jie dar ilgai ilgai klupinėjo po tamsią vingiuotą vagą, bent jau taip rodėsi pavargusioms Frodo ir Senio kojoms. Griovys pasisuko į ry-

tus ir po truputį ėmė platėti bei seklėti. Pagaliau dangus viršuje nusidažė pilka artėjančio ryto spalva. Golumas, atrodė, nė kiek nepavargo, tačiau jis pasižiūrėjo į dangų ir sustojo.

— Artėja diena, — sušnibždėjo jis, lyg diena būtų galėjusi tai nugirsti ir pulti ant jo. — Smygolas pasiliks čia: aš pasiliksiu čia ir Geltonasis Veidas manęs nematys.

— Aš norėčiau išvysti saulę, — tarė Frodas, — bet sustosime čia: mes per daug pavargę, kad galėtume eiti toliau.

— Išvysti Geltonąjį Veidą nėra gerai, — paprieštaravo Golumas. — Jis išduoda. Mielieji, gerieji hobitai pasiliks su Smygolu. Aplinkui pilna orkų ir kitokių bjaurių padarų. Jų akys aštrios. Pasilikite ir slėpkitės su manimi!

Trijulė susėdo ant žemės, atsirėmusi į uolėtą griovio kraštą. Jis dabar buvo tik žmogaus ūgio, o dugne baltavo daug sausų plokščių akmenų. Vanduo vinguriavo tik kaire griovio puse. Hobitai įsitaisė ant vieno tokio akmens, o Golumas patenkintas pliuškenosi srovėje.

— Reikia užkasti, — pasiūlė Frodas. — Smygolai, ar tu išalkęs? Mes turime nedaug maisto, bet pasidalinsime su tavimi.

Nuo žodžio „išalkęs“ blyškios Golumo akys suliepsnojo žalia šviesa. Jos tiesiog išsivertė lauk. Akimirksniui jis vėl tapo senuoju Golumu.

— Mes esame iš-šbadėję, taip, taip, iš-šbadėję, mieliausias, — tarė jis. — Ką jie valgo? Ar jie turi gardžių žuvų? — Golumas iškišo liežuvį tarp geltonų dantų ir apsilaižė bespalvės lūpas.

— Ne, mes neturime žuvų, — atsakė Frodas, — mes turime tik šito, — jis iškėlė *lembaso* paplotėlį, — ir vandens, jeigu jis čia yra tinkamas gerti.

— Taip, taip, puikus-s vanduo, — sulinksėjo Golumas. — Gerkime, gerkime, kol dar galime! O ką jie ten turi, mieliausias? Ar tai valgoma? Ar skanu?

Frodas atlaužė gabaliuką paplotėlio ir įvyniojęs į lapą padavė Golumui. Šis apuostė lapą, jo veidą iškreipė pasišlykštėjimas — tikrosios prigimties užuomina.

— Smygolas užuodžia! Lapai iš elfų šalies, gach! Jie dvokia! Smygolas lipo į jų medžius ir po to ilgai negalėjo nuplauti dvoko nuo savo puikiųjų rankų.

Numetęs lapą, jis atsignybo *lembaso* gabalėlį ir įsidėjo į burną. Staiga Golumas pradėjo spjaudytis bei kosėti.

— Ak, ne! — taškėsi seilėmis jis. — Jūs norite nunuodyti vargšą Smygolą! Dulkės ir pelenai, jis negali to valgyti. Smygolas badaus. Bet mes nepykstame. Gerieji hobitai. Smygolas pažadėjo. Jis badaus. Jis negali valgyti hobitų maisto. Jis badaus. Vargšas liesas Smygolas!

— Atleisk, — pasakė Frodas, — bijau, kad niekuo negaliu padėti. Maniau, jog tau patiks šitas maistas, jei jo paragausi. Galbūt tu kol kas negali net ragauti.

Hobitai tylėdami kramsnojo *lembasą*. Semas pamanė, jog šalia išbadėjusio Golumo *lembasas* jam pasidarė kur kas skanesnis. Tačiau buvo nejauku. Golumas sekė kiekvieno kąsnelio kelionę iš rankos į burną lyg šuo, tupintis šalia pietaujančio šeimnininko. Bet kai hobitai pasistiprinę pradėjo ruošti poilsiui, jis suprato, jog jie tikrai neturi jokių skanėstų, kuriais galėtų pasidalinti. Golumas atsitraukė per keletą žingsnių, atsisėdo ir šiek tiek paverkšlėno.

— Paklauskite, šeimninke, — tarė Semas Frodai, visai nesirūpindamas, kad Golumas gali nugirsti. — Mums būtina nusnūsti, tačiau abu miegoti negalime, nes čia sėdi šitas alkanas nenaudėlis. Prisiekęs ar neprisiekęs, Golumas-Smygolas senų įpročių taip greitai nepamirš. Jūs, pone Frodai, eikite miegoti, o kai man akys jau pačios merksis, aš jus pažadinsiu.

— Ko gero, tu teisus, Semai, — garsiai pasakė Frodas. — Jis pasikeitė, bet aš nesu tikras, ar ilgam. Nors nemanau, jog dabar reikėtų Golumo bijoti, tu pabudėk. Pažadink mane po dviejų valandų — ne vėliau!

Frodas buvo taip pavargęs, kad jo galva nusviro ant krūtinės vos ištarus paskutinius žodžius. Golumas irgi pamiršo savo baimes, susirangė ir greitai užmigo. Jis tyliai šnopavo pro sukąstus dantis, bet gulėjo nejudėdamas kaip akmuo. Po kurio laiko, bijodamas, kad pats neužmigtų nuo ramaus bendražiogių kvėpavimo, Semas atsistojo ir švelniai bakstelėjo Golumą. Šis trūktelėjo rankomis, bet neatsibudo. Semas pasilenkė ir jam į ausį sukuždėjo: „Žuvis-s“, tačiau nesulaukė jokio atsakymo — Smygolas ramiai šnarpštė toliau.

Semas pasikasė pakaušį.

— Tikriausiai iš tiesų miega, — sumurmėjo jis, — ir jei aš būčiau Golumas, jis niekada nebeatsibustų.

Semas nuginė mintis apie kardą bei virvę ir atsisėdo prie savo šeimnininko.

Kai jis pabudo, dangus viršuje jau buvo tamsesnis negu jiems pusryčiaujant. Semas pašoko ant kojų. Staiga suprato, jog išmiegojo ištisą dieną, mažiausiai devynias valandas, ir dabar yra žvalus bei alkanas. Šalia vis dar kietai miegojo Frodas. Golumo niekur nesimatė. Daugybė labai teisingų žodžių apie save, pasiskolintų iš tėtušio Gafero, šmėkstelėjo Semo galvoje, bet jam taip pat toptelėjo, kad šeimnininkas buvo teisus: jiems nereikėjo

nieko saugotis. Abu hobitai gulėjo gyvi ir nepasmaugti.

— Nelaimingasis, — pusiau gailėdamas tarė jis. — Įdomu, kur jis dabar?

— Netoli, netoli! — pasakė balsas virš jo. Semas pažvelgė aukštyn ir vakaro danguje išvydo didelę Golumo galvą bei ausis.

— Ką ten darai? — šūktelėjo Semas, kurio įtarimai atgimė vos pamačius galvą.

— Smygolas alkanas, — pasakė Golumas. — Tuoj grįš.

— Grįžk atgal! — suriko Semas. — Ei! Grįžk atgal! Bet Golunlas dingo. Nuo Semo riksmų pabudęs Frodas atsisėdo trindamasis akis.

— Labas, — tarė jis. — Kas atsitiko? Kuri valanda?

— Bala žino, — atsakė Semas. — Saulė jau nusileido. O jis dingo. Pasakė, kad yra alkanas.

— Nesijaudink! — nuramino jį Frodas. — Šaukštai po pietų. Bet jis grįš, pamatysi. Pažadas dar kurį laiką jį laikys. Be to, jis niekada nepaliktų savo Mieliausiojo o.

Frodas nė kiek nesusijaudino išgirdęs, jog juodu visą dieną pramiegojo šalia laisvo ir labai alkanio Golumo.

— Pamiršk tuos vardus, kuriais tave barė Gaferas, — paguodė jis Semą. — Buvai mirtinai pavargęs, o dabar abu esame pailsėję. Šiąnakt mūsų laukia bjaurus kelias. Bjauresnio nesugalvosi.

— Maistas, šeimininke, — pasakė Semas. — Kiek laiko reikės, kad atliktume tą darbą? O ką darysime tada? Kelionės duona nuostabiai laiko ant kojų, bet dorai nepasotina, nors aš tuo nenoriu ižeisti jos kepėjų. Ją reikės valgyti kiekvieną dieną, o paplotėliai ryšuliuose neauga. Atsargų mums dar pakaks kokioms trimis savaitėms, ir tai tik suveržus diržus. Iki šiol *lembaso* netaupėme.

— Aš nežinau, kiek laiko užtruksime, kol... kol baigsime, — atsakė Frodas. — Mes labai sugaišome kalvose. Bet, Semai Gemdži, brangusis hobite. Esi pats geriausias mano draugas ir artimiausias, todėl sakau tau atvirai: aš nežinau, ar verta mąstyti, kas bus vėliau. Kiek yra vilties, jog mums pavyks „*atlikti darbą*“, kaip tu pasakei? Kas bus, jeigu Visagalis Žiedas pateks į Ugnį, o mes būsime šalia? Aš klausiu tavęs, Semai, ar mums tada dar reikės duonos? Turbūt ne. Viskas, ką mes galime padaryti — tai maldauti kojų, kad jos nuneštų mus iki Lemties Kalno. Aš pradėdu justį, jog ir to gali būti per daug.

Semas tyliai linktelėjo. Jis paėmė šeimininko ranką ir priglaudė sau prie skruosto. Jis jos nepabučiavo, nors ant delno nukrito keletas ašarų. Po to Semas nususuko, perbraukė rankove per nosį, atsistojo ir, apsimesdamas kažką švilpaujantis, neva piktai apsidairė:

— Kur tas prakeiktas padaras?

Golumas netrukus grįžo, bet taip tyliai, jog hobitai jį išgirdo tik tada, kai šis pasirodė prieš juos. Jo pirštai ir veidas buvo išterlioti juodu purvu. Golumas seilėdamasis dar kažką tebekramtė. Hobitai neklausė ir nenorėjo net spėti, ką.

„Kirmėlės, vabalai ar kas nors gleivėto iš žemės, — pagalvojo Semas. — Brr, šlykštus padaras. Vargšas nenaudėlis...“

Golumas nieko nesakė, kol neatsigėrė ir nenusiprausė. Tada laižydamasis priėjo prie hobitų.

— Dabar geriau, — tarė jis. — Ar mes pailsėjome? Pasiruošę keliauti toliau? Puikūs hobitai, jie gražiai miega. Dabar pasitikite Smygolu? Labai, labai gerai.

Jie toliau keliavo vis seklėjančiu daubos dugnu, kuris ilgainiui tapo mažiau akmenuotas. Po truputį daubos kraštai susilygino su žeme. Darėsi vis troškiau. Artėjo rytas, bet apie tai keleiviai sprendė tik

iš vos matomos pilkos šviesos, nes mėnulį su žvaigždėmis dengė debesys. Sužvarbė jie priėjo tą vietą, kur upelis baigėsi. Krantai virto samanotais pylimais. Vanduo gurgėjo per paskutinį pūvantį akmenį ir dingo rudoje baloje. Aplinkui šnarėjo ir šnypštė sausos nendrės, tačiau jie nejuto nė mažiausio vėjo.

Visur aplinkui dabar gliurgėjo akivarai bei liūnai. Kiek tik akys aprėpė, niūksojo Mirusių Pelkių migla. Iš dvokiančių balų kilo šleikštus rūkas. Ore tvyrojo troški smarvė. Toli

pietuose dunksojo Mordo-ro kalnai — kaip niūri debesų juosta, plaukianti virš pavojingos miglotos jūros.

Dabar hobitai visiškai priklausė nuo Golumo. Jie nežinojo, tokioje migloje net negalėjo numanyti, jog priėjo tik šiaurinį pelkių pakraštį: mylių mylios jų dabar driekėsi į pietus. Hobitai galėjo pasirinkti kitą kelią: truputį grįžę atgal ir padarę didelį lanką į rytus, jie būtų atsidūrę plikoje Dagorlado lygumoje, senovės mūšio lauke, esančiame prieš Mordoro vartus. Bet vargu ar tai būtų geresnė išeitis. Akmenuotoje lygumoje nebuvo jokios priedangos, o per ją vedė orkų bei kitų Priešo kareivių keliai. Šičia nebūtų padėję net Lo-rieno apsiaustai.

— Kur dabar, Smygolai? — paklausė Frodas. — Ar mums reikės eiti per šitas dvokiančias pelkes?

— O ne, visiškai ne, — pasakė Golumas, — nereikės, jeigu hobitai nori pasiekti tamsiuosius kalnus ir kuo greičiau susitikti su Juo. Šiek tiek atgal, šiek tiek į rytus ir jūs išeisite į tvirtus kelius prieš pat Jo šalies vartus. Ten jūsų lauks galybė tarnų, kurie mielai nuves hobitus tiesiai pas Jį, o taip. Jo Akis stebi tą kelią visą laiką. Kažkada ji ten pagavo Smygolą, — jis sudrebėjo. — Nuo to laiko Smygolas niekada nepamiršta savo akių. Taip, taip, akių, kojų ir nosies. Aš žinau kitą kelią. Sunkesnį ir lėtesnį, bet Jis mūsų nepamatys. Sekite paskui Smygolą! Jis perves jus per pelkes, per ūkanas, per puikias, tirštas ūkanas. Labai atsargiai sekite paskui Smygolą ir galbūt jūs toli nukeliausite, kol Jis jus sugaus, taip, tikriausiai.

Išaušo bevėjis niūrus rytas, pradvisęs pelkių tvaiku. Nė vienas saulės spindulėlis neprasibrovė pro storą debesų paklodę, tad Golumas nekantravo keliauti toliau. Truputį atsipūtę, jie pakilo ir iš karto ištirpo šešėliuotame tyliame pasaulyje, nematydami nei paliktų kalvų, nei kalnų, kuriuos norėjo pasiekti. Pirmas ėjo Golumas, po jo — Semas ir paskutinis — Frodas.

Frodas atrodė labiausiai pavargęs iš visų trijų. Nors jie ėjo lėtai, hobitas dažnai atsilikdavo. Keleiviai greitai pastebėjo, jog tai, kas iš toli rodėsi viena milžiniška pelkė, iš tiesų buvo begalinis akivarų, klampių liūnų bei vingiuojančių pusiau užakusių upeliūkščių tinklas. Tarp jų tik labai akyla akis ir koja galėjo nepamesti takelio. Golumui akylumo užteko, bet net jam buvo nelengva. Jo ilgakaklė galva be perstojo sukiojosi, o jis pats visą laiką šniukštinėjo ir kažką murmėjo sau po nosimi. Retkarčiais jis iškėlęs ranką sustabdydavo hobitus, pabėgėdavo į priekį ir kojų bei rankų pirštais ištyrinėdavo kelią arba imdavo klausytis prie žemės prikišęs vieną ausį.

Šalta ir drėgna žiema vis dar laikėsi įsikibusi šito pamiršto krašto. Vienintelė žaluma buvo piktžolių maurai, plūduriuojantys tamsaus riebaus vandens paviršiuje. Nudžiūvusios žolės ir supuvusios nendrės dūlavo rūke kaip seniai pamirštų vasarų šešėliai.

Įdienojus šiek tiek prašviesėjo, ūkai ėmė skysti, tapo permatomi. Aukštai virš puvelių ir dvoko kilo skaisti auksinė saulė, nors apačioje matėsi tik vargas blyškus jos atspindys, kuris nei švietė, nei šildė. Tačiau netgi to pakako, kad Golumas pultų raukytis bei slėptis. Jie sustojo ir kaip maži persekiojami žvėrys sugulė didelių rudų nendrių tankumyne. Tylą trikdė tik vos girdimas migdantis vėjo dūzgimas tarp siūbuojančių tuščių nendrių bei drebančių nulaužtų žolės stiebelių.

— Net paukščių nėra! — niūriai tarė Semas.

— Ne, nėra paukščių, — patvirtino Golumas ir apsilaižė. — Puikūs paukščiai! Bet čia veisiasi tik gyvat-s-ės, kirmin-s-ai ir padarai liūnuose. Pilna šlykščių padarų liūnuose. Nėra paukščių! — liūdnai baigė jis. Semas pasižiūrėjo į jį su neslepiaumu pasišlykštėjimu. Taip praėjo trečioji jų kelionės su Golumu diena. Kai laimingesniuose kraštuose vakaro šešėliai pradėjo ilgėti, jie vėl pajudėjo, tik retkarčiais trumpam sustodami. Hobitai stabčiojo ne tiek pailsėti, kiek pagelbėti Golumui, kuris labai atsargiai slinko į priekį ir kartais pasiklysdavo. Sutemus keleiviai pasiekė patį Mirusių Pelkių vidurį.

Hobitai ėjo lėtai, susikūprinę, atidžiai sekdami kiekvieną Golu-mo judesį. Pelkės darėsi

vis klampesnės, vis daugiau pasitaikydavo plačių užakusių ežerėlių, tarp kurių sunkiai berasdavai kupstą, ant kurio pastatyta koja negrimztų į burbuliuojantį purvą. Laimė, keleiviai buvo lengvi, kitaip niekas iš jų nebūtų suradęs kelio.

Visiškai sutemo: rodėsi, kad pats oras tapo juodas ir tirštas kaip derva. Semas staiga pasitrynė akis: tamsoje sužerėjo šviesos. Iš pradžių kairės akies kampučiu jis išvydo blyšką švytėjimą, kuris tuoj išnyko, tačiau greitai pasirodė ir daugiau švieselių: vienos panašios į blausiai spindinčius dūmus, kitos — į ūkanotas liepsneles, mirgančias virš nematomų žvakių. Šen ir ten šmėkšojo ši vaiduokliška šviesa, lyg jas visas būtų degiojusios nematomos rankos.

Nei Frodas, nei Smygolas nepratarė nė žodžio. Pagaliau Semas neištvėrė:

— Ką tai reiškia, Golumai? — baimingai paklausė jis. — Šitos šviesos? Jos aplinkui mus. Ar mes spąstuose? Kas tai yra?

Golumas pasižiūrėjo į viršų. Nebūdamas tikras dėl kelio, jis dabar ropinėjo po žemę: priešais gliugėjo vanduo.

— Taip, jos aplink mus, — sukuždėjo jis. — Klastingos šviesos. Numirėlių žvakės, taip, taip. Nekreipk į jas dėmesio! Nežiūrėk! Nesek paskui jas! Kur šeimininkas?

Semas atsisuko ir išvydo, jog Frodas vėl atsilikęs. Jo nebesimatė. Semas grįžo keletą žingsnių atgal, nedrįsdamas nutolti ar garsiai pašaukti šeimininką. Netikėtai jis atsitrenkė į Frodą, kuris stovėjo paskendęs mintyse, žiūrėdamas į blyškias šviesas. Hobitui nuo rankų lašėjo purvas ir vanduo.

— Eime, pone Frodai! — tarė Semas. — Nežiūrėk į jas. Golumas sako, kad mes neturime į jas žiūrėti. Reikia kuo greičiau dingti iš šitos prakeiktos vietos.

— Gerai, — lyg grįždamas iš sapno atsiliepė Frodas. — Eik į priekį, aš ateinu.

Skubėdamas pirmyn Semas užkliuvo už senos šaknies. Jis griuvo kiek ilgas, atsiremdamas sulenktomis rankomis, kurios iki pat

alkūnių susmigo į minkštą ir lipnų dumblą. Hobito veidas atsidūrė prie pat juodo akivaro. Pasigirdo tylus šnypštimas, išsiveržė troškus dvokas, šviesos sumirkėjo ir ėmė šokti bei suktis. Akimirka, lyg pro aprasojusį stiklą, Semas žiūrėjo į vandenį. Jis išplėšė rankas iš pelkės ir rėkdamas pašoko.

— Ten numirėliai! Negyvi veidai vandenyje! — su siaubu sušuko jis. — Negyvi veidai! Golumas nusijuokė:

— Mirusios Pelkės. Taip, taip, toks jų vardas, — kikeno jis. — Jums nereikėtų žiūrėti gelmėn, kai dega žvakutės.

— Kas tai? Kas jie tokie? — drebėdamas paklausė Semas, pasisukęs į Frodą, kuris buvo jam už nugaros.

— Nežinau, — tyliai, lyg sapnuodamas, atsakė šis. — Bet aš irgi juos mačiau. Po vandeniu, kai užsidegė žvakutės. Jie guli visuose ežerėliuose, išblyškę veidai giliai po tamsiu vandeniu. Aš juos mačiau: niūrūs ir pikti, kilnūs ir liūdni veidai. Daug išdidžių, gražių veidų su maurais sidabrinuose plaukuose. Bet visi dumblini, visi mirę, visi supuvę. Baisi šviesa dega juose. — Frodas užsidengė veidą rankomis. — Aš nežinau, kas jie tokie, bet mačiau žmones, elfus, orkus.

— Taip, taip, — pritarė Golumas. — Visi mirę, visi supuvę. Elfai, žmonės ir orkai. Mirusios Pelkės. Seniai seniai buvo didelis mūšis, taip jie pasakojo, kai Smygolas dar buvo jaunas, taip, taip, jaunas, jis dar neturėjo Mieliausiojo. Buvo didelis mūšis. Aukšti žmonės su ilgais kardais, baisūs elfai ir klykiantys ork-s-s-ai. Dienų dienas, mėnesių mėnesius jie kovojo lygumoje prie Juodųjų Vartų. Bet nuo to laiko Pelkės išaugo, prarijo kapus ir šliaužia vis tolyn.

— Bet tai buvo tikriausiai prieš šimtus metų! — šūktelėjo Semas. — Mirusieji negalėjo išsilaikyti taip ilgai. Ar tik čia ne kokia Tamsiosios Šalies magija?

— Kas žino? Smygolas nežino, — atsakė Golumas. — Tu negali jų pasiekti, tu negali jų paliesti. Mes kartą bandėme taip, mano mieliausias. Aš kartelį bandžiau, bet jų negalima pasiekti. Tiktai veidai matosi, o paliesti negali. Ne, mieliausias, negali! Visi negyvi.

Semas niūriai pasižiūrėjo į jį ir sudrebėjo pagalvojęs, kodėl Smygolui prireikė pasiekti veidus.

— Aš nebenoriu jų matyti, — pasakė jis. — Daugiau niekada! Ar mes galime iš čia ištrūkti?

— Taip, taip, — tarė Golumas, — bet lėtai, labai lėtai. Labai atsargiai! Arba hobitai irgi prisidės prie mirusiųjų ir uždegs mažas žvakutes. Sekite paskui Smygolą! Nežiūrėkite į šviesas!

Jis nušliaužė į dešinę, ieškodamas tako aplink ežerėlį. Hobitai pasilenkę sekė paskui, retkarčiais irgi darbuodamiesi rankomis, kaip tai darė Golumas.

„Jeigu šitai tęsis dar ilgiau, mes visi pavirsime trimis mieliais Golumais“, — pamanė Semas.

Pagaliau jie pasiekė tamsaus ežerėlio pabaigą ir perbrido jį pavojingai šliauždami bei šokinėdami nuo vieno klastingo kupsto prie kito. Hobitai dažnai paslysdavo, krisdavo ištiestomis rankomis į dvokiantį kaip pamazgų duobė vandenį, tad greitai visi trys buvo iki kaklų gleivėti, purvini ir siaubingai dvokė.

Gilią naktį jie pagaliau pasiekė tvirtesnę žemę. Golumas šnypštė, šnabždėjosi pats su savimi, tačiau atrodė patenkintas: kažkokiu paslaptingu būdu, galbūt iš kvapų, o gal pažinęs šešėlius, jis žinojo, kur dabar esąs, ir buvo tikras dėl tolimesnio kelio.

— Dabar pirmyn! — šūktelėjo jis. — Puikūs hobitai! Drąsūs hobitai! Labai, labai pavargę, be abejo, kaip ir mes visi, mieliausias. Visi mes pavargę. Tačiau reikia nuvesti šeiminką toliau nuo prakeiktųjų šviesų, taip, taip, būtinai reikia.

Su tais žodžiais Golumas beveik risčia nuskubėjo žemyn taku, panašiu į ilgą alėją tarp aukštų nendrių. Hobitai stengėsi neatsilikti. Staiga Golumas sustojo, abejodamas trūktelėjo nosimi ir ėmė šnypšti, lyg pajutęs ką nemalonaus.

— Kas yra? — suniurzgė Semas, klaidingai supratęs Golumą. — Kokia nauda uostyti? Šitas dvokas beveik verčia mane iš kojų. Tu dvoki, ir šeiminkas dvokia, ir visas aplinkui dvokia.

— Taip, taip, ir Semas dvokia, — atsiliepė Golumas. — Vargšas Smygolas tai užuodžia, bet mielas Smygolas kenčia. Padedą gerajam šeiminkui. Bet tai nesvarbu. Oras juda, kažkas vyksta. Smygolui įdomu. Jam nepatinka.

Golumas nužingsniavo toliau, bet jo nerimas augo, jis nuolat stabčiojo, išsitiesdavo visu ūgiu ir žvalgėsi aplinkui. Kurį laiką hobitai nesuprato, ko jis nerimauja. Ūmai visi trys sustojo, sustingo ir ėmė klausytis. Frodui su Semu pasirodė, jog jie girdi tolimą riksmą: šaižų, pratisą, kraupų. Jie krūptelėjo. Smarkiai atšalo, visiems pasigirdo, tarsi tolumoje kautų vėjas. Paslaptingosios šviesos sulingavo, sumirksėjo ir užgeso.

Golumas nejudėjo. Jis stovėjo drebedamas ir kažką nesuprantamai murmeldamas. Juos užgriuvo šaltas, švilpiantis per pelkes vėjas. Šiek tiek prašviesėjo — tiek, kad keliautojai išvydo rūko skudurus, aukštai danguje išdrikičius debesis ir pietuose blykstelėjusį mėnulį.

Mėnulio vaizdas nudžiugino hobitams širdis, bet Golumas susirietė ir ėmė burbėti prakeiksmus Baltajam Veidui. Štai tada Semas su Frodu, kvėpuodami šviežiu oru, išvydo jį: mažą debesėlį, skriejantį nuo prakeiktų kalnų, juodą šešėlį, paleistą iš Mordoro, sparnuotą grėsmingą figūrą. Ji pralėkė pro mėnulį greičiau už vėją, suklykė kraują stingdančiu balsu ir nuskubėjo į vakarus.

Jie krito kniūbsti, glausdamiesi prie šaltos žemės. Siaubo šešėlis apsisuko ir grįžo, šikart lėkdamas žemiau, tiesiai virš jų galvų sparnais šiaušdamas pelkių maurus. Tada jis nuskrido, Saurono įniršio greičiu grįžo į Mordorą, paskui jį nukriokė vėjas. Mirusios Pelkės sustingo. Nuogus tyrlaukius, kiek akys užmato besidriekiančius iki tolimų kalnų, užliejo mėnulio šviesa.

Frodas su Semu atsistojo trindamiesi akis, kaip vaikai, pabudinti iš košmaro ir įsitikinę, jog tylioji naktis vis dar gaubia pasaulį. Tačiau Golumas lyg suakmenėjęs gulėjo ant žemės. Hobitai sunkiai jį pakėlė. Kurį laiką Golumas nunėręs galvą klūpojo, pasirėmęs

alkūnėmis ir dengdamasis pakauši didelėmis plokščiomis rankomis.

— Šmėklos! — suvaitojo jis. — Sparnuotos Šmėklos! Mieliausias yra jų šeimininkas. Jos mato viską, viską. Niekas negali nuo jų pasislėpti. Prakeiktas Baltasis Veidas! Jos viską Jam pasakys. Jis mato, Jis žino. Ak, *golum, golum, golum!*

Golumas nesistojo ir nieko nedarė, kol mėnulis nusileido toli vakaruose, už aukštojo Tol Brandiro.

Tą naktį Semas vėl pajuto Golumo pasikeitimą. Jis tebešokinėjo aplink ir atrodė draugiškas, bet hobitą stebino keisti žvilgsniai, kuriais Golumas varstė Frodą. Semas pastebėjo, kad ėmė grįžti senoji jo kalbos maniera. Dar didesnis nerimas ėmė dėl šeimininko. Frodas atrodė labai išvargęs, tiesiog išsekęs. Jis nesiskundė, jis apskritai nešnekėjo, tačiau ėjo tarsi nešdamas tolydžio sunkėjantį krovinį. Semui vis dažniau tekdavo prašyti Golumo sustoti ir palaukti atsilikusio šeimininko.

Iš tikrųjų su kiekvienu žingsniu artėdamas prie Mordoro vartų Frodas jautė, kaip Žiedas ant kaklo sunkėja ir lenkia jį prie žemės. Tačiau dar labiau jį vargino Akis — taip jis vadino tą jausmą: nerimą, kuris Frodą slėgė labiau už klupdantį Žiedo svorį. Akis — artėjanti siaubinga priešiška valia, visomis jėgomis besistengianti prasiskverbti pro debesis, pro akmenis, pro kūną: pamatyti tave, perskrosti mirtinu žvilgsniu ir priversti nejudėti. Tokia plona, tokia retutė dabar atrodė marška, dar sauganti nuo Akies. Frodas žinojo, kur yra tos valios šaltinis, jos širdis — taip žmogus užmerktomis akimis jaučia, kur yra saulė. Frodas ėjo pasitikti Tamsos ir jinai jį akino.

Golumas tikriausiai jautėsi panašiai, bet hobitai nė nenutuokė, kas dėjosi jo nelaimingoje sieloje, kurią draskė Akies valia, šalia esančio Žiedo troškimas ir priesaika, duota pusiau iš baimės, su ašmenimis prie gerklės. Frodas apie tai negalvojo. Semas daugiau rūpinosi savo šeimininku, nekreipdamas dėmesio į tamsų debesį, užgulusį jo paties širdį. Jis ėjo paskui Frodą ir atidžiai sekė kiekvieną jo judesį, palaikydamas, jei šeimininkas suklupdavo, ar padrašindamas nevykusiais žodžiais.

Kai pagaliau išaušo diena, hobitai nustebo pamatę, kaip arti tamsieji kalnai. Oras dabar buvo šaltesnis ir tyresnis. Mordoro sienos atrodė nebe kaip grėsmingi debesis horizonte, o kaip niūrūs aukšti bokštai, stūkstantys tyrliukuose. Pelkės jau baigėsi, virsdamos negyvais durpynais ir plačiais sauso suskilinėjusio dumblo ruožais. Priekyje lėkštais plikais šlaitais kilo akmeningos žemės, vedančios į dykumą prie Saurono vartų.

Visą laiką, kol švietė pilka šviesa, jie kaip driežai lindėjo po dideliu akmeniu, kad sparnuotasis siaubas nepastebėtų jų savo stingdančiomis akimis. Likusią kelionės dalį juos lydėjo augančios baimės šešėlis, kurio neišsklaidydavo net šviesiausi prisiminimai. Dvi naktis keliautojai ėjo niūriais akmenynais. Oras, kaip jiems atrodė, tapo nuodingas, prisipildė aštraus tvaiko, nuo kurio įskaudo krūtinė ir degė burna.

Pagaliau penktą rytą nuo susitikimo su Golumu jie dar kartą sustojo. Priešais dunksojo tamsūs kalnai, vainikuojami dūmų ir debesų. Iki jų papėdėje išsimėčiusių uolėtų kalvų buvo likę ne daugiau kaip dvylika mylių. Frodas apsidairė aplinkui. Nors Mirusios Pelkės buvo pakankamai siaubingos, jos atrodė jaukios, palyginti su hobito žvilgsniui atsivėrusia šalimi. Netgi Mirusių Veidų Ežerėlyje jautėsi silpnutis pavasario kvėpavimas, o šitoje šalyje niekada nebuvo nei pavasario, nei vasaros. Čia niekas neaugo, net raupsuoti augalai, mintantys puveliais. Lomos ir ežerėliai duso užakę pelenais bei šleikščiai baltos spalvos dumbliu, lyg kalnai būtų išvėmę savo gelmių atmatas. Suskaldytos, į miltus sutrintos uolos ir krūvos sudegintų, nuodingų žemių eilių eilėmis nyko tolyje. Tai buvo panašu į siaubingas kapines, virš kurių saulė šlykštėjosi skleisti savo šviesą.

Jie priėjo nuniokotą lygumą, besidriekiančią prieš Mordorą: amžiną paminklą jo vergų tamsiems darbams atminti, prakeiktą, sergančią žemę, kurios nebeįmanoma pagydyti, nebent pati Didžioji Jūra nuplautų visą bjaurastį į nebūtį.

— Man negera, — išsunkė Semas. Frodas neatsakė.

Kurį laiką jie taip stovėjo — kaip žmonės, bijantys užmigti, nes sapne jų sielų tyko košmarai; žmonės, kurie privalo užmigti, nes rytas pasiekiamas tik per siaubo šešėlius.

Dienojų. Ryto šviesoje žiojėjančios duobės ir nuodingos kalvos matėsi šiurpiai aiškiai. Net saulė hobitams čia atrodė pikta, apnuoginanti jų bejėgiškumą — mažų vaiduoklių, klaidžiojančių po Juodojo Valdovo pelenų krūvas.

Per daug pavargę, kad galėtų eiti toliau, keleiviai pasieškojo vietos poilsiui. Kurį laiką jie tylėdami sėdėjo po šlako kalva, bet nuo jos sklindantys bjaurūs dūmai graužė gerkles, dusino. Golumas neišlaikė pirmas: spjaudydamasis bei keikdamas jis pakilo ir net nepažvelgęs į hobitus keturiomis nuropojo tolyn. Frodas su Semu nušliaužė iš paskos. Jie rado plačią, beveik apvalią daubą su aukštu kraštu vakaruose. Dauba buvo šalta, negyva, o jos dugną dengė alyvuoto daugiaspalvio dumblo sluoksnis. Šitoje šlykščioje skylėje keleiviai pasislėpė, tikėdamiesi išvengti Akies.

Lėtai slinko diena. Kankino troškulys, bet jie leido sau tik sykį gurkštelti iš butelių, paskutinį kartą pripildytų tarpeklyje prie Emyr Mulo, kuris dabar atrodė ramybės ir palaimos vieta. Hobitai nusprendė budėti paeiliui. Nors ir mirtinai pavargę, keliautojai negalėjo užmigti, tik saulei įlindus į didelį lėtai slenkantį debesį, Semas užsnūdo. Buvo Frodo eilė budėti. Jis atsigulė ant daubos krašto, bet tai nesumažino jo nešulio sunkumo. Jis pažvelgė į dūmų laizomą dangų ir ten išvydo keistus šešėlius, tamsias figūras bei veidus, ateinančius iš praeities. Klajodamas tarp sapno ir realybės jis prarado laiko jausmą ir pagaliau užsimiršo.

Semas pabudo staiga, jam pasigirdo, jog jį šaukia šeimininkas. Vakarėjo. Frodas negalėjo šaukti, nes gulėjo užmigęs, nuslydęs beveik į patį daubos dugną. Šalia tupėjo Golumas. Iš pradžių Semui pasirodė, kad jis žadina Frodą, bet greitai hobitas suprato, kad ne. Golumas kalbėjosi pats su savimi. Smygolas ginčijosi su kažkuo kitu, kalbančiu tuo pačiu balsu, bet šnypščiančiu bei krenksinčiu. Gelsva ir žalia šviesa paeiliui žybsėjo jo akyse.

— Smygolas pažadėjo, — pasakė pirmasis balsas.

— Taip, taip, mano mielas, — pasigirdo atsakymas, — mes pažadėjome išsaugoti Mieliausiąjį ir niekada Jam neatiduoti. Bet Jis jau čia pat, taip, su kiekvienu žingsniu vis arčiau. Ką hobitas ruošiasi daryti su Mieliausiuoju? Mums įdomu, taip, mums įdomu.

— Aš nežinau. Aš negaliu padėti Mieliausiam. Jį turi šeimininkas. Smygolas pažadėjo padėti šeimininkui.

— Taip, taip, padėti šeimininkui: Mieliausioje šeimininkui. Bet jeigu mes būtume šeimininkas, tai tada galėtume padėti patiems sau ir nesulaužyti pažado, taip, taip, nesulaužyti pažado.

— Bet Smygolas pažadėjo, kad bus labai labai geras. Puikus hobitas! Jis nuėmė žiauriai virvę Smygolui nuo kojos. Jis šneka maloniai su manimi.

— Labai labai geras, a, mano mieliausias? Būkime geri, geri kaip žuvis, bet sau patiems. Aišku, neliesime gerojo hobito, ne, ne.

— Bet mes prisiekėme šeimininkui Mieliausiuoju, — paprieštaravo Smygolo balsas.

— Tai pasiimkime jį sau. Tada mes būsime šeimininkas, *golum!* Tada priversime kitą hobitą, bjaurų įtarų hobitą, priversime jį šliaužioti, taip, *golum!*

— Bet ne gerąjį hobitą?

— O ne, jeigu mes to nenorėsime. Bet jis juk yra Beginsas, mano mieliausias, taip, Beginsas. Beginsas jį pavogė. Jis rado Mieliausiąjį ir nieko nepasakė. Mes nekenčiame Beginsų!

— Bet ne šito Beginso.

— Visų Beginsų! Visų, kurie turi Mieliausiąjį. Jis mūsų!

— Bet Jis pamatys, Jis sužinos. Jis atims Mieliausiąjį!

— Jis mato. Jis žino. Jis girdejo, kaip mes kvailai prisiekėme — prieš Jo įsakymus. Reikia jį atsiimti. Šmėklos ieško. Reikia jį atsiimti.

— Bet ne Jam!

— Ne, brangusis. Jeigu mes turėtume Mieliausiąjį, tai galėtume pabėgti nuo Jo. Mes pasidarytume labai stiprūs, stipresni net už Šmėklas. Valdovas Smygolas? Golumas Didysis? Golumas Didysis! Valgytume žuvį kiekvieną dieną — tris kartus per dieną,

šviežią žuvį iš jūros. Nuostabasis Golumas! Mieliausiasis Golumas! Mes privalome atgauti Mieliausiąjį. Mes jo norime, mes jo norime, mes jo norime!

— Bet jie dviese. Jie pabus per greitai ir užmuš mus, — iš paskutiniųjų priešindamasis suinkštė Smygolas. — Ne dabar. Dar ne dabar.

— Mes jo norime! Bet... — Stoję ilgą tylą, lyg Golumui būtų šovusi nauja mintis. — Galbūt dar ne dabar. Ji gali padėti. Taip, ji gali padėti.

— Ne, ne, tik ne taip! — suvaitojęs Smygolas.

— Taip! Mes jo norime! Mes jo norime!

Kiekvieną sykį, kai šnekėdavo antrasis balsas, ilgą Golumo ranką imdavo tiestis prie Frodo ir trūktelėjusi grįždavo atgal, kai prabildavo Smygolas. Pagaliau abi rankos su ilgais trūkčiojančiais pirštais prišliaužė Frodui prie kaklo.

Susidomėjęs „ginču“ Semas gulėjo tyliai, bet primerktomis akimis atidžiai sekė visus Golumo judesius. Jo paprastam proteliui atrodė, jog pagrindinis pavojus buvo Golumo alkis ir noras suėsti hobitus, tačiau dabar jis suprato klydęs: Golumas jautė baisią Žiedo trauką. „Jis“, be abejo, buvo Tamsos Valdovas, bet Semas nesuprato, kas yra „Ji“. Tikriausiai kas nors iš tų bjaurių draugų, kurių niekšelis įsigijo klajodamas, nusprendė hobitas. Bet Semas pamiršo savo svarstymus — Golumas jau nuėjo per toli ir padėtis darėsi pavojinga. Visas kūnas atrodė kaip švino pripiltas, tačiau Semas prisiver-tęs atsisėdė. Nenorėdamas išsiduoti, kad girdėjo ginčą, jis garsiai nusižiovavo.

— Kuri valanda? — mieguistai paklausė jis. Golumas sušnypštė. Akimirka jis grėsmingai išsitiesė, bet vėl pargriuvo ant keturių ir nušliaužė į daubos kraštą.

— Puikūs hobitai! Šaunuolis Semas! — tarė jis. — Miegaliai, taip, miegaliai! Palieka gerąjį Smygolą budėti! Bet jau vakaras. Atslenka prieblanda. Laikas keliauti.

„Ir laikas su tavimi skirtis, — pamanė Semas, čia pat jam šmėkstelėjo, kad laisvas Golumas būtų dar pavojingesnis. — Reikėjo iš pat pradžių tave užsmaugti“, — širdo hobitas.

Semas nusileido žemyn žadinti šeimnininko.

Kad ir kaip būtų keista, Frodas jautėsi atsigavęs. Jis sapnavo. Tamsus šešelis nuslinko, šitoje ligotoje žemėje hobitą aplankė kažkoks malonus reginys. Atmintyje iš sapno nieko neliko, bet Frodas jautėsi džiugiai, ir nešulys nebe taip slėgė. Golumas pasitiko jį su šunišku džiaugsmu. Jis kikenė ir plepėjo, ilgais pirštais glostydamas Frodui kelius. Hobitas jam nusišypsojo.

— Eime! — pasakė Frodas. — Tu mus ištikimai ir gerai vedei. Liko nebedaug. Nuvesk mus prie Vartų, ir aš daugiau nieko iš tavęs nereikalausiu. Nuvesk mus prie Vartų, tada galėsi eiti kur nori, tik ne pas mūsų priešus.

— Prie Vartų? — sukrenkštė Golumas tartum nustebę ar išsigandęs. — Šeimnininkas sako — prie Vartų? Taip, jis taip sako. Ir gerasis Smygolas daro, ką jis liepia, o taip. Bet kai mes prieisime arčiau, tada pažiūrėsime. Ten nebus nieko malonaus, ne, ne!

— Eime, — pasakė Semas, — užteks tau plurpti.

Prieblandoje keliautojai išsiropštė iš daubos ir lėtai nužingsniavo per negyvą kraštą. Jie nespėjo toli nueiti, kai vėl pajuto tą ledinę baimę, kuri sukaustė juos Pelkėse, praskridus sparnuotam šešėliui. Visi trys prigludo prie dvokiančios žemės ir pažvelgė viršun, bet vakarėjančiame danguje nieko nesimatė. Grėsmės šmėkla skrido, matyt, labai aukštai, lėkdama su kokia skubia Barad Duro užduotimi. Golumas atsikėlė ir drebėdamas bei murmedamas nušliaužė tolyn.

Po vidurnakčio baimė trečią kartą krito ant jų, tačiau dabar buvo dar tolimesnė, lyg baisiu greičiu virš debesų būtų lėkusi į Vakarus. Golumą visiškai sukaustė siaubas — jis buvo įsitikinęs, kad juos jau medžioja ir kad jų sąmokslas atskleistas.

— Trys kartai! — žliumbė jis. — Trys kartai! Jie jaučia mus, jie jaučia Mieliausiąjį. Mieliausias yra jų šeimnininkas. Mes negalime eiti toliau, joku būdu negalime!

Prašymai ir malonūs žodžiai nepadėjo, tad galiausiai Frodui trūko kantrybė ir jis, padėjęs ranką ant kardo rankenos, pareikalavo, kad Golumas tučtuojau keltųsi. Pagaliau šis

suurzgęs atsistojo ir kaip primuštas šuo nusivilkė į priekį.

Taip jie praklupinėjo visą naktį. Laukdami naujos baimės dienos, draugai ėjo nuleidę galvas, nieko nematydami ir nieko negirdėdami, tik vėją, švilpiančią ausyse.

Juodieji Vartai užverti

Prieš pat kitos dienos aušrą jie pasiekė Mordorą. Pelkės ir dykvietė liko už nugaros, o priešais savo baisias galvas į viršų kėlė didžiuliai kalnai.

Mordoro vakaruose driekėsi Efel Duotas, Šešėlio Kalnai, o šiaurėje mirtimi alsavo Ered Litujo, Pelenų Kalnų, viršūnės. Šitos dvi kalnų grandinės iš tiesų buvo vieno milžiniško kalnyno dalys. Jos supo niūrias Litlado ir Gorgoroto lygumas bei tamsiąją Narno jūrą. Šiaurėje Šešėlio ir Pelenų kalnai jungėsi savo kraštinėmis atšakomis. Tarp tų atšakų buvo gilus tarpekliu, vadinamas Kirit Gor-goru, Vaiduoklių Tarpekliu. Tai buvo įėjimas į Priešo šalį. Iš abiejų jo pusių kilo stačios uolos, o priekyje lyg išsišovusios iltys juodavo dvi plikos kalvos, ant kurių stovėjo Mordoro Dantys — stiprūs ir aukšti bokštai. Seniai seniai, nugalėję Tamsą, juos pastatė Gondoro žmonės, kad saugotų įėjimą į Mordorą ir neleistų Sauronui grįžti. Bet Gondoro galybė sunyko, žmonės išmirė, o bokštai ilgus amžius stovėjo tušti. Tada Sauronas sugrižo. Bokštai virto puikiai ginkluotomis Priešo tvirtovėmis, budinčiomis dieną naktį. Tai buvo gyvi akmeniniai veidai: niekad neužmiegančios jų akys žvelgė į šiaurę, vakarus ir rytus. Skersai Vaiduoklių Tarpeklių, nuo uolos iki uolos, Juodasis Valdovas pastatė akmeninį pylimą. Jame buvo geležiniai vartai, o virš jų — kuorai, kuriuose nenuilsdami žingsniavo sargybiniai. Abipus kalvų po žeme buvo išrausta šimtai urvų. Ten tūnojo orkų būriai, visada pasirengę kaip juodos skruzdės pulti į mūšį. Niekas negalėjo išvengti Mordoro Danties įkandimo, nebent būtų kviestas Saurono arba žinotų slaptažodį, atveriantį Moranoną, Juodosios Šalies Vartus.

Du hobitai nusiminę žiūrėjo į Mordoro įtvirtinimus. Net iš toli buvo matyti sargai ant sienos ir prieš Vartus. Hobitai gulėjo akmenuotoje dauboje, žvelgdami per jos kraštą, pasislėpę Efel Duoto viršūnių šešėlyje. Iki artimiausio bokšto nebuvo net dviejų šimtų jardų. Virš bokšto sukosi skystas dūmelis, tarsi kalvoje kas būtų kūrenęs ugnį.

Išaušo diena, rusvai geltona saulė apšvietė negyvus Pelenų Kalnų gūbrius. Staiga sargybos bokštuose sugaudė variniai trimitai, jiems atsiliepė ragai iš nematomų slėptuvių bei įtvirtinimų slėnio gilumoje, grėsmingas aidas nusirito per kalvas. Virš Mordoro aušo nauja baimės ir vargo diena. Naktiniai sargybiniai nuėjo ilsėtis į požemius, o į jų vietas stojo aštriaiakė dienos sargyba. Bokštai pasišiaušė plienu.

— Atėjome, — pasakė Semas. — Maždaug tai aš ir tikėjausi pamatyti. Tėtušis Gaferas turėtų ką pasakyti, išvydęs mane čia. Jis visada tvirtindavo, jog man geruoju nesibaigs, jeigu nežiūrėsiu kur einu. Gaila, bet tikriausiai aš jau niekada jo nebepamatysiu, o jis man niekada nebegrūmos: „*Kiek sykių tau sakiau!*“ Leisčiau jam burbėti kiek telpa, kad tik pamatyčiau jo seną veidą. Cha, net jei ir susitiktume, man reiktų pirmiau nusiprausti, nes jis manęs neatpažintų. Vargu ar verta klausti, kur toliau? Kelias baigėsi, nebent paprašytume orkų palydėti.

— Ne, ne, — paprieštaravo Golumas, — jokios naudos. Mes negalime eiti toliau. Smygolas sakė, kad prie Vartų pažiūrėsime. Smygolas žinojo, kad hobitai negalės įeiti šičia, o taip, taip, Smygolas žinojo.

— Tai kurių velnių mus čia atvedei? — įsiuto Semas.

— Šeimininkas liepė. Šeimininkas pasakė: nuvesk mus prie Vartų. Smygolas taip ir padarė. Šeimininkas liepė, išmintingas šeimininkas.

— Taip, — tarė Erodas. Jo veidas buvo niūrus. Hobitas vos stovėjo ant kojų, išvargęs, purvinas, tačiau jis nebijojo. Erodo akys spindėjo ryžtu. — Aš taip liepia, kadangi turiu patekti į Mordorą ir nežinau kito kelio. Taigi aš eisiu šituo keliu. Neprašau nė vieno iš jūsų sekti paskui mane.

— Ne, ne, šeimininke! — suvaitojo Golumas ir beviltiškai įsikabino į jį. — Neikite šituo keliu! Neatiduokite Jam Mieliausioje. Jei-

gu Jis jį gaus, Jis mus suės, Jis suės visą pasaulį. Pasilikite jį sau, gerasis šeimininke, būkit maloningas Smygolui. Neatiduokite Jam Žiedo! Arba grįžkite atgal, į gražius kraštus, ir atiduokite Mieliausiajį Smygolui. Taip, taip, šeimininke, atiduokite, a? Smygolas jį išsaugos, Smygolas padarys daug gerų darbų, ypač puikiesiems hobi-tams. Hobitai galės keliauti namo. Neikite prie Vartų!

— Aš privalau patekti į Mordorą ir pateksiu, — tvirtai pasakė Frodas. — Jeigu tai yra vienintelis kelias, aš turiu juo keliauti. O paskui tegu būna, kas būti privalo.

Semas tylėjo. Vieno žvilgsnio į Frodo veidą pakako, kad jis suprastų, jog žodžiai nepadės. Be to, jis niekada nesitikėjo, kad šitas reikalas išdegs, bet ypatingos vilties nereikėjo tol, kol dar nebuvo ypatingos nevilties. Dabar jie priėjo liepto galą. Jis visą kelią nesitraukė nuo šeimininko nė per žingsnį — tiesą sakant, tam jis ir iškeliavo drauge, tad dabar net negalvojo jo palikti. Frodas vienas į Mordorą neis. Semas keliaus su juo, tuo labiau kad tada jie atsikratytų Golumo.

Tačiau Golumas, atrodo, visiškai netroško, kad juo atsikratytų. Laužydamas rankas ir žliumbdamas jis suklupo prie Frodo kojų.

— Neikite šiuo keliu, šeimininke! — maldavo jis. — Yra kitas kelias. Taip, taip, yra. Kitas kelias, tamsesnis, sunkesnis ir labai slaptas, bet Smygolas jį žino. Leiskite Smygolui jį parodyti!

— Kitas kelias? — abejodamas paklausė Frodas, atidžiai žiūrėdamas į Golumą.

— Taip-s-s! Taip-s-s! *Buvo* kitas kelias. Smygolas jį rado. Eikime ir pasižiūrėkime, ar jis dar tebėra!

— Tu anksčiau jo neminėjai.

— Ne. Šeimininkas neprašė. Šeimininkas nesakė, ką ketina daryti. Ne, jis nepasakė vargšui Smygolui. Jis pasakė: Smygolai, nuvesk mane prie Vartų— ir sudie! Smygolas gali eiti kur nori ir būti geras. Bet dabar šeimininkas sako: man reikia įeiti į Mordorą šituo keliu. Todėl Smygolas labai išsigando. Jis nenori prarasti puikaus šeimininko. Be to, jis prisiekė, kad saugos Mieliausiajį, — šeimininkas jį privertė prisiekti. Bet jeigu šeimininkas eis šituo keliu, tai Mieliausiasis pakliūs Jam, tiesiai Juodajai Rankai į nągus. Todėl Smygolas turi juos abu išgelbėti ir jis prisiminė kadaise buvusį kitą kelią. Šeimininkas geras. Smygolas labai geras, visada padeda.

Susiraukęs Semas kiaurai varstė Golumą akimis. Atrodė, jog šis iš tikrųjų nori padėti Frodui, tačiau, prisimindamas rytinį ginčą, Semas abejojo, ar senasis nenaudėlis gali taip staiga pasikeisti. Nepanašu, kad gerasis balsas rytą būtų įveikęs klatingąjį. Hobitas spėjo, jog abi Golumo pusės (mintyse Semas pavadino jas Lipčiumi ir Smirdžiumi) sudarė laikiną sąjungą: nei viena iš jų nenorėjo, kad Priešas gautų Žiedą, abi troško apsaugoti nuo nelaisvės Frodą ir keliauti su juo tol, kol Smirdžiui galų gale pasitaikytų proga uždėti savo letenas ant „Mieliausiojo“. Semas abejojo, ar į Mordorą veda dar vienas kelias.

„Gera, kad nei Lipčius, nei Smirdžius nenutuokia, ką iš tiesų ruošiasi padaryti šeimininkas, — pamanė hobitas. — Jei Golumas žinotų, kad ponas Frodas ketina sunaikinti Mieliausiajį visiems laikams, greitai susilauktumėm bėdos. Atrodo, jog Smirdžius yra taip įbaugintas Priešo (jis minėjo kažkokius Jo įsakymus), kad įkliuvęs tuoj pat mus išduotų. Visa tai labai įtartina. Reikia tikėtis, jog šeimininkas bus atsargus. Šeimininkas juk labai protingas, protingesnis už kitus, bet tikras minkštaširdis. Joks Gemdžis dabar nesiryžtų spėti, kaip jis pasiels“.

Frodas ne iš karto atsakė Golumui. Kol Semas svarstė savo įtarimus, jis stovėjo žvelgdamas į tamsias Kirit Gorgoro uolas. Dauba, kurioje jie slėpėsi, buvo iškirsta aukštumėlėje virš siauro slėnio, besidriekiančio iki kalnų šlaitų. Slėnio viduryje stovėjo juodi vakarinio sargybos bokšto mūrai. Ryto šviesoje aiškiai matėsi pilki dulkėti keliai, vedantys prie Mordoro Vartų. Vienas vingiavo į šiaurę, kitas tirpo rytuose, Ered Litujo papėdžių rūke, o trečiasis vedė į hobitų pusę. Aplenkęs bokštą šis kelias suko siaura griova irėjo visai netoli jų daubos, kiek žemiau. Jis suko vakarų pusėn, o tada — į pietus, į juodus Efel Duoto šešėlius, ir nyko tolyje, siaurame žemės ruože tarp kalnų bei

Didžiosios Upės.

Frodas staiga pastebėjo, kad lygumoje kažkas juda. Atrodė; jog žygiuoja ištisa kariuomenė, nors kelią slėpė rūkas ir garai, kylan-
tys iš pelkių. Šen bei ten hobitas išžiūrėjo šalmų bei iečių blizgesį ir daugybę šuoliuojančių raitelių. Jis prisiminė regėjimą, vos prieš keletą dienų matytą prie Amon Heno, tačiau Frodui atrodė, jog tai buvo jau prieš daugelį metų. Viltis, plykstelėjusi širdyje, užgeso: Mordoro trimitai skelbė ne pavojų, bet saviškių atvykimą. Tai nebuvo gondoriečiai, puolantys Tamsos irštva, lyg pati Gondoro dvasia būtų prisikėlusį kerštui už prarastą šlovę. Po Saurono vėliava rinkosi svetimšaliai iš tolimųjų rytų. Pulkų pulkai jų, naktį atvykę prie Vartų, dabar žengė vidun, rodydami savo karinę galybę. Omai suvokęs, jog šviesoje jį gali lengvai pastebėti, Frodas skubiai užsitraukė gobtuvą ant galvos ir nušliuozė į daubą. Tada jis pasisuko į Golumą.

— Smygolai, — tarė Frodas, — aš dar kartą tavimi patikėsiu. Matyt, taip jau man lemta: gauti pagalbos iš tavęs. O tau skirta man padėti, nors ilgai persekiojai mane turėdamas blogų ketinimų. Tu šauniai mums pagelbė! ir išlaikė savo pažadą, nors... — Frodas žvilgtelėjo į Semą. — Nors du kartus mes buvome tavo valdžioje, bet tu nepadarei mums žalos ir nebando iš manęs atimti to, ko ilgai ieškojai. Tačiau dabar aš tave išpėju, Smygolai, — esi pavojuje.

— Taip, taip, šeimininke, — sulinkčiojo Golumas, — siaubingame pavojuje! Smygolas dreba vien tik pagalvojęs, bet jis nepabėga. Smygolas turi padėti gerajam šeimininkui.

— Aš turėjau galvoje ne tą pavojų, kuris grės mums visiems, bet tą, kuris gresia tau vienam, Smygolai, — patikslino Frodas. — Tu prisiekei tuo, ką vadini Mieliausiuoju. Prisimink tai! Šitas pažadas tvirtas, bet jis bandys iškreipti tavo mintis. Jau iškreipia! Tu ką tik kvailai išsidavei ištardamas: „*Atiduok jį Smygolui*“. Niekada daugiau to nesakyk! Neleisk šiai minčiai tavyje apsigyventi! Tu niekada jo nebeatgausi, o jo troškimas gali tave išduoti ir pražudyti. Tu niekada jo nebeatgausi. Blogiausiu atveju aš jį užsimausiu ir tu, Mieliausioj o vergas, turėsi paklusti kiekvienam mano įsakymui, net jei liepčiau šokti į bedugnę ar pulti į ugnį. Tad saugokis, Smygolai!

Semas pritardamas, bet kartu ir nustebejęs pasižiūrėjo į šeimininką: tokio valdingo balso jis dar nebuvo girdėjęs. Kartais Semas pagalvodavo, jog ponas Frodas yra toks geras, kad tas gerumas kartais jį apakina. Nors jis tvirtai laikėsi nuomonės, kad ponas

Frodas yra išmintingiausias pasaulio asmuo, na, galbūt išskyrus Gendalfą ar senąjį poną Bilbą. Golumas irgi panašiai apsiriko, supainiodamas Frodo švelnumą su patiklumu. Bet kuriuo atveju Frodo žodžiai pritrenkė ir išgąsdino jį. Golumas krito ant žemės ir kurį laiką nieko negalėjo pasakyti, tik: „*Šeimininkas geras*“.

Frodas kantriai palaukė, tada vėl prabilo, bet jau nebe taip rūščiai:

— O dabar, Smygolai ar Golumai, kaip pats nori, papasakok apie tą kitą kelią ir įrodyk, jog ten būtų daugiau vilties patekti vidun, negu einant šituo keliu. Paskubėk, aš neturiu laiko.

Tačiau Golumą taip pribloškė Frodo grasinimas, kad buvo sunku ką nors iš jo išpešti. Jis šniurkščiojo, žliumbė ir puldinėjo ant žemės, prašydamas jų abiejų „pasigailėti vargšo mažo Smygolo“. Pagaliau jis truputį apsiraminė, ir Frodas žodis po žodžio suprato, jog jei keliautojas eitų keliu, sukančiu į vakarus nuo Šešelio Kalnų, jis ateitų prie kryžkelės, esančios juodų medžių rate. Pasukęs dešinėn, nueitų į Osgiliatą ir prie Anduino tiltų, o vidurinysis kelias nuvestų į pietus.

— Tolyn, tolyn, tolyn, — pasakojo Golumas, — mes niekada nėjome tuo keliu, bet jie sako, jog jis eina šimtus mylių, kol pamato Didįjį Vandenį, kuris niekada nebūna ramus. Ten yra daugybė žuvų ir didelių paukščių, kurie lesa žuvis: puikių paukščių. Bet mes ten niekada nebuvome, deja, ne! Niekada neturėjome progos. Toliau yra daug kitų žemių, bet Geltonasis Veidas ten yra labai karštas, o debesų iš viso nėra. Ten gyvena tamsiaveidžiai žiaurūs žmonės. Mes nenorime pamatyti tų kraštų.

— Nenuklysk į šalį, — pratarė Frodas. — Sakyk, kur veda trečiasis kelias?

— O taip, o taip, dar yra trečias kelias — į kairę. Jis iš karto ima vingiuoti ir kilti vis aukštyr, aukštyr, pas aukštus šešėlius. O kai jis pasuka už juodos uolos, tu pamatai. Tu pamatai virš savęs ir nori slėptis.

— Pamatai? Ką pamatai?

— Seną tvirtovę. Labai seną, labai baisią. Kai Smygolas dar buvo jaunas, mes girdėdavome daug pasakų iš pietų. Taip, taip, mes vakarais klausydavomės pasakų, sėdėdami ant Didžiosios Upės

krantų, po gluosniais, kai Upė dar buvo jaunesnė, *golum, golum*. — jis pradėjo tyliai verkšlenti. Hobitai kantriai laukė.

— Pasakos iš pietų, — kalbėjo nusiraminęs Golumas, — buvo apie aukštus žmones žibančiomis akimis, apie jų namus, panašius į akmenų kalvas, apie sidabrinę Karaliaus Karūną ir jo Baltąją Medį: nuostabios pasakos. Jie statydavo labai aukštus bokštus. Vieną bokštą pastatė sidabro spalvos, su baltomis sienomis aplinkui. Jame buvo Mėnulio Akmuo. Taip, taip, mes girdėjome daug sakmių apie Mėnulio Tvirtovę.

— Tai tikriausiai buvo Minas Itilis, kurį pastatė Izilduras. Elon-dilo sūnus, — tarė Frodas.

— Ilduras, kuris nukirto Priešui pirštą.

— Taip. Jis turi tik keturis pirštus ant Juodosios Rankos, bet to pakanka, — sudrebėjęs patvirtino Golumas. — Jis neapkentė Izilduro miesto.

— O ką jis gali pakeisti? — šyptelėjo Frodas. — Tačiau kuo čia dėta Mėnulio Tvirtovė?

— Na, šeimninke, ji ir dabar dar tebestovi: galingi bokštai ir aukštos sienos. Tačiau dabar tai klaiki vieta, nes Jis ją užkariavo. Labai seniai užkariavo. Keliautojai virpa ją išvydę, jie slepiasi už uolų ir keliauja mylių mylias, kad išvengtų jos šešėlio. Tačiau šeimninkei teks pasukti tuo keliu. Tai yra vienintelis kitas kelias. Kalnai ten yra žemesni, o senasis kelias vis kyla ir kyla, kol pasiekia tamsią perėją viršūnėje, tada jis vėl leidžiasi žemyn — iki pat Gorgoroto, — tyliai užbaigė Golumas.

— Kokia nauda iš viso šito? — nesuprato Semas. — Juk Priešas, aišku, žino viską apie savo kalnus, tas kelias bus taip pat atidžiai saugomas kaip ir šitas. Tvirtovė juk nėra tuščia, ar ne?

— O ne, netuščia, — sukuždėjo Golumas. — Ji tik atrodo tuščia! Ten gyvena siaubingi padarai. Orkai, taip, visur orkai, bet yra ir blogesnių gyvių. Kelias eina šešėliuose ir baigiasi prie vartų, o ton yra Bebalsiai Sargai, nuo kurių nieko negalima nuslėpti.

— Taip, taip, taip, — sucaksėjo liežuviu Semas. — Vadinasi, tu mums siūlai keliauti į pietus, kad vėl atsidurtumėme panašiojo ar dar blogesnėje padėtyje, ką?

— Ne, ne! — sumojavo rankom Golumas. — Hobitai turi suprasti. Jis nesitiki puolimo iš tos pusės. Jo Akis visur, bet ji skiria vio-

noms vietoms daugiau dėmesio negu kitoms. Jis dar negali matyti visko vienu metu. Jis nukariavo visą šalį į vakarus nuo Šešėlio Kalnų iki Upės ir Jis valdo tiltus. Jis galvoja, kad niekas negali patekti į Mėnulio Tvirtovę, nesikovęs prie tiltų ar neatsigabėjęs daugybės laivų, kuriuos tuoj pat pamatytų sargyba.

— Tu, atrodo, nemažai žinai apie tai, ką Jis daro ir galvoja, — sukluso Semas. — Gal tu šnekėjaisi su Juo, kai mes nematėme? O gal dalijaisi įspūdžiais su orkais?

— Negeras hobitas, visai neprotingas, — atrėžė Golumas, piktai pažvelgęs į Semą, ir nusišuko į Frodą. — Smygolas kalbėjo su orkais, taip, žinoma, prieš susitikdamas šeimninke, ir Smygolas daug žino — jis toli keliavo. Tai, ką jis šneka, jam papasakojo kiti. Čia, šiaurėje, yra pavojinga ir Jam, ir mums. Vieną dieną, greitai, Jis išeis pro Juoduosius Vartus, nes tik pro ten gali išeiti didelė kariuomenė. Tačiau vakaruose Jis nejaučia pavojaus, nes ten yra Bebalsiai Sargai.

— Taigi, taigi, — nenurimo Semas, — o mes užlipsime, pasibel-sime ir paklausime, ar šitas kelias tikrai veda į Mordorą? Jie, žinoma, mus maloniai praleis. Jau geriau tą patį padaryti čia ir sutaupyti laiko.

— Nesišaiptyk! — sušnypštė Golumas. — Visai nejuokinga! Jums iš viso neverta eiti į Mordorą. O ne, neverta. Bet jei šeimninke sako, jog verta, tai jis turi išbandyti kitą kelią.

Šeimininkui nereikės eiti į tą baisų miestą, ne, ne, žinoma, nereikės. Juk Smygolas visada padeda, gerasis Smygolas, nors jam niekas nieko nepasakoja. Smygolas ir dabar pagelbės, nes jis rado ir prisimena jį.

— Ką tu rada? — nesuprato Frodas. Golumas susigūžė ir pradėjo šnabždėti.

— Mažą taką, vedantį į kalnus, o tada — laiptus, siaurus laiptus. Taip, taip, labai ilgus ir siaurus. Daug laiptų. O tada... — jo balsas vos bešvokštė, — tada tunelį, tamsų tunelį, ir galiausiai — siaurą takelį aukštai virš peregijos. Šituo takeliu Smygolas ištrūko iš Tamsos. Tai buvo seniai. Galbūt takas jau dingo, bet galbūt dar tebėra, galbūt.

— Labai jau gražiai viskas skamba, — pakraipė galvą Semas. — Jeigu tas tavo takas tebėra, tai jis turi būti saugomas. Ar jis buvo saugomas, Golumai?

Tai pasakęs Semas pastebėjo, o gal jam tik pasivaideno, žalias ugneles Golumo akyse. Golumas kažką neaiškiai suburbėjo bet nio-ko neatsakė.

— Ar jis saugomas? — rūščiai pakartojo Frodas. — Ir ar tu tikrai *ištrūkai* iš tamsos, Smygolai? O gal buvai tyčia paleistas su kokia nors užduotimi? Taip manė Aragornas, kuris sugavo tavo tada Mirusiose Pelkėse.

— Melas! — sušnypštė Golumas, jo akys pikta sužibo, Frodul paminėjęs Aragorną. — Jis melavo apie mus, taip, melavo. Aš pats pasprukau, pats vienas. Teisybė — man buvo liepta ieškoti Mieliau-siojo, ir aš ieškojau, ieškojau — daug metų. Bet ne tam, kad atiduotčiau Tamsai, o ne, ne tam. Mieliausiasis buvo mūsų, buvo mano. Aš pats ištrūkau.

Keista nuojauta Frodui kuždėjo, jog Golumas šikart nemeluoja. Jis iš tiesų mano, jog jam pačiam pavyko ištrukti iš Mordoro. Frodas pastebėjo, jog teisindamasis Golumas sakė „aš“, o taip atsitikdavo gana retai ir reiškė, jog akimirka jo buvusio sąžiningumo bei nuoširdumo likučiai paėmė viršų. Tačiau Frodas nepamiršo Priešo pinklių, net ir tikėdamas Golumu. „Ištrūkimas“ galėjo būti sąmoningai surengtas ir puikiai žinomas Juodojoje Tvirtovėje. Be to, buvo aišku, jog Golumas dar daug ko nepasakė.

— Aš dar kartą klausiu, ar tavo slapas kelias yra saugomas? — neatlyžo Frodas.

Tačiau Aragorno vardas niūriai nuteikė Golumą. Jis išsižeidė, nes juo nepatikėjo net tada, kai jis sakė tiesą ar bent dalį tiesos. Golumas neatsakė.

— Ar jis saugomas? — pakartojo Frodas.

— Taip, taip, tikriausiai. Toje šalyje nėra saugių vietų, — piktokai atšovė Golumas. — Nėra saugių vietų. Bet šeimininkas turi bandyti arba grįžti namo. Nėra kito kelio.

Daugiau jie nieko iš Golumo neišpešė. Nei tos vietos, nei slaptojo tako pavadinimo jis nežinojo. Arba nenorėjo sakyti.

Tai buvo Kirit Ungolas, apipintas šiurpiais gandais. Aragornas tikriausiai būtų jiems papasakojęs daugiau apie tą vietą ir jos svarbą, Gendalfas būtų išpėjęs hobitus. Tačiau Aragornas buvo toli, o Gendalfas stovėjo Izengardo griuvėsiuose ir kovojo su Sarumanu. Bet ir skelbdamas nuosprendį išdavikui, ir tada, kai žėrintis *palan-tiras* trenkėsi į Orthanko laiptus, burtininkas mintimis visą laiką buvo su Frodu bei Seniu.

Galbūt Frodas pats nežinodamas tai juto, nors jis buvo įsitikinęs, kad Gendalfas žuvo, amžinai išnyko Morajos šešėlyje. Hobitas, panarinęs galvą, atsisėdo ant žemės, labai stengdamasis prisiminti visus Gendolfo patarimus. Bet nieko tinkamo į galvą neatėjo. Burtininkas paliko juos pernelyg anksti, kai Juodoji Šalis dar buvo labai toli. Jis nespėjo pasakyti, kaip patekti į Mordorą. Galbūt jis ir pats to nežinojo? Gendalfas buvo kartą patekęs į Dol Guldurą, šiaurinę Priešo tvirtovę, bet Frodas abejojo, ar burtininkui teko būti Mordore, šalia Ugninio Kalno ir Barad Duro, kur karaliauja atgavęs galią Juodasis Valdovas. Frodas pamatė save iš šalies: mažytį miškavaikį, paprastą hobitą iš ramios Grafystės, besitikintį rasti kelią ten, kur nesugebėjo ar neišdrįso patekti net šio pasaulio galingieji. Likimas buvo jam negailestingas. Bet jis žinojo, jog pats pasirinko šią dalį, sėdėdamas savo kambaryje vieną gražų pavasarį. Rodėsi, tai buvo taip seniai — kai pasaulis dar buvo jaunas, o Auksinis ir Sidabrinis Medžiai dar tebekrovė žiedus. Kurį kelią jam rinktis dabar? Apskritai, jeigu abu keliai veda į siaubą ir mirtį, ar beverta rinktis?

Įdienojus mažą pilką daubą, prisiglaudusią baimės šalies pašonėje, apgaubė tyla, tokia tiršta, kad ją beveik buvo galima matyti. Kažkur viršuje, dengiamas dūmų, žydravo dangus, bet šičia jis atrodė nepasiekiamai aukštas.

Net aštrios erelio akys nebūtų išžiūrėjusios tyliai sėdinčių, nejudančių hobitų, prislėgtų likimo naštos ir susisupusių į plonus, pilkus apsiaustėlius. Galbūt akylusis stebėtojas galėjo pamatyti ant žemės išsikėtojusį Golumą, bet būtų palaikęs jį kokio žmogaus vaiko skeletu: iš Golumo rankų ir kojų beliko vieni kaulai be raumenų. Ant jų karojo drabužių draiskalai.

Frodas sėdėjo nulenkęs galvą ant kelių, o Semas atsirėmė į daubos kraštą, susidėjo rankas po galva ir žiūrėjo į tuščią dangų. Staiga Semui pasirodė, jog jis regi paukštį, juodą tašką, taip aukštai, kad beveik nesiekė akis. Jis sumirgėdavo ir vėl išnykdavo tolyje. Paskui jį pasirodė dar du, o tada ir ketvirtas. Jie atrodė mažučiai, bet Semas tuoj pat suprato, jog iš tikrųjų jie yra milžiniški, il-gasparniai padarai, sukantys ratus dangaus aukštybėse. Jis prisidengė akis ir prisispaudė prie žemės. Semas vėl pajuto tą baimę, kurią keldavo Juodieji Raiteliai, tą jėgas atimantį siaubą, su klyksmu užgriuvusi juos per audrą, ar tada, Pelkėse. Tik dabar baimė nebuvo tokia gniuždanti, tarsi grasino iš tolo. Ją pajuto ir Frodas. Jis sudrebėjo, bet nepažvelgė aukštyn. Golumas susigūžė, kaip į kampą įvarytas voras. Sparnuotieji šešėliai apsisuko ir nušvilpė žemyn, į Mordorą.

Semas giliai atsikvėpė.

— Raiteliai vėl sukiojasi aplink, — baugiai sušnabždėjo jis. — Aš juos mačiau. O jie ar galėjo mus pastebėti? Jeigu čia tie patys Juodieji Raiteliai, tai dieną jie neturėtų matyti itin gerai, ar ne?

— Ne, tikriausiai ne, — atsakė Frodas, — bet jų žirgai gali matyti, o šitos sparnuotos būtybės, ant kurių jie skraido, matyt, turi aštresnes akis nei kas kitas žemėje. Jie atrodo kaip dideli maitėdos, kurie kažko ieško. Priešas nesnaudžia.

Siaubas išnyko, tačiau kartu dingo ir palaiminga tyla. Joje, tarsi nematomoje saloje, jie buvo atskirti nuo likusio pasaulio. Dabar baimė ir silpnumas grįžo. Frodas vis dar negalėjo pasirinkti. Jis sėdėjo užmerkęs akis, lyg sapnuodamas ar stengdamasis pažvelgti į pačią savo širdį, į pačią atminties gelmę. Pagaliau jis pasipurtė ir apsisprendęs atsistojo, pasiruošęs šnekėti, bet staiga šūktelėjo:

— Klausykite! Kas ten?

Hobitai išsigando. Pasigirdo dainavimas ir kimūs riksmas. Iš pradžių jie skambėjo toli, tačiau greitai artėjo — tiesiai prie daubos. Pasislėpusiems keliauninkams šovė mintis, kad Juodieji Sparnai juos susekė ir suskubo pasiūsti ginkluotus kareivius jų suimti: baisieji Saurono tarnai skrajojo greičiau už mintį. Hobitai susigūžė įtemptai klausydamiesi. Balsai ir ginklų žvangesys girdėjosi jau čia pat. Matydami, kad bėgti neįmanoma, Frodas su Semu išsitraukė kardus.

Golumas lėtai atsikėlė ir kaip vabalas nuropojo į viršų. Labai atsargiai, colis po colio, jis prišliaužė prie daubos krašto, susirado patogią vietelę tarp dviejų akmenų ir drebėdamas iš baimės apsidairė aplinkui. Kurį laiką jis lyg prilipęs ten tūnojo. Balsai ėmė til-ti, o paskui dangų perrėžė šaižus Moranono tvirtovės trimitų garsas. Tada Golumas nušliuozė žemyn į daubą.

— Dar daugiau žmonių žygiuoja į Mordorą, — tyliai pasakė jis. — Tamsūs veidai. Mes niekada iki šiol nematėme tokių veidų, ne, Smygolas nematė. Jie nuožmūs, tamsiomis akimis ir ilgais juodais plaukais. Jų ausys su auksiniais žiedais, taip, daug puikaus aukso. Kai kurie išsidažę skruostus raudonai ir vilki raudonus apsiaustus. Jų vėliavos raudonos ir ietys raudonos. O skydai juodi ir geltoni, su aštriais spygliais. Labai žiaurūs, baisūs žmonės. Tokie pat blogi kaip orkai, tik didesni. Smygolas mano, jog jie atsibastė iš pietų, iš ten, kur baigiasi Didžioji Upė. Jie suėjo pro Juoduosius Vartus, bet greitai ateis kiti. Į Mordorą vis eina ir eina žmonės. Greitai visi žmonės sueis į Mordorą.

— Ar ten nebuvo dramblių? — paklausė Semas, iš smalsumo net pamiršęs baimę.

— Ne, dramblių nebuvo. O kas yra drambliai? — susidomėjo Golumas.

Semas atsistojo, susidėjo rankas už nugaros (taip jis darydavo visada, kai „sakydavo eiles“ ir pradėjo:

Pilkas kaip pelė, Didelis kaip namas, Nosis lyg gyvatė, — Drebinu aš žemę. Kai einu per mišką, Medžiai aimanuoja. Baltos iltys kyšo, Ausys lapatuoja — Pietuose aš gimęs, Jau daugybę metų Vaikšto nepavargsta Mano kojos senos. Drambilas esu —

Senas ir galingas, Pats didžiausias iš visų. Būsi tu laimingas, Jei mane sutiksi, — Drambilo stebėsies Ir manęs pamiršti Jau nebegalėsi. Drambilo nematęs Nenumok ranka — Drambliai nemėgo Melo niekada!

— Tai va, — pasakė Semas, baigęs deklamuoti, — mes Grafystėje mokame tokį eilėraštuką. Galbūt niekai, o gal ir ne. Mes juk irgi turime pasakų iš pietų. Anksčiau hobitai mėgdavo keliauti, tik ne visi grįždavo ir nedaug kas tikėdavo jų naujienomis. Apie tolimų kraštų pasakojimus hobitai sako — „Bryliaus naujienos“ arba „tikra, kaip Grafystės plepalai“. Aš pats esu ne kartą girdėjęs apie galingą tautą iš Saulažemių. Mes juos vadiname rudaodžiais. Pasakojama, kad kovodami jie joja ant drambilų. Ant dramblių nugarų jie statosi namus ir net bokštus, o drambliai mėto uolas bei medžius vieni į kitus. Tu pasakei, jog tie žmonės iš pietų ir turi daug aukso, todėl aš ir paklausiau, ar nėra drambilų. Jeigu jie būtų joję ant tų padarų, būčiau surizikavęs bent akies kraštelį užvilgtelėti. Bet jie atėjo pėsti. Aš jau nesitikiu kada nors išvysti drambilą. Gal tokio žvėries iš viso nėra, — atsidusęs pridūrė jis.

— Ne, nebuvo drambilų, — papurtė galvą Golumas. — Smygolas apie juos nieko negirdėjo. Jis nenori jų pamatyti. Jis nenori, kad jie būtų. Smygolas nori dingti iš čia ir pasislėpti kur nors saugioje vietoje. Smygolas nori, kad šeimnininkas keliautų. Puikus šeimnininkas, negi jis neis su vargšu mažuoju Smygolu?

Frodas atsistojo. Net ir tokią sunkią valandą jį juokino Senio smalsumas, o padeklamuotas senas eilėraštis apie „drambilą“ ir šypsena išskleidė dvejones.

— Aš norėčiau, kad mes turėtume tūkstantį drambilų, kad vienas iš jų būtų baltas ir kad Gendalfas ant jo vestų visus į mūšį, —

tarė Frodas. — Tada prasitryptume taką į Juodąją Šalį. Bet viskas, ką turime, yra mūsų pavargusios kojos. Ką gi, Smygolai, gal trečias kartas ir nemeluos. Aš eisiu su tavimi.

— Geras šeimnininkas, išmintingas šeimnininkas, puikus šeimnininkas! — nušvito iš džiaugsmo Golumas ir puolė Frodui po kojų. — Puikus šeimnininkas! Tegu šaunieji hobitai dabar ilsisi pasislėpę po akmenimis — pačiame giliausiame šešėlyje! Gulėkite ir nekrutėkite, kol nusileis Geltonasis Veidas. Tada keliausime — greitai ir tyliai kaip šešėliai!

Apie prieskonius ir troškintus triušius

Likusią dienos dalį keliautojai praleido ilsėdamiesi. Pagaliau daubos krašto šešėlis ištįso, kalvas užliejo tamsa. Jie šiek tiek užkando ir taupiai atsigėrė. Golumas nieko nevalgė, bet mielai maukė vandenį.

— Greitai gersime daug, — pasakė jis laižydamasis. — Geras vanduo upeliais bėga į Didžiąją Upę. Tose žemėse, kur eisime, yra gardaus vandens. Smygolas ten galbūt susiras ir maisto, taip, taip, galbūt. Jis labai alkanas, *golum!* — Nelaimėlis patapšnojo rankomis per įkritisį pilvą, ir žalia, blyški šviesa vėl išsižiebė jo akyse.

Gilioje prieblandoje keliautojai išropojo iš daubos ir kaip vaiduokliai nutykino kelio pakraščiu. Nors buvo vos trys dienos po pilnaties, bet mėnulis per kalnus persiropšdavo tik apie vidurnaktį, tad ankstyva naktis buvo labai tamsi. Aukštai viršuje, Dantų Bokštuose, degė vienišas raudonas žiburyš, tačiau bemiegės Moranono sargybos niekur nesimatė ir nesigirdėjo.

Daug mylių juos sekė toji raudona akis, kai keleiviai spruko, klupinėdami ant akmenų šiame šešėlių krašte. Jie nedrįso eiti keliu, bet laikėsi dešiniau nuo jo, visą laiką akimis sekdami pilką liniją. Naktis įpusėjo. Hobitai pavargo, nes dienos poilsio buvo maža. Pagaliau raudonasis žiburyš bokšte mirktelėjęs užgeso: hobitai užsuko už šiaurinių kalnų

šlaitų ir dabar taikė į pietus.

Keliautojai lengviau atsikvėpė ir šiek tiek pailsėjo. Golumui atrodė, kad jie eina nepakankamai greitai. Jo skaičiavimu, nuo Moranono iki kryžkelės prie Osgiliato buvo apie devyniasdešimt mylių, ir Golumas tikėjosi įveikti tą atstumą per keturis žygius. Tad netrukus jie vėl šlepsėjo akmenimis, kol už kalnų pražydo vieniša aušra. Draugai nukeliavo iš viso dvidešimt keturias mylias. Toliau hobitai nebegalėjo ir nebedrįso eiti.

Šviesoje kraštas atrodė ne toks plikas ir nusiaubtas. Kairėje niūriai dūlavo kalnai, tačiau kelias sukosi į vakarus nuo jų papėdžių. Kalnų šlaituose augo juodi medžiai, panašūs į tamsius debesis. Aplinkui driekėsi kalvos, prižėlusios viržių, karklų ir kažkokių nepažįstamų krūmokšnių. Šen bei ten ošė aukšti pušynai. Pavargusios hobitų širdys atsigavo: tyras ir šviežias oras priminė jiems tolimąsias Šiauriakiemio aukštumas Grafystėje. Šita šalis tik keletą metų buvo Juodojo Valdovo valdžioje ir dar nebuvo visiškai sunaikinta. Tačiau hobitai neužmiršo gresiančio pavojaus: nors ir užstoti kalnų, Juodieji Vartai dar tebebuvo labai arti. Keleiviai ėmė dairytis kokios vietelės, kuri iki nakties paslėptų juos nuo blogų akių.

Diena slinko neramiai. Jie gulėjo viržiuose ir skaičiavo lėtai slenkančias valandas. Šešėlio Kalnai užstojo saulę, tad buvo nelengva susigaudyti, kiek praėjo laiko. Retkarčiais Frodas giliai ir ramiai užmigdavo, pasitikėdamas arba visai nesirūpindamas Golumu. O Seniui buvo nedrąsu užsnūsti net tada, kai Golumas kietai miegodavo, dvejodamas ir trūkčiodamas per savo slaptus sapnus. Galbūt alkis, o ne atsargumas neleido Semui užsnūsti: hobitas skausmingai pajuto, kaip jis pasiilgo gardaus naminio valgio, „ko nors karš-tučio, tiesiai iš puodo“.

Vos tik tiršta prieblanda užliejo žemę, trijulė vėl pajudėjo. Golumas dabar vedė hobitus keliu, didindamas spartą taip pat, kaip ir pavojų. Jie įsitempę laukė kanopų ar žingsnių garso priekyje arba už nugaros, tačiau naktis slinko, o jos ramybės nedrumstė nei raitelis, nei pėstysis.

Kelias buvo labai senas, ir kuo toliau jieėjo, tuo jis buvo labiau apleistas. Pažvelgęs, kaip jis vingiuoja kalvų šlaitais ar kerta pasitaikiusius upokšnius pavydėtino tvirtumo tiltais, nejučia žavėjaisi senovės žmonių rankų darbu. Bet neprižiūrimas kelias nyko. Tik šen ten pakelėje styrančios sudaužytos kolonos ar vienas kitas senojo grindinio akmuo, kyšantis pro samaną, bepriminė buvusią didybę. Iš abiejų pusių kelią spaudė viržiai, medžiai ir paparčiai, negailestingai risdamiesi per kraštus. Kai kur kelias siaurėjo, virsdamas beveik taku, tačiau jis niekur nesisukinėjo ir veržliai šovė pirmyn.

Taip jie priėjo nuostabų kraštą, kurį žmonės vadino Itilienu. Kadaisė čia būta gražios šalies su kalnų miškais ir greitais upeliais. Sutemo nuostabi naktis. Žvaigždės su šviesiu mėnuliu rodė hobitams kelią, o kvėpuoti darėsi vis lengviau ir smagiau. Sprendžiant iš Go-lumo šnarpštimo bei murmesio, jis irgi tai pajuto, tik jam šios permainos visai nepatiko. Su pirmaisiais dienos ženklais keliautojai vėl sustojo. Jie kaip tik perėjo ilgą, gilų ir gana statų griovį, kuriuo kelias kirtu akmenuotą gūbrį. Užsiropštę ant vakarinio kelio pylimo, hobitai apsidairė.

Švito. Keliautojai išvydo, jog kalnai šioje vietoje darė plačią kilpą ir gerokai nutolo į rytus. Prieš juos, vakaruose, į blankius rūkus leidosi banguoti šlaitai. Visur augo nedidelės eglių, kedrų, kiparisų ir kitų, Grafystėje nežinomų medžių giraitės. Tarp jų žaliavo plačios kalnų pievos. Svaiginamai saldžiai kvepėjo žolynai bei krūmai. Nuo Rivendeilo jie nukeliavo šimtus mylių į pietus, tačiau tik čia, prie kalnų, hobitai pajuto keičiantis gamtą. Aplink audringai putojo pavasaris: samanose čiurleno upeliukai, pirmąja žaluma pasidabino maumedžiai ir pievose skleidėsi gėlės. Visur čiulbėjo paukščiai. Itilienas, Gondoro Sodas, nors ir apleistas, tačiau vis tiek išlaikė ankstesnį paslaptinę grožį.

Vakaruose ir pietuose jis leidosi į šiltus Anduino slėnius, rytuose Itilieną saugojo (bet savo šešėliu negožė) aukštieji Šešėlio Kalnai, o nuo šiaurės vėjų gynė Emyn Mulo kalvos. Bet Itilienas buvo atviras pietų šilumai ir drėgniems, nuo Jūros atskriejantiems vėjams. Čia augo daug kadaise pasodintų medžių, kurie, atgyvenę savo amžių, tyliai gulė ant

žemės. Giraitės ir tankumynuose stiepėsi tamariskai bei kvapiosios pistacijos, tarp alyvų ir laurų, kadagių ir mirtų krūmų skleidėsi čiobreliai, o aplink medžių kamienus bei didelius akmenis vyniojosi vijokliai. Daugybės rūšių šalavijai žydėjo mėlynai, raudonai ar blyškiai žaliai. Senio akį džiugino mairūnai, petražolės ir kiti jam nepažįstami augalai. Olos ir uolų sienos jau pasipuošė uolaskėlėmis bei aitraisiais šilokais. Lazdynų krūmynuose buvo primulės ir anemonės, žolėje pusiau praskleistais žiedais lingavo asfodelės ir geltonieji narcizai. Sodriai žalią žolę raižė upeliukai, savo kelionėje į Anduiną sustodami pailsėti nedidukuose ežerėliuose.

Keliautojai nūsuko nuo kelio ir palypėjo žemyn. Pro krūmus bei žoles besibraunančius hobitus apgaubė saldžių kvapų debesys. Golumas žiaukčiodamas kosėjo, o hobitai kvėpavo giliai ir lengvai. Iš to lengvumo Semas net ėmė juoktis. Jie ėjo palei sraunų gurgantį upeliuką, kuris atvedė prie nedidelio tyro ežero jaukiame slėnyje. Ežerėlis pasirodė besąs kadaise pastatytas akmeninis tvenkinys. Nuirusius jo kraštus visiškai apaugo žolės bei gervuogės. Aplinkui eilėmis žydėjo vilkdalgiai, o tamsiame vandens paviršiuje plūduriavo lelijų lapai. Gilus ir tyras, sklidinąs kaip akis ežerėlis švelniai čiurleno akmeniniu latakų žemyn, į Didžiąją Upę.

Čia hobitai nusiprausė ir iki valios atsigėrę ėmė ieškoti saugios vietelės pasislėpti bei pailsėti. Ši nuostabioji šalis dabar priklausė Priešui. Kiekviename žingsnyje žiojėjo senų karų randai ir naujos žaizdos, kurias paliko orkai ar kiti Juodojo Valdovo tarnai: dvokiančios atmatų bei šiukšlių duobės, savo malonumui nukirsti medžiai su išpjaustytomis šlykščiomis runomis ar Akies ženklai.

Semas vaikštinėjo palei ežeriuką, uostė ir lietė nepažįstamus augalus bei medžius — jis trumpam visai pamiršo Mordorą. Bet pavojus staiga pats priminė apie save: hobitas pataikė į laužavietę, kurios viduryje rado apdegintų pajuodusių kaukolių bei kaulų. Viržiai su erškėčiais jau dengė šią baisingos puotos vietą, nors ji buvo dar visai nesena. Semas nuskubėjo atgal pas savo bendražygius, tačiau nieko nepasakė. Jis nenorėjo, kad mirusiųjų kaulus dar išniekintų ir apterštų Golumas.

— Reikia ieškoti vietos nakvynei, — tepratarė jis. — Man atrodo, geriau būtų paėjėti toliau.

Visai netoli ežero jų laukė patys tikriausi minkšti, gilūs pernykščių paparčių patalai. Už jų, skardyje, šnarėjo tamsialapių laurų tankumynas, o dar aukščiau ošė kedrai. Čia hobitai nusprendė pailsėti ir praleisti dieną, kuri žadėjo būti skaisti ir šilta. Būtų buvę puiku tokią dieną žingsniuoti per Itilieno pievutes ir giraites, tačiau, nors orkai ir vengia saulės šviesos, čia buvo daug užkampių, kur jie galėjo tūnoti pasislėpę, be to, Sauronas turėjo begales šnipų. Hobitai nepamiršo ir Golumo, kuris jokiais būdais nesutiko keliauti po Geltonuoju Veidu. O šis jau taikėsi pažvelgti pro tamsias Efel Duoto viršūnes.

Dabar, kai Juodieji Vartai liko už nugaros, Semą vėl ėmė kankinti mintys apie maistą. Jam niekaip nepavyko išmesti iš galvos svarstymų, ką reiks valgyti įvykdžius užduotį. Bet kuriuo atveju būtų išmintingiau pataupyti kelioninę elfų duoną alkanesnei valandai. Jau praėjo šešios dienos nuo to laiko, kai Semas apskaičiavo, jog *lembaso* liko tik trims varganoms savaitėms.

„Mums pasiseks, jeigu per tą laiką pasieksime Ugnį, — pagalvojo Semas. — O jei pasisektų dar labiau, mums gali prireikti grįžti namo. Kas tada?“

Beje, po ilgos kelionės ir maudynių jis jautėsi dar alkanesnis nei visada. Viskas, ko Semas dabar troško, buvo vakarienė ar pusryčiai senoje Kalvės virtuvėje. Staiga jam šovė į galvą mintis. Hobitas pasisuko į Golumą, kuris jau ruošėsi ropoti šalin savais reikalais.

— Ei, Golumai! — pašaukė Semas. — Kur eini? Medžioti? Klausyk, tau juk mūsų maistas nepatinka, ar ne? O aš irgi norėčiau paragauti ko nors naujo. Jeigu jau tavo šūkis yra „visad pasiryžęs padėti“, ar nesurastum ko nors valgomo alkanam hobitui?

— Taip, galbūt taip, — atsakė Golumas. — Smygolas visada padeda, kai jo paprašo. Jeigu paprašo gražiai.

— Teisingai, — linktelėjo Semas. — Štai aš ir prašau. Tiesiog maldauju.

Golumas išnyko. Frodas atsikando truputį *lembaso* ir, įsitaisęs ant rudų paparčių, užmigo. Ankstyvo ryto šviesa dar tik skverbėsi pro medžius, bet Semas aiškiai matė savo šeiminingą veidą ir pavargusias rankas. Jis staiga prisiminė Elrondo namus ir mirtinai išblyškusį sužeistą Frodą. Tada Semui kartais pasirodydavo, jog Frodo viduje dega kažkokia blanki šviesa. Dabar ta šviesa ryškesnė ir skaistesnė. Miegančio Frodo veidas buvo ramus, neturėjo nei rūpesčio, nei baimės ženklų. Jis atrodė senas, gražiai senas, lyg praėję metai staiga būtų išsiskleidę daugybe smulkių, anksčiau nepastebėtų raukšlelių. Frodo veidas stebuklingai mainėsi, nors visą laiką išliko tas pats. Galbūt Semas Gemdžis viso to nesuprato, bet jis palingavo galvą ir sumurmėjo: „Aš myliu jį. Šviečia jis ar ne, man vis tiek, aš jį myliu“.

Partykinęs Golumas pažvelgė per Semo petį į Frodą, bet tuoj pat užsimerkė ir be garso atsitraukė. Po akimirkos atsigręžęs Semas jau pamatė jį kažką graužiantį bei murmantį panosėje. Šalia ant žemės gulėjo du nedideli triušiai, kuriuos Golumas varstė godžiais žvilgsniais.

— Smygolas visada padeda, — pasakė jis. — Jis atnešė triušius, puikius triušius. Bet šeiminingas užmigo, ir Semas tikriausiai nori miego. Tai jūs nevalgysite triušių? Smygolas nori padėti, bet negali sugaudyti triušių per minutę.

Semas atsakė nematęs prasmės atsisakyti triušių. Ypač troškintų. Visi hobitai, žinia, skaniai gamina valgi. Šito meno jie išmoksta dar prieš pažindami raides (tiesą sakant, skaitymas daugeliui lieka neįmenama mįslė). O Semas buvo geras virėjas, net tarp hobitų, todėl, progai pasitaikius, kelionėse mielai rodydavo savo sugebėjimus. Jis vis dar viltingai nešiojosi kai kuriuos reikmenis savo ryšulėlyje: nedidelę dėžutę su titnagu ir pintimi, du prikaistuvius, kurių mažesnis tilpo į didesnį, taip pat medinį šaukštą, trumpą dvidantę šakutę, o pačiame ryšulio dugne, plokščioje medinėje dėžėje — vis mažėjantį lobį: žiupsnį druskos. Dabar Semui reikėjo ugnies bei kitų dalykų. Jis valandėlę mąstė, tada išsitraukė peilį ir, nuvalęs jį, ėmėsi dirbti triušiams odą. Hobitas nenorėjo net porai minučių palikti Frodo vieno.

— Dabar, Golumai, — tarė jis, — turiu tau kitą užduotį. Paimk šituos prikaistuvius, nuėjęs prisemk vandens ir atnešk atgal.

— Smygolas atneš vandens, taip. Bet kam hobitui reikia tiek vandens? — nesuprato Golumas. — Jis jau atsigėrė, jis jau nusiprausė.

— Menka bėda, jeigu negali įspėti. Netrukus sužinosi. Ir kuo greičiau atneši vandens, tuo greičiau sužinosi. Bet jeigu tu sugadinsi mano prikaistuvį, aš iš tavęs padarysiu muštinį. Kol Golumas ėjo vandens, Semas dar kartą žvilgtelėjo į Frodą. Jam suspaudė širdį, pamačius sukritusį šeiminingą veidą ir plonas rankas.

— Per daug jau jis suliesėjo, — murmtelėjo Semas. — Tai netinka hobitui. Jei tik man pavyktų ištroškinti tuos triušius, tuoj pat jį prikeltčiau.

Semas susirinko krūvelę sausiausių samanų ir atsinešė šakelių ir sausuolių. Tarp ošiančių kedrų to gero buvo sočiai. Ant ežero kranto, netoli papartyno, jis iškasė duobelę ir sudėjo ten kurą. Porą kartų barkštelėjęs skiltuvu, Semas greitai įkūrė lauželį, kuris visai nedūmijo, bet skleidė malonų kvapą. Jis kaip tik pradėjo mesti į ugnį didesnes šakas, kai atsargiai nešdamas prikaistuvius su vandeniu ir bambėdamas grįžo Golumas.

Jis padėjo prikaistuvius ant žemės ir staiga išvydo, ką daro Semas. Išsigandęs Golumas piktai plonai sušnypštė:

— Ak!! S-s-s-s-ne, ne! Ne! Neprotingi hobitai, kvaili, taip, kvaili! Negalima to daryti!

— Ko daryti? — nustebęs paklausė Semas.

— Negalima leisti bjaurių raudonų liežuvių, — sušnypštė Golumas. — Ugnies-s, ugnies-s! Ji pavojinga, taip, taip. Ji degina, ji žudo. Ir ji atves-s priešus-s, taip, ji atves-s!

— Aš taip nemanau, — atsakė Semas, — neatveš, jeigu nekūrensi drėgnų malkų ir neleisi rūkti dūmams. Na, bet jei atves, tai atves. Aš ruošiuosi surizikuoti ir ištroškinti šituos triušius.

— Ištroškinti triušius?! — pasibaisėjo Golumas. — Sugadinti puikią mėsą, kurią atidavė

Smygolas, vargšas alkanas Smygolas! Kodėl? Kodėl, kvailas hobite? Triušiai jauni, triušiai švelnūs, triušiai puikūs. Juos reikia suvalgyti, suvalgyti!

Jis jau norėjo čiupti artimiausią triušį, kuris nuluptas gulėjo prie ugnies.

— Pala, pala! — šūktelėjo Semas. — Kiekvienas valgo, kaip jam patinka. Tu negali praryti mūsų duonos, mes negalim valgyti žalios mėsos. Jeigu tu man juos atidavei, vadinasi, triušiai mano, galiu su jais daryti, ką noriu. Todėl nespoksok. Eik, pasigauk kitą triušį ir suvalgyk jį kaip nori, tiktai kur nors toliau. Tada aš nematysiu tavęs, tu nematysi ugnies, ir abu būsimė patenkinti. Aš pažadu prižiūrėti, kad laužas nerūktų.

Golumas niurnėdamas nucimpino į paparčius. Semas triūsė aplink prikaistuvius.

„Ko hobitui reikia triušiams pagardinti? — paklausė jis pats savęs ir tuoj pat atsakė: — Prieskonių, šaknelių, bulvyčių... Duonos irgi nepakenktų“.

— Golumai, — švelniai pašaukė Semas. — Trečias kartas atlygins už viską. Man reikia trupučio prieskonių. — Golumo galva išlindo iš paparčių, bet jo žvilgsnis anaipol nebuvo draugiškas ar paslaugus. — Poros lauro lapų, kmynų, mairūno ir... na, tiek pakaktų, iki užvirs vanduo, — paprašė Semas.

— Ne! — atrėžė Golumas. — Smygolas nepatenkintas. Smygolui nepatinka smirdantys lapai. Jis nevalgo žolių ir šaknų, nebent mirtų iš bado, vargšas Smygolas!

— Smygolas pateks į labai verdantį vandenį, jei nepadarys to, ko buvo paprašytas, — suurzgė Semas. — Pats Semas įkiš ten jo galvą, taip, mieliausias. Tavo laimė, kad dabar pavasaris ir neprašau tavęs ieškoti ropių, bulvių ar morkų. Lažinuosi, kad šitoje šalyje yra net ir tokių dalykų. Daug ką atiduočiau už pusę tuzino bulvelių.

— Smygolas neis, o ne, mieliausias, jis daugiau nebeis. Jis išgąsdintas, jis pavargęs, o šitas hobitas nėra geras, visiškai negeras. Smygolas nekapstys nei žolių, nei kažkokių pulvelių. Kas tos pulve-lės, mieliausias, kas tai yra?

— Bul-ve-lės, — išskiemėnavo Semas. — Gafero džiaugsmas ir tuščio pilvo laimė. Bet gali neieškoti, vis tiek nerasi. O jei man at-neštum prieskonių, tai būtum tikrai puikus Smygolas. Vieną dieną aš tau iškepsiu tų bulvelių: kepta žuvis ir skrudintos bulvės, paruoštos Semo Gemdžio. Tu neįstengsi atsisakyti.

— Dar kaip įstengsiu. Tu sugadintum puikią žuvį, tu ją susvilintum. Geriau duok man žuvį *dabar*, o bjaurias bulves gali pasilikti sau!

— O, tu nepataisomas. Eik miegoti!

Semui teko pačiam prisiskinti prieskonių, nors stengėsi per daug nenutolti nuo laužo ir viena akimi visą laiką sekė šeimininką. Kurį laiką hobitas mąsliai kurstė ugnį. Diena išilo, nuo lapų ir samanų nudžiūvo rasa. Puoduose jau virė triušiena su žolelėmis. Semui lipo akys, bet jis troškino mėsą beveik valandą, tarpais vis bakstel-damas ją savo dvidante šakute ir atsargiai ragaudamas sultinį.

Pagaliau, kai viskas, jo manymu, buvo paruošta, Semas nukėlęs prikaistuvius nuo ugnies priėjo prie šeimininko. Frodas atmerkė vieną akį, pamatė Semą ir tuoj pat išsibudino. Jis vėl sapnavo kažkokį malonų, nenupasakojamą sapną.

— Sveikas, Semai! — tarė jis. — Kodėl nesiilsi? Kas nors negerai? Kiek laiko?

— Praėjo pora valandų nuo aušros, — atsakė Semas. — Maždaug pusė devynių pagal Grafystės laikrodžius. Nieko blogo neatsitiko, na, nebent tiek, kad neradau nei ropių, nei svogūnų, nei bulvyčių. Aš jums paruošiau triušienos troškinį su sultiniu, pone Frodai. Turėtų patikti. Sriubą galite išpilti į puodelį arba valgyti tiesiai iš prikaistu-vio, kai šiek tiek atauš.

Frodas nusižiovavo ir pasiražė.

— Geriau būtumei ilsėjęsis, Semai, — tarė jis. — Šituose kraštuose deginti laužą yra labai pavojinga. Hm, bet aš jaučiuosi išalkęs! Ką tu ten turi?

— Smygolo dovana. Porą jaunų triušių. Galiu lažintis, jog Golu-mas dabar nagus kramto iš apmaudo, kam juos atidavė. Gaila, kad nieko neturiu prie triušių, tik žiupsnį prieskonių. Semas su šeimininku susėdo paparčiuose ir valgė troškinį iš pri-kaistuvių, dalindamiesi

šakute ir mediniu šaukštu, užsikąsdami elfų duona. Buvo tikra puota.

— Ei, Golumai! — tyliai švilptelėjo Semas. — Ateik čia! Tu dar turi laiko apsigalvoti. Mes tau palikome paragauti troškintos triušienos.

Niekas neatsiliepė.

— Aš manau, jis pats sau ką nors susiras, tad troškinį galime pabaigti.

— Bet pavalgęs tu turėsi numigti, — liepė Frodas.

— Gerai. Tik neužmikite, kol snausiu, pone Frodai. Nepasitikiu tuo nenaudėliu. Man rodosi, kad Golumo blogoji pusė, Smirdžius, kaip aš ją vadinu, darosi vis stipresnė. Nemanau, kad jis smaugtų mane prie jūsų, tačiau puikiai žinau, jog Golumui Semas visai nepatinka. O ne, mieliausias, visai nepatinka.

Jie baigė valgyti, Semas nuėjo prie upelio išplauti indų. Kai jis atsistojo ir pažvelgė atgal, saulė kaip tik išnirio iš šešėlių rytuose, pa-

žerdama savo auksinius spindulius bei nutvieksdama giraites su pievomis. Hobitas išvydo ploną žydrai pilkų dūmų srovele, vingiuojančią iš tankumyno. Semas su siaubu suprato, jog tai lauželio, kurį jis pamiršo užgesinti, dūmai.

— Ne, ne, tik ne tai! — sumurmėjo jis ir pasileido atgal. Staiga sustojo ir įsiklausė. Negi jis būtų išgirdęs švilpimą? O gal tai suklykė koks nepažįstamas paukštis? Švilpimas pasikartojo, tik iš kitos pusės. Semas kiek galėdamas nukūrė į viršų.

Jis pamatė, jog neprižiūrima liepsnelė pagavo šalia gulėjusius drėgnus paparčius ir ėmė rūkti. Semas greitai užgesino laužą, iš-spardė šakeles su pelenais, tada nuropojo pas Frodą.

— Ar girdėjote švilpimą, pone? — paklausė jis. — Vos prieš keletą minučių. Aš pamaniau, jog tai paukštis, bet tikriausiai kažkas tik pamėgdžiojo paukščio balsą. Pamačiau, kad mano laužas rūksta. Niekada sau neatleisiu, jeigu tuo troškiniu būsiu prišaukęs bėdą.

— Ša! — šnipstelėjo Frodas. — Rodos, girdžiu balsus.

Hobitai užsimetė ant pečių savo ryšulėlius ir susigūžę pasislėpė paparčiuose, pasirengę tuoj pat sprukti. Tylūs balsai pasigirdo visai šalia.

— Štai! Iš čia kilo dūmai, — pasakė vienas balsas, garsesnis už kitus. — Tas, kuris degino laužą, tikriausiai pasislėpė paparčiuose. Nagi, sugaukime jį ir pažiūrėkime, kas čia šlaistosi.

— Aha, ir ką jis žino, — pridūrė antras balsas.

Keturi nepažįstamieji apsupo papartyną ir žengė artyn. Kadangi nei bėgti, nei slėptis nebebuvo prasmės, Frodas su Semu pašoko, susiglaudė nugaromis ir išsitraukė kardus.

Jeigu hobitai nustebo, pamatę nepažįstamuosius, tai pastarieji apstulbo dar labiau. Paparčiuose stovėjo keturi aukšti vyrai. Du laikė rankose ietis su plačiais antgaliais, o kiti du buvo ginkluoti milžiniškais žmogaus ūgio lankais. Ant nugarų jie turėjo dideles strėlines su ilgomis žaliaplunksnėmis strėlėmis. Prie šonų jiems kabojo kardai, o drabužiai buvo pasiūti iš žalios bei rudos spalvos medžiagų. Su jais šie vyrai galėjo tirti ištirpti Itilieno pievose. Jų rankas slėpė žalios pirštinės, veidus visiškai dengė žalios kaukės.

Buvo matyti tik skvarbios, aštrios akys. Iš pirmo žvilgsnio savo sudėjimu ir laikysena Frodai jie priminė Boromirą.

— Ne visai tai, ko ieškojome, bet vis dėlto kažką aptikome, — pasakė vienas vyras.

— Tai ne orkai, — tarė kitas, paleisdamas kardo rankeną, kurios griebėsi išvydęs Frodo rankose žybtelėjusį Gylį.

— Elfai? — abejodamas spėjo trečias.

— Ne, ne elfai, — papurtė galvą aukščiausias vyras. Jis turbūt buvo karių vadas. — Šiais laikais elfai nebesilanko Itiliene, be to, sakoma, kad jie yra labai gražūs pažiūrėti.

— O mes, vadinasi, ne? — pasipiktino Semas. — Nuolankiai dėkoju! Kai baigsite mus aptarinėti, galbūt pasakysite, kas *jūs* esate, ir kodėl neleidžiate ilsėtis dviem pavargusiems keliautojams.

Aukštasis vyras niūriai nusijuokė.

— Aš esu Faramiras, Gondoro Kapitonas, — tarė jis. — Šitame krašte nebėra keliautojų: tik Juodosios arba Baltosios Tvirtovės tarnai.

— Sakyk, ką nori, Faramirai, Gondoro Kapitone, mes esame keliautojai ir netarnaujame jokiai tvirtovei, — drąsiai atsakė Frodas.

— Tada tuoj pat klokite savo vardus ir kelionės tikslą, — suraukė antakius Faramiras. — Mes neturime laiko minti mįslėms ar malti liežuviu. Na? Kur jūsų draugužis?

— Draugužis?

— Taip, tas, kuris pasislėpė. Matėme jo nosį prie ežero. Man jis nepatiko. Kas jis toks: orkų šnipas ar šiaip jų veislės, kad sugėbėjo pasprukti?

— Aš nežinau, kur jis dabar yra, — pasakė Frodas. — Atsitiktinai susitikome kelyje, ir aš nemanau už jį atsakyti. Jeigu sugautu-mėte, prašau perduoti jį man, nes jis yra viso labo pasigailėtinas padaras, kurį aš dabar globoju. O mes patys esame hobitai iš Grafystės, šalies, esančios toli šiaurės vakaruose, už daugelio upių. Mano vardas yra Frodas, Drogo sūnus, štai čia — Semiumas, Hem-fasto sūnus, garbingas hobitas ir mano pagalbininkas. Mes atvykome iš Rivendeilo, arba, kitaip jį dar vadina, Imladriso, — čia Faramiras krūptelėjo ir ėmė klausytis atidžiau. — Mes turėjome septynis bendražygius, vienas kurių žuvo Morajoje, o su kitais išsiskyrėme

Part Galene, prie Rauroso Krioklių. Ten buvo du mano tautiečiai, nykštukas, eflas ir du žmonės: Aragornas ir Boromiras, kuris sakėsi atkeliavęs iš Minas Tirito, miesto pietuose.

— Boromiras! — riktelėjo kartu visi keturi vyrai.

— Boromiras, valdovo Denetoro sūnus? — rūsčiai žiūrėdamas į hobitus paklausė Faramiras. — Jūs su juo keliavote? Jei tai tiesa, turite ką papasakoti. Ar žinote, mažieji nepažįstamieji, kad Boromiras, Denetoro sūnus, buvo Baltosios Tvirtovės vadas ir mūsų Didysis Kapitonas? Kas jūs tokie ir kas jus sieja su Boromiru? Kalbėkite greitai, nes saulė jau aukštai.

— Ar jūs žinote pranašystę, kurią Boromiras atnešė į Rivendeilą? — pasiteiravo Frodas.

*Jūs Kardo Lūžusio ieškokit Toliajame Imladrine. **

— Šitie žodžiai mums tikrai yra žinomi, — nustebeję tarė Faramiras. — Tai patvirtina, jog jūs sakote teisybę.

— Aragornas, kurį aš paminėjau, yra Lūžusio Kardo valdovas, o mes — miškavaikiai, apie kuriuos kalba pranašystė.

— Suprantu, — abejodamas nutęsė Faramiras, — taip gali būti. O kas tada yra *Izilduro Prakeikimas*?

— To aš negaliu pasakyti, bet savo laiku visa tai sužinosite.

— Turėsite papasakoti daugiau, kodėl nukeliavote taip toli į rytus, netgi prie šitų... — jis mostelėjo ranka į kalnus, nors pavadinimo nepasakė. — Bet ne dabar. Mes labai skubame. Jūs patekote į pavojų: nebūtumėte šią dieną toli nukeliavę. Dar prieš vidurdienį netoliese įvyks smarkus mūšis. Tada — mirtis arba bėgimas prie Anduino. Jūsų ir savo paties labui aš paliksiu čia du sargybinius. Mes nebegalime pasitikėti netikėtais svečiais. Jeigu grįšiu, pasišnekėsime vėliau.

— Iki pasimatymo, — žemai nusilenkęs atsakė Frodas. — Jūsų valia netikėti, bet Didžiojo Priešo priešai yra mano draugai. Jei tik leistų užduotis, eitume su jumis. Nors vargu ar maži miškavaikiai

— *Vertė Jonas Strielkūnas.*

galėtų kuo nors padėti tokiems aukštiems ir stipriems vyrams kaip jūs. Tegu šviesa nutvieskia jūsų kardus!

— Kad ir kas jie būtų, miškavaikiai yra mandagi tauta, — tarė Faramiras. — Likite sveiki!

Hobitai vėl atsisėdo, tačiau paskendę savo mintyse nesišnekėjo. Šalia, tamsiame lauro medžių šešėlyje, sustingo du sargybiniai. Jie retkarčiais nusiimdavo kaukes nuo veidų, nes buvo karšta. Frodas pastebėjo, jog tai gražūs juodbruvi vyrai. Jų liūdnuose ir

išdidžiuo-se veiduose žibėjo pilkos akys. Kariai tyliai kalbėjosi: iš pradžių bendrąja kalba, o vėliau prašneko senovine jų pačių tarme. Savo nuostabai, Frodas suprato, kad jie bendrauja elfiškai arba labai panašia kalba. Taigi sutiktieji vyrai turėjo būti pietų dunadanai, žmonės iš Vakarų Valdovų giminės.

Po kurio laiko Frodas užkalbino sargybinius, bet šie neskubėjo išsipasakoti ir saugojosi, kad nepasakytų ko nors nereikalingo. Tai buvo Mablungas ir Damrodas, Gondoro kariai, Itilieno pėdsekiai. Jie priklausė tautai, kadaise gyvenusiai Itiliene. Iš tokių vyrų valdovas Denetoras buvo surinkęs būrį, kuris slaptai kirsdavo Andui-ną (jie nepasakė kur ir kaip) bei kaudavosi su orkais ar kitais Priešo tarnais, besibastančiais tarp Šešėlio Kalnų ir Upės. — Mes retai atsitraukiame nuo Upės taip toli, kaip dabar, — aiškino Mablungas, — bet esame gavę užduotį surengti pasalą prakeiktiems Harado kareivoms!

— Aha, prakeiktiems pietiečiams, — įsiterpė Damrodas. — Sakoma, jog senovėje Gondoras ir tolimųjų pietų Harado karalystės prekiaavo, bet niekada nedraugaudavo. Tais laikais mūsų sienos buvo piečiau, ir artimiausia jų karalystė — Umbaras — prašė mūsų prieglobsčio. Bet nuo to laiko pasikeitė daug žmonių kartų. Neseniai mes sužinojome, jog Priešas persiviliojo, o gal tik susigražino juos pas save. Ko gero, Gondoro dienos jau suskaičiuotos. Minas Tiritas neišsilaikys prieš tokią Jo jėgą ir įniršį.

— Bet mes nesiruošiamo sėdėti sudėję rankų ir leisti Jam daryti viską, ko užsigeidžia, — pasakė Mablungas. — Prakeiktieji pietiečiai žygiuoja senaisiais keliais, kad prisidėtų prie Juodosios Tvirtovės pulkų. Taip, senaisiais Gondoro keliais. Taigi jie žygiuoja nerūpestingai, manydami, kad Tamsos Valdovas visagalis ir jiems niekas negresia Jo kalnų šešėlyje. Mes ruošiamės juos pamokyti. Neseniai sužinojome, kad didelė pietiečių kariuomenė žygiuoja į šiaurę. Po vidurdienio vienas jų pulkas turi atsirasti čia, kur kelias eina per kalvas. Jie nepraeis! Nepraeis, kol gyvas kapitonas Faramiras. Jis visada vadovauja tokiems pavojingiems žygiams, ir yra tiesiog nemirtingas, o galbūt likimas jam numatė ypatingą mirtį.

Jie nutilo ir įsiklausė į neramią tylą. Semas iškišo nosį iš paparčių apsidairyti. Savo aštriomis akimis jis pamatė daug žmonių, po vieną ir eilėmis kylančių šlaitais aukšty. Jie sėlino kur tamsiau arba ropojo, beveik nematomi pro žoles bei krūmus. Visi žmonės dėvėjo tokius pačius gobtuvus, kaukes bei pirštines ir nešė tokius pačius ginklus kaip ir Faramiro vyrai. Netrukus jie visi išnyko. Saulė įkopė į pietus, šešėliai sumažėjo.

„Kur bastosi tas nevykėlis Golumas? — pamanė Semas, traukdamasis į gilesnį šešėlį. — Visiškai įmanoma, kad jį pasmeigė koks orkas, ar iškepė Geltonasis Veidas. Bet manau, kad jis savimi pasirūpins“. — Jis atsigulė šalia Frodo ir ėmė snausti.

Semas pabudo manydamas, kad išgirdo ragų gaudimą. Buvo pats vidurdienis. Sunerimę sargybiniai stovėjo medžių ūksmėje. Staiga iš viršaus vėl sutrimitavo ragai, pasigirdo riksmas bei kovos šūksniai. Garsas sklido silpnai, lyg iš kokio tolumo urvo, bet netikėtai mūšis užvirė visai šalia, virš jų slėptuvės. Buvo girdėti plieno žvangesys, kai susidurdavo kardai, ir duslūs smūgiai, ašmenims trenkiantis į skydą. Žmonės rėkė, staugė, bet aiškiai girdėjosi vienas stiprus balsas, šaukiantis:

— *Gondoras! Gondoras!*

— Atrodo, lyg šimtas kalvių vienu metu daužytų priekalus, — pasakė Semas Frodui. — Ir tie kalviai labai jau arti.

— Jie bėga! — sušuko Damrodas. — Pietiečiai sprunka, o paskui juos lekia mūsų kariai ir kapitonas!

Netverdamas smalsumu Semas nuėjo prie sargybinių. Hobitas užsiropštė į lauro medį ir pamatė tamsiaodžius žmones, bėgančius žemyn šlaitu. Jiems ant kulnų lipo žalieji kariai, kurie be gailėsčio

kapojo sprunkančius priešus. Švilpė spiečiai strėlių. Netikėtai tio-siai hobitams ant galvų, laužydamas jaunus medelius, iš viršaus nukrito žmogus. Jo nugaroje bei kakle, šiek tiek žemiau auksinio vėrinio, styrojo žaliaplunksnės strėlės. Purpuriniai drabužiai buvo suplėšyti, variniai šarvai sulamdyti ir sukapoti, juodi plaukai, perrišti auksu siuvinėtu

raiščiu, mirko krauju. Ruda ranka tebespaudė sulūžusio kardo rankeną. Semas pirmą kartą išvydo, kaip žmonės kaunasi su žmonėmis, ir tai jam visai nepatiko. Gerai, kad nužudytas karys gulėjo ant pilvo ir nesimatė jo veido. Hobitas galvojo, koks buvo jo vardas ir iš kur jis atkeliavo: ar buvo iš tiesų blogas, ar tik grasinimais priverstas kautis taip toli nuo savo namų, kur, matyt, galėjo ilgai laimingai gyventi — šios mintys žaibu pralėkė Semo galvoje ir išnyko, nes kai Mablungas žengė prie mirusiojo, vėl kilo triukšmas. Tarp klyksmų bei riksmų Semas išgirdo šaižų bliovimą ir trimitavimą, o po to dundesį, lyg žemę būtų daužę milžiniški taranai.

— Saugokis! Saugokis! — suriko Damrodas savo draugui. — Tegu valarai pasuka jį į šoną! Mumakas! Mumakas!

Savo nuostabai, siaubui ir džiaugsmui, Semas išvydo didžiulį padarą, besibraunantį pro medžius. Didžiulis kaip namas, ne, daug didesnis už namą pasirodė Semui tas žvėris — pilkas judantis kalnas. Baimė ir nuostaba tikriausiai padidino jį hobito akyse, tačiau Muma-kui iš tiesų nebuvo lygaus gyvūno visame Viduržemyje. Jo giminaičiai ir mūsų laikais tebesigano pietų kraštuose, bet jie yra tik senųjų gyvūnų šešėlis. Drebindamas žemę, Mumakas bėgo tiesiai prie stebėtojų, tik paskutinę akimirką jis pasuko į šoną. Semas galėjo gerai į jį išžiūrėti: medžio storumo kojos, didžiulės ausys, panašios į laivo bures, piktos raudonos akutės ir lyg puolanti gyvatė smūgiui išriestas ilgas straublys. Auksu išpuoštos iltys varvėjo krauju, šonuose draikėsi purpurinių ir auksinių užtiesalų skarmalai. Ant Mumako nugaros styrojo likučiai to, kas anksčiau buvo kovos bokštas, sudaužytas braunantis per mišką. Ant gyvulio kaklo vis dar kratėsi mažytė figūrėlė — galingas karys, milžinas tarp pietiečių.

Mumakas dundėjo iš aklo įniršio nesirinkdamas tako. Strėlės švilpė ir atšokdavo nuo jo odos nepadariusios žalos. Kariai bėgo šalin, tačiau daug jų Mumakas pasivijo ir sutrypė. Greitai jis dingo

iš akių, girdėjosi tik tolstantis dundesys bei trimitavimas. Semas niekada nesužinojo, kas jam atsitiko: gal Mumakas žuvo kur nors gilioje miškų duobėje toli nuo namų, o gal, pamišęs iš įsiūčio, nuskendo Didžiojoje Upėje.

Semas giliai atsikvėpė.

— Juk tai buvo drambilas! — sušniokstė jis. — Vadinasi, drambiliai — ne pramanas, o aš mačiau vieną iš jų. Tai bent! Namuose manimi niekas nė už ką nepatikės! Na, jeigu viskas baigėsi, ne pro šalį būtų nusenūsti.

— Miegok, kol gali, — patarė Mablungas. — Jeigu kapitonas nesužeistas, jis greitai grįš ir mes skubiai trauksimės. Naujienos apie mūsų tuoj pat pasieks Priešo ausis, jis pasiųs persekiotojus.

— Traukitės, jei reikia, tik ne triukšmaukite. Ašėjau ištisą naktį ir noriu pailsėti, — paprašė Semas. Mablungas nusijuokė.

— Nemanau, kad kapitonas paliktų jus čia, pone Semiumai. Pats pamatysi.

Langas į Vakarus

Semui atrodė, jog praėjo tik kelios minutės, bet jis pabudo vėlyvą popietę, kai Faramiras jau buvo grįžęs. Jis atsivedė daug žmonių: visi išlikę gyvi po mūšio kariai susirinko ant šlaito — du ar trys šimtai tvirtų vyrų. Jie susėdo pusračiu, kurio viduryje įsitaisė Faramiras, o prieš jį stovėjo Frodas. Visa tai kažkodėl buvo labai panašu į belaisvio apklausą.

Semas išsiropštė iš papartyno, tačiau niekas į jį neatkreipė dėmesio, tad hobitas atsisėdo nuošaliau, iš kur galėjo viską matyti ir girdėti. Semas nerimavo ir buvo pasiruošęs kiekvienu momentu šokti šeimininkui į pagalbą. Jis gerai matė nebeslepiamą Faramiro veidą: į Frodą įsmeigtos akys rodė išmintį bei valdingumą. Jos žvelgė į šeimininką nepatikliai.

Semas greitai suprato, jog kapitonui neaiškios kelios vietos trumpame Frodo pasakojime apie save: ką hobitas veikė Būryje, iškeliavusiame iš Rivendeilo; kodėl jis paliko Boromirą; kur dabar keliauja. Faramiras dažnai grįždavo prie *Izilduro Prakeikimo*, nes

manė, jog Frodas slepia kažką svarbaus.

— Buvo pasakyta, jog *Izilduro Prakeikimas* bus pabudintas, kai ateis miškavaikis, — primygtinai klausinėjo jis. — Jei tu esi tas miš-kavaikis, tai privalai turėti daiktą, apie kurį buvo kalbama Pasitarime. Ten jį turėjo pamatyti ir Boromiras. Ar tai neigi?

Frodas neatsakė.

— Ką gi! Tokiu atveju aš apie tai noriu sužinoti daugiau, nes kas susiję su Boromiru, susiję su manimi. Senos legendos pasakoja, jog Izilduras buvo nukautas orkų strėle, tačiau paprasta strėlė negalėtų būti Prakeikimu, o Boromiras Gondorietis nebūtų palaikęs jos Lemties Ženklu. Ar tu turi tą daiktą? Jei jį slepi, ar pats nusprendei taip elgtis?

— Ne, taip nusprendžiau ne aš, — atsakė Frodas. — Jis nepriklauso man. Jis nepriklauso jokiam mirtingajam — didžiam ar mažam. Teisės į jį gali reikšti tik Aragornas, Aratorno sūnus, mūsų Būrio vadas nuo Morajos iki Rauroso.

— Kodėl jis, o ne Boromiras, Elendilo vaikų įkurto miesto princas?

— Todėl, kad Aragornas yra tiesioginis palikuonis pagal tėvų liniją: jis yra Aratorno sūnus, o šio tėvas buvo Elendilas. Kardas, kurį jis nešioja, yra Elendilo kardas.

Susirinkusių žmonių būryje pasigirdo nustebimo murmesys. Kai kurie garsiai džiaugėsi:

— Elendilo kardas! Elendilo kardas keliauja į Minas Tiritą! Puikios naujienos!

Tačiau Faramiro veidas nepasikeitė.

— Galbūt, — linktelėjo jis, — bet tokią garbingą kilmę reikia patvirtinti. Jeigu Aragornas kada nors atvyks į Minas Tiritą, jis turės pateikti tvirtų įrodymų. Prieš šešias dienas, kai aš iškeliauvau, jo dar nebuvo, kaip nebuvo nieko iš tavo Būrio.

— Boromiras pripažino jo kilmę, — ramiai pasakė Frodas. — Iš tiesų, jeigu Boromiras būtų čia, jis atsakytų į visus jūsų klausimus. Nuo Rauroso jis žadėjo vykti tiesiai į jūsų miestą, tad grįžę namo rasite atsakymus. Mano vaidmuo Būryje yra jam žinomas, kaip ir visiems kitiems bendrakeleiviams, kadangi jį man paskyrė pats El-rondas iš Imladriso per Pasitarimą. Su ta užduotimi aš atvykau čia, bet neturiu teisės atskleisti jos kitiems. Jeigu jūs laikote save Priešo priešais, geriau nebandykite man trukdyti.

Semas nežinojo, kas dėjosį Frodo širdyje, tačiau šeimininkas kalbėjo išdidžiai, nors Faramirui tai jokio įspūdžio nepadarė.

— Vadinasį, siūlai man žiūrėti savo reikalų, nekišti nosies, kur nereikia, ir ramiai grįžti namo? — ironiškai paklausė gondorietis. — Kai grįš Boromiras, jis papasakos viską, ar ne? Kai grįš! Ar tu buvai Boromiro draugas?

Akimirksniu Frodo sąmonėje atgimė iškreiptas Boromiro veidas ir degančios akys. Hobitas sudvejojo, Faramiro žvilgsnis tapo rūstus.

— Boromiras buvo narsus mūsų Būrio narys, — pagaliau tarė Frodas. — Taip, aš jį laikiau savo draugu.

Faramiras niūriai nusišypsojo.

— Vadinasį, tu liudėtum sužinojęs, jog Boromiras mirė?

— Taip, žinoma, — nesusimąstydamas atsakė Frodas ir, pažvelgęs Faramirui į akis, sustingo. — Mirė? Tai jis iš tikrųjų mirė? Jūs tai žinojote ir bandėte supainioti mane? Žaidėte su manimi? O gal ir šita žinia yra apgaulė?

— Apgaule aš nesinaudočiau netgi prieš orką.

— Kodėl jūs manote, jog jis mirė, jei niekas iš Būrio neatvyko į miestą?

— Aš tikėjausi, jog Boromiro draugas ir bendražygis galės papasakoti daugiau apie jo mirtį.

— Boromiras buvo sveikas ir stiprus, kai mes išsiskyrėme! Iki dabar aš maniau, jog jis yra Minas Tirite, bet suprantu, kad pasaulis pilnas pavojų.

— Iš tiesų pilnas, — pasakė Faramiras. — O išdavystė ne menkiausias iš jų.

Pokalbio metu Semas vis labiau pyko ir irzo. Išgirdęs paskutiniuosius žodžius, jis nebeišlaikęs puolė į vidurį.

— Prašau atleisti, pone Frodai, — tarė jis, — bet šito jau per daug. Po viso to, ką jūs iškentėjote dėl jo ir visų žmonių, jis neturi teisės taip šnekėti!

— Paklauskite, kapitone, — Semas atsistojo prieš Faramirą, įrėmė rankas į šonus ir nutaisė tokią veido išraišką, tarsi kalbėtų su įžūliu hobituku, užtiktu vagiliaujant sode. Kariai aplinkui ėmė šnabždėtis, bet daugelis nejučia šypsojosi iš nematyto reginio: ramiai sėdintis kapitonas akis į akį su jaunu įdūkusiu hobitu. — Kur jūs taikote? Reikėtų tai išsiaiškinti, kol mūsų neužpuolė visi Mor-doro orkai. Jeigu manote, kad mano šeimininkas užmušė tą Boro-mirą ir pabėgo, taip ir sakykite, nors tai būtų visiška kvailystė. Galbūt leisite mums sužinoti, ką ketinate daryti toliau? Kaip gaila, kad tauta, kuri šauniai kaunasi su Priešu, neleidžia prisidėti ir kitiems. Priešas būtų labai patenkintas jus matydamas. Jis pagalvotų, kad įsigijo naujų draugų.

— Pakaks! — rūščiai, bet ramiai nutraukė Faramiras. — Tavo šeimininkas, manau, ne kvailesnis už tave, tad palik jo reikalus jam

pačiam. Ir nereikia man priminti pavojaus. Aš ir taip gaištu brangų laiką bandydamas išsiaiškinti painų dalyką. Jeigu būčiau toks karštakošis kaip tu, jau seniai gulėtumėt nužudyti. Turiu įsakymą užmušti kiekvieną, kuris atsidurs šioje žemėje be Gondoro karaliaus leidimo. Tačiau aš nemėgstu žudyti netgi tada, kai būtinai reikia. Ir nemėgstu plepėti. Tad sėsk šalia savo šeimininko ir patylėk!

Iki plaukų šaknų išraudęs Semas žnektelėjo ant žemės. Faramiras vėl pasisuko į Frodą.

— Tu klausei, kaip aš sužinojau apie Denetoro sūnaus mirtį? — paklausė jis. — Mirties naujienų greitai sparnai. Juk sakoma — naktis dažnai prakalbina artimųjų širdis. Boromiras buvo mano brolis. — Skausmo šešėlis perbėgo šviesiu žmogaus veidu. — Ar tu prisimeni kokią nors ypatingą daiktą, kurį nešiojo Boromiras?

Frodas mąstė, skubiai svarstydamas, ar čia netyko nauji spąstai ir kuo šitas pokalbis gali baigtis. Jis vos vos išgelbėjo Žiedą nuo išdidžioje Boromiro gniaužtų, o dabar aplink Frodą buvo daug stiprių ir karingų vyrų. Bet širdyje hobitas jautė, jog Faramiras, nors ir panašus į brolį, turi daugiau išminties negu savimeilės.

— Aš prisimenu nepaprastai gražų Boromiro ragą, — pagaliau ištara hobitas.

— Teisingai, — linktelėjo galvą Faramiras. — Vadinasi, tu jį išties matei: galingo jaučio ragą, apkaltą sidabru ir išrašytą senoviniais simboliais. Jau daugelį kartų šis ragas mūsų giminėje atitenka vyriausiam sūnui. Yra sakoma, jei ragas sutrimituos senojo Gondoro žemėje, tai jo garsą išgirs kiekvienas... Prieš vienuolika dienų aš išgirdau rago gaudimą, tyliai sklindantį iš šiaurės, — silpną lyg šnabždesį. Tėvas ir aš palaikėme tai blogu ženklu, kadangi nuo pat išvykimo neturėjome jokių žinių apie Boromirą. O po trijų dienų atsitiko dar keistesnis dalykas: tamsią, pilką naktį aš sėdėjau prie Anduino, žvelgiau į jaunaties atspindžius amžinojoje srovėje, klausiausi liūdno nendrių šiugždėjimo. Mes visada stebime krantus prie Osgiliato, kurį iš dalies yra užėmę priešai ir iš ten siaubia mūsų žemes. Tačiau tą naktį, tamsią vidurnakčio valandą, rodėsi, miegojo visas pasaulis. Tada aš pamačiau, o gal man tik pasirodė, ant bangų besisupančią valtelę, nedidelę, pilką, aukšta nosimi valtelę, kurioje nesimatė nei vairininko, nei irklotojo. Aplink ją švytėjo blanki šviesa, aš išsigan-

dau, tačiau vis tiek įbridau į vandenį — mane traukė prie to. keisto laivo. Valtelė sustojo, pasisuko ir priplaukė tiesiai prie manęs, tačiau aš neišdrįsau jos paliesti. Ji buvo giliai įgrimzdusi ir, kaip man pasirodė, sklidina tyro vandens, kuris skleidė paslaptingąją šviesą. Kai ji plaukė pro šalį, aš pamačiau vandenyje gulintį karį. Jis buvo žaizdotas, jam ant kelių ilsėjosi sulaužytas kardas. Tai buvo Boromiras, mano brolis. Negyvas. Aš pažinau jo daiktus, jo kardą, jo veidą... Trūko tik svarbiausio: rago. O vieno daikto aš nepažinau — nuostabaus diržo, išsiuvinėto auksiniais lapais ir puošusio brolio juosmenį. „*Boromirai!* — *surikau aš.* — *Kur tavo ragas? Kur tu keliauji, o Bo-romirai?*“ Bet valtelė vėl pasuko į srovę ir žibėdama dingo naktįje. Panašu į sapną, bet tai buvo ne sapnas, nes aš nepabudau. Dabar aš neabejoju, jog Boromiras žuvo ir nuplaukė į Didžiąją Jūrą.

— Deja, — atsiduso Frodas, — tai iš tikrųjų buvo Boromiras, toks, kokiį pažinojau. Auksinį diržą jis gavo Lotloriene iš pačios valdovės Galadrielės rankų. Mes visi dėvėjome jos dovanotus apsiaustus, o aš dar turiu šitą sagę. — Frodas palietė žalią

sidabrinį lapą, kuris po kaklu laikė apsiaustą.

Faramiras atidžiai įsižiūrėjo į sage.

— Ji puiki, — tarė jis, — taip, tai to paties meistro darbas. Tai jūs perėjote per Lorioeno šalį? Kadaise ji vadinosi Laurelindorena-nu, bet žmogaus koja jau seniai nežengė į tą girią, — tyliai pridūrė Faramiras, su nuostaba žvelgdamas į hobitą. — Nemažai tavo keistenybių aš pradedu suprasti. Gal papasakotum daugiau? Man skaudu galvoti, jog Boromiras krito beveik grįžęs namo.

— Aš neturiu nieko pridurti prie to, ką papasakojau. Tačiau tavo regėjimas, man rodos, yra tik blogos lemties šešėlis arba kokia nors priešo klaida. Aš mačiau jo šlykščios magijos sukurtus žuvusių karių veidus Mirusiose Pelkėse.

— Ne, tai ne Priešo gudrybės, — paprieštaravo Faramiras. — Jo burtai pripildė širdį pasišlykštėjimo, o aš jaučiau tik liūdesį ir skausmą.

— Tačiau kaip galėjo atsitikti tai, apie ką tu pasakoji? — nesuprato Frodas. — Jokios valties neįmanoma pernešti per akmenuotas Tol Brandiro lygumas. Be to, Boromiras ketino kirsti lintvašą ir

grįžti namo per Rohano laukus. Kaip galėjo valtis nusileisti nuo krioklių ir nesudužti. Kodėl ji nenuskendo srovėje, nors buvo sklidina vandens?

— Nežinau, — papurtė galvą žmogus. — O iš kur atsirado valtis?

— Iš Lorioeno. Trimis tokiomis valtimis mes plaukėme žemyn Anduinu iki Krioklių. Jos taip pat buvo elfų darbo.

— Jūs perėjote Slaptingąjį Kraštą, bet, atrodo, menkai supratote jo galią. Aukštinio Miško Burtininkės valia gali atsitikti daug keistų ir nepaaiškinamų dalykų. Sakoma, kad mirtingajam pavojinga įžengti į elfų žemes. Tai jau ne mūsų pasaulis. Tik keli senovės didvyriai grįžo iš jo nepasikeitę.

— *Boromirai, o Boromirai!* — dejavo jis. — *Ką tau pasakė nemirtingoji Valdovė? Kokią lemtį tau skyrė? Ką ji pažadino tavo širdyje? Kodėl tuėjai į Laurelindoreną, o ne grįžai namo savo keliu, ankstų rytą ant Rohano žirgų?*

Faramiras atsisuko ir tyliai prašneko į Frodą:

— Tu daug ką galėtum paaiškinti, Frodai, Drogo sūnau, bet ne čia ir ne dabar. Jeigu manai, kad mano pasakojimas — tik sapnas ar regėjimas, pasakysiu tau štai ką: Boromiro ragas grįžo. Tačiau grįžo perskeltas į dvi dalis. Tai galėjo būti kardo arba kirvio darbas. Vieną dalį Gondoro sargybiniai rado nendrose, žemiau Entvašo žiočių, o kitą, besisukančią potvynio vandenyse, sugavo žvejas. Keista, bet sakoma, jog žmogžudystė pati save atskleis... Dabar tas ragas guli ant kelių Denetoriui, kuris sėdi aukštajame savo soste ir laukia naujienų. Negi man negali nieko papasakoti apie perskeltą ragą?

— Deja, daugiau nieko, — atsakė Frodas. — Jeigu tavo atmintis nemeluoja, tai tą dieną, kai išgirdai gaudžiant ragą, aš ir mano draugas palikome Būrį. Tavo pasakojimas mane gąsdina. Juk jeigu Boromiras žuvo, galėjo žūti ir visi kiti Būrio nariai. Jie buvo mano draugai bei giminaičiai, kuriuos aš mylėjau.

Kapitone, pamiršk abejones ir paleisk mus. Aš pavargęs, išsigandęs, o mano širdis plyšta iš skausmo. Tačiau kol mane irgi užmuš, aš turiu atlikti savo pareigą. Reikia labai skubėti, jei iš visos Brolijos likome tik mes, du miškavaikiai. Grįžk, Faramirai, narsusis Gondoro kapitone, ir, kol gali, gink savo miestą, o aš turiu ko-liauti ten, kur man lemta.

— Negaliu pasakyti, kad būčiau patenkintas mūsų pokalbiu, — tarė Faramiras, — tačiau manau, jog tavo baimė neturi pagrindo. Kas galėjo palaidoti Boromirą, jei ne tavo draugai ar patys Lorioeno elfai? Orkai ar kiti Bevardžio tarnai to nebūtų darę. Tad kažkas iš jūsų Būrio dar tebėra gyvas. Kad ir kaip būtų, tavimi, Frodai, aš daugiau neabejoju. Sunkios dienos išmokė mane skaityti žmonių žodžius bei veidus, tad aš galiu suprasti ir miškavaikį, — dabar jis nusišypsojo. — Tu keistokas, Frodai. Tarsi elfų šviesa rusentų tavo akyse. Bet aš išgirdau daugiau, negu tikėjaisi. Privalėčiau tave nugabenti į Minas Tiritą, kur stotum prieš Denetorą, tik širdis man sako, jog klaidingas pasirinkimas gali

pražudyti mano miestą. Todėl aš dar pagalvosiu, o dabar turime skubėti.

Jis pašoko ant kojų ir išdalino įsakymus. Kariai tuoj pat atsistojo, susiskirstė mažais būreliais ir ištirpo akmenų bei medžių šešėliuose. Pasiliko tik Mablungas su Damrodu.

— Jūs, Frodai ir Semiumai, dabar eisite su manimi ir mano sargybiniais, — pasakė Faramiras. — Nebegalite toliau keliauti į pietus keliu, jei toks buvo jūsų planas. Po šiandienos kautynių kelias bus ypač atidžiai saugomas. Be to, jūs esate per daug išvargę, kad šįvakar dar kur nors žygiuotumėte. Mano kariai visi šauniai padirbėjo, tad mes tuoj pat iškeliaujame į gondoriečių slaptavietę, kuri yra už dešimties mylių. Nei orkai, nei Priešo šnipai jos dar neaptiko, o jei aptiktų, mes ilgai ten išsilaikytume. Slėptuvėje pailsėsime ir pernaktuosime, o rytą aš nuspręsiu, kaip man pasielgti.

Frodui nieko kito neliko, kaip tik paklusti šitam pasiūlymui ar įsakymui. Bet kuriuo atveju tai atrodė gera išeitis, nes po akiplėšiškos gondoriečių pasalos kelionė Itilienu būtų tapusi daug pavojingesnė.

Jie išsiruošė tuoj pat: Mablungas su Damrodu priekyje, o Faramiras, Frodas ir Semas už jų. Aplenkę ežeriuką, kur maudėsi hobi-tai, perbridę upelį ir užkopę stačiu šlaitu, jie atsidūrė žaliuose miškuose, kiek tik akys užmato banguojančiuose žemyn į vakarus. Draugai skubėjo iš visų jėgų ir tyliai šnekėjosi.

— Aš nutraukiau mūsų pokalbį, — pasakė Faramiras, — ne tik dėl pavojaus, kurį man priminė ponas Semiumas, bet dar ir todėl, kad ne apie visus dalykus galima šnekėtis atvirai. Štai kodėl aš domėjausi savo broliu labiau negu *Izilduro Prakeikimu*. Tu nebuvai man visiškai atviras, Frodai.

— Aš nemelavau. Pasakiau tiek, kiek leista, — tarė Frodas.

— Nekaltinu tavęs. Tardomas kalbėjai išmintingai ir gudriai, bet iš tavo žodžių aš nuspėjau daugiau, nei norėjai atskleisti. Tu nebuvai draugiškas su Boromiru, bent jau jūs neišsiskyrėte kaip draugai. Spėju, kad tu ir ponas Semiumas buvote jo įskaudinti. Aš gerai pažįstu savo brolių ir manau, jog dėl nesutarimų jūsų Būryje buvo kaltas *Izilduro Prakeikimas*. Matyt, tai didelis lobis, o tokie daiktai nesutvirtina taikos tarp sąjungininkų, kaip sako senosios legendos. Ar aš tiksliai pataikiau?

— Beveik, — linktelėjo Frodas. — Būryje nebuvo nesutarimų. Mes dvejojome, kuriuo keliu pasukti nuo Emyno Mulo. Be to, senosios legendos mus įspėja, jog neatsargiai kalbėti apie didelius lobius taip pat yra pavojinga.

— Ak, taip aš ir maniau, — paniuro Faramiras, — nesutarimų buvo tik tarp tavęs ir Boromiro. Matyt, jis norėjo tą daiktą atgabenti į Minas Tiritą. Deja! Įnoringas likimas laiko surakinęs lūpas to, kuris paskutinis jį matė ir žino, kas tą valandą dėjosio mano brolio širdyje. Nesvarbu, klydo jis ar ne, dėl vieno esu tikras: Bo-romiras žuvo už gerį. Jo veidas buvo dar puikesnis negu gyvo...

Bet, Frodai, aš tavęs primygtinai klausinėjau apie *Izilduro Prakeikimą*. Atleisk! Tokiu metu ir tokioje vietoje tai buvo tikrai neišmintinga. Mes atlaikėme karštą mūšį, tad mano galvoje sukosi daug neramių minčių. Jau kalbėdamas su tavimi supratau, jog esu arti tikslo, bet nenorėjau viešai atskleisti paslapties. Gondoro valdovai gerbia ir saugo senovinę išmintį. Mano šeima nėra iš Elendi-lo giminės, nors mūsų gyslomis teka Numenoro kraujas. Esame kilę iš Mardilo, karaliaus patarėjo, kuris ėmėsi valdyti šalį karaliui Earnurui išvykus į karą. Tai buvo paskutinis valdovas iš Anariono giminės. Jis krito mūšyje ir nepaliko įpėdinio. Nuo to laiko jau daug amžių miestą valdo valdytojai.

Pamenu, kai mudu su broliu dar buvome vaikai ir mokėmės savo giminės bei miesto istorijos, Boromiras buvo nepatenkintas, jog mūsų tėvas nėra karalius.

„Kiek amžių reikia, kad valdytojas galėtų tapti karaliumi, jeigu karalius negrįš?“ — kartą paklausė jis.

„Galbūt pakaktų kelerių metų ten, kur praeitis negerbiama, — atsakė mano tėvas, — tačiau Gondore neužtektų ir tūkstančio metų“. Deja, vargšas Boromiras nenurimo! Tai daug apie jį pasako, ar ne?

— Taip, — sutiko Frodas, — tačiau jis visada gerbė Aragorną.

— Be abejo. Jeigu, kaip tu sakai, Boromiras pripažino Aragor-no kilnę, tai jis negalėjo jo negerbti. Tačiau tada jie dar nebuvo pasiekę Minas Tirito ir dar nebuvo tapę varžovais... Bet aš nuklydau į šoną. Denetoro namuose mes laikomės senųjų tradicijų, o lobynuose turime išsaugoję daug vertingų daiktų: knygų, akmeninių lentelių su išblukusiais rašmenimis, keistais ženklais primargintų auksinių bei sidabrinių lapų. Kai kurių rašmenų jau niekas nepažįsta, o kitus keletas žmonių dar supranta. Aš irgi moku skaityti senąsias knygas. Daug jų mums padovanojo Pilkasis Keleivis. Pirmą sykį pamačiau jį dar vaikas. Vėliau jis dar kelis kartus buvo atvykęs į mūsų miestą.

— Pilkasis Keleivis? — paklausė Frodas. — Ar jis turėjo kitą vardą?

— Mes jį vadinome elfiškai — Mitranderu, o jis pats kartą taip pasakė: „*Mano vardų tiek, kiek šalių Viduržemyje. Mitranderu mane praminė elfai, Tarkunas esu nykštukams, pamirštuose Vakaruose jaunystėje vadinausi Olorinu, Pietuose esu Inkanusas, Šiaurėje — Gendalfas, o į Rytus nekeliauju*“.

— Gendalfas! — sušuko Frodas. — Aš taip ir pamaniau, jog tai buvo jis. Gendalfas Pilkasis, išmintingiausias iš visų draugų, mūsų Būrio vadas. Jis žuvo Morajoje.

— Mitranderas žuvo! — skausmingai atsiduso Faramiras. — Iš tikrųjų pikta lemtis persekioja jūsų Broliją. Sunku patikėti, kad tas, kuris sukaupė tiek išminties ir galios, galėjo žūti, kad tiek žinių galėjo netekti šis pasaulis. Ar esi tikras, kad jis paprasčiausiai neatsiskyrė nuo jūsų ir nenukeliavo savais keliais?

— Deja, aš pats mačiau jį, krintantį į prarają.

— Matau, kad žinai kažkokią siaubingą istoriją, — tarė Faramiras, — kurią galbūt papasakosi man vakare. Mitranderas ne tik mokė senosios išminties, bet ir įkvėpė dvasią daugeliui šlovingų žygių. O, jeigu jis būtų buvęs su mumis ir paaiškinęs tamsųjį sapną, gal ir Boromirui nebūtų reikėję išvykti. Tačiau galbūt Boromiro likimas jau buvo nulemtas. Mitranderas mums niekada nepranašavo ateities ir neatskleidė savo tikslų. Nežinau, kaip jis gavo Denetoro leidimą raustis po mūsų lobyno paslaptis, bet aš tada nemažai iš jo išmokau (nors jis retai turėdavo laiko mokytį). Mitranderą labiausiai domino Didysis Mūšis Dagorlade pačioje Gondoro aušroje, kai Jis, kurio vardo neminime, buvo sutriuškintas ir nuverstas nuo sosto. Be to, Mitranderas daug klausinėjo apie Izildurą, nors mes nedaug nežinojome. Ypač apie tai, kaip žuvo Izilduras, — staiga Faramiras pradėjo šnekėti tyliau. — Tačiau aš kai ką perskaičiau senosiose knygose ir iki šiol tą paslaptį laikiau savo širdyje: prieš iškeldamas iš Gondoro Izilduras kažką nuėmė nuo Bevardžio rankos, nuo to laiko joks mirtingasis daugiau jo nematė. Aš galvoju, kad būtent tai stengėsi išsiaiškinti Mitranderas. Bet man niekada, netgi po lemtingojo sapno, nešovė į galvą susieti šios istorijos su *Izilduro Prakeikimu*. Mes tvirtai tikėjome legenda, jog Izildurą nušovė orkai, o Mitranderas niekada man nepapasakojo nieko daugiau.

Aš negaliu pasakyti, koks tai buvo daiktas, bet jame turėjo slypėti galia ir pavojus. Galbūt koks Juodojo Valdovo ginklas? Jeigu jis suteikia pranašumo kautynėse, tai lengvai galiu suprasti Boromirą: jis buvo narsus, bebaimis karys ir visada troško Minas Tirito pergalės bei savo paties šlovės. Geriau jau aš būčiau iškeliavęs išsiaiškinti sapno — taip manė ir tėvas bei vyresnieji. Bet Boromiras buvo vyresnis, jis užsispyrė ir niekas negalėjo jo sulaikyti... Tačiau dabar galite nebijoti. Aš nepaimčiau to daikto, net jei jis gulėtų ant vieškelio. Netgi tada, jei Minas Tiritas žūtų, o aš vienintelis galėčiau jį išgelbėti, nepasinaudočiau Priešo ginklu. Nei dėl Gondoro, nei dėl savo garbės. Ne, aš netrokštu tokių pergalių, Frodai, Drogo sūnau.

— Jų netroško ir Pasitarimas, — atsakė Frodas, — netrokštu nė aš. Apskritai nenorėčiau kištis į šiuos reikalus.

— Aš, — kalbėjo Faramiras, — norėčiau vėl išvysti žydintį Baltąjį Medį, Sidabrinę Karūną ir taikoje klestintį Minas Tiritą — senąjį Minas Anorą: švytintį, aukštą ir puikų, kaip deimantą tarp kitų deimantų. Tačiau dabar mes turime kariauti, turime ginti savo gyvybes ir šalį nuo to, kuris nugalėjęs viską sunaikina. Aš negarbinu šveitrių kardų, greitųjų strėlių ir karinės šlovės. Aš kaunuosi, nes ginu Numenoro Miestą, nes myliu jo senovinę

išmintį, grožį ir praeities didybę.

Tad nebijokite manęs. Aš neprašau jūsų pasakoti daugiau. Aš netgi neklausiu, ar dabar šnekėjot teisybę, bet jeigu jūs manimi pasitikėtumėte, tai aš galėčiau patarti, o gal net palengvinti jūsų užduotį, kokia ji bebūtų.

Frodas neatsakė. Jis troško išsipasakoti šitam rūsčiam jaunam žmogui, kurio žodžiai skambėjo taip išmintingai, ir prašyti pagalbos bei patarimo, bet kažkas jį sulaikė. Hobito širdis buvo kupina baimės bei širdgėlos: jeigu jie su Seniu iš tikrųjų liko vieninteliai gyvi Būrio nariai, tai Frodui ant pečių gulė visas žygio slaptumas. Goriau nepelnytas nepasitikėjimas, negu skuboti žodžiai. Kai Frodas žvelgė į Faramirą, jo atmintyje iškilo Boromiras ir siaubinga Žiedo sukelta permaina: broliai buvo skirtingi, bet vis tiek — labai panašūs.

Kurį laiką jie ėjo tylėdami, kaip pilkai žali šešėliai, be garso slysdami pro senus medžius. Virš jų nerūpestingai čiulbėjo paukščiai, saulė augsino žaliojo Itilieno medžių lapus ir tamsius kamienus.

Semas nedalyvavo pašnekesyje, tačiau atidžiai klausėsi ne tik kalbos, bet ir visų tylių miško garsų, sklandančių aplinkui. Jis pastebėjo, kad per visą pokalbį nebuvo nė karto paminėtas Golumas. Hobitas džiaugėsi, tačiau vis dėlto nedrįso tikėtis, kad to vardo niekada daugiau nebeišgirs. Greitai Semas apsižiūrėjo, jog jie eina no vieni. Be Mablungo su Damrodu, aplinkui buvo matyti daug kitų karių, greitai ir tyliai skubančių į slaptą sutartą vietą.

Kartą Semas skubiai atsisuko atgal, tarsi vidinis balsas būtų jį išpėjęs, jog kažkas juos seka, ir spėjo pamatyti mažą, tamsią figūrą, šmurkštelinčią už kamieno. Semas prasižiojo riktelti, bet apsigalvojo: „Gal man tik pasirodė, — tarė jis pats sau. — Be to, jeigu jis nusprendė pamiršti tą seną niekšą, tegu taip ir būna. O, kad aš galėčiau jį pamiršti!"

Taip jie keliavo, kol miškas ėmė retėti, o žemė po kojomis stačiai leistis žemyn. Pasukę į dešinę, jie greitai atsidūrė prie nedidelės upės siaurame tarpeklyje: tai buvo tas pats iš ežero ištekęs upelis, kuris dabar išplatėjo ir virto greita srove, užiančia per akmenis po palinkusiais bugieniais bei gluosniais. Vakaruose, švytinčiame rūke matėsi laukai, pievos ir toli saulėje raibuliuojantys Anduino vandenys.

— Deja, čia esu priverstas pasielgti nemandagiai, — tarė Faramiras. — Tikiuosi, jūs atleisite tam, kuris pasielgė garbingai, neužmušęs jūsų iš karto ar neliepęs surišti. Tačiau yra įsakyta, kad joks svetimšalis, netgi mūsų sąjungininkai rohaniečiai, negali matyti tako, kuriuo eisime. Aš privalau užrišti jums akis.

— Kaip liepsi, — neprieštaravo Frodas. — Net elfai taip daro — mes patekome į Lotlorieną užrištomis akimis. Nykštukui Gimliui tai nepatiko, bet hobitai ne tokie aikštingi.

— Nors dabar eisime ne į tokią puikią vietą, man malonu, jog nereikėjo versti jūsų užsirišti akis.

Jis tyliai šūktelėjo, tuoj pat iš už medžių pasirodė Mablungas su Damrodu.

— Užriškite akis mūsų svečiams, — liepė Faramiras. — Atidžiai, bet nesmarkiai. Rankas palikite laisvas. Jie duos žodį nežvilgčioti. Man pakaktų, jei jie tik užsimerktų, bet kojai už ko nors užkliuvus akys pačios gali atsiverti. Tad žiūrėkite, kad svečiai nepargriūtų.

Du sargai žaliais raiščiais užrišo hobitams akis ir beveik iki nosies užsmaukė gobtuvus. Tada paėmė juos už rankų ir leidosi į kelią. Eidami tamsoje, Frodas su Semu galėjo tik spėlioti apie paskutinę kelio mylią. Jie pajuto, jog leidžiasi stačiu taku, kuris taip susiaurėjo, kad teko eiti vorele, iš abiejų pusių liečiant akmeninę sieną. Sargai vedė juos tvirtai uždėję rankas ant pečių. Keleiviai ėjo nelygiomis vietomis, kažkas juos pakeldavo į orą ir vėl pastatydavo ant žemės. Visą laiką iš dešinės juos lydėjo tekančio vandens šniokštimas, kuris tolydžio stiprėjo ir artėjo. Jie trumpam sustojo. Mablungas su Damrodu keletą kartų apsuko hobitus taip, kad šie neteko bet kokios krypties nuovokos. Būrys kiek palypėjo aukštyr — pasidarė vėsiau, vandens šniokštimas nutolo. Tada juos pakėlė ir nunešė žemyn — daug laiptelių žemyn, o paskui — staigus posūkis. Čia hobitai vėl

išgirdo burbuliuojant ir teškant upę. Vanduo rodėsi esąs visur aplinkui, lašeliai tiško hobitams ant rankų ir veidų. Pagaliau juos vėl pastatė ant kojų. Nieko nematydami, išsigandę, jie stovėjo tyloje.

Tada už nugarų pasigirdo Faramiro balsas:

— Atriškite akis!

Raiščiai buvo nuimti, gobtuvai atsmaukti, hobitai sumirksėjo ir atsikvėpė.

Jie stovėjo ant drėgnų gludinto akmens grindų, už nugarų į tamsą vėrėsi uoloje iškirsti vartai. O priešais šiugždėjo plona vandens užuolaida — taip arti, kad ištiesęs ranką Frodas galėjo ją pasiekti. Iš kitos pusės į ją plieskė besileidžianti saulė, jos raudonis skilo į daugybę įvairiaspalvių spindulių. Atrodė, kad jie stovi prie kokios elfų pilies lango, išpuošto auksu, sidabru, rubiniais, safyrais, ametistais — brangiausiais pasaulio akmenimis, žėrinčiais negėstančia liepsna.

— Pagaliau mes jums galime atlyginti už kantrybę, — nusišypsojo Faramiras. — Tai yra Saulėlydžio Langu, Henet Anuinas, nuostabiausias iš visų Itilieno krioklių. Tik keletas svetimšalių yra jį matę. Gaila, bet čia nėra krioklio vertos karališkos salės. Įeikite ir pasižiūrėkite!

Jam bekalbant saulė nusileido, liepsna užgeso krintančiame vandenyje. Jie pasisuko, praėjo pro vartus ir atsidūrė plačioje akmeninėje salėje su dantytomis skliautais. Čia degė keletas deglių, apšviesdami besiilsinčius žmones. Kiti dar rinkosi, po du ir tris įeidami pro siaurą šoninį įėjimą. Kai akys priprato prie tamsos, hobitai išvydo, jog salė yra daug didesnė, nei jie manė, ir pilna ginklų bei maisto atsargų.

— Štai mūsų prieglobstis, — mostelėjo Faramiras. — Neprašmat-ni vieta, tačiau bent galėsite ramiai praleisti naktį. Čia sausa, turime ko užkasti, nors nėra ugnies. Kadaise vanduo tekėjo šia sale ir liejosi pro vartų angą, tačiau senieji meistrai užtvėnkė upės srovę ir nukreipė vagą kiek aukščiau, tad krioklys padidėjo dvigubai. Visi įėjimai į olą, išskyrus vieną, buvo uždaryti bei apsaugoti nuo vandens ar svetimų akių. Iš čia veda tik du keliai: tunelis, kuriuo

jūs perėjote užrištomis akimis, ir Lango užuolaida, už kurios pilna smailių akmenų. Dabar ilsėkitės, kol bus paruoštas valgis.

Hobitus nuvedė į kampą prie neaukštos lovos. Žmonės tyliai ir greitai triūsė po salę. Sudedami stalai buvo nuimti nuo sienų, ištiesti ir nukrauti indais: apvaliais glazūruoto molio ąsočiais, dubenimis, medinėmis taurėmis. Šen bei ten pasitaikydavo lėkštė ar dubuo iš svi-dinto žalvario, o kapitonui buvo pastatyta gryo sidabro taurė.

Faramiras vaikščiojo kalbėdamasis su savo žmonėmis, kurie vis dar ėjo į salę. Vieni grįžo persekioję pietiečius, kiti — žvalgę kelius, treči — iš sargybos. Šie parėjo vėliausiai. Visi pietiečiai buvo išmušti, išskyrus didįjį Mumaką. Niekas nežinojo, kas jam atsitiko. Anot žvalgų, netoliese priešų nebuvo, nesimatė netgi orkų šnipų.

— Ką nors matei ar girdėjai, Anbornai? — paklausė Faramiras vėliausiai parėjusio kario.

— Mačiau, vade, — atsakė šis. — Bet ne orką, o kažkokį keistą padarą. Prieblandoje visi dalykai atrodo didesni, tad ten galėjo būti paprasčiausia voverė. — Semas tuoj pat pastatė ausis. — Bet ta voverė buvo juoda ir be uodegos. Ji atrodė kaip šešėlis ant žemės, o man praėjus nuskuodė taip greitai, kad net sumirksėti nespėjau. Jūs liepėte nežudyti žvėrių be reikalo, buvo jau sutemę, tad aš į tą padarą nešoviau. Tuo labiau kad jis akimirksniu dingo tarp lapų. Kiek pastovėjęs susiruošiau grįžti. Bet man pasirodė, jog girdžiu to padaro šnypštimą virš galvos. Galbūt tai buvo didelė voverė, nes Bevardžio šešėlyje kai kurie Gūdžiosios Girios padarai persikraustė čia. Sakoma, jog ten veisiasi juodų voverių.

— Nieko gero, — susiraukė Faramiras. — Itilience mums visai nereikia būtybių iš Gūdžiosios Girios.

Semui pasirodė, jog tai sakydamas gondorietis slapčia žvilgtelėjo į juos, bet hobitas tylėjo. Kurį laiką jis su Frodu gulėjo, žiūrėdami į deglių šviesą ir vaikštinėjančius vyrus. Tada Frodas ūmai užsnūdo.

Semas kovojo pats su savimi.

„Jis gali būti sąžiningas, — svarstė hobitas, — bet gali būti ir nesąžiningas. O kas, jei gražūs žodžiai slepia klastingą širdį? — jis nusižiovavo. — Galėčiau miegoti savaitę, bet nevalia. Nors, kita vertus, ką galėtum vienas padaryti prieš tiek galingų vyrų, Semai Gemdži? Nieko, bet vis tiek privalai budėti!”

Kuri laiką jam tai sekėsi. Olos duryse užgeso šviesa, pilką vandens užuolaidą paslėpė nakties prieblanda, tačiau krioklys vienodai tebemurmėjo, lyg kviesdamas snūstelti, ir Senio akys užsimerkė.

Įsižiebė daugiau deglių. Buvo atkimšta statinaitė vyno. Šalia jau laukė kitos. Vyrai sėmė iš krioklio vandenį, prausėsi. Faramirui buvo paduotas platus varinis dubuo ir baltas rankšluostis. Nusiprausęs jis tarė:

— Pažadinkite mūsų svečius ir duokite jiems vandens. Laikas vakarieniauti.

Frodas atsisėdo, pasiražė, nusižiovavo. Semas, nepratęs, kad kas jam patarnautų, sutrikęs pasižiūrėjo į aukštą žmogų, kuris nusilenkė, prieš save laikydamas dubenį su vandeniu.

— Būkite geras, pone, padėkite jį ant žemės, — paprašė Semas, — bus lengviau ir jums, ir man.

Tada, visų susirinkusių žmonių nuostabai, jis įmerkė galvą į šaltą vandenį ir nusiplovė kaklą bei ausis.

— Ar jūsų šalyje įprasta prieš vakarienę prausti galvą? — pasiteiravo žmogus, patarnavęs hobitams.

— Ne, prieš pusryčius, — atsakė Semas, — bet jei neišsimiegojai, šaltas vanduo puikiai išbudina. Štai, dabar galėsiu užkąsti nesnūduriuodamas.

Jiems buvo paskirtos vietos šalia Faramiro: ant statinių, užklotų kailiais taip, kad hobitai neatrodytų žemesni už žmones, sėdinčius suoluose. Prieš valgį Faramiras ir jo vyrai pasisuko bei akimirką tylėdami žvelgė į vakarus. Faramiras mostelėjo hobitams, kad jie pasisuktų taip pat.

— Taip darome visada, — atsisėdęs paaiškino jis. — Mes žvelgiame į prarastojo Numenoro pusę, į skaisčiąją elfų gimtinę už jo, ir dar toliau — į amžinybę. Ar jūs neturite tokio papročio?

— Ne, — jausdamasis neišauklėtas ir netašytas atsakė Frodas. — Bet jeigu mes esame svečiuose, tai lenkiames šeimininkams, o pavalgę — pakylame ir dėkojame.

— Mes irgi taip elgiamės, — tarė Faramiras.

Po ilgų kelionių per pelkes bei dykynes ir vargano maisto, vakarienė pasirodė hobitams tikra puota: švariomis rankomis su švariais įrankiais jie valgė duoną ir sviestą, rūkytą mėsą ir džiovintus vaisius, gardų raudoną sūrį užsigerdami vėsiu kvapniu geltonu vynu. Nei Frodas, nei Semas neatsisakė nė vieno jiems pasiūlyto valgio. Vynas atgaivino pavargusias kojas ir širdis, hobitai pasijuto taip smagiai, kaip kadaise Loriene.

Po vakarienės Faramiras nusivedė juos į nuošalesnį kampelį, atitvertą užuolaidomis, kur jau stovėjo krėslas ir dvi kėdės. Nišoje degė molinė lempelė.

— Spėju, kad dabar trokštate išsimiegoti, — tarė Faramiras, — ypač gerasis Semiumas, kuris visai nesumerkė akių, — nežinau, ar bijodamas manęs, ar praleisti vakarienę. Tačiau pavalgius iš karto gultis nesveika, tad dar truputį pašnekėkime. Manau, kad kelionėje iš Rivendeilo Būriui nutiko daug įdomių dalykų, vertų papasakoti, o jums turbūt irgi bus naudinga šį tą sužinoti apie mus bei žemes, kuriose atsidūrėte. Papasakokite man apie mano brolį Boro-mirą, senąjį Mitrandirą ir nuostabų Lotlorieną.

Frodas nebesijautė mieguistas ir mielai sutiko pasišnekučiuoti. Tačiau, nors vynas ir maistas maloniai jį nuteikė, hobitas neprarado budrumo. Semas džiugiai šypsojosi, kažką niūniavo po nosimi ir Frodo klausėsi nelabai atidžiai, tik retkarčiais įterpdamas mandagų pritarimo šūksnį.

Frodas papasakojo daug nuotykių, bet saugojosi net užsiminti apie Būrio užduotį ar Žiedą. Jis aukštino Boromiro narsą ir jo nuopelnus Būrio išbandymuose: su vilkais, po Karadraso sniegynais bei Morajoje, kur žuvo Gendalfas. Faramirą labiausiai sujaudino

pasakojimas apie kovą ant Tiltu.

— Boromirui turėjo būti bjauru bėgti nuo orkų, — pasakė gon-dorietis, — ar netgi nuo tos pabaisos, kurią minėjai — Balrogo.

— Jis atsitraukė paskutinis, — prisiminė Frodas. — Mus teko vesti Aragornui, kadangi jis vienintelis žinojo kelią žuvus Gendal-fui. Tačiau jeigu ten nebūtų buvę mūsų, Mažosios Tautos, kurią reikėjo apginti, abejoju, ar Aragornas su Boromiru būtų traukęsi.

— Gal būtų buvę geriau, jei Boromiras būtų žuvęs kartu su Mitrandiru, o ne sutikęs savo likimą prie Rauroso Krioklių, — tyliai pasakė Faramiras.

— Galbūt... Bet dabar tu papasakok apie save, — paprašė Fro-das, vėl nusukdamas pokalbį į šalį. — Aš norėčiau sužinoti daugiau apie Minas Itilį, Osgiliatą bei jūsų senąjį Minas Tiritą. Kas palaiko jums viltį sekinančiame jėgas kare?

— Viltį? Mes jau seniai nebeturime vilties. Ją galbūt galėtų sugrąžinti atkeliavęs Elendilo Kardas, bet tikriausiai jis tik atitolintų juodąją dieną, jeigu iš elfų ar žmonių negausime kokios netikėtos pagalbos. Priešas stiprėja, o mes silpnėjame. Mes pasmerkti, mes — ruduo, po kurio neišauš pavasaris...

Numenoro žmonės gyveno beveik visoje Didžiosios Jūros pakrantėje. Bet daugelį jų prarijo Blogis. Kai kurie pamilo Tamsą ir burtus, kiti pasidavė tinginystei ir ištvirtimui, o tretieji ėmė kariauti tarpusavyje, kol juos pačius nugalėjo laukiniai žmonės. Aš, žinoma, nesakau, kad Gondoras buvo juodosios magijos šalis ar kad Jo vardas čia buvo tariamas su pagarba. Žinoma, ne. Elendilo Garbingojo sūnų karalystėje dar ir dabar spindi senovinė išmintis ir senovinis grožis, atsinešti iš Vakarų. Tačiau Gondoras pats save sužlugdė, manydamas, kad Priešas sutriuškintas, kai šis tik pasislėpė.

Gondoriečiams nedavė ramybės Mirtis. Matyt, mes iš numeno-riečių perėmėme amžinojo gyvenimo troškimą. Karalių kapai buvo gražesni nei gyvųjų namai, valdovai praeities vardus vertino labiau nei sūnų žygius. Bevaikiai didikai sėdėjo senosiose salėse, laukdami, kol slaptuose kambariuose išsekę mokslinčiai sukurs gyvybės eliksyrą ar aukštuose bokštuose išpeš nemirtingumą iš žvaigždžių. Taip mirė paskutinis karalius iš Anariono giminės, nepalikęs nei vieno įpėdinio.

Tačiau valdytojai buvo išmintingesni už karalius. Jie pajungė Gondoro pakrančių gyventojus ir kalniečius iš Baltųjų Kalnų, sudarė taiką su žmonėmis iš Šiaurės, kurie, nors ir puldinėjo mus, bet buvo giminingo kraujo garbinga tauta, ne taip, kaip laukiniai isterlingai ar žiaurieji haradrimai.

Taip jau atsitiko, kad Kiriono Dvyliktojo valdymo laikais (mano tėvas yra Dvidešimt Šeštasis Valdytojas) šiauriečiai atėjo Gondorui į pagalbą ir Kelebranto Lauke sutriuškino mūsų priešus, užgrobusius šiaurines žemes. Savo sąjungininkus mes pavadiname rohirimais, žirgų valdovais, ir kaip dovaną atidavėme iki tol menkai gyvenamus

Kalenardono laukus, kurie nuo tada ėmė vadintis Rohanu, o rohiri-mai tapo ištikimais draugais, padedančiais sunkią valandą ir ginančiais mūsų šiaurines žemes bei Rohano Tarpeklį. Jie daug ko iš mūsų išmoko, jų valdovai suprato gondoriečių kalbą, bet jie išliko nepriklausomi, saugojo savo šiaurietišką tarmę, tėvų papročius ir atminimą. Mes juos mylime: aukštus, auksaplaukius vyrus ir gražias išdidžias moteris. Rohirimai primena mums žmonių jaunystę Senaisiais Laikais. Iš tikrųjų bardų ir menestrelių dainose sakoma, jog ro-hirimai yra kilę iš tų pačių Trijų Žmonių Giminių, kaip ir numeno-riečiai. Ne iš paties Hadoro Auksaplaukio, Elfų Draugo, bet tikriausiai iš jo sūnų bei žmonių, kurie neiškeliavo per jūrą į Vakarus.

Mes numenoriečius vadiname Aukštaisiais, arba Žmonėmis iš Vakarų, rohirimus — Viduriniaisiais, arba Prieblandos Žmonėmis, o laukinius žmones — Tamsos Žmonėmis.

Tačiau dabar rohirimai labai supanašėjo su mumis, o galbūt mes su jais, ir jau vargiai galime vadintis Aukštaisiais. Mes tapome Viduriniaisiais, Prieblandos Žmonėmis, nors didžiuojamės prisiminę Senuosius Laikus. Dabar, kaip ir rohirimai, mėgstame karą bei karo šlovę — tai lavina kūną, gydo nuo baimės. Nors manome, kad karys turi būti doras ir išmintingas, o ne vien aklas žudikas, tačiau šis amatas dabar vertinamas labiausiai. To

reikalauja mūsų gyvenimas. Toks buvo ir mano brolis Boromiras — narsuolis karys ir šauniasis Gondoro vyras. Iš tikrųjų, jis buvo labai šaunus, seniai jau Minas Ti-ritas neturėjo tokio įpėdinio — puikiai valdančio ginklą, besiveržiančio į kovą ir galingai pučiančio Didįjį Raga, — Faramiras atsiduso.

— O kodėl jūs savo istorijoje beveik neminite elfų, pone? — staiga įsidrąsinęs pasidomėjo Semas. Hobitams rodoma pagarba, Farami-ro mandagumas ir vynas smarkiai apmalšino Semo nepatiklumą.

— Aš nedaug žinau apie elfus, pone Semiumai, — atsakė Faramiras. — Bet čia tu paminėjai kitą dalyką, kuriuo mes, viduržemiečiai, skiriamės nuo Numenoro. Mitrandiras buvo jūsų draugas ir jūs, be abejo, šnekėjotės su Elrondu, tad žinote, jog edanai, Žmonių Tėvai, grūmėsi petys į petį su elfais pirmuosiuose karuose ir už tai gavo karalystę Jūros viduryje, iš kurios matėsi elfų tėvynė. Tamsiaisiais laikais Viduržemio žmonės ir elfai atitolo vienas nuo kito. Čia savo

nagus, žinoma, prikišo Priešas. Bet daugiausia lėmė pats gyvenimas, kiekvieną šių tautų stumtelėjęs skirtingu keliu. Dabar žmonės bijo elfų ir nepasitiki jais, nors nedaug apie juos žino. Rohirimai ir mes, gondoriečiai, vengiame elfų. Apie Auksinį Mišką sklando daug baisių legendų, nors ten ir gyvena Juodojo Valdovo priešai. Tačiau tarp mūsų dar liko tokių, kurie bendrauja su elfais, netgi slapta keliauja į Lorieną, tik beveik niekada negrįžta. Aš manau, kad šiais laikais mirtingiesiems nebegalima brautis pas Senąją Tautą. Ir vis dėlto pavydžiu jums, kalbėjusiems su Baltąja Valdove.

— Lorieno Valdovė! Galadrielė! — sušuko Semas. — Jūs turėtumėte ją pamatyti, pone. Aš esu tik hobitas, kuklus Hobitono sodininkas, jeigu suprantate, ką noriu pasakyti, ir poezijos neišmanau, tai yra nemoku jos kurti — na, gal kokį juokingą posmelį, bet nieko rimta, — todėl negaliu pasakyti, ką apie ją galvoju. Tai reikia išdainuoti! Jums vertėtų susitikti Platžengį, tai yra Aragorną, arba senąjį poną Bilbą, štai tada suprastumėte. Ak, kaip aš norėčiau sukurti dainą apie Galadrielę! Ji nuostabi, pone! Nuostabi! Kartais kaip didelis žydintis medis, kartais kaip baltas narcizas, mažas ir liaunas. Kieta kaip deimantas, švelni kaip mėnulio šviesa. Šilta kaip saulė, šalta kaip speigo žvaigždės. Išdidi kaip tolimieji kalnai ir linksma kaip mergaitė pavasarį, į plaukus įsipynusi saulučių. Bet viskas, ką šneku — tik žvirblio čirškimas apie puikiąją lakštingalą.

— Matau, kad ji iš tikrųjų nuostabi, tačiau pavojingai nuostabi, — šyptelėjo Faramiras.

— Aš nežinau, pone, ką jūs vadinatė „pavojinga“. Žmonės yra keisti: negi nesuprantate, kad baimė slypi ne Loriene, o jūsų širdyse ir akyse? Kita vertus, Galadrielę galima vadinti pavojinga, nes Miško Mergelės valia nepalenkiamą. Jūs, jūs irgi į ją sudužtumėte kaip laivas į uolą ar nuskęstumėte kaip hobitas upėje. Tačiau dėl to juk negalima kaltinti nei uolos, nei upės. Štai ir Boro...

Semas užsikirto, paraudo.

— Na? Tu pasakei „štai ir Boromiras“? — paklausė Faramiras. — Tęsk. Jis atsinešė blogį savo širdyje?

— Taip, pone, prašau atleisti, pone, jūsų brolis buvo šaunus vyras, jeigu taip galima pasakyti. Jūs visą laiką spėliojote beveik tiksliai. Nuo pat Rivendeilo aš stebėjau Boromirą ir jo klausiausi — ži-

noma, nenorėdamas nieko bloga, tik saugodamas savo šeimnininką. Tai va, aš manau, jog Loriene jis aiškiai suprato tai, ką aš jau anksčiau įtariau: savo karščiausią norą. Nuo pat pirmos akimirkos, kai jį pamatė, Boromiras troško Priešo Žiedo!

— Semai! — persigandęs suriko Frodas. Jis buvo nugrimzdęs į savas mintis, o kai atsitokėjo, jau buvo per vėlu.

— Siaube! — aiktelėjo Semas išbaldamas, o paskui užsiliejo purpuriniu raudoniu. — Štai ir vėl! Ne veltui Gaferas man sakydavo: „Semai, kai tik pražioji savo didelę burną, tuoj pat grūsk į ją koją“. O varge, varge!

— Paklauskite manęs, pone! — sukaupęs visą drąsą kreipėsi Semas į Faramirą. — Juk jūs nepasinaudosite pranašumu prieš šeimnininką, jeigu jo tarnas pasirodė kvailys? Jūs

labai gražiai šnekėjote, apie elfus ir taip toliau, tad aš praradau budrumą. Tačiau gera žmogų pažinsi iš darbų, kaip mes sakome. Dabar turite progą parodyti, ko esate vertas.

— Taip, iš tikrųjų, — tyliai, lėtai, su keista šypsena tarė Faramiras. — Štai atsakymas į visas mįsles! Visagalis Žiedas, kurį visi manė dingus iš šio pasaulio. Boromiras bandė jį atimti jėga, ar ne? O jūs pasprukote? Pasprukote — ir tiesiai į mano rankas. Du maži miškavaikiai, didelis būrys stiprių vyrų, klausančių kiekvieno mano žodžio, ir Žiedų Žiedas. Kokia likimo dovana! Kokia proga kapitonui Faramirui Gondoriečiui parodyti, ko jis vertas! Cha! — Jis atsistojo: aukštas ir rūstus žmogus žėrinčiomis pilkomis akimis.

Frodas su Semu pašoko nuo kėdžių, nugaromis atsirėmė į sieną ir karštligiškai ėmė grabinėtis kardų. Akimirką tvyrojo tyla. Visi oloje esantys žmonės nutilo, su nuostaba žiūrėdami į juos. Faramiras atsisėdo į krėslą ir tyliai nusijuokė, bet tuoj pat surimtėjo.

— Vargšas Boromiras! Toks išbandymas buvo jam per skaudus, — tarė jis. — Dabar jūs jau pagilinate mano širdgėlą: jūs, du keisti keliautojai iš tolimos šalies, nešantys pavojų žmonėms. Bet judu menkliau suprantate žmones, negu aš — miškavaikius. Mes, Gondoro vyrai, visada laikomės duoto žodžio. Ir niekada nesigiriame: savo priesaiką įvykdome... arba mirštame. „*Aš nepaimčiau to daikto, net jei jis gulėtų ant vieškelio*“, — pasakiau aš. Net jei iš tiesų trokščiau jūsų lobio, net jei suprasčiau davęs kvailą priešai-

ką, nes nežinojau, ką slepiate, vis viena nelaužyčiau savo priesaikos. Bet šie tamsūs jausmai svetimi mano širdžiai, o gal aš tiesiog žinau, jog yra pavojų, nuo kurių žmogus turi bėgti. Sėskitės ir nurimkite! Matyt, taip buvo lemta, kad tu, Semiumai, išsiplepėtum. Tavo širdis yra ne tik ištikima, bet ir išmintinga. Ji mato geriau nei akys. Kad ir kaip būtų keista, tačiau tau ji tikriausiai pasakė, kad manimi galima tikėti. Aš galiu padėti tavo mylimam šeiminkui. Aš pasistengsiu tai padaryti. Sėsk ir nusiramink. Daugiau neminėkime šio daikto vardo. Vieno karto pakanka.

Hobitai tylom atsisėdo. Žmonės ėmė gerti ir kalbėtis, manydami, jog jų vadas svečiams iškrėtė nedidelį pokštą.

— Na, Frodai, pagaliau mudu viską išsiaiškinome, — pasakė Faramiras. — Jeigu tu tą daiktą nešioji ne savo valia, tik kitų prašomas, tai aš tave gerbiu ir tavęs gailiuosi. Stebiuosi tavo sugebėjimu laikyti jį paslapyje ir nepasinaudoti. Man jūs esate naujos būtybės iš naujo pasaulio. Ar visi miškavaikiai yra tokie kaip jūs? Jei taip, tai jūsų šalis turi būti ramybės ir džiaugsmo karalystė, o sodininkai joje, matyt, yra ypač gerbiami.

— Ir mūsų šalyje yra blogybių, bet sodininkai ten ištis gerbiami, — nusijuokė nurimęs Frodas.

— Matau, kad kartais netgi daržininkystė įgrysta, kaip ir visi dalykai po saule. Gal todėl jūs čia: toli nuo namų ir išvargę kelionėje. Tačiau šiąnakt galėsite pailsėti. Miegokite ramiai, jei tik galite. Nebijokite! Aš visiškai netrokštu nei matyti, nei liesti jo, nes jau pakankamai sužinojau. Be to, Gondoro kapitonas nenorės pasirodyti esąs silpnėnis už miškavaikį Frodą, Drogo sūnų. Dabar eikite ilsėtis. Tik pirma pasakykite, kur norite keliauti ir ką daryti, — aš turiu apsvarstyti, kaip galėčiau jums pagelbėti. Laiko nėra, o jau rytoj mūsų keliai išsiskirs.

Praėjus pirmai baimei, Frodas pasijuto drebąs. Kaip debesis jį užgulė nuovargis. Hobitas daugiau nebegudravo ir nesipriešino.

— Aš ruošiausi ieškoti kelio į Mordorą, — vos girdimai tarė jis, — o tada keliauti į Gorgorotą. Ten privalau surasti Ugninį Kalną ir įmesti tą daiktą į Likimo Žiotis. Taip bent sakė Gendalfas, tačiau dabar netikiu, kad iki ten nusigausiu.

Keletą sekundžių Faramiras apstulbęs žiūrėjo į Frodą, tada sugavo jau begriūvantį hobitą, švelniai pakėlė ant rankų ir nunešęs paguldė į lovą. Frodas tuoj pat užmigo.

Šalia stovėjo kita lova, skirta Semui. Šis stabtelėjo, labai žemai nusilenkė ir tarė:

— Labos nakties, kapitone! Jūs nepraleidote progos.

— Iš tikrųjų? — nustebo Faramiras.

— Taip, ir parodėte, ko esate vertas. Faramiras nusišypsojo:

— Tu gudruolis, pone Semiumai. Nors pagyrimas iš garbingų lūpų — vertingiausias

pagyrimas, bet aš jo nenusipelniau. Nejaučiau nei pagundos, nei ypatingo troškimo pasielgti kitaip nei pasielgiau.

— Pone, — tarė Semas, — jūs pasakėte, kad mano šeimininkas dvelkia elfiškumu, ir buvote visiškai teisus. Tačiau leiskite pasakyti, kad ir jummyse, pone, rusena elfų dvasia, kuri man primena apie, apie... na, apie Gendalfą ir burtininkus.

— Galbūt, — sutiko Faramiras, — galbūt tu iš tolo pajutai senojo Numenoro kraują. Labanaktis!

Uždraustasis ežeras

Pabudęs Frodas pirmiausia išvydo virš jo pasilenkusį Faramirą. Akimirka atgimė senos baimės, hobitas atsisėdo ir pasislinko prie sienos.

— Nereikia bijoti, — pasakė Faramiras.

— Ar jau rytas? — nusižiovavęs pasiteiravo Frodas.

— Dar ne visai, bet naktis jau baigiasi, mėnulio pilnatis rieda dangaus kraštu. Ar eisi į ją pasižiūrėti? Be to, man reikia tavo patarimo. Atleisk, kad pakėliau, bet norėčiau su tavim šnektelėti.

— Gerai, — tarė Frodas, išsiropšdamas iš šiltų kailių bei antklodžių ir šiek tiek drebėdamas šaltoje salėje. Tyloje garsiai šniokštė vanduo. Frodas užsimetė apsiaustą ir nusekė paskui Faramirą.

Kažkokio instinkto pažadintas, pamatęs tuščią šeimininko lovą, Semas kaip įgeltas pašoko, bet tuoj pat pamatė dvi tamsias figūras, stovinčias vartuose, nušviestuose švelnios blyškios šviesos. Pro miegančių vyrų eiles pasieniuose Semas nuskubėjo prie jų. Išbėgęs pamatė, jog Užulaida dabar virto nuostabiu šilkinu šydu, išsiuvinėtu perlais ir sidabro gijomis: tirpstančiais mėnulio šviesos varvekliais. Tačiau Semas net nestabtelėjo pasigrožėti — jis šmurkštelėjo į siaurą plyšį salės sienoje, kur ką tik nuėjo šeimininkas.

Iš pradžių jie žingsniavo juodu koridoriais, tada užlipo ilgais drėgnais laiptais ir atsidūrė mažoje, uoloje iškirstoje aikštelėje. Ją nušvietė blyškus mėnulis virš aukštų tarpeklio sienų. Iš čia vedė dar dveji laiptai: vienais, matyt, buvo kopiama į aukštą upės krantą, o kiti suko į kairę. Jais jie ir nužingsniavo.

Pagaliau Faramiras išvedė Frodą su Semu iš akmeninės tamsos, hobitai apsidairė aplink. Jie stovėjo ant plačios, plokščios uolos be jokių turėklų ar parapeto. Dešinėje, rytuose, per akmenis šniokšto kalnų upė. Ji suko į tiesų kanalą, užguldama jį tamsaus, blizgančio, kiek putoto vandens galybe, o tada sukdamasi ir kleketuodama beveik po jų kojomis krito nuo stataus skardžio bedugnėn, žiojin-čion kairėje. Ten stovėjo žmogus ir tyliai žiūrėjo į apačią.

Frodas atitraukė akis nuo vandens, nukreipė žvilgsnį į tolį. Priešaušrio pasaulis buvo tylus ir šaltas. Toli vakaruose skendo ap-valus, baltas mėnulis. Didingame slėnyje apačioje mirgėjo blyškios ūkanos: sidabrinių putų įlanka, už kurios savo naktinius vandenį plukdė Anduinas. Už jo dūlavo tamsa, tačiau šen bei ten blyksteldavo šaltos, aštrios, tolimos ir baltos kaip šmėklų dantys Ered Nimraso — Baltųjų Gondoro Karalystės Kalnų — viršūnės, karūnuojamos amžino sniego.

Kurį laiką Frodas šurpdamas stovėjo ant aukštos uolos, svarstydamas, kur šitose nakties platybėse yra jo draugai: miega, keliauja ar ilsisi kapuose? Kodėl Faramiras jį čia atvedė? Semas taip pat to nesuprato ir senu įpročiu murmėjo sau po nosimi, vildamasis, kad jį išgirs tik šeimininkas.

— Be abejo, puikus vaizdas, pone Frodai, bet širdis tiesiog stingsta, jau nekalbant apie kaulus. Kas čia dedasi? Tačiau Semą išgirdo ir Faramiras, kuris atsakė:

— Virš Gondoro leidžiasi mėnulis. Nuostabūs Itilis, palikdamas Viduržemį, paskutinį kartą nužvelgia Mindoluino Kalną. Šitas vaizdas vertas kelių šurpulių. Tačiau aš ne tam jus čia atvedžiau. Tiesą sakant, tavęs niekas nežadino, Semiumai, tad pats save nubaudei už per didelį budrumą. Gurkšnis vyno tai išgydys. O dabar eime!

Jis nužingsniavo prie tyliojo sargybinio, stovinčio ant skardžio, Frodas nuskubėjo paskui.

Semas pasiliko kur buvęs — jis ir taip jautėsi nesaugiai ant šitos aukštos drėgnos uolos. Faramiras su Frodu pažvelgė žemyn. Toli apačioje balta srovė putodama smigo į apvalią kalnų ežero taurę ir sūkuriavo bei šėlo palei jos krantus. Staiga, užtikusi siaurą plyšį, ji lauždavosi lauk, purslota, pikta, kad nurimtų lėkštesniuose krantuose. Mėnulis vis dar apšvietė krioklio papėdę bei ežero raibulius. Staiga Frodas pastebėjo kažkokį tamsų padarą artimajame krante. Jam bežiūrint, šis nūrė į vandenį po pat kunkuliuojančiu kriokliu ir kaip strėlė ar plokščias akmuo perskrodė tamsią srovę.

Faramiras pasisuko į sargybinių.

— Na, ką apie tai pasakysi, Anbornai? — paklausė jis. — Vovo-rė ar tulžys? Ar Gūdžiosios Girios tamsybėse veisiasi juodų tulžių?

— Tai, be abejo, ne paukštis, — tvirtai pasakė Anbornas. — Jis turi keturias galūnes ir nardo kaip žmogus, įgudęs plaukikas. Ką jis daro? Ko gero, mus vis dėlto aptiko, ir jis ieško kelio pro Užuolaidą. Aš turiu lanką, be to, abiejuose krantuose pasislėpė prityrę mūsų šauliai. Mes tik laukiame įsakymo, kapitone.

— Ar šauti? — paklausė Faramiras staiga atsisukdamas į Frodą. Frodas patylėjo ir tarė:

— Ne! Aš prašau jūsų to nedaryti.

Semas mielai būtų surikęs: „Taip!“ — garsiai ir drąsiai. Jis nematė, bet atspėjo, apie ką kalbama.

— Vadinasi, tu žinai, kas yra tas padaras? — paklausė Faramiras. — Tada pasakyk, kodėl turėčiau jo pasigailėti. Kalbėdami jūs nė žodžiu neprasitarėte apie savo keliondraugį, o aš juo per daug nė nesidomėjau. Tiesiog pasiunčiau akyliausius medžiotojus surasti jo ir atvesti pas mane. Jam pavyko išsprūsti. Tik vakar vakare Anbornas jį vėl pastebėjo. Tačiau šis nusižengimas gali kainuoti jam gyvybę: maudymasis Henet Anuine — tai ne triušių gaudymas miške. Aš stebiuosi tuo padaru — jis puikiai slepiasi, yra gudrus, tačiau ramiausiai plaukioja ir nardo, lyg manytų, kad žmonės miega nepalikę sargybinių. Kodėl jis taip daro, Frodai?

— Galiu pasakyti dvi priežastis. Visų pirma, jis menkai pažįsta žmones ir slepiasi tik tada, kai juos pamato. Jūsų slėptuvė yra taip gerai įrengta, kad jis nė nenutuokia apie jus. O antra, aš manau, jog jį čia traukia stipresnis už atsargumą troškimas.

— Sakai, troškimas? — apsiniaukė Faramiras. — Vadinasi, jis žino, ką tu neši?

— Taip, Jis daug metų turėjo tą daiktą.

— Jis jį turėjo? — sunkiai atsikvėpė apstulbęs Faramiras. — Vio-na mįslė po kitos. Ar jis jo ieško?

— Galbūt. Tas daiktas yra jam mielas. Tačiau kažin ar jis dabar apie tai galvoja.

— Tai ko jis ieško?

— Žuvies, — atsakė Frodas. — Žiūrėk!

Jie išžiūrėjo į tamsų ežeriuką. Tolimajame gale pasirodė nedidelė juoda galva. Tada blykstelėjo kažkas sidabriška, pažiuro smulkučiai ratilai. Mikliai lyg driežas padaras išsiropštė ant kranto ir tuoj pat ėmėsi kramtyti sidabrinį daiktą, spurdantį mėnulio spinduliuose.

— Žuvis, — tyliai nusijuokė Faramiras. — Ne toks jau pavojingas troškimas! Nors gal ir ne: žvejyba Henet Anuino ežere gali jam brangiai atsieiti.

— Mano strėlė nutaikyta tiesiai į jį, — įsiterpė Anbornas. — Ar šauti, kapitone? Mirtis laukia tų, kurie nekviesti ateina į šią vietą.

— Palauk, Anbornai. Šįkart reikalas yra svarbesnis, nei atrodo. Ką pasakysi, Frodai? Kodėl mes turėtume jo pasigailėti?

— Jis labai alkanas, — tarė Frodas, — ir net neįtaria pavojaus. Gendalfas, jūsiškai Mitrandiras, prašytų jo nežudyti jau vien dėl šitos ir dėl kitų priežasčių. Jis uždraudė tai padaryti elfams, nors aš tiksliai nežinau kodėl, ar bent nenoriu apie tai atvirai šnekėti. Bet šitas padaras yra susijęs su mano užduotimi. Iki mus suradote, jis buvo mūsų vedlys.

— Vedlys? Dar keisčiau! Aš dėl tavęs daug ką padaryčiau, Frodai, bet negaliu leisti jam iš čia pasprukti, nes abejoju, ar jis besugrįš pas jus. Greičiau jau paklius orkams ir labai

greitai viską išklos. Jis turi būti nušautas arba paimtas nelaisvėn. Tačiau kaip mes galime pagauti tokį slidų padarą, neišsegę jam sparnuotos strėlės?

— Leiskite man prie jo nueiti, — paprašė Frodas, — galite laikyti įtempę lankus ir bet kuriuo momentu šauti, bet nei jis, nei aš nepabėgsime.

— Gerai. Eik ir greitai grįžk, — pasakė Faramiras. — Jeigu jis išliks gyvas, turės tau ištikimai tarnauti iki mirties. Anbornai, tyliai nuvesk Frodą prie kranto. Duok man savo lanką. Nepamiršk, kad tas padaras puikiai uodžia ir girdi.

Anbornas kažką suniurnėjo ir nuvedė hobitą vingiuojančiais laiptais žemyn, tada kitais laiptais aukštytyn, kol jie atsidūrė prie siauro tako tankiuose krūmuose.

Tyliai pro juos prasibrovęs Frodas pamatė, jog yra pietiniame ežero krante. Buvo tamsu, pilkas krioklys vos spindėjo vakarinio dangaus mėnesienoje. Golumo nesimatė. Hobitas atsargiai nuėjo pirmyn, o jam iš paskos — Anbornas.

— Eikite! — šnipštelėjo žmogus. — Atsargiai iš dešinės. Jei įkri-site į ežerą, tai tik jūsų žuvaujantis draugas galės padėti. Nepamirškite, kad aplinkui pilna lankininkų, nors jų ir nematyti.

Frodas golumiškai nuropojo pirmyn, rankomis atsargiai čiupinėdamas žemę. Uolos buvo plokščios, lygios, slidžios. Hobitas stabtelėjo įsiklausyti. Iš pradžių viską užgožė krioklio ūžimas, bet vėliau netoliese pasigirdo gerai pažįstamas šnypštimas ir murmesys:

— Žuvis-s, puiki žuvis-s. Baltasis Veidas dingo, mano mieliausias, pagaliau dingo, taip. Dabar galime ramiai valgyti žuvį. No, neramiai, mieliausias. Mieliausiasis dingo, taip, taip, Mieliausiasis dingo. Niekingi hobitai, šlykštūs hobitai. Nuėjo ir paliko mus, *go~ lum*, ir Mieliausiasis dingo. Liko tik vargšas vienišas Smygolas. Nėra Mieliausioje. Šlykštūs žmonės, jie paims jį, jie pavogs mano Mie-liausiajį. Vagys! Mes jų nekenčiame. Žuvis-s, puiki žuvis-s mus sustiprins. Padarys akis šviesias, pirštus stiprius, taip, taip, stiprius. Pasmaugsim juos, mieliausias. Pasmaugsim juos visus, taip, jei tik pasitaikys proga. Puiki žuvis-s, puiki žuvis-s!

Žodžiai liejosi taip pat nenutrūkstamai kaip krioklio ūžimas, tik kartais įsiterpdavo gurgsėjimas ar šniurkštimas. Frodas sudrebėjo, pajutęs gailestį ir pasibjaurėjimą. Jis panoro, kad niekada daugiau nebegirdėtų to balso. Anbornas buvo netoliese. Frodas galėjo nuropoti atgal ir pasakyti, kad jie šautų. Vienas taiklus šūvis, ir Frodas būtų išvaduotas nuo šito niekingo padaro... Bet ne, Golumas turėjo teisę į Frodą. Kaip kiekvienas tarnas turi teisę tarnauti. Be Golumo jie būtų pražuvę Mirusiose Pelkėse, Be to, Frodas žinojo, kad Gendalfas nenorėtų Golumo mirties.

— Smygolai! — tyliai pašaukė jis.

— Žuvis-s, puiki žuvis-s, — pasakė balsas.

— Smygolai! — garsiau pakartojo Frodas. Balsas nutilo. — Smygolai, šeimininkas atėjo tavęs ieškoti. Ateik, Smygolai! Jokio atsakymo, tik tylus šnypštimas.

— Sugrįžk, Smygolai! — dar kartą pasakė Frodas. — Mums gresia pavojus. Žmonės tave užmuš, jei suras čia. Eime greitai, jei nori išvengti mirties. Ateik pas šeimininką!

— Ne! — tarė balsas. — Visai negeras šeimininkas. Palieka vargšą Smygolą vieną ir nueina su naujais draugais. Šeimininkas palauks. Smygolas dar nebaigė.

— Nėra laiko! Pasiimk žuvį ir eime!

— Ne! Reikia pabaigti žuvį!

— Smygolai! — prarado kantrybę Frodas. — Mieliausiasis supyks. Aš paimsiu Mieliausiąjį ir pasakysiu: tegu Smygolas paspringsta ašaka, tegu miršta. Tada tu niekada neberagausi žuvies. Mieliausiasis laukia!

Pasigirdo garsus šnypštimas, iš tamsos visomis keturiomis kaip subartas šuo išropojo Golumas. Vieną žuvį jis laikė rankoje, o kita, apkramtyta, styrojo iš burnos. Prisiartinęs prie Frodo jis atidžiai jį apuostė, blyškios akys sužėrėjo. Golumas išsiėmė žuvį iš burnos ir atsistojo.

— Puikus šeimininkas! — sušnibždėjo jis. — Gerasis hobitas grįžta pas vargšą Smygolą. Gerasis Smygolas eis. Eikime dabar, eikime greitai, taip. Pro medžius, kol Veidai nežiūri.

Taip, taip, eikime.

— Taip, mes greitai eisime, — tarė Frodas, — bet ne iš karto. Aš eisiu su tavimi, nes pažadėjau, ir dar kartą pažadu. Bet ne dabar. Tu dar nesaugus. Aš tave išgelbėsiu, bet turi manimi tikėti.

— Mes turime pasitikėti šeimininku? — abejodamas paklausė Golumas. — Kodėl? Kodėl nekeliaujame iš karto? O kur tas kitas, negeras, bjaurus hobitas? Kur jis?

— Ten, viršuje, — mostelėjo Frodas į krioklį. — Aš be jo nekeliausiu. Mes turime pas jį grįžti. — Frodo širdis nupuolė. Tai buvo panašu į išdavystę. Žinoma, Faramiras neleis nužudyti Golumo, bet paims į nelaisvę ir suriš, o tai, ką darė Frodas, atrodys išdavikiška šitam nelaimingam padarui. Jis nė už ką nepatikės, kad Frodas šitaip jam išgelbėjo gyvybę. Bet ką dar Frodas galėjo padaryti, nenorėdamas prarasti nei vienos, nei kitos pusės pasitikėjimo? — Eime! Arba Mieliausiasis supyks. Mes grįžtame atgal, į viršų. Na, eik, eik pirmas!

Golumas kažką įtardamas parpopojo prie skardžio ir ėmė uosti orą. Jis sustojo ir pakėlė galvą:

— Kažkas ten yra, — tarė jis. — Ne hobitas! — Staiga jis atsisuko ir žalia ugnis užsidegė jo akyse: — Š-šeimininke, š-šeimininke! — sušnypstė jis. — Meluoji, apgaudinėjai, š-šeimininke! — Jis nusispjovė ir ištiesė į priekį ilgas rankas su pabalusiais pirštais.

Tačiau tuo metu už jo iš tamsos išnirė pilkas Anbornio siluetas. Didelė stipri ranka sugriebė Golumą už pakarpos ir suspaudė. Jis žaibiškai atsisuko, visas šlapias bei slidus lyg ungurys ėmė raitytis, kandžiotis ir draskytis kaip katė, bet iš šešėlių išnirė dar du žmonės.

— Stovėk ramiai! — įsakė vienas. — Arba prismaigstysime strėlių kaip dygliakiaulę. Ramiai!

Golumas susmuko ir ėmė žliumbti bei šniurkščioti. Žmonės nesigailėdami jį surišo.

— Atsargiai, atsargiai! — prašė Frodas. — Jis nebesipriešins. Nesužeiskite jo, jei galima, ir tada jis elgsis ramiau. Smygolai! Jie tavęs neskriaus. Aš eisiu kartu ir žiūrėsiu, kad tau nieko neatsitiktų. Arba jie turės mane irgi užmušti. Tikėk šeimininku.

Golumas pasisuko į Frodą ir nusispjovė. Žmonės jį pakėlė, užsmakė gobtuvą ir nunešė. Frodas nusivilko paskui, jausdamasis labai bjauriai. Jie pralindo pro krūmus ir laiptais bei koridoriais grįžo atgal į olą. Ten jau degė keli deglai, vaikštinėjo žmonės. Semas metė keistą žvilgsnį į atneštą ryšulį ir tepaklausė:

— Sugavot?

— Taip. Na, ne, aš jo nesugavau. Jis pats atėjo pas mane, visiškai pasitikėdamas ir nieko neįtardamas. Aš nenorėjau, kad jį taip surišų. Reikia tikėtis, jog viskas bus gerai, bet man visa tai labai nepatinka.

— Ir man, — pritarė Semas. — Niekas negali būti gerai, jei tik pasimaišo šitas gyvis.

Vyrai šuktelėjo hobitus į olos gilumą, kur savo krėse sėdėjo Faramiras, virš jo galvos, nišoje, degė lempa. Jis mostelėjo hobi-tams sėstis šalia jo.

— Atneškite vyno svečiams ir atveskite belaisvį! — paliepė jis.

Atnešė vyno. Tada pasirodė Anbornas, vedinas Golumu. Jis nuėmė dangalą belaisviui nuo galvos ir pastatė jį ant žemės, o pats atsistojo už nugaros. Golumas sumirksėjo, slėpdamas įniršį akyse po ilgais, drėgnais vokais. Jis atrodė iš tiesų labai apgailėtinais: šlapias, nudriskęs, dvokiantis žuvimi (vieną tebelaikė rankoje), skystos plaukų sruogos kybojo ant kaulėtos kaktos, varvėjo nosis.

— Paleiskite mus! Paleiskite mus! — suinkštė jis. — Virvė mums skauda, taip, taip, ji skauda, o mes nieko nepadarėme.

— Nieko? — paklausė Faramiras, atidžiai jį nužvelgęs. Žmogaus veidas nerodė nei pykčio, nei pasigailėjimo, nei nuostabos. — Nieko? Negi niekada nesi nieko padaręs, už ką turėtum būti surištas ir nubaustas? Laimė, ne aš apie tai sprendžiu. Tačiau šiąnakt tu įžengei ten, kur įžengti draudžiama. Žuvis iš šito ežero gali kainuoti tau gyvybę.

Golumas išmetė žuvį iš rankos.

— Nenorime jos, — greitai pasakė jis.

— Žuvis — dar ne viskas. Vien tik už žvilgsnį į šį ežerą gresia mirtis. Aš tavęs laikinai pasigailėjau tik dėl Frodo, kuris yra tau už kažką dėkingas. Bet aš dėkingas nesu. Kuo tu vardu? Iš kur atėjai ir kur keliauji? Kokiu reikalu?

— Mes žuvę, žuvę! — suvaitojo Golumas. — Nėra vardo, nėra reikalo, nėra Mieliausiojo, nėra nieko. Tik tuštuma. Tik alkis, taip, mes esame alkani. Už keletą mažų žuvyčių, bjaurių, kaulėtų žuvyčių jie kalba apie mirtį. Kokie jie išmintingi, taip, taip, ir labai teisingi.

— Mes ne išminčiai, — šyptelėjo Faramiras, — bet laikomės savo įstatymų ir teisiame savo galva. Atrišk jį, Frodai!

Faramiras išsitraukė nedidelį durklą ir padavė hobitui. Golumas, klaidingai supratęs žmogaus gestą, suklikęs puolė ant žemės.

— Smygolai! — tarė Frodas. — Tu turi manimi tikėti, aš tavęs nepaliksiu. Atsakinėk sąžiningai, jei gali, tau neatsitiks nieko bloga. — Jis perpjovė virves, veržusias kulkšnis bei riešus, ir pastatė Golumą ant kojų.

— Prieik arčiau! — liepė Faramiras. — Pažiūrėk į mane! Ar žinai, kaip vadinasi ši vieta? Ar esi buvęs čia anksčiau?

Lėtai Golumas pakėlė bet kokią spalvą praradusias akis ir pažvelgė į gondorietį. Stoją tylą. Smygolas nunarino galvą ir vėl susmuko ant grindų drebėdamas.

— Mes nežinome. Mes nežinome ir nenorime žinoti, — ėmė žliumbti jis. — Niekada čia nebuvome, niekada daugiau neateisime.

— Aš matau, jog tavo mintyse yra daug užrakintų durų ir tamsių kambarių, — susimąstęs tarė Faramiras. — Bet tikiu, kad dabar sakai tiesą. Tai gerai. Kuo gali prisiekti, kad niekada čia nebegrįši ir neparodysi kelio jokiai gyvai būtybei?

— Šeimininkas žino, — pasakė Golumas, metęs žvilgsnį į Frodą. — Taip, jis žino. Mes prisieksime šeimininkui, jeigu jis mus išgelbės. Mes prisieksime Juo, taip, — jis prišliaužė prie Frodo kojų ir suverkšleno: — Išgelbėk mus, gerasis šeimininke. Smygolas prisieks Mieliausiuoju, tvirtai prisieks. Niekada negrįš, niekada nekalbės, niekada nieko nedarys! Ne, mieliausias, ne!

— Ar to pakanka, Frodai? — pasiteiravo Faramiras.

— Taip. Jūs turite arba patikėti juo, arba vykdyti savo nuosprendį. Daugiau iš jo nebeįmanoma išpešti. Tačiau aš pažadėjau, kad jam nieko neatsitiks, ir nenorėčiau sulaužyti žodžio.

Faramiras sėdėjo susimąstęs.

— Ką gi, Smygolai, — pagaliau pasakė jis, — aš atiduodu tave tavo šeimininkui, Frodui, Drogo sūnui. Tegu jis sprendžia, ką su tavimi daryti.

— Bet, kapitone Faramirai, — nusilenkdamas tarė Frodas, — drįstu priminti, jog jūs dar nepranešėte, kaip pasielsite su pačiu minėtuoju Frodu. To nežinodamas aš negaliu nieko spręsti. Jūs žadėjote pasakyti savo sprendimą rytą, bet, manau, dabar yra pats tinkamiausias laikas.

— Gerai, aš pasakysiu savo valią, — sutiko Faramiras. — Tau, Frodai, naudodamasis man suteikta valdžia, leidžiu laisvai keliauti visomis Gondoro žemėmis, išskyrus šią vietą, kur negali ateiti nekviestas nei tu, nei tavo draugai. Ši teisė galios vienerius metus ir vieną dieną. Iki to laiko turėtum atvykti į Minas Tiritą ir stoti prieš Miesto Valdovą bei Valdytoją. Tada aš prašysiu jo suteikti tau šią teisę iki gyvos galvos. O dabar kiekvienas, kurį tu imiesi globoti, bus globojamas mano galios ir Gondoro skydo. Ar tu patenkintas sprendimu?

Frodas žemai nusilenkė.

— Aš patenkintas ir prisiekiu tarnauti jums visur ir visada, jei tik esu vertas tokios garbės.

— Esi vertas, — linktelėjo Faramiras. — Taigi ar tu imi šią padarą, Smygolą, į savo globą?

— Taip, aš imu Smygolą į savo globą, — atsakė Frodas.

Semas garsiai atsiduso. Žinoma, ne dėl parodyto iškilmingumo, kurį visi hobitai taip vertina — Grafystėje tam būtų prireikę daug daugiau žodžių bei nusilenkimų.

— Tada štai ką tau pasakysiu, — tarė Faramiras, atsisukęs į Golumą. — Esi pasmerktas mirti, bet tol, kol keliauji su Frodu, būsi saugus. Jeigu koks nors Gondoro vyras užtiks tavo klaidžiojantį be šeimnininko, nuosprendis bus iš karto įvykdytas. O dabar atsakyk: kur jūs einate? Tu buvai miškavaikių vedlys. Kur juos vedei?

Golumas neatsakė.

— Šitą paslaptį aš vis viena sužinosiu. Atsakyk arba pakeisiu sprendimą!

Golumas tylėjo.

— Aš atsakysiu už jį, — pasiūlė Frodas. — Kaip buvau prašęs, jis mane atvedė prie Juodųjų Vartų, bet praeiti pro juos buvo neįmanoma.

— Į Bevardę Šalį nėra atvirų kelių, — tarė Faramiras.

— Tuo įsitikinę, mes pasukome Pietiniu keliu, — kalbėjo Frodas. — Jis sakėsi žinąs slaptą taką prie Minas Itilio.

— Minas Morgulo, — pataisė Faramiras.

— Aš tiksliai nežinau, bet manau, jog tas takas kyla į kalnus šiaurinėje slėnio pusėje, kur stovi senasis miestas. Tada eina aukštu tarpekliu ir ima leistis žemyn.

— Ar tu žinai aukštojo tarpeklio vardą?

— Ne.

— Jis vadinamas Kirit Ungolu.

Golumas sušnypštė, ėmė kažką burbuliuoti.

— Ar toks jo vardas? — pasisuko į jį Faramiras.

— Ne! — pasakė Golumas ir staiga sukliko lyg nuo baisaus skausmo. — Taip, taip! Kartą mes girdėjome tą vardą. Bet kas iš to? Šeimnininkas sako, jog turi įeiti, tad mes turime bandyti. Kito kelio nėra, ne, nėra.

— Nėra? — paklausė gondorietis. — Iš kur tu žinai? Ar esi ištyrinėjęs visus tos tamsios šalies kampus? — Faramiras ilgai ir įdėmiai žiūrėjo į Golumą, paskui vėl prabilo: — Išvesk šitą padarą, An-bornai. Elkis atsargiai ir atidžiai. Smygolai, geriau nebandyk šokti į krioklį, nes ant aštrių akmenų mirsi greičiau, nei tikiesi. Dabar pasiimk savo žuvį ir išeik!

Anbornas išsivedė verkšlenantį Golurą. Faramiras su hobitais užsitraukė užuolaidą.

— Frodai, manau, tu elgiesi labai neišmintingai, — tarė Faramiras. — Neverta keliauti su šituo klastingu padaru.

— Ne, jis nėra visiškai blogas.

— Galbūt, bet pagieža jį ėda, o blogis ima viršų. Jis tave suklaidins ir pražudys. Jei su juo išsiskirsi!, aš pažadu saugiai jį nugabenti į bet kurią vietą už Gondoro ribų.

— Nieko neišeis, — papurtė galvą Frodas. — Jis vis tiek seks paskui mane, kaip tai darė anksčiau. Be to, aš jam pažadėjau savo apsaugą ir sutikau eiti jo vedamas. Negi tu nori, kad sulaužyčiau pažadą?

— Aš ne, bet mano širdis norėtų, — atsakė Faramiras. — Visada yra lengviau patarti kitam sulaužyti žodį, negu pačiam tai padaryti, tuo labiau, kai matai, kad draugui nuo to bus tik geriau... Tebūnie taip, kaip tu nori. Tačiau tu juk nepažadėjai keliauti į Kirit Ungolą? Aš iš karto pamačiau, jog Golumas papasakojo daug mažiau, nei pats žino. Neik į Kirit Ungolą!

— Tai kur tada man eiti? — paklausė hobitas. — Atgal prie Juodųjų Vartų ir pasiduoti sargybiniams? Ką tu žinai apie tą vardą, kad jis tau kelia siaubą?

— Nieko tikro. Mes, Gondoro vyrai, nebekeliame kojos už Pietinio kelio ir niekas iš mūsų nėra buvęs Šešėlio Kalnuose. Šį tą apie juos žinome tik iš senų pranešimų bei dar senesnių gandų. Tačiau visi žino, jog tarpeklyje virš Minas Morgulo gyvena kažkoks siaubas. Vos išgirdę Kirit Ungolo vardą seniai ir menestreliai blykšta ir nutyla... Minas Morgulo slėnis atiteko blogiui labai seniai. Jis skleidė grėsmę dar tada, kai nugalėtasis

Priešas gyveno toli toli, o Iti-lieną tebevaldėme mes. Kaip žinai, kadaise šitas miestas buvo tvirtas, puikus ir išdidus — Minas Tirito dvynys. Tačiau jį užėmė žiaurūs žmonės, paklūstantys tik Priešui, atsigavusiam po pralaimėjimo. Sakoma, kad jiems vadovavo buvę numenoriečiai, pražudę savo sielas burtais ir klasta. Priešas jiems padovanojo Žiedus ir pavertė gyvomis šmėklomis, siaubingomis ir kraupiomis. Jie užėmė Minas Itilį, o ten apsigyvenę pavertė slėnį blogio buveine. Jis atro-

dė tuščias, tačiau tarp nuniokotų griuvėsių dvelkė bevardė baimė. Ten gyveno Devyni valdovai, kurie, sugrįžus jų Šeimininkui, dar sustiprėjo. Tada Devynetas Raitelių išjojo pro siaubo vartus, ir mes negalėjome prieš juos atsilaikyti. Nesiartinkite prie tos tvirtovės. Jus pastebės ir sugaus. Tai amžinos grėsmės vieta, pilna bemiegių akių. Neikite tuo keliu!

— Tai kurgi eiti? Pats sakei, kad negali pervesti manęs per kalnus, tačiau aš privalau surasti kelią arba žūti jo ieškodamas, nes taip nusprendė Pasitarimas. Jeigu aš grįžčiau, pabūgęs pavoju, nuo manęs nusigręžtų ir elfai, ir žmonės. Tavo brolių šitas Daiktas jau išvarė iš proto, ar tu nori, kad tas pats atsitiktų visam Minas Tiri-tui? Kad atsirastų du Minas Morgulai, besislepiantys vienas kitam per išpuvusią ir mirusią žemę?

— To aš nenoriu, — tyliai pasakė Faramiras.

— Ką gi man daryti?

— Nežinau, bet nepasmerk savęs mirčiai ir kančioms. Manau, jog Mitrandiras irgi neitų tuo keliu.

— Bet jis žuvo, ir aš turiu pats rinktis savo kelią. O ilgai ieškoti laiko nėra, — pasakė Frodas.

— Tai baisus likimas ir beviltiška užduotis, — nuleido galvą Faramiras. — Tačiau bent jau prisimink mano patarimą: saugokis savo vedlio, Smygolo. Jis jau yra žudęs, tai matyti iš jo akių, — žmogus atsiduso. — Taigi mes susitikome ir išsiskiriame, Frodai, Drogo sūnau. Nereikia švelnių atsisveikinimo žodžių, nes nesitikiu vėl išvysti tavęs šioje žemėje. Eik, kur turi eiti, tegu tave ir visą tavo tautą lydi mano palaiminimas.

Dabar pailsėkite, kol jums bus paruošta maisto... Aš norėčiau išgirsti, kaip šitas šliužas Smygolas įsigijo ir prarado stebuklingąjį daiktą, bet nebevarginsiu jūsų. Jeigu kada nors tu sugrįžtum į gyvųjų žemes, tada, sėdėdami prieš saulę ir juokdamiesi, mes galėsime viską prisiminti ir išsipasakoti. Tačiau ar ateis tas laikas, nežino net Matantieji Numenoro Akmenys, Lik sveikas!

Jis atsistojo, žemai nusilenkė Frodui ir atitraukęs užuolaidą nuėjo į salę.

Kelionė iki kryžkelės

Frodas su Semu grįžo ir dar prigulė, kol vyrai sukruto bei prasidėjo dienos darbai. Nusiprausiusius hobitus nuvedė prie stalo, padengto trimis. Faramiras valgė kartu su jais. Jis nesudėjo nė bluosto nuo mūšio, tačiau neatrodė išvargęs. Pagaliau visi pakilo nuo stalo.

— Tegų alkis niekada jūsų nebekamuoja, — palinkėjo Faramiras. — Jums buvo likę nedaug maisto, tad mes paruošėme kiek atsargų kelionei ir įdėjome jums į ryšulius. Itiliene vandens netrūks, tačiau negerkite iš upelių, ištekančių iš Imlad Morgulo, Gyvosios Mirties Slėnio. Be to, štai ką dar turiu pasakyti. Ką tik sugrįžo mano žvalgai, kurie užklydo net prie Moranono. Visi jie pastebėjo keistą dalyką. Kraštas tuščias. Kelyje nesigirdi nei žingsnių, nei kanopų, nei ragų gaudimo. Virš Bevardės Šalies pakibo nerami tyła. Aš nežinau, ką tai galėtų reikšti, bet vyksta kažkas negera. Audra ateina. Skubėkite kiek galėdami! Jei jau pasiruošėte, eime. Saulė tuoj patekės iš šešėlių.

Hobitams atnešė jų ryšulius (kurie pernakt šiek tiek pasunkėjo) ir įteikė po tvirtą medinę kaustytą geležimi lazda su odiniu diržu, pervertu per drožinėtą galvą.

— Aš neturiu mūsų išsiskyrimui tinkamų dovanų, — tarė Faramiras, — bet paimkite šias lazdas. Jos pravers tiems, kurie kopia į kalnus. Jas dažniausiai nešioja žmonės iš Baltųjų Kalnų, tačiau šitos lazdos išdrožtos čia, tikrai jums. Jos padarytos iš puikaus *lebet-rono* medžio, kurį taip mėgsta Gondoro drožėjai, ir turi stebuklingos galios sugrįžti. Tegų ši

galia saugo jus Tamsoje, į kurią einate!

Hobitai žemai nusilenkė.

— O svetingasis šeimininke, — tarė Frodas, — Elrondas Elfietis sakė man, kad kelionėje rasiu netikėtą ir slaptą draugą. Matau, kad jis neapsiriko. Tu blogio tamsoje įžiebei gėrio šviesą.

Jie pasiruošė išvykti. Iš kažkokio kampo buvo atvestas Golumas, kuris jautėsi daug geriau negu praėjusią naktį, nors glaudėsi prie Frodo ir vengė Faramiro žvilgsnio.

— Tavo vedliui turime užrišti akis, — pasakė Faramiras, — bet tu ir Semas galite eiti be raiščių.

Tačiau žmonėms pabandžius užrišti Golumui akis, jis ėmė klykti, raitytis ir įsikibo į Frodą.

— Užriškite akis mums visiems, o man pirmam, kad jis matytų, jog niekas nesiruošia jo skriausti, — nusprendė Frodas.

Taip ir buvo padaryta. Juos išvedė iš Henet Anuino urvo. Nulipę laiptais ir perėję koridoriais hobitai vėl pajuto gaivų, saldų rytmečio orą. Jie žingsniavo užrištomis akimis, kildami tai aukštyn, tai žemyn. Pagaliau Faramiro balsas liepė nuristi raiščius.

Jie vėl stovėjo po medžių šakomis. Krioklio užimo nebesigirdėjo, o nuo lygumoje tekančios upės juos skyrė aukštas šlaitas. Vakaruose pro medžių šakas skverbėsi šviesa.

— Čia skiriasi mūsų keliai, — tarė Faramiras, — jeigu paklausytumėte manęs, siūlyčiau kol kas nesukti į rytus. Eikite tiesiai — daug mylių miškas bus jums priedanga. Keliaudami laikykitės plynaukštės krašto vakaruose: už jo išvysite plačius slėnius bei kalvas. Iš pradžių, manau, galėsite eiti dieną. Šitas kraštas dabar snaudžia trapioje ramybėje, blogis kol kas atsitraukė. Likite sveiki, laimingo kelio!

Faramiras apkabino hobitus, savo tautos papročiu, uždėjo rankas ant pečių ir pabučiavo į kaktą.

— Tegu jus lydi visų gerų žmonių maldos!

Hobitai iki žemės nusilenkė. Tada jis nususuko ir neatsigręždamas nuėjo prie dviejų sargybinių, stovėjusių tolėliau. Akimirksniu trys žaliai vilkintys kariai išnyko hobitams iš akių. Miškas, kur ką tik stovėjo Faramiras, atrodė tuščias ir nykus kaip pasibaigęs sapnas. Frodas atsidusęs pasisuko į pietus. Rodydamas neprielankumą visokioms mandagybėms Golumas suraukęs nosį rausėsi žemėje prie didelio medžio.

„Jis vėl alkanas? — pamanė Semas. — Na štai, viskas prasidėjo iš naujo“.

- Ar jie išsidangino? - paklausė Golumas. - Bjaurūs-s, klas-stingi žmonės! Smygolui kaklas dar tebeskauda, taip, tebeskauda. Eime!

— Taip, eime, — pasakė Frodas. — Bet jeigu apie tuos, kurie tavęs pasigailėjo, gali šnekėti tik blogai, tai geriau patylėk!

- Puikus šeimininkas! - susigriebė Golumas. - Smygolas tik pajuokavo. Jis visada atleidžia, taip, taip, netgi mažas puikaus šeimininko klastelės. O taip, geras šeimininkas, geras Smygolas!

Frodas su Semu neatsakė. Pasitaisę ryšulius ir pasiėmę lazdas jie patraukė Itilieno miškais.

Tą dieną keliautojai du kartus ilsėjosi, užkrimsdami Faramiro įdėto maisto: džiovintų vaisių, sūdytos mėsos ir šviežios duonos. Atsargų turėjo užtekti daugeliui dienų. Golumas nevalgė nieko.

Saulė pakilo, persirito dangumi ir po truputį ėmė leistis' nuauksinusi visą mišką. Eidami hobitai laikėsi vėsių žalių šešėlių, aplinkui tvyrojo tylą. Netgi paukščiai, atrodė, išskrido ar užmigo.

Tylų mišką greitai apgaubė tamsa. Prieš pat naktį pavargę keliautojai sustojo. Nuo Henet Anuino juos jau skyrė beveik dvidešimt mylių. Frodas atsigulė po senu medžiu ir tuoj pat užmigo. Semas gulėjo šalia nerimaudamas: jis dažnai pabudavo, tačiau Golumo nebuvo nė pėdsako, jis išnyko dar prieš sugulant. Golumas nepasakė, ar naktį praleido kokioje skylėje, ar vaikštinėdamas ir burbėdamas, tačiau su pirmaisiais aušros spinduliais jis

sugrįžo pažadinti savo bendražygių.

— Reikia keltis, taip, taip, keltis, — pasakė jis. — Laukia ilgi keliai į rytus ir pietus. Hobitai turi skubėti!

Diena buvo lygiai tokia pati kaip ir vakar, tik tyla dar labiau slėgė, o kvėpuoti tapo sunkiau ir troškiau. Atrodė, jog kaupiasi audra. Golumas dažnai stabčiojo, uodė orą, murmėjo po nosimi ir reikalavo skubėti.

Kai popietę jau keitė vakaras, miškas praretėjo: medžiai augo didesni ir labiau išsimėtę. Plačiose pievaitėse žaliavo didžiuliai, glėbiu neapimami bukmedžiai, šen bei ten pasitaikydavo žilų uosių ar milžiniškų ažuolų, dar tik leidžiančių rusvai žalius pumpurus. Aplink juos žėlė žolė, nusagstyta nakčiai užsivėrusiomis baltomis ir mėlynomis anemonėmis bei laukiniais hiacintais, kurių liauni varpelio formos žiedeliai kėlė galvas virš žemės. Niekur nesimatė jokio gyvo padaro — nei žvėries, nei paukščio, tačiau Golumas bijojo atvirų vietų, tad dabar trijulė keliavo atsargiai, perbėgdama nuo vieno didelio šešėlio prie kito.

Jau prieblandoje jie išėjo iš miško ir atsisėdo po senu gumbuotu ažuolu, kurio šaknys kaip gyvatės rangėsi stačiu šlaitu žemyn. Prieš juos driekėsi gilus tamsus slėnis. Jo kitoje pusėje vėl kilo mėlynai pilki miškai ir driekėsi toliau į pietus. Dešinėje, toli vakaruose, ugniniame saulėlydyje žėrėjo Gondoro kalnai. Kairėje buvo tamsa: ten stūksojo Mordoro sienos. Nuo jų driekėsi ilgas slėnis, kuris vis platedamas skubėjo prie Anduino. Tuo slėniu tekėjo upokšnis. Tyloje Frodas girdėjo jo akmenuotą balsą. Šalia, į šaltas, saulėlydžio nepaliestas ūkanas, kaip blyškus kaspinas vingiavo kelias. Toje pusėje Frodas įžiūrėjo virš šešėlių jūros iškilusius tamsius senovinių tvirtovių bokštus ir apleistus griuvėsius.

Frodas atsisuko į Golumą.

— Ar žinai, kur mes esame?

— Taip, šeimininke. Pavojingos vietos. Tai kelias iš Mėnulio Tvirtovės, šeimininke, kuris leidžiasi žemyn iki sugriauto miesto prie Upės. Sugriautas miestas, taip, bjauri vieta, pilna priešų. Mums nereikia klausytis žmonių patarimų. Hobitai toli išklydo iš kelio. Reikia eiti tiesiai į rytus, — jis mostelėjo liesa ranka į juodus kalnus. — Negalima eiti keliu, o ne! Iš tvirtovės juo vaikšto žiaurūs žmonės.

Frodas pasižiūrėjo žemyn. Šiaip ar taip, tuo metu kelyje niekas nejudėjo. Jis atrodė vienišas bei apleistas, kaip ir tie griuvėsiai rūke. Tačiau ore tvyrojo blogis, lyg nematomi padarai šmirinėtų čia pat. Pažvelgęs į tolimus bokštus naktį, Frodas sudrebėjo, o upelio balsas jam pasirodė šaltas ir žiaurus. Tai buvo Morgulduinas, nuodingas upokšnis, ištekantis iš Šmėklų Slėnio.

— Ką darysime? — paklausė Frodas. — Šiandien ilgai ir toli keliavome. Ar pasiieškosime kokios atkampesnės vietos miške, kur galėtume pailsėti?

— Negerai slėptis tamsoje, — paprieštaravo Golumas. — Jei hobitai nori, tegu slepiasi dienomis, taip, dieną.

— Nešnekėk niekų, — burbtelėjo Semas. — Mums vis tiek reikia pailsėti, net jei kelsimės vidury nakties. Liks pakankamai laiko naktinei kelionei, jei tik žinai kelią.

Golumas nenoriai sutiko, tačiau nieku gyvu nedrįso pasilikti netoli niūriojo kelio, todėl pasiginčiję jie nužingsniavo į mišką. Draugai nutarė pernaktvoti didžiuliam ažuole: dvi storos jo šakos buvo išaugusios taip, kad tarpušakyje galėjai puikiai pasislėpti ir patogiai pailsėti. Visiškai sutemo. Frodas su Semu užvalgė duonos su džiovintais vaisiais, atsigėrė vandens, o Golumas iš karto susisuko į kamuoliuką ir užmigo. Hobitams nesisekė sumerkti akių.

Turėjo būti truputį po vidurnakčio, kai pabudo Golumas — hobitai staiga išvydo jo baltas, blizgančias, nemirksinčias akis. Jis įsiklausė, apšluostė — Smygolas taip atspėdavo nakties laiką.

— Ar mes pailsėjome? Ar saldžiai numigome? — pasidomėjo jis. — Reikia eiti!

— Nepailsėjome ir nenumigome, — suniurzgė Semas. — Bet jei reikia, tai reikia.

Golumas vikriai išsliugė iš medžio. Hobitai išsiropštė šiek tiek lėčiau.

Golumas nuvedė juos į rytus, tolydžio statėjančiu šlaitu. Naktis pasitaikė tokia tamsi, kad hobitai pamatydavo medžių kamienus tik į juos atsitrenkę. Žemė tapo nelygi, eiti pasidarė sunkiau, tačiau Golumui tai netrukdė. Jis brovėsi per gervuogių brūzgynus, apeidavo pasitaikančias duobes, lindo į krūmais apaugusias daubas ir vėl iš jų ropšdavosi, tačiau leistis tekdavo vis rečiau, o pakilimai darėsi vis ilgesni bei statesni. Jie nuolat kilo: atsisukę hobitai pamatė mišką, iš kurio jie išėjo, — juodą dėmę ne ką šviesesniame danguje. Iš rytų slinko keista tamsa, ryjanti žvaigždes nakties skliaute. Mėnuliui pavyko pasprukti nuo persekiojančio debesies, tačiau jį apjuosė šleikščiai geltonas rūkas.

Pagaliau Golumas pasisuko į hobitus.

— Greitai diena, — tarė jis, — hobitai turi skubėti. Šitose vietose nesaugu pasilikti atvirame lauke. Greičiau!

Jis paspartino žingsnį, pavargę hobitai bidzeno iš paskos. Greitai jie ėmė kopti į stačią keterą, tankiai apaugusią prožirniais, mė-

lynių krūmais bei žemais dygliuotais erškėčiais. Šen bei ten atsiverdavo nedidelės laukymės: paliktų laužų randai. Prie viršūnės prožirniai tapo dar tankesni. Seni krūmai jau leido geltonus pumpurus, kurie skleidė vos juntamą saldų kvapą. Augmenija buvo tokia aukšta, kad hobitai ėjo lyg mišku, retkarčiais nulauždami kokią "trukdančią šakelę.

Pačioje kalvos viršūnėje keleiviai sustojo. Ieškodami užuoglaudos jie pasuko į erškėčių brūzgyną. Surizgusios krūmų šakos linko prie žemės ir pynėsi su tankiomis gudobelėmis. Čia draugai rado jaukią vietelę, minkštai nuklotą sausomis šakomis bei dengiamą išsprogusių pavasarinų lapelių. Ten jie ir pasiliko, nebeturėdami jėgų net pavalgyti, pro skyles stebėdami lėtai auštančią dieną.

Tačiau dienos nebuvo. Tamsą atskiedė tik nesveikai rudos spalvos prieblanda. Rytuose, po žemais debesimis, tvino dulšvas raudonis, tačiau tai nebuvo aušra. Pro kuprotą slėnį į juos niūriai žvelgė Šešėlio Kalnai. Jų papėdėje tebemurksojo juoda naktis, nė nemanydama trauktis. Į dangų grėsmingai kilo dantytos viršūnės, nutviekstos paslaptingosios šviesos iš rytų. Vakaruose kyšojo juodas kalnų petys.

— Kur dabar? — paklausė Frodas. — Kas yra už tos kalvos? Morgulo Slėnis?

— O koks skirtumas? — nusižiovavo Semas. — Mes vis tiek šiandien niekur nebeisime, jeigu tik tai galima pavadinti diena.

— Galbūt ne, galbūt ne, — atsiliepė Golumas. — Bet greitai vėl turėsime eiti, prie Kryžkelės. Taip, taip, prie Kryžkelės. Tuo keliu, šeimininke.

Kruvinasis švytėjimas virš Mordoro užgeso. Dar labiau sutemo, kai iš rytų sukdamiesi pakilo juodi dūmų tumulai. Frodas su Seniu truputį užkando ir atsigulė, tačiau Golumas nerimavo. Jis nieko nevalgė, tik atsigėrė ir, murmeldamas sau po nosimi, ėmė šniukštinti aplink krūmus. Tada netikėtai išnyko.

— Tikriausiai pamedžioti, — tarė Semas ir plačiai nusižiovavo. Buvo jo eilė ilsėtis, tad hobitas užmigo. Jis sapnavo, jog vėl atsidūrė Begendo sode ir kažko atkakliai ieško, o sunkus ryšulys ant pečių verčia lenktis prie žemės. Viskas atrodė labai apleista, erškėčiai su paparčiais jau gožė tvorelę. „Na ir darbo turėsiu, o aš toks pavargęs, — pasakė Semas, staiga prisiminęs, ko ieško: — Mano pypkė!" — riktelėjo jis ir pabudo.

— Kvailys, — pasakė Semas atsimerkęs ir tebegalvodamas, kad guli po tvorele. — Pypkė visą laiką buvo tavo ryšulyje! — Staiga ho-bitas suprato, jog, pirma, pypkė gali būti ryšulyje, bet tabako ten nebus nė pauostyti, ir, antra, kad jis pats yra per šimtus mylių nuo Begendo. Jis atsisėdo. Buvo beveik tamsu. Kodėl šeimininkas leido jam miegoti iki pat vakaro?

— Ar jūs net nenumigote, pone Frodai? — paklausė Semas. — Kuri valanda? Atrodo, jau vėlu.

— Ne, nevēlu, — atsakė Frodas, — tik diena vis tamsėja ir tamsėja. Kiek galiu spręsti, dar net nėra vidurdienio, tu miegojai vos tris valandas.

— Įdomu, kas čia darosi? Rodos, audra ateina? Jeigu taip, tai bus pati baisiausia audra,

kokią tik esu matęs. Jau geriau lindėtu-me giliame urve, o ne po šitais lapais. — Jis įsiklausė. — Kas tai? Griaustinis ar būgnai?

— Nežinau, — tarė Frodas, — jau senokai tai girdžiu. Kartais ima žemė drebėti, kartais ausyse tuksi sunkus oras. Semas apsidairė:

— Kur Golumas? Ar jis dar negrižo?

— Ne, jo nė ženklo.

— Ką gi, puiku, — tarė Semas. — Reikia pasakyti, jog su niekuo neatsisveikinčiau lengvesne širdimi, kaip su šituo padaru. Golumiš-kas pokštas — nuvesti mus tiek mylių ir palikti, kai jo labiausiai reikia, — jei tik iš Golumo apskritai gali būti kokios naudos.

— Tu pamiršti Pelkes, — paprieštaravo Frodas. — Tikiuosi, jam nieko neatsitiko.

— O aš tikiuosi, jog jis mums nieko neiškrės. Ir tikiuosi, jog Golumas nepateko į kitas rankas, nes jei taip įvyktų, mes greitai turėtume nemalonumų.

Tą akimirką vėl pasigirdo ilgas dundesys, tik šį kartą gilesnis ir garsesnis. Po kojomis sudrebėjo žemė.

— Rodos, mes jau turime nemalonumų, — tarė Frodas. — Bijau, kad kelionė artėja prie pabaigos.

— Galbūt. Bet kol gyvenu, tol tikiuosi, kaip sako mano Gafe-ras, — šyptelėjo Semas. — Užkaskite, pone Frodai, ir nusenūskite.

Lėtai slinko popietė, iš jų priedangos matėsi tik pilkšvai rudas dangus, lėtai skęstantis beformėje bespalvėje migloje. Buvo trošku, bet nešilta. Frodas miegojo neramiai, vartėsi, kažką murmėjo. Semui pasirodė, jog du kartus jis ištarė Gendolfo vardą. Laikas tiesiog sustojo. Ūmai Semas už nugaros išgirdo šnypštimą ir atsigręžęs išvydo ant keturių stovintį Golumą, blizgančiomis akimis spoksančią į hobitus.

— Paskubėkite, paskubėkite! Pabuskite, miegaliai! — sušnibždėjo jis. — Pabuskite! Negalima gaišti laiko. Mes turime eiti, taip, turime iš karto eiti. Negaiškime!

Semas įtariai į jį pasižiūrėjo: Golumas atrodė išsigandęs ir susijaudinęs.

— Eiti dabar? Ką tu vėl sugalvojai? Dar ne laikas. Dar netgi ne pietų metas, bent jau tuose padoriuose kraštuose, kur geriama arbata.

— Nesąmonė! — sušnypštė Golumas. — Čia nėra padorių kraštų. Laikas bėga, taip, labai greitai bėga. Negalima gaišti. Reikia eiti. Pabuskite, šeiminkė, pabuskite! — jis papurtė hobiaus. Iš miegų prikeltas Frodas staiga griebė jam už rankos. Golumas išsilaisvino ir atšoko.

— Negalima kvailioti! — sušnypštė jis. — Reikia eiti. Negalima gaišti! — Tai buvo viskas, ką hobitai sugebėjo iš jo išpešti. Golumas nepasakė nei kur buvo, nei kas verčia jį taip skubėti. Semas atvirai abejojo savo vedliu, tačiau Frodas nesakė nieko. Jis atsидuso, užsimetė ryšulį ir pasiruošė eiti į vis gilėjančią tamsą.

Labai atsargiai, naudodamasis kiekvienu šešėliu bei užuoglauda, Golumas nuvedė juos nuo kalvos keteros. Per atviras vietas jie bėgo susilenkę beveik dvilinki, tačiau net aštriaakis plėšrūnas būtų vargiai pastebėjęs ar išgirdęs hobitus: susisupę į elfų apsiaustus jie žingsniavo begarse Mažosios Tautos eiseną. Nenulaužę nei šakelės, nesuslaminę nei lapelio, hobitai išnyko tamsoje.

Gera valandą jie slinko vienas paskui kitą, prislėgti tamsos ir visiškos tylos, kurią retkarčiais nutraukdavo tolimas tylus grumėjimas. Nusileidę nuo kalvos keliautojai pasuko į pietus ilgu raižytu šlaitu — tiesiai kalnų link. Netikėtai priešais sudūlavo medžių juosta, panaši į juodą sieną. Didingi senoviniai medžiai stūksojo, šaknimis įsitvėrę žemės. Jų viršūnės buvo nulaužtos, tarsi kadaise jose būtų trankęsi žaibai ir audros, kurios taip ir nesugebėjo jų nei padegti, nei išversti.

— Kryžkelė, taip, — pirmą sykį tą vakarą prabilo Golumas. — Reikia eiti ten, — pasukęs į rytus, jis nuskubėjo šlaitu aukštyn. Keliautojai atsidūrė tiesiai prieš Pietinį Kelią, kuris, vingiuodamas kalnų šlaitais, vedė į didžiųjų medžių ratą.

— Kito kelio nėra, — šnibždėjo Golumas. — Takų daugiau nebebus. Jokių takų. Reikia eiti prie Kryžkelės. Bet greitai ir tyliai!

Kaip šnipai, žvalgantys prieš stovyklą, jie nušliaužė kelkraščiu — tylūs lyg šešėliai, pilki lyg akmenys tarp akmenų. Keliautojai atsidūrė plačiame medžių rate: jų kamienai priminė didžiules tamsias sugriuvusios salės kolonas. Pačiame viduryje susitiko keturi keliai. Už keliautojų nugarų driekėsi kelias į Moranoną, priešais jis tęsė savo ilgą kelionę į pietus. Iš dešinės ėjo kelias į senąją Osgiliatą, o į viršų kilo ir rytų tamsoje tirpo ketvirtasis, kuriuo reikėjo eiti.

Kupinas pagarbios baimės Frodas netikėtai pastebėjo iš kažkur sklindančią šviesą — ji apšvietė šalia stovinčio Semo veidą. Frodas pasisuko į vakarus, kur tiesus kaip styga į Osgiliatą skubėjo senasis kelias. Ten, už šešėlių apgaubto liūdno Gondoro, pagaliau suradusi plyšį storoje debesų uždangoje, leidosi saulė. Paskutiniai spinduliai grėsminga šviesa nudažė milžinišką figūrą rato viduryje, panašią į akmeninius Argonato Karalius. Metai ir negailestingos rankos ją suluošino: galvos nebuvo, vietoj jos kažkas ant pečių užritino grubiai aptašytą akmenį su laukinių rankų nutepliotu šlykščių veidu ir vienintele raudona akimi kaktoje. Statulos keliai, didingas sostas bei visas pjedestalas buvo išraižyti bjauriomis keverzonėmis, pramaišiu su Mordoro orkapalaikių naudojamais simboliais.

Staiga Frodas pastebėjo senojo karaliaus galvą: kažkieno nuridenta ji gulėjo kelio pakraštyje.

— Žiūrėk, Semai! — sušuko nepaprastai susijaudinęs Frodas. — Žiūrėk! Karalius vėl turi karūną!

Galvos akys buvo iškapotos, o raižyta barzda nulaužta, tačiau aukštą rūstų veidą iš tiesų vainikavo sidabrinė ir auksinė karūna: kaip baltos žvaigždutės kaktą apšvietė pražydę vijokliai, o akmeni- " nėse garbanose skleidėsi geltonieji šilokai.

— Jie negali nugalėti visiems laikams! — tarė Frodas. Staiga užgeso paskutinis spindulys. Saulė nusileido, lyg užpūtus lempą, pasaulį prislėgė tamsi naktis.

Kirit Ungolo laiptai

Golumas tampė Frodą už skverno šnypšdamas iš baimės ir nekantrumo.

— Mes turime eiti. Mes negalime čia stovėti. Reikia skubėti! Frodas nenoriai nusisuko nuo akmeninio valdovo ir nusekė paskui vedlį į tamsą rytuose. Jie išėjo iš medžių rato. Kelias vedė kalnų link. Jis irgi kurį laiką ėjo tiesiai, bet vėliau suko į pietus, prie didžiulės, iš tolo matomos uolos. Tamsesnė už tamsų dangų ji pakibo hobitams virš galvų. Kelias nėrė per jos šešėlį ir pasukęs į rytus ėmė staigiai kilti.

Frodas su Seniu sunkiai kiūtino, jau nebesijaudindami dėl gresiančių pavojų. Frodo nešulio svoris, pamirštas nuo Itilieno iki Kryžkelės, vėl lenkė krūtinę prie žemės. Pajutęs, kad kelias po kojomis tapo statesnis, Frodas pakėlė pavargusią galvą ir išvydo tai, apie ką šnekėjo Golumas: Žiedo Šmėklų miestą. Su siaubu jis prisispaudė prie akmeninės sienos. Ilgas nuožulnus slėnis — gili šešėlių įlanka — smigo į kalnus. Kitoje jo pusėje, ant didžiulės uolos, ant akmeninių Pelenų Kalnų kelių, kilo Minas Morgulo sienos su bokštais. Ir žemė, ir dangus aplink buvo tamsūs, tačiau tvirtovė švytėjo. Tai buvo ne ta blyški mėnulio šviesa, kadaise sklidusi pro marmurinius Minas Itilio, Mėnulio Tvirtovės, langus. Ne puikus ir gaivus švytėjimas kalnų slėnyje, bet pykinančiai balta, mirganti kaip nuodingi puveliai šviesa, kuri nieko neapšviečia, — mirties dvelksmas. Nesuskaičiuojami sienų ir bokštų langai žiojėjo bedugnėmis skylėmis, o aukščiausio bokšto viršūnė sukiojosi tai į vieną, tai į kitą pusę, kaip milžiniškos šmėklos galva, išsišiepusi nakčiai. Trys bendražygiai nepajėgdami atplėšti akių susigūžę žiūrėjo į baisiąją tvirtovę. Pirmasis atsipeikėjo Golumas. Tylėdamas jis skubiai trūktelėjo hobitams už apsiaustų. Jam teko tiesiog tempti juos į priekį. Laikas

sustojo: rodėsi, kad iki pakelta koja vėl paliečia žemę, praeina kelios minutės.

Taip jie lėtai priėjo baltą tiltą. Čia blyškiai žibėdamas kelias kirtu slėnio viduryje tekančių upelių ir vingiais kilo aukštyn, prie miesto vartų: juodos ryklės šiaurinėje išorinių sienų pusėje. Abiejuose upokšnio krantuose driekėsi pievos, nusėtos baltomis gėlėmis. Tai buvo gražūs, bet kartu ir baisūs žiedai — kaip bepročio sapnų vaiduokliai. Jos skleidė šleikštu

puvėsių kvapą, tvinstantį ore. Pievas jungė tiltas. Ant tilto stūksojo grėsmingos figūros, kurioms įgudusi ranka buvo suteikusi siaubingų žmogaus-pabaisos bruožų. Apačioje tyliai čiurleno vanduo. Jis garavo, bet kylantys į viršų tumulai buvo mirtinai šalti. Frodas pajuto, kaip atbunka jausmai ir temsta protas. Staiga, lyg kokios galingos jėgos pašauktas, jis sukruto ir ištiesęs rankas, kratydamas galvą nubėgo į priekį. Semas su Golumu nulėkė iš paskos. Semas sugavo savo šeimininką, kai šis suklupo ir vos neparpuolė ant tilto slenksčio.

— Ne ten! Ne ten! — sušnibždėjo Golumas. Vos girdimas jo kvėpavimas skrodė tylą lyg pjūklas. Golumas iš siaubo prigludo prie žemės.

— Kelkitės, pone Frodai! — sušniokstė Semas Frodai į ausį. — Grįžkite. Tai ne tas kelias. Golumas taip sako, ir pirmą kartą aš su juo sutinku.

Frodas perbraukė ranka per veidą ir atplėšė akis nuo miesto, stovinčio ant uolos. Vaiduoklių tvirtovė traukė hobitą — jis grūmėsi su troškimu nubėgti žibančiu keliu prie jos vartų. Pagaliau jis nusigrėžė ir iš karto pajuto, kaip priešinas Žiedas, stengdamasis atsukti jo kaklą atgal, o akis uždengia nepermatoma juoduma.

Raitydamasis žeme kaip išgąsdintas žvėriūkštis, Golumas jau dingo tamsoje. Semas, stumdamas ir prilaikydamas šeimininką, kiek galėdamas greičiau nuskubėjo paskui jį. Netoli nuo upelio kranto akmeninėje sienoje šalia kelio buvo skylė, į ją keliautojai skubiai įsmuko. Semas pamatė, jog tolyn veda takelis, žibantis taip pat, kaip ir pagrindinis kelias. Tačiau už mirties gėlių pievos takelis užgeso ir vingiuodamas nuvedė aukštyn į šiaurinę slėnio pusę.

Eidami vienas šalia kito hobitai išvysdavo Golumą tik kai tas atsisukdavo, norėdamas juos paraginti. Jo akys degė žaliai balta

liepsna: gal jose atsispindėjo nuodinga Morgulo šviesa, o gal jas įžiebė paties Golumo mintys. Siaubas nepaleido Frodo su Semu nė minutei, versdamas baimingai grėžiotis atgal ir dar baimingiau žvelgti į tako tamsą. Jie lėtai judėjo tolyn. Pakilus virš nuodingo gėlių dvoko ir upelio garų, kvėpuoti tapo lengviau, o galvos prasiblaivė, tačiau kojos taip pavargo, lyg jie būtų ėję visą naktį ar ilgą laiką plaukę prieš smarkią srovę. Pagaliau hobitai nebegalėjo žengti nė žingsnio.

Frodas sustojo ir atsisėdo ant akmens. Keliautojai buvo užlipę ant plikos kuprotos uolos. Priešais kelią kirtu nuo slėnio atsišakojantis tarpekliis. Takas vedė jo pakraščiu: siaurutė iškyša prarajos sienoje. Toliau jis lyg randas vingiavo stačiais pietiniais kalnų šlaitais ir tirpo tamsoje.

— Aš turiu pailsėti, Seniai, — sukuždėjo Frodas. — Man labai

sunku, drauguži, labai sunku. Kiek aš dar galėsiu jį nešti? Prieš einant ten, aš turiu atsikvėpti, — jis akimis parodė į siaurąją briauną priekyje.

— Ššš! Šš! — sušnypstė Golumas, puldamas prie hobitų. — Šššš! — prisidėjęs pirštą prie lūpų jis nekantriai mataravo galva ir, tampydamas Frodą už rankovės, rodė į taką. Bet Frodas nejudėjo iš vietos.

— Dar ne, — pasakė jis, — dar ne. — Frodą prislėgė didžiulis nuovargis, lyg kūną ir dvasią veiktų kokie pragaištingi burtai. — Aš turiu pailsėti, — sumurmėjo jis.

Golumo baimė tapo tokia didelė, jog gniauždamas delnais burną jis išdrįso sušnypšti:

— Ne čia, ne. Čia negalima ilsėtis. Kvailiai! Akys mus pamatys. Jie išeis ant tilto ir mus pastebės. Lipkite, lipkite! Greičiau!

— Eime, pone Frodai, — tarė Semas, — jis teisus. Mes negalime čia pasilikti.

— Gera, — silpnu balsu atsakė Frodas, kalbėdamas lyg pro miegus, — aš pabandysiu. — Hobitas svyrnuodamas atsistojo.

Bet buvo jau per vėlu. Tą akimirką uola po jais susiūbavo ir sudrebėjo. Galingas dundesys, daug garsesnis negu ankstesnieji, nusirito per žemę, aidu atsimušdamas kalnuose. Tada staiga plykstelėjo

raudona ugnis. Ji iškilo danguje už rytinių kalnų — debesys apsisukė kruvinu raudoniu. Iš slėnio, slegiamo tylos bei blankaus švytėjimo, ugnis atrodė nesulaikoma ir žiauri.

Gorgorotas liepsnodamas riaumojo. Nutviekstos šviesos, į juodą dangų šovė Mordoro kalnų viršūnės, savo iltis iššiepė kalnagūbrių keteros. Smogė griaustinis.

Minas Morgulas atsiliepė į Saurono kvietimą: tvykstelėjo žaibų salvės, iš tvirtovės bei ją supančių kalvų į niūrius debesis nužė raudonos ir mėlynos liepsnos liežuviai. Žemė sudejavo, o iš miesto pasigirdo šiurpus klyksmas: ploni džeržgiantys balsai, lyg maitvanagių choras, siuntančių iš baimės žirgų žvangimas ir kažkieno stingdantis širdį cypimas susipynė į vieną uolas plaišinantį garsą — jis darėsi vis plonesnis, šaižesnis ir pagaliau tapo negirdimas. Hobitai užsispaudė ausis ir krito ant žemės.

Klyksmas po truputį rimo, virsdamas vimdančiu staugimu. Galų gale stojo tylą. Frodas lėtai pakėlė galvą. Skersai siaurą slėnį, visai čia pat, dunksojo baisiojo miesto sienos. Jose žiojėjo vartų gerklė, išsiviepusi lyg vaiduokliška burna su žibančiais dantimis. Pro vartus žygiavo kariuomenė.

Visa kariauna vilkėjo juodus kaip naktis drabužius. Blyškiame kelyje Frodas aiškiai matė mažas juodas figūras, greta po gretos, nesibaigiančia srove tyliai ir greitai plūstančias iš vartų. Pirmi jojo raitelių pulkai — grėsminga šešėlių kavalerija. Juos vedė didingas stiprus vyras. Tai buvo Raitelis — visas juodas, tik ant galvos piktai blizgėjo karūnos pavidalo šalmas. Jis artėjo prie tilto, ir Frodas jį sekė negalėdamas atitraukti akių. Nejaugi tai buvo Devyneto Raitelių vadas, sugrįžęs į žemę ir vedantis pragaro armiją į mūšį? Taip, tai iš tikrųjų buvo blyškasis karalius, kadaise šalta ranka ir mirtinu durklu persmeigęs Žiedo Nešėją. Sena žaizda vėl sutvinkšėjo skausmu, ledinis šaltis sukaustė kūną.

Prisiminimams šmėkstelėjus Frodo galvoje ir sustingdžius širdį, Raitelis staiga sustojo tiesiai prieš tiltą. Už jo sustojo visa kariauna. Tvyrojo mirtina tylą. Galbūt Žiedas pašaukė Šmėklų Valdovą — jis akimirka susimąstė, savo slėnyje pajutęs kažkokią kitą jėgą. Šalmuota galva grėžiojosi, juodomis akimis skrosdama šešėlius. Nepajėgdamas net pajudėti Frodas laukė, kaip paukštis laukia artėjan-

čios gyvatės. Staiga jis pajuto nepaprastai stiprų, stipriausią iš visų girdėtų, įsakymą užsimauti Žiedą. Jo jėga buvo milžiniška, bet Frodas nepajuto didelio troškimo tai padaryti. Jis aiškiai suvokė, kad Žiedas jį tik išduos, o jis dar negali mesti iššūkio Morgulo karaliui, netgi užsimovęs Žiedą. Tačiau, nors Frodas mintyse nepakluso magijos jėgai, jo pirštai patys colis po colio ėmė slinkti prie grandinėlės (Frodas žiūrėjo į viską lyg iš šalies). Jie buvo jau visai arti Žiedo, kai pabudo paties Frodo valia — jis sunkiai atitraukė ranką ir palietė kitą daiktą, paslėptą ant krūtinės. Daiktas buvo sunkus ir šaltas: Galadrielės Buteliukas, taip ilgai brangintas, beveik pamirštas. Vos hobitui palietus stiklą, visos mintys apie Žiedą kuriam laikui išnyko iš galvos. Jis atsiduso ir nulenė galvą.

Šmėklų Valdovas nusigrėžė, spustelėjo arklį ir vesdamas visą juodą kariuomenę perėjo per tiltą. Gal elfų apsiaustai suklaidino jo akis, o gal mažojo priešininko valia sustiprėjusi nubloškė Raitelio mintis, bet Morgulo karalius nuskubėjo tolyn. Jau išmušė laukoji valanda, ir jis Didžiojo Šeimininko įsakymu žygiavo į karą prieš Vakarus.

Jis ištirpo kaip šešėlis šešėliuose — perkirto tiltą ir nujojo vingiuojančiu keliu. O iš miesto vis dar plūdo juodi pulkai. Nuo pat Izilduro laikų iš šito slėnio nebuvo išėjusi tokia milžiniška kariauna. Dar niekada tiek daug tamsos karių nežygiavo prie Anduino Brastų. O juk tai buvo tik viena ir tikrai ne pati didžiausia Mordo-ro armija.

Frodas sujudėjo. Staiga jis mintimis grįžo pas Faramirą. „Pagaliau atėjo audra, — pagalvojo jis, — visos šitos ietys ir kardai traukia į Osgiliatą. Ar Faramiras suspės persikelti per Upę? Jis nujautė bėdą, bet ar žinojo, kada ji ateis? Kas galės išlaikyti Brastas, kai pasirodys pats Devyneto Raitelių vadas? O tai tik dalelė Tamsos kariaunos. Aš pavėlavau. Aš per daug gaisau. Viskas žuvo. Net jei aš atliksiu savo užduotį, apie tai niekas nesužinos. Neliks nė vieno, kam galėčiau papasakoti. Viskas veltui". Įveiktas silpnumo jis su-kūkčiojo. Morgulo armija tebežygiavo per tiltą.

Ir tada lyg iš toliausių tolių iškilo Grafystės prisiminimai — saulėtas vasaros rytas, visi langai ir durys atidaryti, o Semas šaukia:

— Pabuskite, pone Frodai! Pabuskite! — jei jis būtų pridūręs: „Pusryčiai paruošti",

Frodas net nebūtų nustebejęs. Bet Semas nekantravo: — Pabuskite! Jie nuėjo. Morgulo vartai dusliai subildėję užsitarė. Paskutinė iečių greta išnyko tamsoje. Tvirtovės žiburiai greitai geso, netrukus ji visa pasinėrė į juodą tylią tamsą. Bet miestas nemiegojo. — Pabuskite, pone Frodai! Jie nuėjo, ir mums verčiau nešdintis. Čia kažkas mus seka — jei ne žvilgsniu, tai mintimis. Kuo ilgiau mes gaišime, tuo greičiau mus pastebės. Eime, pone Frodai!

Frodas pakėlė galvą ir atsistojo. Neviltis pasiliko, tačiau silpnumas atsitraukė. Jis niūriai nusišypsojo, aiškiai suvokęs, jog privalo padaryti tai, ką privalo: visai nesvarbu, ar tai sužinos Faramiras, Galadrielė, Aragornas, Elrondas, Gendalfas ar dar kas nors. Jis pasiėmė lazda į vieną ranką, o buteliuką — į kitą. Pamatęs, jog šiltas švytėjimas kiaurai peršviečia pirštus, jis paslėpė buteliuką užantyje. Tada hobitas nusisuko nuo Minas Morgulo, dabar tapusio tik pilku šešėliu tamsoje įlankoje, ir pasiruošė kopti į viršų.

Morgulo vartams atsidarius, Golumas paliko hobitus ir nušliaužė į tamsą prie pat prarajos. Dabar jis grįžo, kalendamas dantimis, visas drebėdamas.

— Kvailiai! Išvėsėliai! — sušnypstė jis. — Reikia skubėti. Tegu jie negalvoja, kad pavojus jau praėjo. Ne, jis nepraėjo. Reikia skubėti!

Hobitai neatsakė, tik atsargiai žengė briauna. Po tiek patirtų pavojų šitas atrodė ne menkesnis, bet jis greitai baigėsi. Netrukus takas pasiekė tokią vietą, kur šlaitas vėl šoko į viršų. Keliukas nėrė į siaurą kiaurymę uoloje. Čia prasidėjo pirmieji laiptai, kuriuos buvo minėjęs Golumas. Aklinoje tamsoje jie nematė net ištiestų savo rankų, kelią rodė tik švytinčios retkarčiais atsisukančio Golumo akys.

— Atsargiai, — sušnibždėjo jisai, — laipteliai. Daug laiptelių. Turit būti atsargūs.

Atsargumo iš tiesų reikėjo. Frodas su Semu iš pradžių nusiramino abipus apčiuopę tvirtas sienas, bet laiptai buvo statūs kaip kopėčios, tad lipdami vis aukštyn ir aukštyn jie suvokė, kokia praraja žioji apačioje. Laiptai buvo seni, slidūs, klastingi: vieni — nudilę, kiti — suskilinėję, o dar kiti subyrėdavo vos pastačius koją. Hobitams teko net rankomis laikytis viršutinių laiptelių, skaudančios

kojos nebenorėjo lankstyti. Laiptai graužėsi gilyn į statų kalną, sienos kilo vis aukščiau ir aukščiau.

Pagaliau, kai hobitai manė daugiau nebeištversią, į juos vėl sužiuro balkšvos Golumo akys.

— Užlipome, — sušnibždėjo jis. — Pirmieji laiptai baigėsi. Vikrūs hobitai, užlipo aukštai, labai vikrūs hobitai. Dar pora laiptelių ir bus viskas, taip.

Apsvaigę iš nuovargio hobitai užšliaužė paskutiniais laipteliais ir sugriuvo ant žemės, trindamiesi kojas bei kelius. Jie buvo giliame griovyje, kuris vėl kilo į viršų, tik ne taip stačiai ir be laiptų. Golumas neleido jiems ilgai ilsėtis.

— Yra dar vieni laiptai, — pasakė jis. — Daug ilgesni laiptai. Pailsėsime, kai jais užlipsime. Ne dabar.

— Dar ilgesni? — sudejavo Semas.

— Taip, taip, ilgesni, — atsakė Golumas, — bet ne tokie statūs. Hobitai užlipo Stačiaisiais Laiptais. Dabar bus Suktieji Laiptai.

— O tada? — paklausė Semas.

— Pamatysime, — tyliai tarė Golumas. — O taip, mes pamatysime!

— Man rodosi, tu sakei, jog ten bus koridorius, — prisiminė Semas. — Ar ten yra koks koridorius?

— O taip, ten yra tunelis. Bet hobitai galės prieš jį pailsėti. Jeigu jie pereis tunelį, tai jau bus netoli viršūnės. Labai netoli, jeigu tik jie pereis tunelį, o taip.

Frodas sudrebėjo. Lipdamas jis suprakaitavo, tad dabar, iš neįžvelgiamų aukštumų pučiant lediniam skersvėjui, bjauriai šalo. Jis atsistojo, pasipurtė.

— Na, eime, — tarė jis. — Čia ne vieta sėdėti.

Griovys tęsėsi kelias mylias. Šaltas vėjas nenustojo pūsti nė akimirkai, lyg kalnai būtų bandę mirtinu kvapu įbauginti juos, atitraukti nuo savo paslapčių arba nupūsti į tamsą

apačioje. Jog priėjo griovio pabaigą, hobitai suprato tik tada, kai dešinėje dingo siena. Beveik nieko nesimatė. Juodos beformės dėmės ir šešėliai grūdosi aplink juos, retkarčiais po debesimis blyksteldavo blanki raudona liepsna, apšviečianti aukštas kalnų viršūnes, panašias į milžiniškas

kolonas, remiančias dangaus stogą. Jie, matyt, užlipo daug šimtų pėdų ir dabar atsidūrė atvirame kyšulyje. Iš kairės buvo uola, iš dešinės — bedugnė.

Golumas nuvedė juos kyšuliu, laikydamasis arčiau sienos. Kurį laiką nereikėjo lipti aukštin, bet buvo dar sunkiau, nes po kojomis dūlavo uolų nuolaužos. Eiti teko labai atsargiai. Nei Frodas, nei Semas nebesuprato, kiek valandų praėjo nuo tada, kai jie išėjo iš Morgulo Slėnio. Naktis, atrodo, tęsiasi amžinai.

Pagaliau prieš juos atsivėrė dar vieni laiptai. Keliautojai atsikvėpė ir vėl pradėjo lipti. Išvargusiems hobitams kopti buvo labai sunku. Šįkart laiptai kildami sukosi aplink milžinišką uolą, o ne vedė jos vidun: kelias vingiavo bedugnės kraštu. Frodas žvilgtelėjo žemyn ir išvydo plačią juodą duobę, o jos apačioje — Morgulo Slėnį. Žibėdamas kaip nuodingas šliužas nuo Mirusio Miesto iki Bevardžio Tarpeklio raitėsi kelias. Hobitas skubiai nūsusuko.

Posūkliai pagaliau baigėsi — trumpi tiesūs laipteliai išvedė juos į naują plynaukštę. Takas dabar kryo nuo pagrindinės perėjos į kitą plyšį tarp didžiųjų Efel Duoto viršūnių. Hobitai žvelgė į jas ir šurpo, matydami tarpeklių raizgalynę, kur užsilikę praėjusių žiemų sniegai godžiai, be atvangos ėdė niekada saulės neregėjusias uolas. Raudona šviesa danguje sustiprėjo, bet jie negalėjo pasakyti, ar virš Šešėlių Šalies iš tikrųjų aušta siaubingas rytas, ar tai tik Saurono įtūžio liepsna kankina Gorgorotą. Frodas pažvelgė į viršų, kur turėjo baigtis jų vargingas kelias. Purpuriniame rytų danguje ryškėjo gilus plyšys, įsirežęs tarp dviejų gūbrių, ant kurių stūksojo po akmeninį ragą.

Frodas stabtelėjo įsižiūrėti atidžiau. Kairysis ragas buvo aukštas ir plonas, jame degė raudona šviesa. Hobitas neapsiriko: tai iš tiesų buvo juodas bokštas, iškilęs virš kalnų perėjos. Jis timpltelėjo Semą už rankovės ir parodė ugnį.

— Man tai nepatinka, — pasakė Semas. — Šitas tavo slapta kelias irgi yra saugomas, — subambėjo jis, pasisukęs į Golumą. — Ar tu tai žinotai?

— Visi keliai yra saugomi, taip, — atsakė Golumas. — Žinoma, jie saugomi. Bet hobitai turi bandyti. Gal šitas kelias silpniau saugomas. Gal jie visi išėjo į didelį mūšį, taip, gal.

— Gal! — suniurzgė Semas. — Na, iki ten liko geras kelio gabalas, o mūsų dar laukia tunelis. Jums reiktų pailsėti, pone Frodai. Aš nežinau, kas dabar — diena ar naktis, bet mes-žygiavome valandų valandas.

— Taip, reikia pailsėti, — pritarė Frodas. — Susiraskime kokį ramesnį kampą ir atgaukime jėgas paskutiniam žygiui.

Jam iš tiesų atrodė, jog taip ir bus. Siaubas už kalnų ir užduotis, kurią reikės ten įvykdyti, atrodė labai toli. Visas mintis, visas jėgas hobitas sukaupė tam, kad pereitų kalnus ir prasmuktų pro sargus. Jei jam pavyktų šitas neįmanomas dalykas, užduotis būtų beveik įvykdyta. Taip bent atrodė Frodai, tamsią nuovargio valandą sėdinčiam akmenuotuose šešėliuose po Kirit Ungolu.

Jie įsispraudė į nediduką plyšį tarp dviejų didžiulių akmenų — Semas su Frodu giliau viduje, Golumas — arčiau krašto. Ten hobitai paskutinį kartą pavalgė prieš eidami į Bevarde Šalį, o gal išvis paskutinį kartą, būdami dviese. Gondoro dovanų likučiai, šiek tiek el-fiškų paplotėlių ir lašelis vandens — tik sudrėkinti perdziūvusioms gerklėms.

— Kažin, kada mes vėl rasime vandens? — tarė Semas. — Aš manau, jog ten jie irgi geria. Orkai juk turi gerti, ar ne?

— Gerti tai jie geria, — atsiduso Frodas, — bet geriau apie tai nešnekėkim. Jų gėrimai mums netinka.

— Tada svarbiausia yra prisipilti gertuves, — pasakė Semas. — Aš abejoju, kad čia būtų kokia nors versmė. Be to, Faramiras mus perspėjo negerti Morgulo vandens.

— Jis pasakė — „vandens, ištekančio iš Imlad Morgulo“, — tarė Frodas, — o mes jau

aukštai virš to slėnio. Tad jei užtiksimė koki šaltinį, jis tekės į slėnį, o ne iš jo.

— Vis tiek aš nedrįsčiau gerti, — pasakė Semas, — nebent mirčiau iš troškulio. Šitoje vietoje aš jaučiu kažkokį blogį, — jis pauostė orą, — ir kvapą. Ar užuodžiate? Kažkoks keistas, troškus kvapas. Man jis nepatinka.

— Man apskritai niekas čia nepatinka, — tarė Frodas, — oras, žemė, vanduo — viskas prakeikta. Bet toks mūsų kelias.

— Taip, — sutiko Semas, — jeigu prieš iškeliaudami būtume žinoję nors truputį daugiau apie šį kraštą, tai mūsų, ko gero, čia ne-

būtų. Bet... — pagyvėjo jis, — senosiose legendose ir pasakose dažnai taip atsitinka — nuotyčiai, kaip aš juos vadinu. Aš galvodavau, jog pasakų herojai ieško nuotykių tik pramogai, pasilinksminimui, jei suprantate, apie ką šneku. Tačiau gražiausiose legendose, kurios ilgam įsimena, jie tikriausiai irgi dvejodavo bei turėdavo pro-"gų pasukti atgal. Bet nepasukdavo. O jei pasukdavo, tai mes apie juos nieko nežinome, nes apdainuojami tik tie didvyriai, kurie eidavo iki galo. Tiesą sakant, dažnai tas galas būdavo visai ne laimingas, bent jau pačiam didvyriui. Laimė, paskui Bilbui viskas baigėsi gerai: jis grįžo namo, nors tie namai per laiką pasikeitė. Laimingų pasakų ne visada įdomu klausytis, bet visada norisi į jas patekti. Įdomu, kokioje pasakoje atsidūrėme mes.

— Įdomu, — atsakė Frodas, — bet aš nežinau. Juk pasakų veikėjai niekada nežino, kaip baigsis jų pasaka: gerai ar blogai. Ir tu nenori, kad jie žinotų.

— Žinoma, pone, nežino. Štai Berenas, jis net neįsivaizdavo, kad išplės Silmarilą iš Geležinės Karūnos Tangorodrome ir vis dėlto tai padarė, nors jam teko pabuvoti dar baisesnėse vietose ir didesniame pavojuje negu mums. Žinoma, tai ilga, sena istorija, kupina džiaugsmo ir širdgėlos. Silmarilas atiteko Erendilui... Bet, pone, kaip aš apie tai nepagalvojau! Juk mes turime Silmarilo šviesos tame Žvaigždžių Buteliuke, kuri padovanojo Valdovė! Vadinas, ir mes priklausome tai pačiai legendai! Ji tęsiasi. Negi didžioji istorija niekada nesibaigs?

— Ne, niekada nesibaigs. Tačiau veikėjai į ją įžengia ir išeina, kai tam ateina laikas. Mūsų vaidmuo anksčiau ar vėliau baigsis.

— Tada galėsime pailsėti ir numigti, — pasakė nusijuokęs Semas. — Aš turiu omeny paprastą poilsį, miegą ir darbą sode pabudus, pone Frodai. Tai viskas, apie ką aš pastaruoju metu svajoju. Dideli svarbūs reikalai manęs netraukia. Dar norėčiau sužinoti, ar pateksime į kokią nors dainą arba sakmę. Tai yra, mes jau į ją patekome, bet man įdomu, ar kas nors po daugelio metų pasakos ją vakare prie židinio, o gal skaitys iš didelės knygos su juodomis ir raudonomis raidėmis. Vaikai sakys: „Tėti, papasakok apie Frodą ir Žiedą. Tai viena iš mūsų mėgstamiausių pasakų. Frodas buvo labai narsus, ar ne, tėti?“ — „Taip, vaikai, jis buvo narsiausias iš hobitų, o tai jau daug reiškia“.

— Net per daug! — pritarė Frodas ir skambiai iš širdlos nusikvatojo. Šitose vietose juokas neskambėjo nuo tada, kai Į Vidurkinį atėjo Sauronas. Seniui pasirodė, jog visi akmenys sukluso ir uolos palinko virš jų galvų. Tačiau Frodas nekreipė į tai dėmesio — jis juokėsi:

— Semai, klausydamas tavęs aš pagalvojau, jog pasaka Jau parašyta. Bet tu pamiršai vieną svarbiausių veikėjų: Somlumą Ištikimąjį. „Aš noriu išgirsti daugiau apie Semą, tėti. Paskaityk, kaip šauniai jis kalba— visi pasijuoksim. Juk Frodas nebūtų toli nuo jos be Semo, taip, tėti?“

— Pone Frodai, — paraudo Semas, — kam juokauti? Aš juk šnekėjau rimtai.

— Aš irgi rimtai, — atsakė Frodas, — tačiau mudu nuklydome į dausas, Semai. Esame užstrigę pačioje bjauriausioje pasakos vietoje ir, ko gero, vaikai tuoj ims prašyti: „Tėti, užversk knygą, mes daugiau nebenorime!“

— Galbūt. Bet aš to neprašyčiau, — atsiliepė Semas, — juk pasakoje viskas atrodo kitaip. Netgi Golumas gali pasirodyti geras, geresnis nei yra iš tikrųjų. Jis sakė mėgęs klausytis pasakų. Įdomu, kas jis sau pačiam — didvyris ar niekšas?

— Golumai! — pašaukė jis. — Ar norėtum būti didvy... ei, kur jis vėl dinga?

Nei prie išėjimo, nei už jo Golumo nesimatė. Kaip visada, jis atsigėrė, bet atsisakė valgyti, o tada susirangė miegoti. Vakar jis, be abejo, ieškojo sau patinkamo maisto, bet ką jis čia gali rasti?

— Man įtartini šitie jo dingimai nieko nepasakius, — piktai tarė Semas. — Ypač dabar. Čia nėra jokio maisto, kuris jam patiktų, nebent akmenys. Net samanose neauga!

— Neverta beprasmiškai pykti, — ramiai tarė Frodas, — be jo mes vis tiek niekur nenueisime, tad teks taikstyti. Jei jis mus apgaudinėja, mes nieko negalime padaryti.

— Šiaip ar taip, aš norėčiau jį matyti šalia, — tarė Semas. — Tuo labiau, jei jis iš tiesų mus apgaudinėja. Ar prisimenate, kad Golumas mums nė neužsiminė apie tai, jog tunelis saugomas? Tas bokštas gal ir apleistas, o gal ir ne. Gal jis paprasčiausiai nuėjo atvesti orkų ar dar ko nors?

— Aš taip nemanau. Jei jis būtų išdavikas, tai galėjo daug sykių įduoti mus orkams, o ne vargti tempdamas čia. Ne, jei jis mus ir apgaudinėja, tai tik turėdamas kokią nors savo paties slaptą klastą.

— Turbūt jūs teisingi, pone Frodai, — pritarė Semas. — Bet aš irgi neklystu: įduoti mane orkams jam būtų lengviau, nei sau ranką pabučiuoti. Pamiršome vieną dalyką: jo Mieliausiajį. *Vargšo Smygo-lo Mieliausiasis* — tai turbūt vienintelė mintis varganose smegenyse. Nesuprantu, kam jis mus čia užbogino?

— Gali būti, kad jis nė pats nežino. Manau, jog jis iš tikrųjų stengiasi kiek galėdamas išsaugoti Žiedą nuo Priešo. Golumui būtų galas, jei Sauronas jį atgautų. Taigi jis gali paprasčiausiai laukti tinkamos progos.

— Taip, Lipčius ir Smirdžius ginčijasi jo mintyse, — linktelėjo Semas. — Kuo Priešo žemė arčiau, tuo stipresnis darosi Smirdžius. Paminėsite mano žodžius: jei mes ir pereisime tunelį, Golumas nepaleis savo Mieliausioje pražūti Gorgorote.

— Mes dar ten nepatekome.

— Dar ne, bet būkime pasiruošę visokiems netikėtumams. Smirdžius iš karto paims viršų, jei tik Golumas užtikis mus snaudžiančius. Jūs, šeimininke, gulkitės ir pamiegokite, o aš pabudėsiu ir žiūrėsiu, kad niekas į jus nesikėsintų.

— Miegoti! — svajingai pasakė Frodas ir atsiduso, lyg dykumoje būtų išvydęs mirazą. — Netgi čia aš noriu miego.

— Ilsekitės, šeimininke. Padėkite galvą man ant kelių.

Taip juos ir surado Golumas, po kelių valandų atropojęs takeliu, dūlavusiu priekyje. Sunkiai kvėpuodamas, palinkęs į priekį, Semas sėdėjo atsirėmęs į akmenį, o jam ant kelių padėjęs galvą kietai miegojo Frodas. Vieną ranką Semas laikė šeimininkui ant kaktos, kitą — ant krūtinės. Miegančiųjų veiduose švietė ramybė.

Golumas pasižiūrėjo į hobitus. Jo liesu, alkanu veidu perbėgo keista išraiška. Žibančios akys užgeso — jos tapo blausios, pilkos, pavargusios. Skausmo banga sutraukė jo kūną, Golumas nosisuko į tunelio pusę, purtydamas galvą, tarsi ginčydamasis su savimi. Tada vėl atsisuko ir lėtai ištiesęs drebančią ranką atsargiai palietė Frodo kelį — prisilietimas buvo beveik glamonė... Jei kas nors bū-

tų jį pamatęs tą akimirka, būtų palaikęs senu, susitraukusiu hofoi-tu, kurį laikas ir vienvė pavertė pasigailėtinu alkanu padaru.

Tačiau pajutęs prisilietimą Frodas sukrutėjo ir kažką per mln-gus sumurmėjo. Semas akimirksniu pabudo. Pirmas dalykas, kurį jis pamatė, buvo Golumas, „besikėsinantį į šeimininką“, kaip pagalvojo hobitas.

— Ei tu! — rūsčiai šūktelėjo Semas. — Ką čia sumanei?

— Nieko, — tyliai atsiliepė Golumas. — Puikus šeimininkas!

— Neabejoju. O kur tu, senas niekše, šmirinėja!, ką?

Golumas susigūžė, po jo sunkiais vokais vėl tvykstelėjo žalia šviesa. Dabar jis buvo panašus į vorą, išsproginusį akis. Trumpas švelnumo jausmas dingo ir niekada daugiau nebegrižo.

— Šmirinėjai, šmirinėja!! — sušnypstė jis. — Hobitai visada labai mandagūs, taip.

Puikūs hobitai! Smygolas veda juos slaptais kiliais, kurių niekas nežino. Jis pavargęs, jis ištroškęs, taip, ištroškęs, bet jis juos veda ir ieško takų, o jie sako „šmirinėja“. Labai puikūs draugai, o taip, mano mieliausias, labai puikūs!

Semas pajuto sąžinės graužimą, bet įtarimų nesumažėjo,

— Atsiprašau, — tarė jis. — Aš atsiprašau. Tu mane prikėlei, to dėl aš supykau. Neturėjau užsnūsti. Štai ponas Frodas, jis pavargo, todėl užmigo, o aš pažadėjau pasaugoti, na ir... kurgi tu buvai?

— Šmirinėjau, — kerštingai atsakė Golumas su tebedegančia akyse žalia liepsnele.

— Na, nepyk, — atlaidžiai tarė Semas. — Tai tikriausiai no taip jau toli nuo tiesos, bet mums būtų geriau šmirinėti kartu. Kuri valanda? Ar dabar dar šiandien, ar jau rytoj?

— Rytoj. Bent jau buvo rytoj, kai hobitai nuėjo miegoti. Labai kvaila, labai pavojinga miegoti, jeigu tik vargšas Smygolas nešmiri-
nėtų saugodamas.

— Man rodos, tas žodis tuoj visiems įsipyks, — atsiduso Semas. — Reikia pažadinti šeimininką.

Jis švelniai nubraukė plaukus Frodui nuo kaktos Ir saldžiai sušnibždėjo:

— Pabuskite, pone Frodai! Pabuskite!

Frodas sujudėjo, atmerkė akis ir nusišypsojo virš savęs išvydęs

Semo veidą.

— Anksti mane keli, ar ne, Semai? — tarė jis. — Juk dar visai tamsu.

— Čia visada tamsu, — atsakė Semas. — Sugrįžo Golumas, pone Frodai, ir jis sako, jog šiandien jau rytoj, todėl reikėtų keliauti. Laukia paskutinis žygis.

Frodas giliai atsikvėpė ir atsisėdo.

— Paskutinis žygis! — pakartojo jis. — Sveikas, Smygolai! Radau ko nors užkasti? Pailsėjai?

— Nei maisto, nei poilsio, nieko Smygolui, — pasakė Golumas. — Jis senas niekšas, jis šmirinėja.

Semas pliaukštelėjo liežuviu, tačiau nieko nepasakė.

— Neišgalvok sau vardų, Smygolai! — tarė Frodas. — Tai neprotinga, kad ir kokie jie būtų — teisingi ar ne.

— Smygolas turi priimti tai, kas jam duodama. Šitaip jį pavadino malonasis ponas Semiumas, hobitas, kuris tiek daug žino. Frodas žvilgtelėjo į Semą.

— Taip, pone, aš taip pasakiau, nes staiga pabudęs pamačiau jį visai šalia. Aš atsiprašau, bet turbūt tuoj atsiimsiu žodžius atgal.

— Užmirškime tai, — nusprendė Frodas. — Klausyk, Smygolai, gal mes galėtume toliau eiti vieni? Tunelis visai čia pat — mūsų sutartis, galima sakyti, pasibaigė. Tu atlikai tai, ką žadėjai, ir esi laisvas: laisvas eiti kur nori, tik ne pas Priešo tarnus. Vieną dieną aš atlyginsiu tau už vargą. Arba tie, kurie ateis vietoj manęs.

— Ne, ne, dar ne! — suinkštė Golumas. — Jie neras kelio patys, ne, ne, tikrai neras! Dar yra perėja. Smygolas eis kartu. Nei maisto, nei poilsio, nieko. Dar ne dabar.

Šelobos guolis

Anot Golumo, dabar buvo diena, bet hobitai nematė didelio skirtumo. Gal tik neperžvelgiamos nakties juodumą, pasislėpusią bedugnėse ir slėniuose, pakeitė pilki išskydę šešėliai, apgaubę akmenuotą pasaulį. Golumas priekyje, hobitai už jo — keliautojai žygiavo ilga dauba pro vėjų nudraskytas uolas, dunksančias iš abiejų pusių lyg kolonos ar milžiniškos netašytos statulos. Nesigirdėjo nė garso. Maždaug už mylios priekyje dūlavo didžiulis pilkas skardis, lygi kalnų siena. Kuo arčiau jieėjo, tuo aukščiau į dangų kilo sienos kraštas, užstodamas viską aplink. Skardžio papėdėje gulėjo gilūs šešėliai. Semas pauostė orą.

— Fu! Tas kvapas! — sumurmėjo hobitas. — Jis vis stiprėja. Jie įžengė į tamsų šešėlį. Sienos viduryje žiojėjo urvas.

— Štai, — tyliai tarė Golumas, — štai įėjimas į tunelį.

Golumas nepasakė jo vardo — Torek Ungolas, Šelobos guolis. Iš vidaus sklido dvokas, ne salsvas Morgulo pievų puvėsių kvapas, bot šlykštus nepakeliamas tvaikas, lyg ten būtų laikomos baisiausiai smirdinčios atliekos.

— Ar tai vienintelis kelias, Smygolai? — paklausė Frodas.

— Taip, taip, — atsakė jis. — Taip, mes turime eiti šituo keliu.

— Tai tu jau esi čia buvęs? — nepatikliai paklausė Semas. — Fu! Gal tau patinka šitas dvokas? Golumo akys sužvilgo.

— Jis nežino, kas mums patinka, ne, mieliausias. Ne, jis nežino. Bet Smygolas viską iškentės. Taip. Jis jau čia buvo. Taip, įėjo ir išėjo. Taip, čia vienintelis kelias.

— O iš kur šitas kvapas? — paklausė Semas. — Juk dvokia beveik kaip... hm... geriau nesakysiu. Šitoje skylėje orkai su savai smarve turėtų gyventi šimtus metų.

— Kvepia ar dvokia, jeigu tai yra vienintelis kelias, reikės juo eiti, — tarė Frodas.

Giliai įkvėpę jie žengė į vidų ir po poros žingsnių atsidūrė aklinoje tamsoje. Nuo pat Morajos Kasyklų Frodas su Semu nebuvo patekę į tokią tamsą. Čia ji buvo dar juodesnė ir dar tirštesnė. Morajoje bent retkarčiais papūsdavo vėjelis, skambėjo aidai ir išliko erdvės pojūtis. Čia oras buvo pridvisęs, troškus, mirtinai tylus. Į plaučius sroveno ne oras, bet pati naktis. Nuo jos temo akys ir protas: iš atminties išbluko mintys apie spalvas, formas, šviesą. Buvo tik naktis, liko tik naktis, bus tik naktis.

Kuri laiką jie dar sugebėjo lytėti. Pirštai tapo skaudžiai jautrūs. Jie apčiuopė lygias sienas bei grindis su vienu kitu laipteliu, kurios po truputį kilo aukšty. Tunelis buvo aukštas ir platus, toks platus, kad ištiestomis rankomis liestami priešingas sienas hobitai turėjo išsiskirti. Tamsa juos perkirto, išskyrė.

Golumas ėjo tik per keletą žingsnių priekyje. Iš pradžių prieš save jie girdėjo šnypštimą bei švokštimą, bet vėliau lytėjimas ir klausia atbuko, hobitai grabinėdamiesi žygiavo vedami tik valios jėgos, valios, kuri suteikė drąsos čia įeiti, kuri skatino nepasiduoti, nugalėti tamsą ir pasiekti aukštuosius vartus už kalnų.

Tikriausiai jie dar nebuvo nuėję labai toli, kai praradęs laiko ir atstumo nuovoką Semas liestamas sieną priėjo tarpą: oras ten buvo šiek tiek lengvesnis. Tai, matyt, būta urvo atšakos. Bet hobitai ėjo tolyn.

— Čia yra daugiau tunelių, — lyg per vandenį sušvokštė Semas. — Tai pati orkiškiausia vieta, kokia tik gali būti.

Po pirmosios atšakos ir Semas dešinėje, ir Frodas kairėje praėjo dar po tris ar keturias, bet, be jokių abejonių, jie žygiavo pagrindiniu keliu, kuris nesisukinėdamas vedė į viršų. Kokio jis ilgumo, kiek dar jie turės kentėti visa tai ir ar iškentės? Kylant kvėpuoti darėsi vis sunkiau, aklinoje tamsoje hobitai juto ne vien šlykštaus oro pasipriešinimą. Kartais jiems per galvas ar rankas brūkštelėdavo keisti daiktai — gal čiuptuvai, gal kokie augalai, hobitai negalėjo pasakyti. Dvokas vis stiprėjo. Smarvė liko vienintelis aiškus pojūtis, nebepakeliama kančia. Valanda, dvi, trys — kiek laiko praėjo šitoje skylėje? Galbūt jie čia jau kelios dienos ar net savaitės. Semas atsitraukė nuo sienos ir apčiuopomis suradęs Frodo ranką stipriai ją suspaudė. Draugo jie ėjo tolyn.

Už keleto žingsnių Frodas, grabinėdamas sieną iš kairės, vos neparpuolė. Hobitai priėjo pačią didžiausią iš visų urvo atšakų. Čia tvoskė tokia smarvė ir toks įniršis, kad Frodas net susvyravo. Šalia ėjęs Semas neišsilaikęs parpuolė.

Kovodamas su užplūdusia baime bei šleikštuliu, Frodas griebė Semą už rankos.

- Kelkis! - kimiai sušvokštė jis. - Visa smarvė, visas pavojus sklinda iš čia. Eime greičiau! Sukaupęs visas jėgas bei valią jis pakėlė Semą ir privertė savo paties kojas judėti. Vienas, du, trys laipteliai - šeši laipteliai, baisioji skylė liko už nugarų. Iš karto, lyg praėjus kokią nematomą kliūtį, priešiška valia juos paleido, eiti tapo lengviau. Tebesilaikydami už rankų jie svirduliavo pirmyn.

Bet dabar iškilo nauja kliūtis: tunelis šakojosi. Tamsoje nebuvo įmanoma pamatyti, kuri atšaka tiesesnė ar platesnė. Kur eiti toliau — kairėn ar dešinėn? Jie neturėjo nieko, kas

padėtų pasirinkti, o klaida tikrai būtų lemtinga.

- Kur nuėjo Golumas? — susigriebė Semas. — Kodėl jis mūsų nepalaukė?

- Smygolai! - pabandė šūktelti Frodas. - Smygolai! Jo balsas nutrūko, o žodis kaip negyvas nukrito vos išlėkęs iš lūpų. Jokio atsakymo, jokio aido, netgi oras nesuvirpėjo.

- Berods ši kartą jis iš tikrųjų dingo, - sumurmėjo Semas. -Ko gero, esame kaip tik ten, kur jis norėjo mus atvesti. Golumai! Jei kada pateksi man į rankas, tu pasigailėsi!

Pasukę į kairę jie greitai suprato, jog šis kelias užkirstas - arba tai buvo aklavietė, arba taką užtvėrė milžiniškas akmuo.

- Tai ne tas kelias, - sukuždėjo Frodas. - Reikia eiti kitur.

- Ir greitai, - pridūrė Semas. - Čia yra kažkas blogiau už Go-lumą. Aš jaučiu, kad esame stebimi.

Jie nespėjo nueiti net kelių jardų, kai už nugaros pasigirdo keistas, siaubingas, sunkią tylą suplėšęs burbuliuojantis gurgsėji-mas ir ilgas nuodingas šnypštimas. Jie apsisuko, bet nieko nesimatė. Sustingę kaip akmenys hobitai stovėjo, žiūrėjo ir laukė patys nežinodami ko.

— Tai spąstai! — kimiai pasakė Semas, padėdamas ranką ant kardo rankenos. Palietęs ginklą jis prisiminė Pilkapio tamsą. Semas troško, kad čia būtų senasis Tomas. Ir staiga, kai hobito širdyje buvo vietos tik juodai nevilčiai bei pykčiui, jis išvydo šviesą, šviesą savo mintyse, iš pradžių nepakeliamai ryškia kaip saulės spindulys tam, kuris ilgai slėpėsi urve be langų. Po to ji sumirgėjo spalvomis: žalia, auksinė, sidabrinė, mėlyna. Kažkur toli, lyg mažučiam paveikslėlyje jis išvydo valdovę Galadrielę, stovinčią ant Lorieno žolės ir laikančią rankose dovanas. „*O tau, Žiedo Nešėjau*, — išgirdo Semas aiškų jos balsą, — aš dovanuju šį daiktą“.

Burbuliuojantis šnypštimas priartėjo. Buvo girdėti keistas traškesys, lyg tamsoje girgždėtų didžiulio, lėtai judančio padaro sąnariai. Dvokas slinko iš priekio.

— Šeimininke! Šeimininke! — suriko Semas vėl pagyvėjusiu balsu. — Valdovės dovana! Žvaigždžių Buteliukas! Šviesa tamsoje. Žvaigždžių Buteliukas!

— Žvaigždžių Buteliukas? — lyg išbudintas, sunkiai susivokdamas murmėjo Frodas. — Taip, taip! Kaip aš galėjau pamiršti! „*Šviesa, kuri švies, kai visos kitos šviesos užges!*“ Dabar tik šviesa gali mums padėti.

Frodo ranka nuslinko į užantį, jis lėtai ištraukė Galadrielės Buteliuką. Akimirka stebuklingoji dovana tik blyškiai žibėjo kaip pirmoji žvaigždė, besiveržianti pro tirštas ūkanas, bet buteliuko galia stiprėjo, o Frodo širdyje augo viltis. Indas plykstelėjo sidabrine liepsna, tarsi pats Earendilas būtų palikęs saulės nutviektus takus ir nusileidęs į požemį su paskutiniu Silmarilu karūnoje. Tamsa atsitraukė, spindesys tarsi pavirto skaidriu rutuliu, o ranka, laikanti buteliuką, kibirkščiavo balta ugnimi.

Frodas su nuostaba žiūrėjo į šią stebuklingą dovaną, kurią taip ilgai nešiojo, nesuprasdamas jos vertės ir galios. Iki Morgulo Slėnio hobitas retai prisimindavo Galadrielės dovaną. Jis niekada ja nepasinaudojo, bijodamas iš toli matomos šviesos.

— *Aiya Earendil Elenion Ancalima!* — suriko Frodas, pats nesuvokdamas, ką sako. Atrodė, kad per jį prakalbo kitas balsas, tyras ir nejaučiantis urvo dvoko.

Tačiau Viduržemyje yra ir kitų jėgų, nakties jėgų, senų bei stiprių. Ji, kuri vaikščiojo tamsoje, jau buvo girdėjusi pirmųjų elfų šauksmus. Tada ji nekreipė į juos dėmesio, ji nesuglumo ir dabar. Frodas pajuto, kaip jį užgriuvo siaubingas itūžis ir stingdantis žvilgsnis. Visai netoli, tarp jų ir baisiosios skylės, kur pargriuvo Semas, jis išvydo ryškėjančias akis, du didžiulius daugiabriaunius rutulius: grėsmė pagaliau pasirodė. Žvaigždžių Buteliuko spinduliavimas sudužo ir užgeso, atspindėjęs tūkstančiuose briaunų, bet dabar degė kita, blyški mirties ugnis, išsižiebusi giliausiame blogio sąmonės kamputyje. Pabaisos akys švytėjo kraugerišku džiaugsmu, matydamos savo grobį, patekusį į spąstus ir neturintį jokios vilties pabėgti.

Siaubo pakirsti Frodas su Semu lėtai ėmė trauktis, negalėdami nukreipti žvilgsnio nuo pražūtingų akių, kurios vis artėjo. Frodo ranka sudrebėjusi nuleido buteliuką. Abu hobitai

staiga pasisuko ir šoko bėgti, tačiau Frodas atsigręžęs pamatė, jog akys iš karto puolė paskui. Kaip debesis juos apgaubė mirties dvokas.

— Stok! Stok! — beviltiškai sušuko jis. — Bėgti negalima. Akys lėtai šliaužė artyn.

— Galadrielė! — suriko Frodas ir sukaupęs visą drąsą vėl iškėlė buteliuką. Akys sustojo. Akimirka jų žvilgsnis lyg suabejojęs prigeso. Frodo širdyje plykstelėjo vilties liepsna. Negalvodamas ką daro, jis perėmė buteliuką į kairę ranką, o dešinę išsitraukė kardą. Gylys blykstelėjo, sidabrine šviesa sužibo elfų plienas, ašmenimis perbėgo mėlyna ugnis. Laikydamas žvaigždę bei skaistą kardą, Frodas, hobitas iš Grafystės, drąsiai žengė pasitikti akių.

Šios sunerimo. Šviesai artėjant jose pasirodė abejonė. Po vieną akys pritemo ir lėtai ėmė trauktis. Dar niekada toks mirtinas skaistumas nebuvo jų skaudinęs. Nei saulė, nei mėnulis čia nepažvelgdavo, bet dabar į požemį nusileido žvaigždė. Ir ta žvaigždė artėjo. Akys užgeso, nususuko, kažkas didelis, nematomas nuropojo atgal į tamsą. Pabaisa dingo.

— Šeimininke, šeimininke! •- sušuko Semas, kuris su kardu rankoje stovėjo netoliese. — 'Žvaigždės ir šlovė! Jeigu elfai apie tai išgirs, jie turės sukurti dainą! O, kad aš likčiau gyvas ir galėčiau jiems vi-

C.LUBUS UULIS

sa tai papasakoti ir išgirsti tą dainą! Palaukite, šeimininke, nebesivykite, neikite į tamsos guolį. Turime vienintelę progą. Reikia sprukti iš šios dvokiančios skylės!

Jie vėl apsisuko ir iš pradžių lėtai, o vėliau bėgte ėmė kilti vis . aukštyr nuo nematomo siaubo. Hobitai juto, kaip sugrįžta jėgos. Bet už nugarų jiems liko priešas - nenugalėtas, įniršęs. Išsigelbėjimas buvo čia pat, juos pasitiko plona šalta oro srovė. Sunkiai kvėpuodami ir trokšdami išeiti laukan hobitai puolė pirmyn, bet į kažką atsimušę atšoko. Kliūtis buvo ne akmeninė, minkšta, tačiau neįveikiama. Ji praleido orą, bet nepraleido šviesos. Dar kartą jie šoko pirmyn ir dar kartą krito p ar mušti.

Iškėlęs buteliuką Frodas įsižiūrėjo į tamsą. Jis išvydo kažką pilka. Šviesa neatsispindėjo nuo to daikto ir neapšvietė jo. Taip atrodo tamsos pagimdytas šešėlis, prieš kurį žvaigždžių spinduliai bejėgiai. Išėjimas iš tunelio buvo užtrauktas plačiu tinklu — milžinišku voratinkliu. Kiekviena gija buvo virvės storumo. Semas niūriai nusijuokė.

— Voratinklis! - pasakė jis. - Ir viskas? Voratinklis! Nemenkas turi būti voriukas! Voratinklis! Šalin jį!

Įniršęs jis smogė kardu, bet gija nė nesujudėjo. Tris kartus iš visų jėgų kirto Semas, kol pagaliau viena iš tūkstančio gijų nutrūko ir raitydamasi sušvilpė ore. Vienas jos galas pliaukštelėjo Seniui per ranką. Hobitas riktelėjo iš skausmo, atsitraukė, pridėjo ranką prie burnos.

— Reikėtų savaitės, kol viską iškapočiau, — tarė jis. — Ką darysime? Ar akys nepasirodė?

— Ne, nesimato, — atsakė Frodas. — Bet jaučiu, jog jos žiūri arba mąsto apie mane. Jos kuria kitą planą. Jeigu šviesa užges, jos greitai grįš.

— Vėl įkliuom! — karčiai tarė Semas. Jo pyktis įveikė nuovargį ir neviltį. — Kaip musės voratinklyje. Tegul Faramiro prakeikimas pasiekia Golumą! Kuo greičiau, tuo geriau!

— Tai mums dabar nepadės. Geriau pažiūrėkime, ką gali Gylys. Tai elfų ginklas. Belerando lygumoje, kur jį nukalė, irgi buvo tokių siaubingų voratinklių. Bet tu turėsi saugoti ir neprileisti akių. Štai, paimk buteliuką. Nebijok! Laikyk jį iškėlęs ir būk akylas! Frodas žengė prie didžiulio pilko tinklo ir atsivedėjęs kirto per gijų raizgalynę, skubiai atšokdamas. Mėlynai žibantis kardas perėjo per tinklą kaip dalgis per žolę. Gijos pokštelėjo, sušvilpė ir nukaro. Atsivėrė didelis plyšys.

Frodas kirto ir kirto, kol pagaliau visos gijos, kurias jis galėjo pasiekti, bejėgiškai maskatavo, o tinklo viršus siūbavo kaip šydas. Spąstai sulūžo.

— Pirmyn! — suriko Frodas. — Greičiau, greičiau! — Jį apėmė nesutramdomas džiaugsmas pabėgus iš mirties nasrų. Lyg nuo stipraus vyno apsvaigo galva. Šaukdamas hobitas lėkė iš tunelio.

Po aklinos tamsos Bevardė Šalis jam pasirodė labai šviesi. \ viršų kilo dūmai, slinko paskutinės niūrios dienos valandos ir jau geso raudonieji Mordoro gaisrai. Bet Frodui tai buvo naujos vilties rytas. Jis jau beveik pasiekė uolos viršūnę. Liko visai nedaug. Kirit Ungolo Tarpeklis žiojėjo visai šalia — danguje juodavo akmeniniai ragai. Trumpos lenktynės, sprindis — ir jis ištrūks!

— Tarpeklis, Semai! — šaukė Frodas, nekreipdamas dėmesio į tai, kad po sprangaus dvoko jo balsas gryname ore skamba nepaprastai garsiai. — Tarpeklis! Greičiau! Mes ištrūksime! Ištrūksime niekam nespėjus sustabdyti!

Semas skubėjo kiek kojos neša, bet galvos nepametė ir vis žvilgčiojo į už nugaros likusią tamsią tunelio angą, bijodamas išvysti akis ar dar kokią besivejančią baisybę. Nei jis, nei jo šeimnininkas nežinojo visos Šelobos galios. Iš savo guolio ji turėjo daug takų.

Amžių amžius ji čia gyveno, pabaisa-voras, panaši į senuosius monstrus, su kuriais kovėsi Berenas Siaubo Kalnuose Doriato dar anksčiau, negu žalioje pievoje tarp maudų lapų išvydo Lučieną. Iš Tamsiųjų Laikų išliko tik keletas legendų, tad niekas nežino, kaip Šeloba atsidūrė Viduržemyje. Tačiau ji gyveno dar prieš Sauroną, prieš tai, kai buvo padėtas pirmasis Barad Duro pamatų akmuo. Ji pakluso tik pačiai sau, gėrė elfų bei žmonių kraują ir tuko, ausdama šešėlių tinklus. Viskas, kas gyva, buvo jos maistas, o tamsa — jos vėmalai. Toli ir plačiai pasklido jos išperos, gimusios nuo patinų, kuriuos ji vėliau suėsdavo — nuo Šešėlio Kalnų iki Dol Gulduro

ir Gūdžiosios Girios. Tačiau nė vienas jų negalėjo lygintis su ja, Šeloba Didžiąja, paskutiniu Ungoliantos vaiku, kankinančiu nelaimingą pasaulį.

Kartą ji susitiko Golumą, landžiojantį po tamsias skyles. Jis jai nusilenkė ir pagarbino. Juoda Šelobos valia lengvai jį užvaldė, priversdama užmiršti šviesą ir atgailą. Golumas pažadėjo tiekti jai maistą. Bet jos geismas skyrėsi nuo jo geismo. Ji nieko nežinojo ar nenorėjo žinoti apie tvirtoves ir žiedus, ji troško tik naikinti kitus, ryti JŲ gyvybes ir tukti, tukti tol, kol kalnai nebegalės jos išlaikyti.

Tačiau šitas troškimas liko toli praeity. Dabar Šeloba alkana tūnojo savo guolyje, nes Saurono galybė augo, ir visi gyvi padarai bėgo iš jo šalies pakraščių. Miestas slėnyje mirė, iš ten nebeateidavo nei žmonių, nei elfų, o tik nelaimėlių orkų. Tai buvo prastas ir per daug atsargus maistas. Jie rausė naujus tunelius nuo tarpeklio iki savo bokšto, kad tik išvengtų kalnų siaubo, bet Šeloba rasdavo būdų, kaip juos sugauti. O dabar jai norėjosi saldesnės mėsytės. Golumas atvedė maisto.

— Pažiūrėsime, pažiūrėsime, — dažnai murmėjo jis po nosimi keliaudamas nuo Emyno Mulo iki Morgulo Slėnio. — Mes pažiūrėsime. Gali būti, o taip, labai gali būti, kad ji išmes kaulus ir tuščius drabužius. Mes surasime, mes atgausime Mieliausiąjį — atlygį vargšui Smygolui, kuris atveda puikų maistą. Ir mes, kaip žadėjome, išsaugosime Mieliausiąjį, o taip. Ir tada mes jai parodysime, o taip, mes atsimokėsime, mano mieliausias, tada mes visiems atsimokėsime!

Tokios mintys sukosi Golumo galvoje. Jis stengėsi jas nusišluoti netgi tada, kai pabėgęs nuo hobitų atėjo jai nusilenkti ir pranešti, kad maistas atvyko.

Sauronas žinojo, kur ji tūno, ir jam patiko amžinas jos alkis — net norėdamas jis nebūtų sugalvojęs nuožmesnio sargo senajam takui. Orkai buvo geri vergai, bet jų jis turėjo per akis. Jeigu Šeloba kartais pagaudavo keletą, Sauronas nepyko, o retkarčiais net pats pasiūsdavo „savo katytei“ (kaip ją vadino) niekam nebetinkamų belaisvių ir su malonumu klausydavosi pasakojimų apie tai, kaip Šeloba su jais žaisdavo.

Taip jie ir gyveno, vienas šalia kito, visai nebijodami atpildo už piktadarybes. Iki šiol jokia musė nebuvo pasprukusi iš Šelobos tinklų, tad iš įniršio ir alkio ji tiesiog siautėjo.

Vargšas Semas nieko nežinojo apie visas šias baisybes, tik jautė baimę bei augančią grėsmę, kuri kaustė kojas ir trukdė bėgti.

Aplink jį kaupėsi siaubas, priekyje laukė priešai, o šeimnininkas galvotrūkčiais skubėjo pas juos. Nuisukęs nuo žiojinčios tunelio angos Semas pamatė du dalykus, kurie dar padidino jo baimę: kardas Frodo rankoje degė skaisčia žydra liepsna, o tamsiame danguje

aiškiai matėsi bokšte žibanti raudona ugnis.

— Orkai! — sumurmėjo Semas. — Kaipgi mes prasiveršime? Juk visur pilna orkų, o gal ir blogesnių už orkus padarų.

Ūmai grįžo Semo savisaugos įprotis, hobitas skubiai pridengė žėruojantį buteliuką. Jo ranka akimirką sušvito skaisčiu raudonių, Semas įkišo Galadrielės dovaną giliai į kišenę ir dar apgaubė elfų apsiaustu. Tada vėl nuskubėjo pirmyn. Šeimininkas lėkė už kokių dvidešimties žingsnių ir greitai galėjo dingti iš akių.

Tačiau vos Semas paslėpė brangųjį buteliuką, pasirodė ji. Šiek tiek priekyje, kairėje, hobitas išvydo iš juodos skylės lendant tai, ko jis neregėjo net baisiausių košmarų siaubuose. Voro pavidalo pabaisa, didesnė už didžiausius žvėris: gyvas žiaurumas, vaikštantis alkis, negailestingos akys. Trumpam nugalėtos, jos vėl švytėjo baisia liepsna. Į priekį tiesėsi šlykšti galva, kurią storas kaklas jungė su išpurtusiu, milžinišku kūnu, tabaluojančiu tarp jos kojų. Juodoje nugaroje augo du raudonai mėlynai ragai, o baltas pilvas švytėjo ir skleidė dvoką. Didžiuliai kreivų kojų, apaugusių kietesniais už plieną plaukais, sąnariai mataravo virš kūno, kiekvienos kojos gale stirksojo aštrus nagas.

Praspraudusi savo minkštą liulantį kūną pro plyšį ir atsirėmusi kojomis į žemę, pabaisa neįtikėtinu greičiu nulėkė pirmyn. Ji buvo tarp Senio ir šeimininko. Gal Šeloba nepamatė Semo, gal vengė jo skausmingos šviesos, tačiau visą dėmesį ji nukreipė į Frodą, likusį be buteliuko ir beprotiškai lekiantį keliu. Hobitas net neįtarė gresiančio pavojaus. Buvo aišku, kad Šeloba keliais šuoliais jį pasivys. Semas sustojo ir giliai įkvėpęs iš visų jėgų suriko:

OEOLOBOH GUOLIS

— Atsargiai, už nugaros! Saugokitės, šeimininke! Aš... — riksmas nutrūko.

Minkšta šalta ranka užgniaužė jam burną, kita įsikibo į gerklę, kažkas apšivijo aplink kojas. Nelaukta užpultas hobitas susvyravo ir netrukus jau muistėsi prieš rankose.

— Sugavau! — sušnypštė Golumas jam į ausį. — Pagaliau, mano mieliausias, mes jį sugavome, taip, bjaurų hobitą. Mes — šitą, o ji — kitą. Taip, Smygolas pažadėjo nekenkti šeimininkui, jis ir nekenks. Bet jis pagavo tave, bjaurus smirdantis mažas slieke! — seilėjosį jis Semui už kaklo.

Įniršis ir baimė dėl šeimininko, kuriam grėsė mirtinas pavojus, suteikė Semui tiek jėgos, kiek Golumas joku būdu nesitikėjo iš lėto kvailo hobito, koks jam atrodė Semas. Hobitas nusikratė rankos, gniaužiančios burną, ir pabandė išvaduoti gerklę. Jis tebelaikė kardą, o ant kairės rankos kabojo Faramiro dovanota lazda. Įtūžęs Semas pabandė atsisukti ir persmeigti priešą, bet Golumas buvo greitesnis. Jo ilga kairė ranka sugriebė Semo riešą ir ėmė negailestingai sukti. Surikęs iš skausmo hobitas paleido kardą, tas žvangtelėjęs nukrito ant žemės. Visą tą laiką Golumo dešinė vis stipriau gniaužė Semui gerklę.

Tada Semas išbandė paskutinę gudrybę. Jis iš visų jėgų atsispyrė kojomis ir krito aukštiekninkas. Nesitikėjęs tokio paprasto pokšto Golumas irgi parvirto, jam ant krūtinės tėsėsi Semas. Golumas šaižiai sušnypštęs paleido gerklę, bet tebelaikė suspaudęs ranką. Semas įsitempė, staigiai pašoko ir atsivedėjęs kaire ranka vožė Golumui lazda. Smūgis kliuvo tiesiai į alkūnę, sutratėjo kaulai.

Suklykęs Golumas paleido Semą. Hobitas, net neperėmęs lazdos į dešinę ranką, smogė dar kartą. Greitai kaip gyvatė Golumas slystelėjo į šoną ir smūgis, taikytas į galvą, teko nugarai. Lazda trekstelėjusi perlūžo. Bet Golumui užteko ir tiek. Jis buvo įpratęs griebti auką iš užpakalio, ir šitas senas žaidimas jam beveik visada pavykdavo, tačiau šįkart Golumas padarė nedovanotiną klaidą — pradėjo šnekėti bei girtis dar nespėjęs abiem rankomis sugniaužti hobitui kaklo. Visas jo puikus planas žlugo, kai tamsoje netikėtai pasirodė baisyji šviesa, o dabar prieš jį stovėjo įniršęs priešas. Tokios kovos Golumas nesitikėjo. Semas čiupo kardą ir iškėlė jį. Golumas sukliko, visomis keturiomis kaip varlė šoko į šoną ir nuskuodė į tunelį.

Mosuodamas kardu Semas lėkė paskui. Akimirką jis pamiršo viską - troško tik persmeigti Golumą. Bet išdavikas dingo tamsoje. Vos hobitas išvydo dvokiantį urvą, jo galvoje kaip žaibas plykstelėjo mintis apie Frodą ir pabaisą. Jis apsisuko ir nulėkė taku, šaukdamas

šeimininko vardą. Semas pavėlavo. Golumo užmačia iš dalies pavyko.

Pono Semiumo svarstymai

Frodas aukštiekninkas gulėjo ant žemės, o pabaisa palinko virš jo taip ištroškusi žudyti, kad nepastebėjo Semo, kol šis pribėgo visai arti. Frodas jau buvo nuo kulkšnių iki pečių apvyniotas gijomis ir vore pusiau pakėlusį ruošėsi jį temptis pas save.

Šalia gulėjo iškritęs iš rankos žibantis elfų kardas. Per daug nemąstydamas Semas šoko į priekį, kaire ranka griebė ginklą ir surikęs puolė. Visame laukiniame žvėrių pasaulyje nebūtum radęs nuožmesnio priešo už šį mažą įsiutusį padarą, ginkluotą vieninteliu dantimi ir puolantį ragų bei odos kalną, gliugantį virš žuvusio draugo.

Sutrikdyta riksmo Šeloba lėtai atsisuko ir įsmeigė baisesias akis į Semą. Tokio itūžio ji nebuvo mačiusi jau tūkstančius metų. Pabaisa nespėjo net mirktelėti, o žėrintis kardas jau įsirėžė jai į koją ir nukirto nagą. Semas šmurkštelėjo po jos pilvą ir žaibiškai smeigė kardą į išplėstas akis nuleistoje galvoje. Viena didelė akis užgeso.

Dabar tas niekingas neūžauga buvo tiesiai po ja, nepasiekiamas nei geluonių, nei nagais. Troškus dvokas, sklindantis iš milžiniško pilvo, vos neatėmė Semui sąmonės, bet jam vis tiek užteko drąsos smogti paskutinį smūgį — kol pabaisa dar jo nesutraiškė, hobitas iš visų jėgų rėžė skersai pilvą.

Deja, Šeloba nebuvo kilusi iš drakonų giminės, vienintelė pažeidžiama jos vieta buvo akys. Per amžius vorės oda darėsi vis storesnė. Kardas paliko ruožą, bet siaubingų raukšlių nebūtų perkirtęs net nykštukų ar elfų kaldintas ginklas, laikomas Bereno ar Turino rankoje. Pabaisa sustugo iš skausmo ir kilstelėjo aukšty. Iš žaizdos gliugėjo nuodai. Vore nutarė pribaugti priešą ir susiūbavusi ėmė leisti pilvą ant Semo. Hobitas dar tebestovėjo po ja. Jis metė savo kardą šalin ir dabar, įrėmęs į žemę, abiem rankomis tvirtai laikė elfų Gylį smaigaliu aukšty. Šeloba pati savo nežmoniška jėga stūmė ašmenis sau į vidurius. Semas vis labiau buvo spaudžiamas prie žemės, bet jis tvirtai laikė kardą ir ginklas lindo vis gilyn.

Per visą savo šlykštų gyvenimą Šeloba dar nebuvo patyrusi tokio skausmo. Netgi šauniausias senojo Gondoro karys, net į spąstus pakliuvęs žiaurus orkas niekada nedrįso įsmeigti kardo į jos numylėtą kūną. Ji sudrebėjo. Šeloba pakilo ir raitydamasi iš skausmo visomis kojomis šoko šalin.

Apsvaigęs nuo smarvės, bet abiem rankomis tebespausdamas kardo rankeną, Semas suklupo prie Frodo. Lyg pro miglą jis išvydo draugo veidą. Tai grąžino Semui jėgas ir padėjo atsistoti. Jis lėtai pakėlė galvą ir vos už kelių žingsnių pamatė ją: šlykšti naguota burna putojo nuodais, žali pūliai kapsejo iš sužeistos akies. Ji pritūpė, priplojo liulantį pilvą prie žemės ir pasiruošė kitam šuoliui — šį kartą triuškinančiam ir lemiamam. Dabar jau ji nesiruošė leisti nuodų mėsytai pagardinti, dabar ji norėjo žudyti ir draskyti.

Išvydęs jos akyse savo mirtį, Semas susigūžė, tačiau tą pačią akimirką jam į galvą atėjo netikėta mintis — prakalbo kažkoks tolimas, tylus balsas. Hobitas sugriebė tvirtą šaltą daiktą, glūdėjusį jam prie krūtinės — Galadrielės Buteliuką.

— Galadrielė! — tyliai pasakė jis ir išgirdo silpną, bet aiškų aidą: eidami numylėtos Grafystės takeliais po žvaigždėmis skambiai dainavo elfai, Elrondo Židinių Salėje liejosi muzika.

Gilthaniel A Elbereth!

Liežuvis lyg atgavo laisvę, ir kalnais nuaidėjo keista daina. Semas nesuprato jos žodžių:

A Elbereth Gilthaniel o menei palan-diriel le nallon si di nguruthos! A tiro nin, Fanuilos!

Jis atsistojo ant kojų ir vėl tapo hobitu Semiumu, sodininko Hemfasto sūnumi.

— Na, eikš čia, tu, smarve! — iškošė jis. — Tu sužeidei mano šeimininką, pabaisa, ir už tai užmokėsi. Mes vis tiek keliausime toliau, tik iš pradžių aš susitvarkysiu su tavimi. Ateik ir vėl paragauk mano kardo!

Lyg semdamasis galios iš nenugalimos hobito dvasios, buteliu-• kas rankoje plykstelėjo kaip baltas deglas. Jis tvykstelėjo akinančia liepsna tarsį žvaigždę, krintanti iš dangaus.

Niekada toks siaubas dar nedegino Šelobos. Spinduliai susmigo į jos sužeistą galvą ir draskė ją neapsakomu skausmu. Akis skrodė akinantys liepsnų liežuviai. Ji kaip pamišusi pradėjo spardyti priekinėmis kojomis: galvoje šelo šviesos žaibai, smegenys skilo į gabalus. Šeloba nusuko sužalotą makaulę į šoną ir kaip neregė pradėjo trauktis tamsios skylės uoloje link. Semas nusekė paskui. Jis svirduliavo lyg girtas, bet vis tiek atkakliai spaudė Šeloba, kol toji, pripažinusi pralaimėjimą, trūkčiodama spruko nuo jo. Palikusi šleikščiai žalią pūlių pėdsaką ji drebdama įsispraudė į skylę. Semas dar spėjo kirsti jai per kojas ir krito ant žemės.

Šeloba pabėgo. Ar ji nugaišo, ar išsilaižė savo žaizdas ir vėl nurez-gė siaubingus tinklus kokiame niūriame Šešėlio Kalnų kampe, šitoje istorijoje apie tai nepasakojama.

Semas liko vienas. Virš Bevardės Šalies leidžiantis vakarui jis atšliaužė pas savo šeimnininką.

— Šeimnininke, brangus šeimnininke, — prakalbino jį Semas, bet Frodas neatsakė. Kai pakvaišęs iš džiaugsmo jis bėgo pirmyn, Šeloba pasivijo ir įkando į kaklą. Dabar Frodas gulėjo išblyškęs, nieko negirdėjo ir nejudėjo.

— Šeimnininke, brangus šeimnininke! — dar kartą pašaukė Semas ir ilgai laukė atsakymo. Veltui.

Kaip galėdamas greičiau jis nukirto veržiančias gijas, pridėjo galvą prie Frodo krūtinės, tada prie burnos, tačiau neaptiko nė menkiausios gyvybės kibirkštėlės, širdis neplakė. Šeimnininko rankos ir kakta buvo šaltos kaip ledas.

— Frodai, ak pone Frodai! — suaimanavo Semas. — Tai jūsų Semas. Nepalikite manęs vieno! Neikite ten, kur aš negaliu sekti iš paskos. Pabuskite, pone Frodai! O, Frodai, brangusis, mielas, pabus! Pabus!

Tada hobitą apėmė beprotiškas pyktis. Jis ėmė lakstyti aplink šeimnininko kūną mosuodamas kardu ir klykdamas, bet jėgos greitai išseko. Jis atsipeikėjo. Semas vėl pasilenkė virš blyškaus Frodo veido ir staiga pamatė tai, ką buvo matęs Lorie, Galadrielės veidrodyje: išblyškęs Frodas giliai miega, atsirėmęs į kažkokią tamsią uolą. Tada Semas galvojo, jog jis tikrai kietai miega...

— Jis nemiega, ne, jis negyvas! — pasakė Semas. — Taip, negyvas!

Šitie žodžiai tarsi sustiprino nuodų veikimą. Semui pasirodė, jog draugo veidas įgijo žalsvą atspalvį. Juodas nevilties debesis apgaubė Semą, į širdį įslinko naktis, hobitas susmuko ant žemės.

Kai tamsa atsitraukė, Semas vėl išvydo šešėlius aplinkui. Jis nežinojo, kiek minučių ar valandų praėjo. Jis tebegulėjo toje pačioje vietoje, o šeimnininkas neatsigavo. Nieko neįvyko: nei kalnai subyrėjo, nei žemė prasiskyrė.

— Ką dabar daryti? Ką dabar daryti? — klausė jis pats savęs. — Negi viskas buvo veltui? — Staiga Semas prisiminė savo žodžius, pasakytus kelionės pradžioje. Tada jis nė pats nesuprato jų reikšmės: „*Prieš pabaigą aš dar turėsiu ši tą padaryti*“.

— Ką aš galiu padaryti? Palikti poną Frodą kalnuose nepalaidotą ir grįžti namo? Ar eiti toliau? Toliau? - pakartojo jis ir net sudrebėjo iš baimės. — Eiti toliau? Ar tai aš turėsiu padaryti? Palikti jį?

Tada Semas pagaliau prapliupo raudoti. Ašarodamas jis sukryžiuojo šaltas Frodo rankas ant krūtinės, užmetė apsiaustą ir šalia padėjo savo kardą bei Faramiro lazda.

— Aš privalau keliauti toliau, todėl, jei leisite, pone Frodai, paimsiu jūsų kardą, — tyliai tarė Semas. — Bet paliksiu jums savąjį. Jums liks ir pono Bilbo dovanoti mitriliniai šarvai. Pone Frodai, jūs paskolinote man Žvaigždžių Buteliuką. Man jo dabar labai reikės, nes keliausiu į Tamsą. Aš suprantu, kad Valdovė dovanojo jį jums, bet galbūt ji supras? Ar jūs suprantate, pone Frodai? Aš privalau keliauti toliau.

Jis negalėjo palikti Frodo, dar negalėjo. Semas atsiklaupė ir suspaudė draugo ranką. Laikas slinko, o hobitas tebeklūpėjo, laikydamas šeimnininko ranką ir negalėjo pasiryžti.

Semas sukaupė visas jėgas, kad sugebėtų atsiplėšti nuo Frodo ir tęsti vienišą keršto kelionę. Pyktis padės jam išvaikščioti visus pasaulio kelius ir iškėsti visus sunkumus, kol

jis suras nieką Golu-mą. O tada Golumas mirs. Bet juk ne dėl to jie iškeliavo. Dėl keršto neverta palikti šeimnininko. Tai jo nesugrąžins. Niekas nesugrąžins. Geriau jau jie abu būtų žuvę. Tai irgi būtų vieniša kelionė.

Jis pasižiūrėjo į skaistų kardo smaigalį ir pagalvojo apie tamsą bei kritimą į nebūtį. Ne, ir tai nebuvo išeitis. Ne dėl to jie keliavo.

— Tai ką man daryti?! — sušuko Semas. Bet tą pačią akimirką jis jau žinojo atsakymą — keliauti ten, kur buvo keliauta, pačiu vienišiausiu, baisiausiu keliu.

„Kaip aš nusigausiu prie tų Likimo Žiočių?! Be to, man reikėtų paimiti iš jo Žiedą. Kaip aš galėsiu tai padaryti? Juk Pasitarimas Žiedą patikėjo jam!“

Atsakymas suskambo tuoj pat: „Ir Pasitarimas paskyrė jam bendražygius tam, kad užduotis nežlugtų. Tu likai paskutinis iš Žiedo Brolijos. Užduotis turi būti įvykdyta“.

— Ak, kodėl aš? Kodėl aš paskutinis? — suvaitojo Semas. — O, kad čia būtų senasis Gendalfas ar dar kas nors! Kodėl niekas man negali padėti apsispręsti? Aš suklysiu. Negalima imti Žiedo kaip kokiam išsišokėliui.

„Tu ne išsišokėlis. Likimas taip nusprendė. Ponas Frodas ir ponas Bilbas irgi ne patys rinkosi savo kelius“.

— Gerai, aš turiu spręsti pats. Aš apsispręsiu. Bet apsispręsiu neteisingai. Ko dar galima laukti iš Semo Gemdžio?

„Pala, pala. Jeigu ponas Frodas bus surastas čia su Žiedu, tai šis atiteks Priešui. Tada galas viskam: Lorienui, Rivendeilui, Grafystei. Gaišti negalima, nes irgi bus galas. Karas jau prasidėjo, viskas krypsta Priešo naudai. Grįžti atgal nebeįmanoma. Lieka arba sėdėti prie šeimnininko ir laukti, kol mane užmuš, o Žiedą atims, arba pačiam jį pasiimti ir keliauti, — Semas giliai atsiduso. — Aš paimsiu Žiedą!“

Jis pasilenkė, labai švelniai atsegė grandinėle ir, pabučiavęs šaltą Frodo kaklą, nuėmė ją. Ramus veidas nė nekrustelėjo. Tai buvo galutinis įrodymas, jog Žiedo Nešėjas mirė. Mirė neatlikęs užduoties.

— Likite sveiki, brangusis šeimnininke, — sumurmėjo Semas. — Atleiskite Semui. Kai viskas bus atlikta, jis grįš ir niekada jūsų nebepaliks. Iki tol ilsėkitės ramybėje, tegu jūsų nesuranda joks šlykštus padaras. Jeigu valdovė Galadrielė galėtų mane išgirsti ir išpildyti mano vieną norą, aš pageidaučiau vėl jus surasti. Sudie!

Semas pasilenkė ir užsikabino grandinėle sau ant kaklo. Galva tuoj pat nulinko: ne lengvutis žiedelis, bet sunkus akmuo svarino ją žemyn. Lėtai, tarsi įgaudamas naujų jėgų, tarsi savo valia įveikęs Žiedo burtus, jis išsitiesė. Sukandęs dantis hobitas atsistojo. Žiedas jo neparklupdė. Hobitas suprato, kad jam leista nešti šią naštą. Semas dar sykį iškėlė buteliuką ir jo švelnioje šviesoje kaip tylų vasaros vakarą išvydo draugo veidą — nebe žalsvą, bet blyšką ir puikų, kupiną elfiško grožio. Su skausminga šypsena Semas nususuko, paslėpė šviesą ir klupinėdamas nuėjo į tamsą.

Tarpekliu buvo visai šalia, gal tik už kokių šimto pėdų, prieblandoje aiškiai matėsi takas, tarp uolų vingiuojąs į viršų. Kiek toliau jis staiga siaurėjo. Greitai Semas priėjo ilgus plačius laiptus. Niūrus orkų bokštas stūksojo tiesiai virš jo, ten tebedegė raudonas žiburys, bet Semą slėpė tamsūs šešėliai. Jis užlipo laiptais ir pagaliau atsidūrė tarpeklyje.

„Aš apsisprendžiau, — kartojo Semas, bet vis labiau tuo abejojo. — Gal aš suklydau? — murmėjo jis. — Gal reikėjo elgtis kitaip?“

Kai statūs tarpeklio šlaitai susispaudė aplink, kai jis jau buvo viršūnėje, kai pagaliau takas pasuko žemyn, į Bevardę Šalį, Semas atsisuko. Apimtas nenugalimų dvejonių jis žiūrėjo atgal. Kaip maža dėmelė prieblandoje dar juodavo tunelio anga, o hobitas tarėsi matęs, kur guli Frodas. Semui rodėsi, jog iš ten sklinda blyškus švytėjimas. O gal jam tik pasivaideno, ašarų kupinomis akimis žvelgiant į vietą, kur sugriuvo visas jo pasaulis?

— Mano vienintelis noras: grįžti ir likti su juo, — atsiduso hobitas. Sukaupęs visą valią jis nususuko ir žengė kelis žingsnius — sunkiausius savo gyvenime.

Keli žingsniai, paskui dar keli, jis nusileis apačion ir galbūt niekada nebeišvys savo šeimnininko. Staiga Semas išgirdo riksmus ir sustojo kaip įbestas. Orkai. Jie buvo už

nugaros ir priekyje. Semas

apsisuko. Iš tunelio pasipylė raudoni deglai, ginklų žvangėjimas sklido iš tolimosios tarpeklio pusės. Medžioklė prasidėjo. Raudonoji akis bokšte nebuvo akla. Semas pateko į spąstus.

Mirgantys deglai ir plieno žvangesys jau buvo visai arti. Po minutės jie pasieks viršūnę ir užklups hobitą. Kur bėgti? Kaip ištrūkti pačiam ir išgelbėti Žiedą? Žiedas. Semas nepagalvojo apie tai, o dabar nebeliko laiko dvejoti: kiekviena akimirka buvo lemiamą. Hobitas išsitraukė grandinėle, sugniaužė Žiedą saujoje. Tiesiai prieš jį iš už uolos išlindo pirmasis orkas. Semas užsimovė Žiedą.

Pasaulis pasikeitė. Laikas sulėtėjo, sekundės, atrodo, virto valandomis. Hobito akys apsiblausė, tačiau klausia nepaprastai paaštrėjo. Viskas apsitraukė rūku, jis, vienišas lyg maža pilka uola, stovėjo vidury kalnų, o Žiedas, karšto aukso grynuolis, slėgė kairę ranką. Semas visiškai nesijautė nematomas, greičiau atvirkščiai, nes žinojo, jog kažkur jo dairosi siaubingoji Akis.

Jis išgirdo akmenų braškėjimą ir vandens teškenimą toli Mor-gulo Slėnyje, beviltiškas Šelobos dejones kažkur urvuose ir balsus bokšto požemiuose, tunelį žvalgusių orkų riksmus ir kurtinantį iš priekio atžygiuojančių priešų kojų dundėjimą. Semas prisispaudė prie uolos. Jie kaip vaiduokliai praėjo pro šalį — baimės šmėklos su blyškiomis ugnimis rankose. Jie praėjo. Semas susigūžė, bandydamas nutyktinti į kokį kampą ir pasislėpti.

Hobitas įsiklausė. Abu orkų būriai pamatė vienas kitą ir rėka-lodami nuskubėjo susitikti. Semas viską aiškiai girdėjo — jis suprato, ką šneka orkai. Gal Žiedas galėjo atskleisti visų kalbų paslaptis? O gal tik tų, kuriomis šnekėjo Sauronas bei jo pavaldiniai? Dar daugiau: galbūt Žiedas tiesiog leido *suprasti*, skaityti kitų mintis? Kuo arčiau Mordoro, tuo labiau stiprėjo Žiedo galia. Tik vieno dalyko jis negalėjo suteikti — drąsos. Susigūžęs Semas troško tik pasislėpti, kol viskas nurims. Jis nežinojo, kur yra orkai, jų balsai skambėjo tiesiog hobito ausyse.

— Holą! Gorbagai! Ką veiki kalnuose? Pavargai kariauti?

— Vykdaū įsakymus, stuobry! O ką tu čia darai, Šagratai? Pavargai slėptis ir nusprendei pakariauti?

— Aš taip pat vykdaū įsakymus. Aš atsakau už tarpeklį, todėl šnekėk mandagiau. Ką čia veiki?

— Nieko.

— Hai! Hoi! Hai! — riksmas nutraukė vadų pašnekesį. Iš tunelio išėjo orkai kažką pamatė ir nuskubėjo į tą pusę. Kiti nudundėjo iš paskos.

— Hai! Holą! Čia kažkas yra! Drybso tiesiai ant kelio! Šnipas, šnipas!

Kilo baisiausia erzelynė. Visi kaip vienas orkai kažką rėkalojo vienas kitam. Subliuvo ragai.

Semas akimirksniu nusikratė visų baimių. Jie surado šeimnininką. Ką jie darys? Semas buvo girdėjęs tokių istorijų apie orkus, nuo kurių stingo kraujas. Tai būtų nepakeliama. Užmiršęs užduotį ir visas abejones Semas puolė pirmyn. Hobitas žinojo tik viena — jis turi būti su šeimnininku. Jaunasis Gemdžis pasileido laiptais ir nuskubėjo taku. „Kiek jų ten yra? — mąstė Semas. — Trisdešimt ar keturiasdešimt išėjo iš tvirtovės, dar antra tiek iš tunelio. Kiek aš galiu nukauti? Orkai iš karto pamatys liepsnojančią kardą, tad anksčiau ar vėliau mane pribais. Įdomu, ar kokioje nors dainoje bus užsiminta, kaip Semiumas žuvo Aukštajame Tarpeklyje, užvertęs jį priešų kūnais? Ne, dainos nebus. Žinoma, ne, jokių dainų nebus, jei jie atgaus Žiedą. Bet tai ne mano valioje. Mano vieta prie pono Frodo. Jie turi tai suprasti — Elrondas ir Pasitarimas, visi didieji valdovai, valdovės ir išminčiai. Jų planai žlugo. Aš negaliu būti Žiedo Nešėjas. Negaliu be pono Frodo".

Orkų nesimatė. Staiga Semas suprato, koks jis yra išvargęs — kojos nebegalėjo jo nešti taip greitai, kaip jis norėjo. Takas, atrodo, tęsiasi mylių mylias.

„Kurgi dingę orkai? Štai jie!"

Toli priekyje pilkos figūros aplink kažką tupinėjo lyg šunys, užuodę pėdsaką. Semas

sukaupė paskutines jėgas.

„Pirmyn, Semai! -r- riktelėjo mintyse pats sau. — Arba vėl pavėluosi“.

Bėgdamas jis sugriebė kardo rankeną, tuojau, tuojau jis jį išsitrauks, ir tada...

Staiga pasigirdo džiugūs riksmas ir kimus juokas, orkai kažką kėlė nuo žemės.

— Jahoi! Jahoi! Ja bari hoi! Aukščiau! Aukščiau! Visus perrėkė vienas:

— O dabar greičiau! Atgal prie Žemutinių Vartų. Šiąnakt! Ji mums nekliudys.

Visas orkų būrys pajudėjo. Keturiuose viduryje ant pečių nešė kūną.

— Jahoi! Jahoi! Ja hari hoi!

Jie pasiėmė Frodo kūną. Jie jau sugužėjo į tunelį. Semas negalėjo jų pavyti. Nešikai įėjo pirmi, paskui juos erzeliavo kiti. Semas skubėjo kiek galėdamas greičiau. Jis išsitraukė kardą, mėlyną liepsną virpančioje rankoje, bet orkai jo nematė. Paskutinis jų kaip tik išnyko juodoje tunelio skylėje.

Semas stovėjo gaudydamas kvapą, laikydamasis krūtinės. Jis persibraukė rankove per veidą, nusišluostė ašaras, prakaitą bei suodžius.

— Prakeikti bjaurybės! — riktelėjo jis ir taip pat išnyko tamsoje.

Tunelis nebeatrodė jam toks tamsus, tik rūkas akyse tapo kiek tirštesnis. Nuovargis kaustė kūną, bet valia liepė visa tai pamiršti. Priekyje degė nešami deglai, Semas niekaip negalėjo jų pasivyti. Orkai apskritai labai greitai vaikšto tuneliais, o šitą skylę pažinojo kaip savo penkis pirštus. Kad ir labai baisi buvo Šeloba, tunelis buvo trumpiausias kelias per kalnus nuo Mirusio Miesto. Kažkada, seniai seniai, čia buvo tik pagrindinis tunelis ir juoda gili duobė, kur gyveno Šeloba, tačiau atsikraustę orkai išrausė galybę šalutinių takų iš abiejų pusių ir nuolat jais siuvo, vykdydami vadų paliepimus. Šiąnakt orkai nesiruošė leisti žemyn, bet skubėjo į šoninį tunelį, kuris vedė atgal prie sargybos bokšto, stovinčio ant uolos. Jie džiūgavo dėl to, ką surado, todėl gagenimas bei klykimas skardėjo po visą tunelį. Semas neblogai girdėjo jų šiurkščius kimus balsus, tačiau aiškiausiai skambėjo du — garsesni ir artesni. Matyt, abiejų būrių vadaiėjo gale kivirčydamiesi.

— Pritildyk savo gaują, Šagratai! — suniurnėjo vienas balsas. — Mes nenorime įsiutinti Šelobos.

— Užsičiaupk, Gorbagai! Taviškiai klykauja dar labiau, — atrėžė kitas. — Tegu vaikinai linksminasi! Man rodos, nėra ko rūpintis dėl Šelobos. Atrodo, ji užsėdo ant vinies ir aš dėl to neašarosiu. Negi nematai šito jovalo, nutįsusio iki pat jos skylės? Tegu šaunuoliai linksminasi. Mums pavyko — pagaliau suradome kažką reikalingą Lagburzui.

— Reikalingą Lagburzui? O kas tai yra, ką? Atrodo kaip elfas, bet mažesnis. Ar jis pavojingas?

— Nežinau, kol neapžiūrėjome.

— Oho! Tai jie tau nepasakė, ko nori? Jie niekada mums visko nepasako. Netgi pusės nepasako. Bet ir Aukščiausieji klysta.

— Ša, Gorbagai! — Šagratas ėmė šnabždėti — net Semas, mū-vintis Žiedą, vos suprato apie ką šnekama. — Jie turi akių ir ausų visur, mano būryje taip pat. Jie kažko sunerimę. Ir nazgulai apačioje, ir Lagburzas. Kažkas vos nesužlugo.

— Vos? — paklausė Gorbagas.

— Gerai, pašnekėsime vėliau, — pasakė Šagratas, — palauk, kol prieisime Žemutinius Vartus, tada galėsime ramiai pasikalbėti.

Netikėtai hobitas pametė iš akių deglus. Pasigirdo dundesys ir trenksmas. Semas suprato, jog orkai pasuko tuo tuneliu, kur juodu su Frodu manė esant aklavietę. Kelias ir dabar buvo užkirstas.

Didžiulis akmuo tebebuvo savo vietoje, bet orkai kažkaip pro jį praėjo, nes jų balsai girdėjosi jau kitoje pusėje. Jie žygiavo į kalno gilumą, savo bokšto link. Semą apėmė neviltis. Tie šliužai velniai-žin kur neša šeimininko kūną, o jis negali net sekti paskui. Jis stūmė ir traukė akmenį, trankė jį — veltui. Staiga kažkur netoliese (ar bent taip atrodė) Semas išgirdo abiejų vadų balsus. Jis prigludo prie akmens ir įsiklausė, vildamasis ką nors sužinoti. Galbūt Gorbagas, kuris tikriausiai buvo iš Minas Morgulo, išeis, ir hobitas

galės įsmukti vidun.

— Ne, aš nežinau, — pasakė Gorbago balsas. — Įsakymai ateina greičiau nei paukščiai. Bet man neįdomu, kas ten vyksta. Geriau neikišti nosies kur nereikia. Grr! Nuo tų nazgulų man oda šiurpsta. Jie iš karto nuplėš tau kailį ir paliks tamsoje džiūti kaip dvėselieną. Na, bet dabar jie yra Jo numylėtiniai, todėl geriau neniurzgėti. Sakau tau, mieste tarnauti ne juokas.

— Tau labiau patiktų tupėti čia kartu su Šeloba? — atrėžė Šagratas.

— Man patiktų tupėti ten, kur nebūtų nei vieno, nei kito. Kai

"baigsis karas, bus lengviau.

— Sako, jog karas vyksta gerai.

— Sako! — suurzgė Gorbagas. — Pažiūrėsim, pažiūrėsim. Jeigu viskas bus gerai, tai netrukus turėsime daugiau vietos. Ką pasakytum, jei su pora patikimų vaikinų kur nors dingtume, kur daug puikaus grobio ir jokių viršininkų?

— Aha! — linktelėjo Šagratas. — Kaip anksčiau.

— Tiktai vargu ar pavyks... Man neramu. Kaip sakiau, aukštieji, ai, — jis ėmė šnibždėti, — netgi pats Aukščiausias daro klaidų. Kažkas vos nesusžlugo, ir mums reikia akylai žiūrėti. Visada juodas darbas tenka vargšams urukams. O ar nors kartą sulaukėme padėkos? Bet nepamiršk: priešai mūsų nekenčia taip pat kaip ir Jo, tad jei jie nugalės, mes irgi žuvs. Tiesa, kada jums liepė žygiuoti į urvą?

— Maždaug prieš valandą. Atėjo žinia: „*Nazgulai nerimauja. Laiptuose šnipai. Padvigubinti budrumą. Nusiųsti sargybą ant laiptų*“. Aš iš karto išžygiavau.

— Prasti popieriai, — pasakė Gorbagas. — Mūsų Bebalsiai Sargai sunerimo dar prieš porą dienų, bet nuskambėjo Didžioji Sąsąjė, Aukštasis Nazgulas išvedė savo kariuomenę į karą, tad Lagburzas sargybos niekur nesiuntė — jis neturėjo laiko klausytis Bebalsių

Sargų.

— Akis buvo užimta kitur, — nusprendė Šagratas. — Girdėjau, kad Vakaruose vyksta didelių dalykų.

— Kurgi ne, — subambėjo Gorbagas. — O tuo metu laiptais vaikštinėja priešai. Man rodos, tau reikėjo saugoti laiptus, ką? Jei ne, tai kam tu reikalingas?

— Užteks mane mokyti! Mes visą laiką juos sekėme ir žinojome, kada prasidės linksmybės!

— Linksmesnių turbūt nebūna?!

— Aišku, nebūna — šviesos, riksmų ir medžiojanti Šeloba. Mano vaikinai matė ją ir jos Palaižūną.

— Jos Palaižūną? Kas jis toks?

— Jūs turėjote jį pastebėti: mažas, liesas, panašus į vorą ar perkarusią varlę. Prieš keletą metų jis išėjo iš Lagburzo ir mums buvo griežtai įsakyta jį praleisti, — pasakojo Šagratas.

— Nuo to laiko jis dar keletą kartų buvo ant laiptų, bet mes į jį nekreipėme dėmesio: jis, berods, neprastai sutarė su Jos Malonybe. Tikriausiai neskanus, kitaip ji nebūtų kreipusi dėmesio į jokių įsakymus. Jis čia buvo ir dieną prieš visą šitą triukšmą, o jūs slėnyje net nepastebėjote. Naktį mano vaikinai pranešė, jog Jos Malonybė linksminasi, tad aš buvau ramus, kol atėjo įsakymas. Aš maniau, jog Palaižūnas jai atvedė kokį naują žaisliuką — belaisvį ar dar ką nors. Mes niekada nesikišame, kai ji žaidžia. Nuo medžiojančios Šelobos dar niekas nėra pabėgęs.

— Niekas? Tai gal tavo akys pakaušyje, ką? Aš sakiau, kad nerimauju. Kažkas perėjo laiptus! Jis perkirto voratinklį ir paspruko iš tos skylės. Yra apie ką pamąstyti!

— Bet ji vis tiek jį sugavo.

— Sugavo? Ką tokį? Šitą nupiepusį neūžaugą? Jei jis būtų buvęs vienas, tai jau seniai kabotų jos urve. O tau tektų jį iš ten traukti, nes Lagburzas liepė. Smagus darbas. Aš tau sakau, kvaily, kad jis buvo ne vienas!

Čia Semas ėmė klausytis dar atidžiau. Jis prispaudė ausį prie sienos.

— Kas nukirto gijas, kuriais jis buvo apvyniotas, Šagratai? Tas pats, kuris sukapojo voratinklį. Ar tu to nesupranti? O kas bakstelėjo Jos Malonybei smeigtuku? Be abejo, tas pats vyrukas! Kur jis? Kur jis, Šagratai?

Šagratas neatsakė.

— Nežinai? Tai užsidėk proto kepurę, jei tik tokią turi. Čia ne juokas. Tu puikiai žinai, jog niekas, *niekas* niekada nebuvo išmeigęs smeigtuko į Šelobą. Žinoma, tai nieko bloga, bet pasuk savo sudžiūvusias smegenis: čia laisvas vaikšto kažkas, daug pavojingesnis už bet kurį kitą prakeiktą sukilėlį nuo senų šlykščių Didžiosios Apsiausties laikų.

— Kas gi jis toks? — suurgė Šagratas.

— Sprendžiant iš visko, kapitone Šagratai, tai galingas karys, greičiausiai elfas. Bent jau su elfų kardu, o gal dar ir kirviu. Jis vaikštinėja laisvas, o jūs jo net nepastebite. Tikrai labai juokinga! — Gorbagas nusispjovė, o Semas niūriai šyptelėjo išgirdęs savo paties apibūdinimą.

— Niekai! Tu paprasčiausiai bijai, — atkirto Šagratas. — Tuos tavo kvailus ženklus galima suprasti įvairiai. Aš visur pristačiau sargybinių ir nežadu persiplėšti iš stropumo. Kai išsiaiškinsiu, ką mes sugavome, tada galėsiu imtis kito.

— Daug neišsiaiškinsi, — paniekinamai tarė Gorbagas. — Gal jis visiškai nesusijęs su įsakymu. Didysis karys su aštriu kardu, matyt, laikė jį nieko vertu ir paliko gulėti kaip šiukšlę — elfai dažnai taip daro.

— Pažiūrėsime. Pakaks plepalų! Eime prie belaisvio.

— Ką su juo darysi? Nepamiršk, kad maniškiai pirmieji jį pamatė. Jei žadate pasilinksinti, jie taip pat norės dalyvauti.

— Palauk, palauk! — suurgė Šagratas. — Aš turiu įsakymą, jis svarbesnis už jūsų pasilinksminimus. *Bet kuris* sargybos surastas pažeidėjas turi būti laikomas bokšte. Belaisvį privalu išrengti, o kiekvieno daikto — drabužio, ginklo, laiško, žiedo ar bet kokio niekelio — smulkų aprašymą tuoj pat siųsti į Lagburzą. Ir tik į Lagbur-žą! Belaisvį prigrasinta išlaikyti gyvą bei sveiką, kol atvyks Jo pasiuntinys arba Jis pats. Toks įsakymas. Neturiu nė menkiausio noro nepaklusti.

— Išrengti? — apsilaižė Gorbagas. — Vadinasi, sudraskyti — dantys, plaukai, nagai ir visa kita?

— Ne, stuobry! Lagburzas jo nori sveiko ir viso!

— Bus sunku išsaugoti jį šviežią! — nusikvatojo Gorbagas. — Jis juk paprasčiausia dvėseliena. Nesuprantu, ką Lagburzas su juo darys, nebent į puodą kiš.

— Kvailys! — piktai atkirto Šagratas. — Įsivaizduoji, jog esi kažin koks protuolis, o nežinai daugybės dalykų, kuriuos žino kiti. Dvėseliena! Tu nepažįsti Jos Malonybės! Tuos, kurie apsukti siūlais, ji pasilieka vakarienei. Šelobą neėda dvėselienos ir negeria šalto kraujo. Belaisvis gyvas!

Semas susvyravo laikydamasis akmens. Visas pasaulis staiga apsvirtė aukštytyn kojomis. Sukrėtimas buvo toks stiprus, kad jis vos neprarado sąmonės, bet vidinis balsas aiškiai pasakė: „Kvaily, jis gyvas, tavo širdis tai jautė. Niekada daugiau nebetikėk savo galva, Semiumai, tai ne geriausia tavo kūno dalis. Paprasčiausiai tu nemoki išsaugoti vilties — štai ir viskas. Ką gi dabar daryti?“

Jis greitai pašoko, prigludo prie akmens ir vėl įsiklausė į nekenčiamus orkų balsus.

— Garn! — riktelėjo Šagratas. — Ji turi daug skirtingų nuodų. Kartais medžiodama paprasčiausiai įkanda į kaklą ir tas nelaimėlis ištęžta kaip negyva žuvis, o Šeloba nusivelka jį į savo guolį. Prisimeni senį Ufthaką? Jis dingo, o po keleto dienų mes jį radome kampe pakabintą ant siūlų — gyvą ir baisiausiai piktą. Mums vos pilvai neplyšo iš juoko! Ji tikriausiai pamiršo Ufthaką, bet mes jo nelietėme: su ja geriau nesipykti. Tai va — šitas mažas smirdalius irgi greitai pabus, o po poros valandų jausis visai padoriai. Žino-ma, jeigu Lagburzas paliks jį gyvą. Tik jam bus sunku suprasti, kur jis ir kas atsitiko.

— Ir kas atsitiks, — išsišiepė Gorbagas. — Jei jau negalima linksintis, tai bent

papasakosime jam, kas jo laukia. Vis pramoga. Jis turbūt nėra buvęs žavingame Lagburze ir nieko nežino. Atrodo, bus visai nenuobodu. Eime!

— Nebus jokių pramogų, sakau tau paskutinį kartą! — siuto Šagratas. — Jei jam nors plaukas nukris, jau ryt voliosimės griovyje be galvų.

— Gerai, gerai. Bet tavo vietoje prieš pranešdamas Lagburzui aš pagaučiau tą didįjį, kuris dar laisvėje. Bus nelabai malonu, kai išaiškės, kad jūs pagavote kačiuką, o katiną paleidote.

Balsai pradėjo tolti. Semas išgirdo nuaidinčius žingsnius. Apstulbimas praėjo, hobitą pagavo laukinis įnirsis.

— Aš suklydau! — suriko jis. — Taip ir žinojau, kad suklysiu. Dabar tie velniai, bjaurybės, sugavo jį! Niekada nepalik šeimnininko, niekada, niekada — tokia buvo tavo pareiga, Semai. Tu turėjai paklausti širdies! Bet gal dar ne viskas žuvę. Aš kažkaip privalau prie jo prasibrauti. Nesvarbu, kaip!

Jis išsitraukė kardą ir kaip pašėlęs ėmė daužyti akmenį rankena, bet šis tik dusliai aidėjo. Tačiau ašmenys plieskė taip skaisčiai, kad jų šviesoje Semas galėjo šį tą matyti. Jis išvydo, jog akmuo buvo aptašytas kaip durys, o tarp jo viršaus bei tunelio lubų žiojėjo didelis tarpas. Be abejo, akmuo buvo pastatytas tik tam, kad sulai-" kytų Šeloba, o iš vidaus užšautas skląščiu. Sukaupęs paskutines jėgas Semas pašoko, užsikabino už akmens viršaus, persiropštė į kitą pusę ir nulipęs žemyn nulėkė vingiuotu tuneliu, rankoje nešdamas žerintį kardą.

Žinia, jog šeimnininkas gyvas, suteikė naujų jėgų ir nustūmė šalin nuovargį. Priekyje nieko nesimatė, nes tunelis labai vingiavo, tačiau Semas buvo įsitikinęs, jog vejasi orkus — jų balsai vėl suskambo čia pat.

— Ne, ne, aš padarysiu kaip sakiau! — riktelėjo įpykęs Šagratas. — Patupdysiu jį į viršutinį kambarį.

— Kodėl? — nustebo Gorbagas. — Ar tau neužtenka rūsių apačioje?

— Dar kartą sakau, kad jis turi būti išsaugotas, — atsiliepė Šagratas. — Aš ir savais vyrukais nepasitikiu, o tavais — tuo labiau, jei jie taip pamišę dėl pasilinksminimų. Jis bus ten, kur aš noriu, o jei tu nenurimsi, tai iš viso jo daugiau nepamatysi. Viršuje jis bus visiškai saugus.

„Tikrai? — mintyse įsiterpė į pokalbį Semas. — Jūs pamirštate didįjį elfų karį, kuris tebėra laisvėje“.

Su tais žodžiais jis pasisuko dar kartą ir sustojo kaip įbestas. Tunelis, Žiedas, o gal paaštrėjusi klausia iškrėtė dar vieną pokštą: jis klaidingai apskaičiavo nuotolį.

Dvi orkų figūros buvo tolokai priekyje — jų siluetai mirgėjo raudonos liepsnos atšvaituose. Tunelis truputį kilo ir baigėsi plačiai atvertais dvigubais vartais, kurie tikriausiai vedė į rūsius, esančius giliai po aukštuoju tarpeklio bokštu. Orkai, nešantys kūną, jau buvo viduje. Gorbagas su Šagratu taip pat artėjo prie įėjimo.

Semas išgirdo kimų dainavimą, ragų gaudimą, gongų skambėjimą ir kitus garsus, susiliejusius į siaubingą šurmulį. Gorbagas su Šagratu jau žengė per slenkstį.

Semas suriko, ėmė mosuoti kardu, bet jo silpnas balselis nuskendo sąmyšyje. Į hobitą niekas neatkreipė dėmesio.

Bum! — užsidarė didžiulės durys. Sužvangėjo užstumiamos geležinės velkės. Vartai buvo užverti.

Semas šoko ant jų, atsitrenkė į metalines kniedytas plokštes ir be sąmonės parkrito ant žemės.

Jis liko lauke, tamsoje. Frodas buvo gyvas, bet Priešo nelaisvėje.

Čia baigiasi antrasis Žiedo Karo metraštis. Apie paskutinę kovą su Šešėliu ir Žiedo Nešėjo užduoties pabaigą pasakoja trečiasis metraštis „KARALIAUS SUGRĮŽIMAS“.